

D 212

საქართველოს
ბიბლიოთეკა

საქართველოს მეცნიერებათა
აკადემიის

საქართველოს რესპუბლიკის მეცნიერებათა აკადემიის

სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტი

ხელნაწერის უფლებით

დავით დავითის ძე სულაქველიძე

ნებაყოფლობით ხელის აღება დანაშაულის ჩადენაზე

სპეციალობა: I2.00.04 - სისხლის სამართალი და სისხლის
სამართლის პროცესი; კრიმინოლოგია;
კრიმინალისტიკა; შრომა-გასწორების
სამართალი

დისერტაცია იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატის
სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად

სამეცნიერო ხელმძღვანელი:
იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატი
ო.კ. გამყრელიძე

თ ბ ე ლ ი ს ი

1992

შ ი ნ ა ა რ ს ი

შესავალი გვ. 4-10

თავი I. დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის

აღების ინსტიტუტის წარმოშობა და განვითარება.

მისი ადგილი და როლი მოქმედ სისხლის

სამართალსა და კრიმინალურ პოლიტიკაში

§1. დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების
ინსტიტუტის მოკლე ისტორია გვ. II-29

§2. დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების
ინსტიტუტის ადგილი მოქმედი სისხლის სამართლის
სისტემაში. გვ. 30-46

§3. დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების
ინსტიტუტი კრიმინალური პოლიტიკის თვალსაზრისით. გვ. 46-54

თავი II. დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის

აღების არსი

§1. დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების
შემადგენლობისა და მისი ელემენტების ურთიერთმი-
მართებათა სპეციფიკა გვ. 55-64

ა) კრიმინალურ და დადებით პოსტკრიმინალურ ქმე-
დებათა დიალექტიკა დანაშაულის ჩადენაზე ნება-
ყოფლობით ხელის აღების კონსტრუქციაში გვ. 55-59

ბ) ობიექტურისა და სუბიექტურის თანაფარდობის
სპეციფიკა დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლო-
ბით ხელის აღების დროს გვ. 59-64

§2. დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების
ცნება სისხლის სამართლის თეორიასა და კანონმ-
დებლობაში გვ. 64-102

ა) დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის
აღების ცნების საკითხი უცხოურ სისხლის სა-
მართლის კანონმდებლობასა და თეორიაში გვ.64-73

ბ) დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის
აღების ცნების განმსაზღვრელი ობიექტური
ნიშნები გვ.73-78

გ) დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის
აღების ცნების განმსაზღვრელი სუბიექტური
ნიშნები გვ.78-99

დ) დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის
აღების ცნების განსაზღვრება გვ.99-102

წ3. დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღე-
ბის იურიდიული შედეგები გვ.102-120

წ4. დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღე-
ბა და „ქმედითი მონაწილეობა“ გვ.121-141

თავი III. დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის
აღების ქმედობის კვალიფიკაციის კერძო პრო-
ბლემები

წ1. ნებაყოფლობით ხელის აღება და სისხლისსამართ-
ლებრივი დელიქტის საკანონმდებლო კონსტრუქცია . . . გვ. 145-156

წ2. ნებაყოფლობით ხელის აღება განზრახი დანაშაუ-
ლის განვითარების სხვადასხვა სტადიაზე გვ. 157-182

წ3. დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღე-
ბა თანამონაწილეთა მიერ გვ. 183-213

დასკვნები გვ. 214-227

შ ე ს ა ვ ა ლ ი

სისხლის სამართლის კლასიკურ ინსტიტუტებს შორის თავისი თვითმყოფადობით გამორჩეული ადგილი უჭირავს დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებას. იგი უშუალოდ არის დაკავშირებული განზრახი დანაშაულის განვითარების სტადიებთან, კერძოდ, დანაშაულის მომზადებასთან და მისი ჩადენის მცდელობასთან. ეს სრულიად ბუნებრივია, ვინაიდან დაწყებული დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების შესაძლებლობა არსებობს მხოლოდ იმ მომენტამდე, ვიდრე დანაშაულს იურიდიული თვალსაზრისით არ მიუღია დამთავრებული სახე ან დანაშაულის განვითარება არ შეწყვეტილა დამნაშავეს ნების საწინააღმდეგო მიზეზით.

დღევანდლობამდე მოღწეული იურიდიული წყაროები და სხვა ცნობები მოწმობენ, რომ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტის არსებობას ჯერ კიდევ რომის სამართალში უდევს სათავე. მართალია აქ იგი ზოგადი ხასიათის ინსტიტუტის სახით არ ყოფილა წარმოდგენილი, მაგრამ საკმაოდ მკაფიოდ იყო გამოკვეთილი ისეთ სისხლის სამართლებრივ დელიქტებთან მიმართებაში, როგორიცაა ყალბი მონეტების დამზადება და ყალბი დოკუმენტის გამოყენება. აღნიშნული ინსტიტუტი გვხვდება აგრეთვე შუა საუკუნეების პერიოდის ზოგიერთ სისხლის სამართლებრივ სისტემაში. მათ შორისაა ძველი ქართული სამართალი, კერძოდ მხედველობაშია მე-II საუკუნის საკანონმდებლო აქტი - ბაგრატ კუროპალატის სამართლის წიგნი. აქ 133-ე მუხლში ჩამოყალიბებულია დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტი ისეთ დანაშაულთან მიმართებაში, როგორიცაა მკვლელობა. მოცემულ ნორმაში ხსენებული ინსტიტუტი ბევრად უფრო განვითარებული სახითაა წარმოდგენილი, ვიდრე ის იყო რომის სამართალში. ამასთანავე ფრიად საინტერესოა ისიც, რომ იგი უშუალოდ მკვლელობის მცდელობის ინსტიტუტის (მუხ.

134) გვერდით არის მოთავსებული საკანონმდებლო აქტში. საკმარისია პარალელი გაცავლოთ სისხლის სამართლის თანამედროვე საკანონმდებლო სისტემებთან, რომლებშიც დასახელებული ინსტიტუტები ასევე ერთმანეთის გვერდით არის განლაგებული. როგორც ჩანს იმდროინდელ ქართველ კანონმდებელთა საკმაოდ კარგად ჰქონდათ გააზრებული დანაშაულის მცდელობასა და მის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებას შორის არსებული ურთიერთკავშირი და მისი კანონზომიერებები.

განსახილველი ინსტიტუტი ბევრად უფრო განვითარებულ და დახვეწილ სახეს იღებს XIX საუკუნის ევროპულ სისხლის სამართლის კანონმდებლობებში, ოღონდ განსხვავებული ინტერპრეტაციით. ამ პერიოდში ჩამოყალიბდა ორი ძირითადი სისტემა მოცემულ საკითხში, კერძოდ, გერმანული და ფრანგული სისტემა (იხ. გერმანიის 1871 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის 46-ე პარაგრაფი და საფრანგეთის 1810 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-2 მუხლი). რევოლუციამდელი რუსეთის სისხლის სამართლის კანონმდებლობა საბოლოოდ ფრანგულ მიმართულებას გაჰყვა დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების არსის გაგების თვალსაზრისით (იხ. რუსეთის 1903 წლის 22 მარტის სისხლის სამართლის დებულების 49-ე მუხლი), საიდანაც შემცვიდრებოთ მიიღო ჯერ რუსეთის საბჭოთა რესპუბლიკის, ბოლო შემდეგ სხვა საბჭოთა რესპუბლიკების სისხლის სამართალმა, აგრეთვე საქართველოს რესპუბლიკის ამჟამად მოქმედმა სისხლის სამართლის კანონმდებლობამაც (მუხ. 18).

XIX საუკუნიდანვე დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტი შესაფერისი ყურადღებისა და ინტერესის საგანს წარმოადგენდა სისხლის სამართლის თეორეტიკოსებისათვის. ეს ეხება როგორც კონტინენტური ევროპის, ისე რევოლუციამდელი რუსეთის სისხლის სამართლის თეორიას. საკმარისია აღინიშნოს ისეთი ცნობილი მეცნიერ-კრიმინალისტები, როგორებიც იყვნენ: ანსელმ ფოიერბახი, ლუდვიგ ბარი, ანტონ ბაუერი, ერნსტ ბელინგი, ალბერტ ბერნერი, კარლ ბინდინგი,

ადოლფ მერკელი, ფრანც ლისტე, ნ.ტაგანცევი, გ.კოლოკოლოვი, ს. მოკ-
 რინსკი, ვ.ნაბოკოვი, ა.კრუმფელსკი, ნ.სერგეევსკი, ე.ნემიროვსკი,
 ი.სვისტუნოვი და სხვა.

განსახილველ ინსტიტუტს სათანადო ადგილი დაუთმეს თავიანთ გა-
 მოცვლევებში XX საუკუნის კრიმინალისტებმა: იურგენ ბაუმანმა, ედ-
 მუნდ მეცგერმა, პაულ ბოკელმანმა, ალბინ ეზერმა, ერნსტ ჰეფტერმა,
 ბრმან კაუფმანმა, ჰანს კელერმა, კარლ მარქსმა, რონჰარტ მაურახმა,
 ვილჰელმ ზაუერმა, ჰანს-ჰაინრიხ იეშეკმა და სხვებმა. უკანასკნელ
 პერიოდში ცრცელი მონოგრაფია მიუძღვნა მას გერმანელმა კრიმინალის-
 ტმა, კლაუს ულზენჰაიმერმა სათაურით: „Gründfragen des Rücktritts
 vom Versuch in Theorie und Praxis, — Berlin. New-York, 1976

(„მცდელობაზე ხელის აღების ძირითადი
 საკითხები თეორიასა და პრაქტიკაში“).

რაც შეეხება საბჭოთა კავშირის სისხლის სამართლის ლიტერატუ-
 რას, აქაც საკმაო რაოდენობის ნაშრომები (ძირითადად სტატიები) მი-
 ეძღვნა დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებას. ამ ინს-
 ტიტუტის მიმართ ყურადღება გაამახვილეს მეცნიერ-კრიმინალისტებმა:
 აკად. ა.პიონტოვსკიმ, პროფესორებმა: ნ.დურმანოვმა, ნ.კუზნეცოვმა,
 ი.ტიშკევიჩმა, ნ.ზაგროდნიკოვმა, ნ.ლიასმა, ა.ზელინსკიმ, ბ.კური-
 ნოვმა, შ.ვოლკოვმა, აგრეთვე სხვა მეცნიერ-კრიმინალისტებმა: ვ.კა-
 რაულოვმა, ვ.ივანოვმა, ლ.ანდრეევამ, დ.დიადკომ, ა.საფრონოვმა,
 ნ.სოკოლოვამ, პ.სვიატოხინმა, ვ. კიმმა და სხვ.

1975 წელს აღნიშნული პრობლემის თაობაზე კ.პანკოვ გამოაქვეყ-
 ნა მონოგრაფიული ნაშრომი: „Добровольный отказ от преступления
 по советскому уголовному праву" („ნებაყოფლობით ხელის აღება და-
 ნაშაულებზე საბჭოთა სისხლის სამართლის მიხედვით“), რომელშიდაც გან-
 ხილულია ამ პრობლემის ძირითადი საკითხები.

• ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში კი დანაშაულის ჩადენაზე ნება-

ყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტს შეეხო განსვენებული მეცნიერი, პროფესორი თინათინ წერეთელი თავის მონოგრაფიაში: „დანაშაულის მომზადება და მცდელობა“, რომელიც გამოქვეყნდა 1961 წელს. მან შექმნა საკმაოდ ვრცელი და საფუძვლიანი გამოკვლევა განსახილველი სისხლის სამართლებრივი ინსტიტუტისა. წარმოაჩინა ძირითადი პრობლემების თეორიული და პრაქტიკული ასპექტები, მოცემული აქვს დასაბუთებული დასკვნები.

უნდა აღინიშნოს, რომ დანაშაულის რადენაზე ნება-ყოფლობით ხელის აღების თემაზე დაცულია სამი საკანდიდატო დისერტაცია პ.პანკოს მიერ 1972 წელს, დ.დიადკოს მიერ 1974 წელს და ა.საფრონოვის მიერ 1977 წელს, რომლებიც ძირითადად ეყრდნობიან მხოლოდ საბჭოთა იურიდიული ლიტერატურის თეორიულ ბაზისსა და საბჭოთა კავშირის რესპუბლიკების სასამართლო პრაქტიკის მიმოხილვას.

მიუხედავად მრავალრიცხოვანი გამოკვლევებისა დანაშაულის რადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების თემა მაინც არ კარგავს თავის აქტუალურობას. განსაკუთრებით ეს ითქმის თანამედროვე ქართულ სისხლის სამართლის თეორიასთან მიმართებაში, როგორც აღინიშნა, აქ პროფესორ თინათინ წერეთლის ერთადერთი ნაშრომის გარდა არაფერია დაწერილი ამ თემაზე. რაც შეეხება საბჭოთა სისხლის სამართალში წარმოდგენილ ნაშრომებს, თითქმის ყველა მათგანი მოქცეულია ერთობ შეზღუდულ თეორიულ ჩარჩოებში, გვცდებდა ძირითადი საკითხების თაობაზე ფაქტიურად ერთი და იგივე დებულებების სხვადასხვანაირი მოდიფიკაცია, ხოლო მნიშვნელოვან პრობლემათა სიღრმისეული შრეები კვლავაც გამოუკვლეველი რჩება. ამასთანავე ცალკეული ავტორის მიერ შემუშავებული დებულება თუ დასკვნა ამა თუ იმ საკითხზე შინაგან წინააღმდეგობას შეიცავს, რომელიც არ არის ახსნილი. არასაკმარისი სისრულით არის წარმოდგენილი დანაშაულის მცდელობასა და დანაშაულის რადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტებს შორის არსებული შინაგანი კავშირები, რაც გამო-

წვეულია ამ ინსტიტუტების არსის არაზუსტი გაგებით. სრულიად უყურადღებოდ არის დატოვებული წარსული დროისა თუ თანამედროვე უცხოურ სისხლის სამართლის თეორიაში არსებული შეხედულებები, დებულებები, მიმართულებები და ა.შ. არასრულყოფილად არის განსაზღვრული ძირითადი ცნებები.

გარდა ამისა, გამოკვლევისათვის არჩეული თემის აქტუალობას გარკვეულად განსაზღვრავს აგრეთვე ის გარემოება, რომ უახლოესი პერიოდისათვის დღის წესრიგში დგას საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კანონმდებლობის ძირეული რეფორმა, რომლის დროსაც უნდა განხორციელდეს დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების ინსტიტუტის დახვეწა-განვითარებაც თანამედროვე ცივილიზებული სამართლის დონეზე, რაც უნდა გახდეს მართებული ორიენტირი სასამართლო პრაქტიკისათვის. ამასთანავე, გამოსაკვლევი თემა მოიცავს მთელ რიგ საინტერესო, კერძო ხასიათის თეორიულ პრობლემებს, რომლებიც დღემდე შეუსწავლელია. არც იმის დავიწყება შეიძლება, რომ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების არსის სწორად გარკვევასა და მისი ძირითადი პრობლემების მართებულ გადაწყვეტას ფრიად დიდი მნიშვნელობა აქვს მისი მომიჯნავე სისხლისსამართლებრივი ინსტიტუტების განსაზღვრისა და ჩამოყალიბებისათვის კანონმდებლობაში, მაგალითად ისეთი ინსტიტუტისა, როგორიცაა ქმედითი მონაწილეობა. ვფიქრობ ყოველივე აღნიშნული იძლევა საფუძველს დავასკვნათ, რომ გამოკვლევისათვის არჩეული პრობლემა არ არის აქტუალურობას მოკლებული, როგორც წმინდა თეორიულ პლანში, ისე საკანონმდებლო პრაქტიკის თვალსაზრისით.

წინამდებარე ნაშრომს არ აქვს დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადებასთან დაკავშირებული ყველა პრობლემის ყოველმხრივი და ამომწურავი განხილვის, მით უმეტეს მათი საბოლოო გადაწყვეტის პრეტენზია. მისი მიზანია ხსენებული ინსტიტუტის მხოლოდ ძირითადი პრობლემების შედარებით სრული გამოკვლევა და მათი გადაწყვეტის დასა-

ბუთებული გზების მონახვა. ნაშრომში არის ცდა ამ პრობლემებისადმი ახლებური მიდგომისა და მათი გააზრებისა წარსულისა, თუ თანამედროვეობის მოწინავე სისხლისსამართლებრივი თეორიებისა და მაღალგანვითარებული უცხოური საკანონმდებლო სისტემების მიღწევათა გათვალისწინებით. ნაშრომის მიზანს წარმოადგენს აგრეთვე გამოსაცვლევ პრობლემასთან დაკავშირებული ძირითადი ცნებების ისეთი საფუძვლიანი და დასაბუთებული განსაზღვრებების შემუშავება, რომელიც გამოსადეგი იქნება შესაბამისი საკანონმდებლო დეფინიციებისათვის. გარდა ამისა, ნაშრომში სათანადო ყურადღება ეთმობა სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის სისტემაში დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტის ადგილის დადგენისა და სხვა სისხლისსამართლებრივ ინსტიტუტებთან მისი თანაფარდობის საკითხებს.

ნაშრომში პირველად სამამულო სისხლის სამართლის მეცნიერებაში გადმოცემულია განსაზღვრელი ინსტიტუტის წარმოშობისა და განვითარების მოკლე ისტორია, ძველი დროიდან თანამედროვე პერიოდამდე. განსაზღვრულია მისი ადგილი სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის სისტემაში, გააზრებულია იგი, როგორც კრიმინალური პოლიტიკის ინტერესებით განპირობებული ინსტიტუტი. გაანალიზებულია დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების შემადგენელი ელემენტების ურთიერთკავშირები და საერთოდ მისი შემადგენლობის სტრუქტურის საკითხები. ნაშრომში მოცემულია დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების არსისადმი სრულიად ახლებური მიდგომა, კერძოდ კი შემუშავებულია კანონმდებლობისათვის მისი უნივერსალური ცნების განსაზღვრება, რომელიც ავტორის თვალსაზრისით მიესადაგება ადამიანის ამგვარი აქტივობის ნებისმიერ შემთხვევას. დახასიათებულია აღნიშნული ცნების ობიექტური და სუბიექტური ნიშნები. ამასთანავე, ავტორის მიერ პირველად განიხილება უცხოური თეორიები დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტის დასაბუთებისა და დამანაშავის სისხ-

ლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების თაობაზე, სა-
 ხელდობრ სამართლებრივი და კრიმინალურ-პოლიტიკური თეორიები, მოცე-
 მულია ამ თეორიების კრიტიკული შეფასება.

ნაშრომში სრულიად განსხვავებულად არის დასმული სისხლის სა-
 მართლის კანონმდებლობაში დანაშაულის მცდელობის ზოგადი ცნების გან-
 საზღვრის საკითხი. ამ საკითხში ავტორი იზიარებს თავის დროზე გერ-
 მანული სისხლის სამართლის მიერ შემუშავებულ პოზიციას, ვინაიდან
 ეს უკანასკნელი რეალურად ასახავდა დანაშაულის მცდელობის შინაგან
 ბუნებას. ასევე სრულიად ახლებურად არის დასმული ე.წ. დამთავრებული
 მცდელობის სტადიაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების პრობლემა, მოცემუ-
 ლია მისი გადაწყვეტის ორიგინალური გზა. ასეთია წინამდებარე ნაშ-
 რომში წარმოდგენილი სიახლეთა მოკლე მონახაზი.

გარდა ამისა, ნაშრომში განხილულია ისეთი არსებითი პრობლემე-
 ბი, როგორცაა დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადებისა
 და ქმედითი მონაწილის ინსტიტუტების ურთიერთთანადობა; ნებაყოფ-
 ლობით ხელის ადების თავისებურებანი სისხლის სამართლებრივი დელიქტის
 საკანონმდებლო კონსტრუქციაზე დამოკიდებულებით; ნებაყოფლობით ხელის
 ადება დანაშაულის თანამონაწილეთა მიერ; ნებაყოფლობით ხელის ადება
 დანაშაულის მომზადების სტადიაზე და სხვა. ნაშრომში, გარდა წმინდა
 იურიდიულისა, წარმოდგენილია აგრეთვე განსახილველი პრობლემების ფი-
 ლოსოფიური, ფსიქოლოგიური და ეთიკური ასპექტები.

დასმული პრობლემების გამოკვლევისათვის გამოყენებულია ძირითა-
 დად ნორმატიული მეთოდი, აგრეთვე ისტორიულ-შედარებითი და სისტემა-
 ტიკური მეთოდები, ხოლო თვით ამ პრობლემების მართებულ გადაწყვეტას
 ენიჭება გარკვეული თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა.

თ ა ვ ი I

დანაშაულის რადენაზე ნებაყოფლობით ხელის
აღების ინსტიტუტის წარმოშობა და განვითა-
რება. მისი ადგილი და როლი მოქმედ სისხლის
სამართალსა და კრიმინალურ პოლიტიკაში

§I. დანაშაულის რადენაზე ნებაყოფლობით ხელის
აღების ინსტიტუტის მოკლე ისტორია

I. იურიდიულ ლიტერატურაში მრავალი მოსაზრებაა გამოთქმული და-
ნაშაულის რადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტის წარსულის
თაობაზე. გასულ საუკუნეში მოღვაწე მეცნიერ-იურისტები მიუთითებდნენ
ამ ინსტიტუტის სიძველეზე სისხლის სამართალში. მაგალითად აღნიშნუ-
ლია, რომ რომის სამართალი არ იცნობდა დანაშაულის რადენაზე ნება-
ყოფლობით ხელის აღების ზოგად განსაზღვრებას, მაგრამ შემორჩენილი
ცნობები რომის საკანონმდებლო აქტების შინაარსის შესახებ აშკარად
მეტყველებენ ცალკეული სახის დანაშაულთან დაკავშირებით ნებაყოფლო-
ბით ხელის აღების ცნობისა და გამოყენების ფაქტებზე. საბუთად მითი-
თებულია რომელი იურისტის პავლეს ორ დებულებაზე. ერთ მათგანში ნა-
თქვამია: „ის, ვისაც უნდოდა ცინმე მოეკლა, მაგრამ ვერ მიიყვანა
ბოლომდე შემთხვევისა გამო, უნდა დაისაჯოს როგორც მკვლელი“. მეორე
დებულება აცხადებს: „მონეტის გამყალბებლები, რომელთაც *justa*
poenitentia -ს გავლენით არ ისურვეს ფორმებში მეტალის ჩამოსხმა,
არ ექცემდებარებიან სასჯელს“. იმისათვის, რომ მოცემული დებულება
გაგებულ იქნეს, როგორც დანაშაულის რადენაზე ნებაყოფლობით ხელის
აღება - წერს რევოლუციამდელი რუსი კრიმინალისტი ი.ა. სვისტუნოვი,
საჭიროა ტერმინ *justa poenitentia* -ს აზრის განსაზღვრა. იგი მი-
უთითებს ცნობილი გერმანელი იურისტისა და მკვლევარის რ. ჰერცოგის
მოსაზრებაზე, რომლის მიხედვით აღნიშნული ტერმინი უნდა გავიგოთ არა
მონანიების გამოხატულებად, არამედ განზრახვის შეცვლად, რაც იწვევს

დანაშაულებრივი მიზნის განხორციელებაზე ხელის აღებას.¹ ასევე, მეორე გამოჩენილი გერმანელი მეცნიერიც ფრანც ლისტი იმავე დებულებას მიიჩნევდა რომის სამართლის მიერ მცდელობაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტის აშკარა აღიარებად.² იურიდიულ ლიტერატურაში მითითებულია აგრეთვე რომის სამართლის სხვა წყაროებიც, სადაც ფიგურირებს დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღება. მაგალითად, ასეთია იმპერატორ ვალერიანეს დროინდელი ერთერთი საკანონმდებლო აქტი (C.IX, 22, 8), რომელიც სასჯელისაგან ათავისუფლებდა მას, ვის ხელშიც მოხდა ან ვისაც გადასცეს გამოყენებისათვის ყალბი დოკუმენტი, თუ იგი ნებაყოფლობით აიღებდა ხელს ყალბი დოკუმენტის გამოყენებაზე. აღსანიშნავია, რომ იგივე სამართლებრივი აქტი არ ათავისუფლებდა სასჯელისაგან ყალბი დოკუმენტის შექმნელს, თუ იგი თავისივე ნებით ხელს აიღებდა ამ დოკუმენტის გამოყენებაზე, თუნდაც ყალბი დოკუმენტი მის მიერ მხოლოდ პირადი გამოყენების მიზნით ყოფილიყო შექმნილი.³

ადრეული ფეოდალიზმის ხანის სისხლის სამართალი არ იცნობდა დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტს. იგი სჯიდა არა მარტო დანაშაულის მცდელობას, არამედ შიშველი განზრახვასაც კი. სამართლის ისტორიკოსების თვალსაზრისით ეს უნდა აიხსნებოდეს საერთო ფეოდალურ სამართალზე კანონიკური სამართლის გავლენის ზრდით, რომელიც სისასტიკით გამოირჩეოდა. მაგალითად, გერმანულ სამართალში მხოლოდ მე-16 საუკუნეში ჩნდება დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტის პირველი ჩანასახი. ასე, იმპერატორ კარლოს V-ის სისხლის სამართლის სჯულებების (1532 წ.) 178-ე პარაგრაფის მიხედვით მცდელობის დასასჯელად აუჯილებელია, რომ დანაშაულებრივი განზრახვის შესრულებას ხელი უნდა შეუშალოს რაიმე გარემოებამ დანაშაულის ნების წინააღმდეგ. ნებაყოფლობით ხელის ამღებზე ვრცელდებოდა დაუსჯელობის შეღავათი, მაგრამ ზოგჯერ მას მხოლოდ სასჯელის შემამ-

სუბუქებლად მიიჩნევდნენ. მაგალითად, 1791 წლის პრუსიის სისხლის სამართლის დებულება ნებაყოფლობით ხელის ადებისათვის მხოლოდ შეწყალების უფლებას იძლეოდა.⁴

• როგორც ირკვევა ძველი ქართული სამართალი იცნობდა დანაშაულის მცდელობისა და დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის ადების ინსტიტუტებს. თუმცა მათი ზოგადი ცნების განსაზღვრებები არ იყო მოცემული, მაგრამ ცალკეულ დანაშაულთან დაკავშირებით გვხვდება მათზე პირდაპირი მითითება. ლაპარაკია ძველი ქართული სამართლის ერთერთ შესანიშნავ ძეგლზე - ბექა-ალბუღას სამართლის წიგნზე. როგორც ცნობილია, იგი წარმოადგენს იურიდიული აქტების კრებულს, რომელთა შედგენათა დამოყრადმიმდინარეობდა VIII-XIV საუკუნეებში. ქართული სამართლის ისტორიის მკვლევარნი მიუთითებენ, რომ სწორედ მე-II საუკუნის ძეგლში - ბაგრატ კუროპალატის სამართალში გვხვდება პირდაპირი მითითება დანაშაულის მცდელობის დასჯადობისა და ნებაყოფლობით მიტოვებული მცდელობის დასჯადობისაგან თავის შეკავების შესახებ.⁵ ბაგრატ კუროპალატის სამართლის წიგნის I33-ე და I34-ე მუხლები ასეთი შინაარსისაა: „I33. თუ კაცი კაცსა ზედა საღალატოდ წავიდეს, თუ მანვე დაშალოს, ანუ სხუათა დააშლევინონ - არა ზედა-აც“ (ხაზგასმა ჩემია-დ.ს.), ხოლო I34-ე მუხლი კი ადგენს: „I34. თუ გაემართოს და იგი კაცი ღმერთმან მოარჩინოს, ექუსი ათასი თეთრი დაუურვოს სიკუდილისა ცდი-სათჳს, სამი ათასი შეეყრების ცოდვისათჳს“.⁶

• ყურადღებას იქცევს ორი საინტერესო გარემოება, რომლებზედაც უთითებს პროფ. გ. ნადარეიშვილი. პირველი ისაა, რომ ამ ძეგლში დანაშაულის მცდელობა და მცდელობაზე ნებაყოფლობით ხელის ადება ერთმანეთთან არის დაკავშირებული. მეორე კიდეც ის, რომ სამართალი დანაშაულის მცდელობაზე ნებაყოფლობით ხელის ამღებს სასჯელისაგან ათავისუფლებს არა მარტო მაშინ, როცა ეს მისი საკუთარი ინიციატივის შედეგი იყო, არამედ მაშინაც, როცა მას სხვებმა გადაათქმევინეს დანა-

შაულის ჩადენა, „კაცსა ზედა სადალატოდ“ წასულს „ანუ სხუათა დაამ-
 ლეგინონ“-ო ამბობს კანონმდებელი. ეს გარემოება ფრიად ღირსშესანი-
 შნავი ფაქტია, რომელიც მაღალი ღონის სამართლებრივი კულტურის მა-
 ჩვენებელია. შუა საუკუნეების ევროპული სამართალი კი ზშირად სჯი-
 და არა მარტო მას, ვისაც „სხუათა დაამლეგინეს“ განზრახვის სისრუ-
 ლეში მოყვანა, არამედ, იმასაც, ვინც საკუთარი ინიციატივით აიღო
 ხელი დანაშაულის დამთავრებაზე.

ასევე სამართლიანად ამბავილებს ყურადღებას პროფ. გ. ნადარეი-
 შვილი იმ ფაქტზე, რომ ბაგრატის სამართლის წიგნში დანაშაულის მცდე-
 ლობა უშუალოდ დაკავშირებულია მცდელობაზე ნებაყოფლობით ხელის აღე-
 ბასთან. ამ ინსტიტუტებს შორის ღრმა შინაგანი კავშირია, ხოლო კა-
 ნონმდებელნი, რომლებიც მცდელობის დასჯადობას აწესებენ, მეორე
 მხრივ კი ნებაყოფლობით მიტოვებულ მცდელობასაც სჯიან, ერთობ არა-
 გონივრულად იქცევიან, როგორც ღოგმატური, ისე სამართლებრივი პოლი-
 ტიკის თვალსაზრისით.⁷ ქართული სამართალი კი ამ შინაგან წინააღმ-
 დეგობას ასცდა და ცივილიზებული სამართლებრივი სისტემების გვერდით
 დადგა.

• XII საუკუნის შემდგომი პერიოდის ქართული სამართლის წიგნებში,
 ე.ი. ქართულ კანონმდებლობაში აღარ გვხვდება უშუალო მითითება დანა-
 შაულის მცდელობისა და დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ინს-
 ტიტუტებზე, რაც იმაზე უნდა მიუთითებდეს, რომ ქვეყნის საერთო მდგო-
 მარეობის გაუარესებამ და დაცემამ გამოიწვია სამართლებრივი კულტუ-
 რის დაკნინება. თუმცა უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ასეთი რამ მარტო
 საქართველოს და ქართულ სამართალს როდი დამართნია. როგორც პროფ.
 გ. ნადარეიშვილი მიუთითებს, მსგავსი პროცესები მიმდინარეობდა ევ-
 როპაშიც. მაგალითად, /ევროპის ფეოდალურ სამართალში დანაშაულის
 მცდელობისა და მცდელობაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტე-
 ბის პირველი შემომტანნი იყვნენ XII-XIII საუკუნეების იტალიელი

იურისტები, რომლებიც გლოსატორების სახელით იყვნენ ცნობილნი.⁸

„გლოსატორების მოძღვრება დანაშაულის მცდელობისა და მცდელობაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების შესახებ მხოლოდ მათსავე მართლშეგნებას ეფუძნებოდა და არა რომის სამართალს. მათ დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის ადების ზოგადი ცნების კონსტრუირების ცდაც კი გააკეთეს. ისინი მას ასეთი ფორმით გამოხატავდნენ: „არ ჩაიღინა, იმიტომ რომ არ ისურვა“⁹. გლოსატორების გამონათქვამები ცალკეულ სამართლებრივ ინსტიტუტების თაობაზე უდიდესი ავტორიტეტით სარგებლობდა, ხოლო მათი მოძღვრება კანონის მნიშვნელობას იძენდა. მაგრამ უკვე XVI საუკუნის დასასრულს იტალიელი პროგრესულად მოაზროვე იურისტებიც კი უარყოფენ ნებაყოფლობით ხელის ადების შედეგად დაუშთავრებელი მცდელობის დაუსჯადობას. როგორც ჩანს იურისტების ასეთმა პოზიციამ შესაბამისი ასახვა პპოვა იტალიურ კანონმდებლობაში, რომლის ნიმუშია ტოსკანის 1786 წლის სისხლის სამართლის კოდექსი.¹⁰

• რაც შეეხება ქართულ სამართალს, კერძოდ ბაგრატ კუროპალატის სამართლის წიგნის I33-ე და I34-ე მუხლების დადგენილებებს დანაშაულის მცდელობისა და მცდელობაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების შესახებ, არსებობს საფუძველი იმის სავარაუდოდ, რომ აღნიშნულმა ნორმებმა XII საუკუნის შემდგომ პერიოდშიც შეინარჩუნეს ქმედითი ძალა. ამას უნდა მოწმობდეს 1594 წლით დათარიღებული სიმონ I წყალობის წიგნი, რომელშიც ერთ საქმესთან დაკავშირებით გამოტანილი სისხლის სამართლის განჩინების შესახებ ნათქვამია: „თუ ვინმე სადალატოდ წავიდეს და თავადვე დაშალოს ანუ სხუათა დააშლევინონ, არა ზედა აც. თუ გაშმართოს და სიკუდილსა ეცადოს და ესე ვითარი კაცე ღმერთმან მოარჩინოს, მისგან მკუდარი იქნების და ნახევარი სისხლის დაეურვოს სიკუდილისა ცდისათუის“.¹¹

გარდა ამისა, ჩემი აზრით დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობითი ხელის ადების ინსტიტუტის არსებობაზე უფრო გვიანდელი ხანის ქართულ

სამართალშიც მიუთითებს ერთერთი ნორმა, რომელსაც შეიცავს „სამართალი ბატონისშვილის ვახტანგისა“. კერძოდ საყურადღებოა მითითებული სამართლებრივი აქტის კარი მი დომისა და დალატად დადგომისა“. ამ კარის 50-ე მუხლი ადგენდა შემდეგს:

„მუხ. 50. თუ სასაფლაოზე სწორი სწორს დაესხას, დიდი თუ ცოტა, უფროსი უმცროსსა, გინა უმცროსი უფროსსა, და სასაფლაოს ჰელი მიუყოს, ან საყდრის კარი შელეწოს, ანუ კედელი მოურდვიოს, ანუ სიწმინდის იარაღს ჰელი უხლოს და წაიდოს, მისი სისხლი ძველითგან დიდად დადებული არი.

ახლა ეს გავაჩინეთ. თუ სასაფლაოში მყოფი მომადომიან მოკლას და სასაფლაოსაც ესენი უყოს, რომელიც ზეით დაგვიწერია, მაშ საში სისხლი მისცეს - ერთი საფლავისათვის, ერთი სიკუდილისათვის და ერთი მიადომისათვის - და წანადები უკლებლივ. აგრეთვე - ჭრილობისა.

და თუ არა მოკლას რა და არცა რა საფლავს კადროს, და არცა რა დაჭრას, ერთი მთელი სისხლი მაინც მისცეს დედაწულთ არევისათვის.

თუ მიმხდომი ან მისი ასაბია მოიკლას თუ დაიჭრას, მისი სისხლი არ არის“.¹²

ვფიქრობ, აღნიშნული ნორმის მე-3 ნაწილში საკმაოდ გამოკვეთილად არის წარმოდგენილი დანაშაულის რადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადებისათვის დამახასიათებელი ქმედობის ნიშნები. როგორც ვხედავთ აქ კანონმდებელი დამნაშავეს სჯის მხოლოდ ფაქტიურად რადენილი დანაშაულისათვის (დედა-წულთ არევისათვის), ამასთანავე სრულიად არ სჯის იმ დანაშაულისათვის, რომლის რადენაც ჰქონდა განზრახული, მაგრამ შემდეგ თვითონვე შეწყვიტა იგი.

• აქ შეუძლებელია ყურადღების გარეშე დარჩეს ერთი საინტერესო საკითხი, კერძოდ, მე-II საუკუნის ქართულ სამართალში არსებული დანაშაულის რადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების ინსტიტუტი თავისთავადი წარმომოხიზნა, თუ იგი ნახესხება სხვა ქვეყნების სისხლის სა-

მართლის სისტემებიდან. იმ პერიოდის საქართველოს მეზობელი და მახლობელი ქვეყნების სისხლის სამართალში ხსენებული ინსტიტუტის არსებობის კვალი არა ჩანს, რაც შეეხება ზოგიერთ შორეულ ქვეყანას, მაგალითად ჩინეთსა და იაპონიას, აღნიშნულ პერიოდში მათ მაღალგანვითარებული და დახვეწილი სისხლის სამართალი გააჩნდათ, დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების მკაფიოდ გამოკვეთილი ინსტიტუტით. მაგრამ ერთობ ძნელი სავარაუდებელია ასეთი შორეული ქვეყნების სამართლიდან პირდაპირ ქართულ სამართალში ამა თუ იმ ინსტიტუტის შემოტანა, თანაც ისე, რომ მანამდე იგი არ მოხვედრილიყო უფრო ახლობელი ქვეყნების სამართლებრივ სისტემებში.

ერთადერთი რაც რჩება, ეს არის დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტის ძველი რომის სამართლიდან ბიზანტიური სამართლის გამოვლით ქართულ სამართალში მოხვედრის სუსტი ვერსია.

ასეა თუ ისე დასმული საკითხი სამართლის ისტორიკოსების მხრივ საჭიროებს შესწავლასა და გარკვეული დასკვნების გაკეთებას. ისიც აღსანიშნავია, რომ განსახილველი ინსტიტუტი ქართულ სისხლის სამართალში თვითმყოფადობის ნიშნებს უფრო ამჟღავნებს, ვიდრე უცხოურ წარმომადგენლობას.

2.. დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტი ევროპულ სისხლის სამართალში მხოლოდ XIX საუკუნის დასაწყისიდან პოულობს მყარ საფუძველს. პირველ რიგში ეს ითქმის ფრანგულ და გერმანულ სისხლის სამართალზე. საფრანგეთის 1810 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-2 მუხლი ადგენდა: „დანაშაულის ყოველი მცდელობა, რომელიც გარეგნულ მოქმედებაში გამოვლინდა და რასაც თან ახლდა აღსრულების დაწყება, უკეთუ იგი შეწყვეტილი იყო ან ვერ დაბოლოვდა მხოლოდ ისეთი გარემოებების გამო, რომლებიც ამსრულებლის ნებაზე არ იყო დამოკიდებული, უთანაბრდება თვით დანაშაულს“.¹³ (ხაზგასმა ჩემია -დ.ს.). მოცემული დებულება ლოგიკურად გულისხმობს ამსრულებლის მიერ თავისი

ნებით შეწყვეტილი დანაშაულის აღმასრულებელი ქმედობის დაუსჯადობას. ფრანგული სისხლის სამართლის ეს ნორმა, თავისებურად განსაზღვრავს რა დანაშაულის მცდელობას, იწვევს მთელ რიგ შედეგებს, რომელთაც თავის დროზე, სათანადო გამოძახილი ჰპოვეს სისხლის სამართლის თეორიაში. თავისებურება იმაში მდგომარეობს, რომ მცდელობის ცნების ერთერთ დამაფუძნებელ ნიშნად შემოტანილია ისეთი მომენტი, როგორიცაა დანაშაულის დაუმთავრებლობა და ამ ნაშთის ნებისა - განდამოუკიდებელი მიზეზებით. ეს ნიშნავს მკვეთრი მიჯნის გავლენას მცდელობასა და ნებაყოფლობით შეწყვეტილ ქმედობას შორის. გარდა ამისა იგი ნიშნავს იმასაც, რომ გამოირიცხება თავისი ნებით ხელის აღების მომენტამდე განხორციელებული ქმედობის დანაშაულებრივი ხასიათი, აგრეთვე ამსრულებლის მიერ ნებაყოფლობით ხელის აღება ავტომატურად იწვევს მისი თანამონაწილეების გათავისუფლებას პასუხისმგებლობისაგან და სხვ. ყველა დასახელებული და კიდევ სხვა მსგავსი პრობლემები უფრო ვრცლად განხილული იქნება ქვემოთ, ამიტომ აქ მათ თაობაზე მსჯელობას აღარ გავაგრძელებთ. მეორე მნიშვნელოვანი საკანონმდებლო აქტი, რომელმაც მყარი საფუძველი ჩაუყარა დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტს, იყო ბავარიის 1813 წლის სისხლის სამართლის დებულება. მისი შემდგენელი იყო ცნობილი მეცნიერი, „გერმანული სამართლის მამად“ წოდებული ანსელმ ფოიერბახი. ამ დებულებამ დაადგინა ნებაყოფლობით შეწყვეტილი მცდელობის დაუსჯადობა (§58 და §59).¹⁴ შემდგომში გერმანიის სისხლის სამართალი გაჰყვა სწორედ ბავარიის კანონმდებლობის მიერ ნაჩვენებ გზას, რომელიც გამომდინარეობს დასჯადი მცდელობისა და ნებაყოფლობით მიტოვებული (შეწყვეტილი) მცდელობის ერთიანობის იდეიდან. ამ იდეის მიხედვით ნებაყოფლობით შეწყვეტილი მცდელობა არ ისჯება, მაგრამ იგი რჩება დანაშაულებრივ ქმედებად. ასეთი პოზიცია იწვევს საწინააღმდეგო შედეგებს მცდელობის ცნების და არსის გაგ-

ბის საკითხში, ე.ი. განსხვავებულს ფრანგული სისხლის სამართლის კანონმდებლობისაგან. ასე რომ XIX საუკუნის დასაწყისში კონტინენტური ევროპის სისხლის სამართალში დანაშაულის მცდელობისა და დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ცნებისა და მათი ურთიერთდამოკიდებულების თაობაზე ჩამოყალიბდა ორი მიმართულება, რომლებსაც შემდეგში ფრანგული და გერმანული სისტემები ეწოდათ.¹⁵ XIX საუკუნეშივე ევროპის ქვეყნების სისხლის სამართლის კანონმდებლობებიც ძირითადად ამ ორი მიმართულების გარშემო დაჯგუფდნენ მცდელობისა და დანაშაულზე ხელის აღების საკითხში. ნაწილი ფრანგულ სისტემას მიეძმრო, ზოგი კიდეც გერმანულ სისტემას.

არაც შეეხება რუსულ სამართალს, იგი ნებაყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტს XIX საუკუნემდე არ იცნობდა. მხოლოდ 1832 წლის კანონთა კრებული გარკვეულ შედგენილ უწყისებდა დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ამღებს, კერძოდ კი - სასჯელის შემსუბუქებას. II5-ე მუხლი ამ კრებულისა ადგენდა, რომ დანაშაულის ჩადენის მცდელობა, რომელიც არ იყო ამოქმედებული საკუთარი ნებით, და არა მხოლოდ გარეგანი დაბრკოლების გამო, ექვემდებარება ნაკლებ სასჯელს, ვიდრე თვით დანაშაულის ჩადენა.¹⁶ აღნიშნულ დებულებაში წარმოდგენილია მკაფიოდ გამოხატული გერმანული სისტემა. დაფუძნებული დასჯადი მცდელობისა და ნებაყოფლობით მიტოვებული მცდელობის ერთიანობის იდეაზე. შემდგომში რუსულმა სამართალმა ერთგვარი წინსვლა განიცადა ამ საკითხში, კერძოდ 1845 წლის სასჯელთა დებულებამ დაადგინა, რომ როდესაც დანაშაულის მომზადების ჩამდენი, ან უკვე მასზე მცდელობის დამწყები შეჩერდა და თავისი ნებით არ ჩაიდინა წინასწარგანზრახული, ის ექვემდებარება სასჯელს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მის მიერ მომზადებისას ან მცდელობისას ჩადენილი თავისთავად არის დანაშაული, მაგრამ არა იმისათვის, რომლის ჩადენაც მას ადრე ჰქონდა განზრახული (მუხ. II3).¹⁷ ამ ნორმის პროგრესი თავის წინამორბედთან შედარებით

გამოიხატება იმაში, რომ, ჯერ ერთი, ნებაყოფლობით ხელის აღებისათვის დაადგინა სასჯელისაგან სრული გათავისუფლება; მეორე, ეხება არა მარტო მცდელობის სტადიაზე ხელის აღებას, არამედ აგრეთვე მომზადების სტადიაზე განხორციელებულ ნებაყოფლობით ხელის აღების აქტს; მესამე, მიუთითა იმაზეც, თუ რა შემთხვევაში შეიძლება მიეცეს სისხლის სამართლის პასუხისგებაში დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ამღები. გარდა ამისა, მოცემული ნორმის შინაარსი იმაზეც მიუთითებს, რომ ეს რჩება გერმანული სამართლის პოზიციაზე დანაშაულის მცდელობისა და ნებაყოფლობით ხელის აღების საკითხში. ასეთივე შინაარსის იყო რუსეთის 1885 წლის სასჯელთა დებულების II3-ე მუხლიც, რომელშიც რეგლამენტირებული იყო დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებას.¹⁸

XIX საუკუნის მეორე ნახევრიდან უკვე ევროპის ქვეყნების სისხლის სამართლის კანონმდებლობათა უმრავლესობა მთლიანად ათავისუფლებს სასჯელისაგან დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების შემთხვევაში. ამ მხრივ მხოლოდ იაპონიის სისხლის სამართლის დებულება გამოირჩეოდა და შეიძლება ითქვას, რომ დღესაც გამოირჩევა გარკვეული თავისებურებით. ამ დებულების 43-ე პარაგრაფის მიხედვით დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების შემთხვევაში სასჯელისაგან გათავისუფლებას აქვს ფაქულტატური და არა სავალდებულო ხასიათი, საკითხი წყდება სასამართლოს შეხედულებისამებრ.¹⁹

აქვე უნდა შევეხოთ კიდევ ერთ საინტერესო საკითხს. საუბარია იმაზე, თუ როგორ განსაზღვრავდნენ ევროპული სისხლის სამართლის კანონმდებლობები თვით ხელის აღების ნებაყოფლობას. უნდა აღინიშნოს, რომ ამ ცნების გამოსახატავად რამოდენიმე სახის ფორმულირება იყო გამოყენებული სხვადასხვა ქვეყნის კანონმდებლობაში. რუსეთის 1885 წლის სასჯელთა დებულება (მუხ. II3) ხელის აღებას დანაშაულზე ნებაყოფლობითად თვლიდა, თუ ის განხორციელებული იყო „საკუთარი ნებით“,²⁰ შვეიცარიის სისხლის სამართლის დებულების (§21) მიხედვით ასეთად

ითვლებოდა „თავისუფალი გადაწყვეტილება“, ნორვეგიის სისხლის სამართლის დებულების (§50) მიხედვით – „საკუთარი თავისუფალი ნება“ და სხვ. ხოლო საფრანგეთის (§2), ბელგიის (§51), იტალიის (§61), ჰოლანდიის (§45), ესპანეთის (§2) სისხლის სამართლის დებულებები დანაშაულზე ხელის აღების ნებაყოფლობის განმსაზღვრელ ნიშნად მიიჩნეოდნენ მის დამოუკიდებლობას გარეგანი გარემოებებისაგან.²¹ ანალოგიურ პოზიციაზე იყო რუსეთის 1903 წლის სისხლის სამართლის დებულებაც, იგი ადგენდა: „49. დამნაშავის ნებისაგან დამოუკიდებელი გარემოებების გამო დაუშთაფრებელი მოქმედება, რომლითაც იწყება სისრულეში მოყვანა იმ დანაშაულებრივი ქმედობისა, რომლის ჩადენაც სურდა დამნაშავეს, ჩაითვლება მცდელობად“.²² ამ ნორმის ლოგიკური განმარტების მეშვეობით ცხადი ხდება, რომ მის მიხედვით თავისი ნებით შეწყვეტილი ქმედობა ვერ ჩაითვლება მცდელობად და მაშასადამე არ იმსახურებს დასჯას, ხოლო ეს ნება დამოუკიდებელი უნდა იყოს გარეშე გარემოებებისაგან. ასე, რომ რუსეთის 1903 წლის სისხლის სამართლის დებულება გაჰყვა ფრანგული კანონმდებლობის მიერ მიღებულ სისტემას დანაშაულის მცდელობისა და მასზე ნებაყოფლობით ხელის აღების საკითხში.

ევროპული სისხლის სამართლის კანონმდებლობები ათავისუფლებდნენ სასჯელისაგან იმ შემთხვევაშიც კი, თუ მცდელობის მოქმედების დამთავრების შემდეგ პირი თავიდან აიცილდა დანაშაულებრივი შედეგების დადგომას. ამის მიხედვით ეს კანონმდებლობები შეიძლება დაიყოს ორ ჯგუფად: პირველ მათგანს განეკუთვნებიან ის კანონმდებლობები, რომლებიც მართალია პირდაპირ არ მიუთითებდნენ დანაშაულებრივი შედეგების ნებაყოფლობით თავიდან აცილებისათვის სასჯელისაგან გათავისუფლებაზე, მაგრამ იგი ლოგიკური დასკვნის სახით არაორაზროვნად გამომდინარეობდა მათში მოცემული დასჯადი მცდელობის განსაზღვრებიდან. ასეთი იყო მაგალითად საფრანგეთის, ბელგიის, ჰოლანდიის, პორტუგა-

ლიისა და იტალიის სისხლის სამართლის კანონმდებლობა. მეორე ჯგუფში შეიძლება გავაერთიანოთ იმ ქვეყნების კანონმდებლობანი, სადაც პირდაპირ იყო მითითებული დანაშაულებრივი შედეგების ნებაყოფლობით თავიდან აცილებისათვის სასჯელისაგან გათავისუფლებაზე. ასეთი იყო გერმანიის, უნგრეთის და ჰოლანდიის სისხლის სამართლის კანონმდებლობა. მაგალითად, გერმანიის 1871 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის 46-ე მუხლის მე-2 პუნქტში აღნიშნული იყო, რომ მცდელობა, როგორც ასეთი, რჩება დაუსჯელი, თუ დამნაშავემ... საკუთარი მოქმედებით თავიდან აიცილინა იმ შედეგის დადგომა, რომელიც აუცილებელი იყო დანაშაულის დამთავრებისათვის.²³ აღსანიშნავია, რომ ამგვარი პოზიცია ხსენებულ საკითხში გერმანიის სისხლის სამართლის კანონმდებლობამ შეინარჩუნა 1975 წლამდე, სანამ მიღებული არ იქნა სისხლის სამართლის კოდექსი ახალი რედაქციით. გარდა ამისა აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ნაწილი ევროპული კანონმდებლობებისა პირდაპირ მიუთითებდა ნებაყოფლობით ხელის აღებაზე რადენილი ქმედობის დასჯადობაზე, თუ ეს უკანასკნელი თავისთავად დანაშაულს წარმოადგენდა (უნგრეთი, იტალია, პორტუგალია), ხოლო ნაწილი ასეთ მითითებას არ მიიჩნევდა საჭიროდ, ვინაიდან იგი თავისთავად იგულისხმებოდა დანაშაულისა და მცდელობის ცნებიდან გამომდინარე (საფრანგეთი, გერმანია).

ერუსეთის სისხლის სამართლის კანონმდებლობასთან დაკავშირებით ყურადღებას იმსახურებს ის გარემოება, რომ იგი სპეციალურად ეხებოდა თანამონაწილეების მხრივ დანაშაულის რადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებას, აგრეთვე მათ გვერდით ქმედითი მონაწილეების ინსტიტუტს. მაგალითად, 1903 წლის სისხლის სამართლის დებულების 51-ე პარაგრაფის მე-5 ნაწილში ჩაწერილია: „თანამონაწილე, რომელმაც ხელი აიღო დანაშაულებრივ ქმედებაში მონაწილეობაზე და დროულად მიიღო მასზე დამოკიდებული ყველა ზომა მის თავიდან ასაცილებლად, თავისუფლდება სასჯელისაგან“.²⁴ მოცემული ნორმის მიხედვით სასჯელისაგან გათავი-

სუფლების შედგენითი თანამონაწილეზე გავრცელდება მხოლოდ მაშინ, თუ მან ნებაყოფლობით მიღებული აქტიური ზომების წყალობით მოახერხა დანაშაულის ჩადენის თავიდან აცილება. ნ.ტაგანცევის აზრით სწორედ ეს იგულისხმება „დანაშაულის ასაცდენად ზომების დროულად მიღებაში“²⁵ რაც შეეხება სასჯელთა დებულებას (1885 წლის რედაქცია), II8-ე მუხლში ლაპარაკია დანაშაულის წამომწყების (ალბათ იგულისხმება დანაშაულის ორგანიზატორი) მიერ ნებაყოფლობით ხელის აღებაზე, კერძოდ მითითებულია, რომ მას უმცირდება სასჯელი ერთი საფეხურით, როცა თვითონ უარი თქვა თავისი განზრახვის აღსრულებაზე, მაგრამ ხელი არ შეუშალა მის აღსრულებას და არ განაცხადა სათანადო ხელისუფლების ორგანოში. იმავე დებულების II9-ე მუხლი ეხება იმ თანამონაწილეებს, რომლებმაც თავი აარიდეს დანაშაულში მონაწილეობის მიღებას, მაგრამ მის თაობაზე დროულად არ განუცხადეს ხელისუფლებას. მათ სასჯელი უმცირდებათ ორმაგად, ხოლო თუ არსებობდა ისეთი ხელისშემშლელი გარემოებები, რომლებიც აძნელებდნენ დანაშაულის თაობაზე დროულად განცხადებას - სასჯელი უმცირდებათ სამმაგად.

• ცალკეა გამოყოფილი სასჯელთა დებულებაში წამქეზებლის საკითხი. ამ დებულების I20-ე მუხლის მიხედვით წამქეზებელს ერთი საფეხურით უმცირდებოდა სასჯელი თუ იგი ცდილობდა შეეჩერებინა დანაშაულებრივი განზრახვის მოქმედებაში გადაზრდა, მაგრამ დროულად არ განაცხადა ხელისუფლების ორგანოში. სხვაგვარად წყდებოდა ისეთი თანამონაწილის საკითხი, როგორცაა დამხმარე, სახელდობრ I2I-ე მუხლი ადგენდა, რომ დამხმარეები, რომელთაც აღუთქვეს დახმარება, ხოლო შემდეგ ხელი აიღეს მასზე, მაგრამ არ განუცხადეს დროულად ამის შესახებ ხელისუფლებას, ექვემდებარებიან სასჯელს განუცხადებლობისათვის.²⁶ როგორც ვხედავთ აღნიშნული ნორმა დამხმარეს, რომელმაც შეძლო დანაშაულიდან გამოთიშვა, არ ავალდებულებს ამ დანაშაულის თავიდან აცილებას, რათა იგი სასჯელისაგან იქნეს გათავისუფლებული.

მას პასუხისმგებლობა ეკისრება მხოლოდ დანაშაულის განუცხადებლობისათვის. დანარჩენი თანამონაწილეებისათვის (ორგანიზატორი, წამქმნებელი, თანამსრულებელი) კი სასჯელთა დებულება სავალდებულოდ მიიჩნევა მათ მიერ დაწყებული დანაშაულის თავიდან აცილებას, რათა მთლიანად განთავისუფლდნენ ამ დანაშაულის ჩადენისათვის გათვალისწინებული სასჯელისაგან. სასჯელთა დებულება ითვალისწინებს აგრეთვე სასჯელისაგან სრულ გათავისუფლებას დანაშაულის განვითარების უფრო ადრეულ ეტაპზე, ვიდრე მისი მცდელობაა. I22-ე მუხლი ადგენდა: თუ ყველამ, ვინც შეთანხმებულნი იყვნენ რაიმე დანაშაულის ჩასადენად, საბოლოოდ მასზე ყოველგვარ მცდელობამდე თავადვე, საკუთარი ნებით ხელი აიღეს თავიანთ განზრახვაზე, და ეს დანაშაული არ მიეკუთვნება მათ რიცხვს, რომლებისთვისაც კანონით გათვალისწინებული სასჯელის დასაკისრებლად საკმარისია მხოლოდ მათი ჩადენის განზრახვის არსებობა, მაშინ ისინი თავისუფლდებიან ყოველგვარი სასჯელისაგან.²⁷ ამრიგად, შეიძლება გარკვევით ითქვას, რომ სასჯელთა დებულების I13-ე, I21-ე და I22-ე მუხლებში მოცემულია დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტი, ხოლო I18-ე, I19-ე და I20-ე მუხლები ეხება ქმედით მონაწილას. ასეთი სახით იყო წარმოდგენილი ნებაყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტი რევოლუციამდელი რუსეთის სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში]

3. საბჭოთა რუსეთის სისხლის სამართალში დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტი თავიდანვე არსებობდა, თუმცა მას არ ჰქონდა მკაფიოდ ჩამოყალიბებული სახე. I919 წლის ბოლომდე საბჭოთა სისხლის სამართლებრივ კანონებს არ ჰქონდათ კოდიფიცირებული სახე, არ არსებობდა ზოგადი ნორმები, რომლებითაც ჯადგენილი იქნებოდა ამოსავალი პრინციპები, არ იყო ცალკე გამოყოფილი კერძო ხასიათის ნორმები და ა.შ. ამიტომ სავარაუდოა, რომ ნებაყოფლობით შეწყვეტილი დანაშაულებრივი ქმედობის თაობაზე მხოლოდ ცალკეულ სის-

ხლისსამართლებრივ აქტში შეიძლება ყოფილიყო აღნიშნული, ამა თუ იმ საკითხთან დაკავშირებით. ასეთი ვარაუდის საფუძველს იძლევა საბჭოთა ხელისუფლების მიერ გამოცემული სისხლისსამართლებრივი ხასიათის ერთი დოკუმენტი. იგულისხმება მუშათა და გლეხთა თავდაცვის საბჭოს 1919 წლის 3 ივნისის №25 დადგენილება „დეზერტირობის აღმოფხვრის ღონისძიებათა შესახებ“. ამ დადგენილებაში ნათქვამია: „I. მიეცეს შესაძლებლობა მობილიზაციისაგან ყველა თავის ამრიგებლებს და არმიის დეზერტირებს გამოისყიდონ თავისი დანაშაული უახლოეს სათემო, სამაზრო ან საქალაქო სამხედრო საქმეთა კომისარიატში ნებაყოფლობითი გამოცხადებით.

2. ამ დადგენილების გამოქვეყნებიდან 7 დღის განმავლობაში ნებაყოფლობით გამოცხადებულნი თავისუფლებიან სასამართლოსა და სასჯელისაგან მობილიზაციისაგან თავის არიდებისა და დეზერტირობისათვის“.²⁹

დადგენილებაში ლაპარაკია დენადი დანაშაულის ნებაყოფლობით შეწყვეტასა და მასთან დაკავშირებულ საშეღავათო სამართლებრივ შედეგებზე. მართალია აქ აღწერილი შემთხვევა უფრო ქმედითი მონანიების სპეციალურ შემთხვევად უნდა განვიხილოთ, მაგრამ იგი მაინც დანაშაულებრივი ქმედობის ნებაყოფლობით შეწყვეტას უკავშირდება და სწორედ ამის გამო არის საინტერესო.

საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობის პირველი კოდიფიცირება მოხდა 1919 წლის დეკემბერში, როდესაც მიღებული იყო რსფსრის სისხლის სამართლის სახელმძღვანელო საწყისები. აღნიშნულ დოკუმენტში არ იყო მოცემული დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების მარეგლამენტირებელი ნორმა. ამის გამო პროფ. ნ. დურმანოვი აღნიშნავდა, რომ ნებაყოფლობით ხელის ადების შემთხვევაში პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება ბორჯილღებოდა სახელმძღვანელო საწყ-

ყისების ზოგადი ხასიათის მე-16 მუხლის საფუძველზე, რომლის თანა-
 ხმად „იმ პირობების შეცვლასთან დაკავშირებით, რომლებშიაც განსაზ-
 ღვრული მოქმედება ან მისი ჩამდენი პირი წარმოადგენენ საშიშროებას
 მოცემული წყობილებისათვის, მისი ჩამდენი არ ექვემდებარება სასჯ-
 ელს.“²⁹ პროფ. ნ. დურმანოვის აზრი არ უნდა იყოს დაცის საფუძველს მო-
 კლებული. უფრო სავარაუდოა, რომ სასამართლო პრაქტიკას ეხელმძღვანე-
 ლა სახელმძღვანელო საწყისების არა მე-16 მუხლით, არამედ მე-18
 მუხლის შინაარსიდან გამომდინარე ლოგიკური დასკვნით. მე-18 მუხლი
 ასე განსაზღვრავდა დანაშაულის მცდელობის ცნებას: „დანაშაულის მცდე-
 ლობად ჩაითვლება დანაშაულის ჩასაბრუნად მიმართული მოქმედება, როდე-
 საც ჩამდენმა შეასრულა ყველაფერი, რასაც ის აუცილებლად თვლიდა თა-
 ვისი განზრახვის სისრულეში მოსაყვანად, მაგრამ დანაშაულებრივი შე-
 დეგი არ დადგა მისგან დამოუკიდებელი მიზეზებით“.³⁰ აქედან გამომ-
 დინარე თავისთავად ცხადია, რომ თავისი ნებით დანაშაულებრივი ქმე-
 დობის დამთავრების თავიდან აცდენის შემთხვევაში სუბიექტი არ უნდა
 დაისაჯოს, და ალბათ სასამართლოებსაც ამ თვალსაზრისით უნდა ეხელმ-
 ძღვანელათ. ისე კი, როგორც ჩანს, რსფსრ-ის 1919 წლის სისხლის სა-
 მართლის სახელმძღვანელო საწყისები დანაშაულის მცდელობისა და მას-
 ზე ნებაყოფლობით ხელის აღების საკითხში გაჰყვა იმ გზას, რომელიც
 იწოდება ფრანგულ სისტემად და თავის დროზე საფუძველად აიღო რუსეთის
 იმპერიის 1903 წლის სისხლის სამართლის დებულებამ (იხ. 49-ე მუხლი).

• საბჭოთა საქართველოს პირველი, ასე თუ ისე ჩამოყალიბებული,
 ერთიანი საკანონმდებლო აქტი სისხლის სამართალში იყო 1921 წლის 5
 ოქტომბერს მიღებული „საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის სახელმ-
 ძღვანელო საწყისები“.* მასში, საფრანგეთის 1810 წლის სისხლის სა-

* ამ ნორმატულ აქტზე უფრო ვრცლად იხილეთ: ლ. სურგულაძე, საბჭოთა
 საქართველოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობის ისტორია (1919-
 1922 წწ.), თბილისი, 1979.

მართლის კოდექსის მსგავსად, დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების თაობაზე უშუალო მითითება არ არსებობდა, მაგრამ ამ აქტში დანაშაულის მცდელობის ცნება იმგვარად იყო განსაზღვრული, რომ იგი ლოგიკურად გულისხმობდა ნებაყოფლობით ხელის ადების ინსტიტუტის არსებობას. 21-ე მუხლი ადგენდა: „დანაშაულის ჩადენის შეცდამად ითვლება მის მისადწევად მიმართული მოქმედება, როდესაც ჩამდენს მთლად შეუსრულებია ის, რაც საჭიროდ მიაჩნდა თავისი განზრახვის სისრულეში მოსაყვანად, მაგრამ ამას სადანაშაულო შედეგი არ მოჰყოლია ჩამდენისაგან დამოუკიდებელ მიზეზთა გამო“³¹ (ხაზგასმა ჩემია -დ.ს.). სრულიად ცხადია, რომ ეს განსაზღვრება დანაშაულის მცდელობის საკითხში მიჰყვება ფრანგულ სისტემას, რომლის მიხედვით პირის მიერ თავისი ნებით შეწყვეტილი დანაშაულის შემადგენლობის აღმასრულებელი ქმედობა არ ითვლება დანაშაულის მცდელობად. საფიქრებელია, რომ ქართული საბჭოთა კანონმდებლობა მოცემულ საკითხში ხელმძღვანელობდა 1919 წლის „რსფსრ-ს სისხლის სამართლის სახელმძღვანელო საწყისებით“✓

პირდაპირი მითითება დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების თაობაზე მოხდა პირველი საბჭოთა რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კოდექსებში, რომლებშიდაც ერთნაირი ნუმერაციით ერთნაირი შინაარსის ნორმები იყო შეტანილი. მაგალითად, რსფსრ-ის, საქართველოს სსრ და უკრაინის სსრ-ის სისხლის სამართლის კოდექსების მე-14 მუხლი ადგენდა, რომ „მცდელობა, რომელიც მცდელის მიერ ნებაყოფლობით ბოლომდე არ იქნა მიყვანილი, ისჯება როგორც ის დანაშაული, რომელიც მის მიერ ფაქტიურად იყო ჩადენილი.“³² ამ ნორმის შინაარსიდან გამომდინარეობს: 1. დანაშაულის ნებაყოფლობით შეწყვეტის შემთხვევაში ხელის ამღები თავისუფლდება ამ დანაშაულისათვის პასუხისმგებლობისაგან; 2. იგი დაისჯება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მის მიერ ხელის ადებამდე განხორციელებული მოქმედება თავისთავად დანაშაულს წარმოადგენს. თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ მუხლის რედაქცია ერთობ ბუნ-

დოვანია, რაც უძნელებს მოქალაქეს მისი შინაარსის ზუსტად გაგებას.

1924 წლის სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის ძირითადი საწყისები არავითარ დადგენილებას არ შეიცავდა საკუთრივ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების შესახებ. ამ იურიდიული აქტის მე-II მუხლის საფუძველზე, რომელიც ეხებოდა პასუხისმგებლობის განსაზღვრას დაწყებული, მაგრამ ამა თუ იმ მიზეზით დაუმთავრებელი დანაშაულისათვის, პიროვნების სამიშროებისა და დანაშაულებრივი განზრახვის განხორციელების ხარისხის მიხედვით,³³ მოკავშირე რესპუბლიკებს შესაძლებლობა ეძლეოდათ თავიანთ სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში შეეტანათ სპეციალური ნორმა, რომელიც მოაწესრიგებდა დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებასთან დაკავშირებულ საკითხებს.

შემდგომში მოკავშირე რესპუბლიკებმა თავიანთ სისხლის სამართლის კოდექსებში მართლაც შეიტანეს სპეციალური ნორმა, რომელიც ეხებოდა და წყვეტდა დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების საკითხს. ეს ნორმები არსებითად ერთნაირი შინაარსისა იყო. მაგალითისათვის აქ მოვიტანთ ორი რესპუბლიკის - საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის მე-19 მუხლის მე-2 ნაწილისა და უკრაინის სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის მე-18 მუხლის მე-2 ნაწილის შინაარსს. საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის მე-19 მუხლი, ნაწილი მე-2 (1928 წლის რედაქცია): „თუ დანაშაული არ იქნა ბოლომდე მიყვანილი იმ პირის ნებაყოფლობით ხელის აღების ძალით, რომელიც შეუდგა დანაშაულის ჩადენას, სასამართლო ადგენს სოციალური დაცვის ღონისძიებას მხოლოდ იმ მოქმედებისათვის, რომელიც ფაქტიურად იქნა ჩადენილი“;³⁴ უკრაინის სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის მე-18 მუხლი, ნაწილი მე-2 (1927 წლის რედაქცია): „იმ შემთხვევებში როდესაც დანაშაული არ იყო ბოლომდე მიყვანილი იმ პირის საკუთარი გულისწადილით, რომელსაც განზრახული ჰქონდა ამ დანაშაულის ჩადენა, სასამართლო ად-

გენს სოციალური დაცვის ღონისძიებას იმ მოქმედებების შესაბამისად, რომლებიც ჩადენილნი იქნენ დანაშაულის მომზადების ან მცდელის მიერ³⁵. ანალოგიური შინაარსისა იყო რსფსრ-ს 1926 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-19 მუხლის მე-2 ნაწილი³⁶ და სხვა მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კოდექსების შესაბამისი მუხლებით გათვალისწინებული ნორმები ნებაყოფლობით ხელის აღების თაობაზე. ხსენებული ნორმები მოცემული შინაარსით სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში შენარჩუნებული იქნა 1958 წლის რეფორმამდე.

რაც შეეხება საზღვარგარეთის ქვეყნებს, მათმა უმრავლესობამ სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში თითქმის უცვლელად შემოინახა ნებაყოფლობით ხელის აღების თაობაზე ჯერ კიდევ გასული საუკუნის ბოლოს მოქმედი ნორმები. ეს ითქმის პირველ რიგში დასავლეთ ევროპისა და იაპონიის სისხლის სამართლის კანონმდებლობაზე, აგრეთვე ამერიკის შეერთებული შტატების კანონმდებლობაზეც. მხოლოდ გერმანიისა და ავსტრიის სისხლის სამართლის კოდექსებმა განიცადეს შედარებითი ცვლილებები 1975 წელს, როცა ისინი მიღებულნი იქნენ ახალი რედაქციით. ამის შედეგად გარკვეული ცვლილებები განიცადა დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტმაც, აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნების შესახებ კი უნდა ითქვას, რომ XX საუკუნის 50-იანი წლებიდან აქ მოხდა ძირეული ცვლილებები, დანერგილ იქნა გარედან შემოტანილი სოციალიზმი და მის შესაბამისად გადატრიალება მოხდა სისხლის სამართლის კანონმდებლობაშიც. ამათ თავისი კვალი დატოვა დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტზეც, რომლის დაწვრილებით აქ განხილვა ალბათ არ წარმოადგენს აუცილებლობას, ვინაიდან ისინი მოცემულ საკითხში დიდად არ განსხვავდებოდნენ საბჭოური კანონმდებლობისაგან.

ასეთია დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტის მოკლე ისტორია სისხლის სამართალში ძველი დროიდან დღემდე.

§2. დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის
 ადების ინსტიტუტის ადგილი მოქმედი სისხ-
 ლის სამართლის სისტემაში

მოკლე ისტორიული მიმოხილვაც კი გვარწმუნებს, რომ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების ინსტიტუტს წარსულში, სხვადა-სხვა დროს, თავისი გამორჩეული ადგილი ეკავა ამა თუ იმ ქვეყნის სისხლისსამართლებრივ სისტემაში. ეს იმაზე მიუთითებს, რომ ძველთაგანვე იყო აღიარებული მისი უცილობელი მნიშვნელობა სისხლისსამართლებრივ ურთიერთობათა მოწესრიგების საქმეში. რა თქმა უნდა, ვერცერთი თანამედროვე განვითარებული სისხლისსამართლებრივი სისტემა ვერ დარჩებოდა გულგრილი აღნიშნული ინსტიტუტის მიმართ. დასმული საკითხი განხილული იქნება საქართველოს რესპუბლიკაში ამჟამად მოქმედი სისხლის სამართლის საკანონმდებლო სისტემის საფუძველზე.

როდესაც საკითხი ეხება ნებაყოფლობით ხელის ადების ადგილს სისხლის სამართლის სისტემაში, იგულისხმება მისი ურთიერთობა და თანაფარდობა სისხლის სამართლის სხვა ინსტიტუტებთან. განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის სისტემაში შემავალი ის ინსტიტუტები, რომლებსაც ტრადიციულისაგან ერთგვარად განსხვავებული, სპეციფიკური ფუნქციები გააჩნიათ, რომელთა რეგლამენტირება ხდება შესაბამისი სპეციალური ნორმების მეშვეობით.³⁷ სისხლის სამართლის თეორიაში ხდება ამგვარი ნორმების კლასიფიკაცია გარკვეულ მიზნობრივ საფუძველზე.

მოქმედი სისხლის სამართლის ზოგად ნაწილში ძირითად, შეიძლება ითქვას, საყრდენ ფუნდამენტს წარმოადგენენ ის ნორმები, რომლებზეც აგებულია მთელი სისტემა მასში შემავალი სპეციფიკური ინსტიტუტებითურთ. ასეთია ნორმები, რომლებიც განსაზღვრავენ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძვლებსა და ფარგლებს, დანაშაულის არსს, ბრალის შინაარსს, პასუხისმგებლობის ასაკს, დანაშაულის გან-

ვითარების სტადიებს, დანაშაულში თანამონაწილეობის არსს, სასჯელის მიზნებს, სასჯელთა სისტემას, მათი გამოყენების პირობებსა და ა.შ. როგორც უკვე აღინიშნა, სისხლის სამართლის ზოგად ნაწილში მოიპოვებინა სხვა ისეთი ნორმებიც, რომლებიც სპეციფიკური ბუნებით ხასიათდებიან, რამდენადაც რეგლამენტაციას უკეთებენ სპეციფიკურ სისხლის-სამართლებრივ ურთიერთობებს. ერთერთი მათგანია დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადებასთან დაკავშირებული საკითხების რეგლამენტაციის მიზნით საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-18 მუხლში დადგენილი ნორმები. ამ მუხლის პირველი ნაწილი ადგენს: „იმ პირს, ვინც ნებაყოფლობით ხელს აიღებს დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაზე, სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა დაეკისრება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მის მიერ ფაქტიურად ჩადენილი ქმედობა შეიცავს სხვა დანაშაულის შემადგენლობას“. ეს ნორმა შინაარსობრივად არის იგივეობრივი 1992 წლამდე მოქმედი სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების მე-16 მუხლისა და საბჭოთა რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კოდექსების შესაბამისი მუხლებისა (მაგალითად, უზბეკეთის სსკ-ის* მე-16 მუხლი, უკრაინის სსკ-ის მე-18 მუხლი, რუსეთის სსკ-ის მე-16 მუხლი, ლატვიის სსკ-ის მე-16 მუხლი და ა.შ.).

ვიდრე განვიხილავდეთ ნებაყოფლობით ხელის ადების ინსტიტუტის ურთიერთობას სისხლის სამართალში მოქმედ სხვა სპეციფიკურ ინსტიტუტებთან, მანამდე მოკლედ მაინც უნდა აღინიშნოს მის ურთიერთობაზე სისხლის სამართლის იმ ძირითად ინსტიტუტებთან, რომელთაგან მოწყვეტით დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების წარმოდგენაც კი შეუძლებელია. ასეთია განზრახი დანაშაულის განვითარების სტადიები -

* აქაც და შემდეგშიც აბრევიატურა „სსკ“ არის შემოკლებული გამოხატულება ცნებისა - „სისხლის სამართლის კოდექსი“.

მომზადება და მცდელობა. მართლაც ნებაყოფლობით ხელის აღება დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაზე შესაძლებელია მხოლოდ წინასწარი დანაშაულებრივი საქმიანობის ეტაპზე, როგორც უშუალოდ დანაშაულის ამსრულებლის, ისე მისი თანამონაწილის მხრივ. შემთხვევითი არ არის, რომ გერმანული სისხლის სამართლის სისტემა თავიდანვე გამოდიოდა დანაშაულის მცდელობისა და ნებაყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტების ერთიანობის იდეიდან. როგორც ჩანს, აღნიშნული ინსტიტუტების იმანენტური ურთიერთკავშირი გაცნობიერებული ჰქონდა ძველად ქართველ კანონმდებელსაც, როდესაც მათ ერთმანეთის გვერდით მოიხსენიებდა (იხ. ისტორიული მიმოხილვა, ნაწილი I-ლი). აქ არ შეგუდგები მცდელობასა და ნებაყოფლობით ხელის აღების ერთიანობის იდეის ანალიზს, რადგან ამას სათანადო ადგილი ეთმობა ნაშრომის მომდევნო ნაწილებში. მხოლოდ იმას ავღნიშნავ, რომ ყველა უცხოურ სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში, სადაც კი მოცემულია უშუალო მითითება ნებაყოფლობით ხელის აღებაზე, ეს უკანასკნელი აუცილებლად მოიხსენიება დანაშაულის მცდელობასთან ერთად კონტექსტში, რაც შეეხება ნებაყოფლობით ხელის აღების ურთიერთობას სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის სხვა ძირითად ინსტიტუტებთან, იგი გზადაგზა გადმოცემული იქნება წინამდებარე ნაშრომის მომდევნო თავებში.

ახლა იმის თაობაზე თუ სისხლის სამართალში მოქმედი რომელი ინსტიტუტები იგულისხმებიან სპეციფიკურში და რაში მდგომარეობს ეს სპეციფიკურობა. სისხლის სამართლის ნორმათა აბსოლუტურ უმრავლესობას აქვს მკაფიოდ გამოხატული რეპრესიული ხასიათი. მართალია რეპრესიაზე უშუალო მითითება მოცემულია სისხლის სამართლის კერძო ნაწილის ნორმებში, მაგრამ არც ის უნდა დაგვავიწყდეს, რომ სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის ნორმების უმრავლესობა სწორედ ამ რეპრესიის აუცილებელ წინამძღვრებს წარმოადგენენ. რა თქმა უნდა სისხლის სამართალში მოცემული რეპრესია თვითმიზნური როდია. რეპრესიის მეშვეობით სისხ-

ლის სამართალი იცავს განსაზღვრულ ურთიერთობებსა და ობიექტებს. გარდა ამისა მას აქვს პრევენციული დატვირთვა. ამიტომ სისხლის სამართლის ძირითადი ფუნქცია ეს არის დაცვითი ფუნქცია.

გარდა აღნიშნული ნორმებისა სისხლის სამართალში, უმთავრესად მის ზოგად ნაწილში, მოიპოვებიან სხვა ხასიათის ნორმებიც, თანაც მნიშვნელოვანი ოდენობით. მათი სპეციფიკა იმაში მდგომარეობს, რომ ისინი სისხლის სამართლის ძირითადი ფუნქციის განხორციელების ამოცანას წყვეტენ არა რეპრესიის მეშვეობით, არამედ მისგან განსხვავებული საშუალებებისა და მეთოდების გამოყენებით. თავის მხრივ ეს საშუალებები და მეთოდებიც როდია ერთგვაროვანი და მაშასადამე არც ის სისხლის სამართლებრივი ინსტიტუტები იქნებიან ერთგვაროვანნი, რომლებსაც ხსენებული მეთოდები გააჩნიათ თავიანთ არსენალში. ამის გამო საჭირო ხდება აღნიშნული ინსტიტუტებისა და მათი გამომხატველი ნორმების დაჯგუფება—კლასიფიკაცია იმისდა მიხედვით თუ რა ფუნქციური დანიშნულება გააჩნიათ მათ და რა კონკრეტული მეთოდსა და საშუალებას ეყრდნობიან ისინი სისხლის სამართლის წინაშე მდგომი საერთო ამოცანების გადაწყვეტისას.

ვიდრე ამგვარ კლასიფიკაციას წარმოვადგენ, მანამდე არ შეიძლება უყურადღებოდ იქნეს დატოვებული ის გარემოება, რომ იურიდიულ ლიტერატურაში არ არსებობს ერთიანი თვალსაზრისი სისხლის სამართლის იმ სპეციალური ნორმების თაობაზე, რომლებსაც აქვთ სტიმულაციური ზემოქმედების უნარი ადამიანის ისეთი ქვევის განწყობის ჩამოყალიბების თვალსაზრისით, სამართლის ნორმათა მოთხოვნებს რომ შეესაბამება. ზოგიერთი მეცნიერი კრიმინალისტი ამგვარ ნორმებს სისხლის სამართლის წამახალისებელ ნორმებს უწოდებს, ბოლო მათ ერთობლიობას — სისხლის სამართლის წამახალისებელ სისტემას, რომლებიც გამიზნულია მომავალში დანაშაულის ჩამდენ პირთა დადებითი სოციალური ორიენტაციის ხელშეწყობაზე, დანაშაულის უარყოფითი შედეგების ნებაყოფლობით თავიდან აცილების, ნეიტრალიზაციისა და შეშინების სტიმულირებაზე.³⁸

ეს საკითხი თავის მხრივ უკავშირდება სამართლის ზოგად თეორიაში ნორმათა კლასიფიკაციისა და ამ კლასიფიკაციაში წამახალისებელი ნორმების ცალკე სახესხვაობად გამოყოფის პრობლემას,³⁹ ამ პრობლემის გამოკვლევა არ წარმოადგენს წინამდებარე ნაშრომის მიზანს: მხოლოდ იმას აღვნიშნავ, რომ დღეისათვის წამახალისებელმა ნორმებმა სამართლის თეორიაში მოიპოვეს სათანადო აღიარება, როგორც სპეციფიკურმა ჯგუფმა სამართლის ნორმათა კლასიფიკაციაში.

✕ისმება კითხვა: რამდენად მართებულია სისხლის სამართალში წამახალისებელი ნორმების არსებობაზე ლაპარაკი? ვნახოთ რას ამბობს წამახალისებელი ნორმების ხასიათსა და არსზე/ვ. ბარანოვი, რომელმაც მთელი მონოგრაფია უძღვნა ამ საკითხს. იგი წერს, რომ სამართლის წამახალისებელი ნორმა წარმოადგენს ზოგადი ხასიათის სახელმწიფოებრივ მითითებას წახალისების ზომების წარდგენაზე ქვეყნის სახელმწიფოსათვის სასარგებლო ვარიანტისათვის, რომელიც მდგომარეობს ჩვეულებრივ მოთხოვნებზე აღმატებული და წინასწარ დადგენილი პირობების, მაჩვენებლები-სა და შედეგების მიღწევაში.⁴⁰ ვფიქრობ სავსებით მართებული განსაზღვრებაა წამახალისებელი ნორმის არსისა, მაგრამ იმავე განსაზღვრებიდან გამომდინარე შეუძლებელია სისხლის სამართალში მსგავსი ნორმების არსებობის ვარაუდი. თვით წახალისების არსი სამართლებრივად ყოველთვის დაკავშირებულია პიროვნებისათვის მატერიალური ან მორალური ხასიათის ჯილდოსა თუ პრივილეგიის მინიჭებასთან, ხანგრძლივი და ნაყოფიერი შრომის, ცხოვრებისა ანუ თუ იმ სფეროს განვითარებაში შეტანილი განსაკუთრებული წვლილის, დიდმნიშვნელოვანი და მაღალფასეული მეცნიერული თუ მხატვრული ნაწარმოების შექმნის, ან საზოგადოებრივად უაღრესად სასარგებლო, დიდი სოციალური და ზნეობრივი ჟღერადობის მქონე ერთჯერადი აქტის განხორციელების გამო და ა.შ. წახალისება მხოლოდ ასე შეიძლება იქნეს გაგებული და სამართლის თეორიაშიც ძირითადად ასე ესმით იგი. ამიტომ, ჩემი აზრით, ნორმათა იმ ერთობლიობას, რომ-

მელსაც ვ.გაღკინი და ვ.ელეონსკი სისხლის სამართლის წამახალისებელ სისტემას უწოდებს, უფრო მართებულია ეწოდოს სისხლის სამართლის სტი-
მულაციურ ნორმათა სისტემა.

რ.საბიტოვი ეხება რა მითითებულ საკითხებს, დადებითი პოსტკრი-
მინალური* ქცევების მარეგულირებელ ნორმებს უწოდებს წამახალისებელ
ნორმებს, ისევე როგორც ვ.გაღკინი და ვ.ელეონსკი. იგი გამოჰყოფს
წამახალისებელი ნორმების ბუნებისათვის დამახასიათებელ თავისებურე-
ბებს, პირველი ის, რომ ისინი გამომხატავენ სისხლისსამართლებრივ ურ-
თიერთობათა რეგულირების სპეციფიკურ მეთოდს; მეორე, მათ აქვს განსა-
კუთრებული შინაარსი, მოდელირებას უკეთებენ სუბიექტის დადებით ქცე-
ვებს; მესამე, არეგულირებენ სუბიექტის პოსტკრიმინალური ქცევის შე-
დეგად წარმოშობილ ურთიერთობებს; მეოთხე, მათი ცალკე სახედ გამოყო-
ფა განპირობებულია მათი ფუნქციებითა და მიზნობრივი დანიშნულებით,
რაც მდგომარეობს პირის დადებითი პოსტკრიმინალური ქცევის სტიმული-
რებაში.⁴¹

ამის შემდეგ რ.საბიტოვი ერთმანეთში ჟრევს წამახალისებელ და
მასტიმულირებელ ნორმებს, ამასთანავე მათ რიცხვში არ შეაქვს სისხლ-
ის სამართლის პასუხისგებაში მიცემისა და გამამტყუნებელი განაჩენის
აღსრულების ხანდაზმულობასთან დაკავშირებული მასტიმულირებელი ნორ-
მები. ცალკე კლასად გამოჰყოფს წამახალისებელი ნორმებიდან იმ ნორმა-
თა ჯგუფებს რომლებიც არეგულირებენ დადებით პოსტკრიმინალურ ქცევას
და მათ უწოდებს ამგვარი ქცევის მასტიმულირებლებს, კერძოდ ნორმე-
ბი: ა) დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღებისა და მიყენებული

* აქაც და შემდეგშიც ტერმინი - „კრიმინალური“ ტრადიციულად ნიშნავს
დანაშაულებრივ ან დანაშაულობის არსებობით განპირობებული, თუ მას-
თან დაკავშირებული რაიმე მოვლენის განმსაზღვრელს აღნიშნავს, ხოლო
„პოსტკრიმინალური“ გულისხმობს დანაშაულებრივი ქმედობის შემდეგ
სუბიექტის მიერ განხორციელებულ ისეთ აქტებს (მოქმედება, ქცევა
და სხვა), რომლებიც ასე თუ ისე მასთან არიან დაკავშირებულნი,
თუმცა კი თავისთავად დანაშაულს არ წარმოადგენენ.

ზიანის გამოსწორებისა (საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსში ასეთია მე-18 მუხლი და 38-ე მუხლის პირველი პუნქტი); ბ) დანაშაულთა გახსნისა (საქართველოს სსკ-ის 38-ე მუხლის მე-9 პუნქტი, 65-ე მუხლის მე-2 ნაწილი, 190-ე მუხლის მე-3 ნაწილი და 238-ე მუხლის შენიშვნა);⁴² გ) დამნაშავეთა ხელახლა აღზრდისა და გამოსწორებისა (საქართველოს სსკ-ის 25^I, 46-ე, 47-ე, 47^I, 51-ე (ნაწ. მე-2), 54-ე, 54², 55-ე და 57-ე მუხლები. (საქართველოს საკანონმდებლო ნორმების მითითება ჩემია - დ.ს.).⁴³ წამახალისებელი და მასტიმულირებელი ნორმების ერთმანეთში აღრევა არამართებულია, ვინაიდან იწვევს როგორც ერთის, ისე მეორის არსის გაურკვევლობას.

სხვათა შორის ვ.პარანოვი პირდაპირ მიუთითებს, რომ არ შეიძლება წამახალისებელი ნორმები აცურით მასტიმულირებელ ნორმებთან. სამართლის წამახალისებელი ნორმა პოზიტიური ქცევის ნების ფორმირების სტიმულატორია. სამართლის ყოველგვარი წამახალისებელი ნორმა მასტიმულირებელია, მაგრამ ყოველი მასტიმულირებელი ნორმა არ წარმოადგენს წამახალისებელს. . . ამიტომ ადამიანთა ნებისყოფაზე ზემოქმედების მექანიზმის მსგავსების მიუხედავად წამახალისებელი და მასტიმულირებელი ნორმები ყოველთვის როდი არიან იგივეობრივი თავისი მოცულობითა და შინაარსით. ამრიგად, წამახალისებელი ნორმები ნაწილი და სახეა სამართლის მასტიმულირებელი ნორმებისა.⁴⁴ როგორც ვხედავთ, საქმე მხოლოდ და მხოლოდ ტერმინოლოგიურ განსხვავებულობაში როდია, არამედ განსხვავება არის თვით არსში, ფუნქციასა და მიზანმიმართულებებაში წამახალისებელი და სტიმულაციური ნორმებისა. მაგალითად, პირი, რომელმაც აუცილებელი მოგერიების დროს მოკლა განსაკუთრებით საშიში დამნაშავე და ამ გზით იხსნა მრავალი ადამიანის სიცოცხლე ან დიდი ღირებულების მქონე ფასეულობა, შემდეგში შეიძლება წახალისებული იქნეს რაიმე ფორმით, სახელმწიფოს ან რომელიმე საზოგადოებრი-

ვი ორგანიზაციის მიერ. მაგრამ ვერავითარ შემთხვევაში ეს ვერ მოხდება სისხლისსამართლებრივი ნორმის საფუძველზე, ვინაიდან სისხლისსამართალი ასეთ რამეს არ იცნობს. ამიტომ სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან მისი გათავისუფლება არ შეიძლება წახალისებად ჩაითვალოს. წახალისება განხორციელდება სამართლის სხვა რომელიმე დარგის ნორმათა საფუძველზე.

ჩემი აზრით სისხლის სამართალში სტიმულაციური ხასიათის მქონედ უნდა ჩაითვალოს არა ის ნორმები, რომლებიც რეპრესიის გამოყენების მუქარით აიძულებს სუბიექტს დანაშაულის ჩადენისაგან თავის შეკავებას, არამედ ის ნორმები, რომლებიც პირიქით, სისხლის სამართლებრივი რეპრესიის გამოუყენებლობის ან მისი შემსუბუქების დაპირებით განაწყობენ სუბიექტს დანაშაულის საწინააღმდეგოდ ან დადებითი პოსტკრიმინალური ქცევისათვის. სწორედ ასეთ კატეგორიას განეკუთვნებიან სისხლის სამართლის სპეციალურ ნორმათა კლასიფიკაციის 1), 2), 3) და 4) ჯგუფებში გაერთიანებული ნორმები, რომლებიც ქვემოთ იქნებიან წარმოდგენილნი.

სამართლიანად უნდა ჩაითვალოს ვ.ელეონსკის კრიტიკა ვ.გალკინის მიმართ, რომ ეს უკანასკნელი უმართებულოდ ავიწროებს სისხლის სამართლის მასტიმულირებელი ნორმების სისტემის ფარგლებს. მაგალითად, ამ სისტემას არ აკუთვნებს მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ და ხანდაზმულობასთან დაკავშირებულ სტიმულაციურ ნორმებს,⁴⁵ რომელთა გარეშეც აღნიშნული სისტემა ნაკულოვანი იქნება. თვით ვ.ელეონსკი სისხლის სამართლის სტიმულაციურ სისტემაში, რომელსაც ის წამახალისებელს უწოდებს, ნორმათა კლასიფიკაციისას გამოყოფს სამ ჯგუფს: ა) ნორმები, რომლებიც ახალისებენ პიროვნების სოციალურ-სამართლებრივ აქტივობას; ბ) ნორმები, რომლებიც ახალისებენ შემდგომ დანაშაულებრივ მოქმედებაზე ხელის აღებას; გ) ნორმები, რომლებიც ახალისებენ მსჯავრდებულთა გამოსწორებასა და ხელახლა აღზრდას.⁴⁶ ვფიქრობ, ამ კლა-

სიფიკაციაში ცალკე ჯგუფად უნდა გამოიყოს საქართველოს სსკ-ის 38-ე მუხლის პირველ და მე-9 პუნქტებში მოცემული ნორმები, თავიანთი განსხვავებული ფუნქციისა და ზემოქმედების მეთოდის გამო სისხლის სამართლის მასტიმულირებელ სისტემაში.

ამრიგად, იურიდიულ ლიტერატურაში კვლევის სხვადასხვა მიზნებიდან გამომდინარე გვეხედება სისხლის სამართლის სტიმულაციური ნორმების კლასიფიკაცია სხვადასხვა საფუძველზე, სხვადასხვა ნიშნის მიხედვით.⁴⁷ მათი დაწვრილებითი განხილვა შორს წაგვიყვანდა, ამიტომ აქ წარმოდგენილი იქნება მხოლოდ აღნიშნული ნორმების კლასიფიკაცია მათი ფუნქციური დანიშნულების მიხედვით.

1) ნორმები, რომლებიც საერთოდ გამოორიცხავენ სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობას და ამავე დროს სტიმულს აძლევენ მოქალაქეს, რომ აქტიურად დაიცვას ხელყოფისაგან უმთავრესი ღირებულებები. ასეთია ქმედობის მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებების გამომხატველი ნორმები, კერძოდ, საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის მე-15 მუხლი აუცილებელი მოგერიების შესახებ, მე-16 მუხლი უკიდურესი აუცილებლობის შესახებ, აგრეთვე დანაშაულის დასაკავებლად მიმართული მოქმედება (იხ. სსრ კავშირისა და რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების 27-ე მუხლი;⁴⁸ უზბეკეთის სსკ-ის მე-13 მუხლის მე-3 ნაწილი; უკრაინის სსკ-ის მე-15 მუხლის მე-3 ნაწილი; ესტონეთის სსკ-ის მე-13^I მუხლი და სხვ.).

2) ნორმები რომლებიც ათავისუფლებენ პირს დანაშაულებრივი ქმედობის ჩადენისათვის პასუხისმგებლობისაგან ჯერ კიდევ მის მსჯავრდებად წინასამართლოს მიერ, ამავე დროს მათ გააჩნიათ მასტიმულირებელი მნიშვნელობაც, დანაშაულის ჩადენის გზაზე მდგარ სუბიექტს უბიძგებენ დანაშაულებრივი ქმედობის გაგრძელებისაგან ან მისი განმეორებით ჩადენისაგან თავის შეკავებისაკენ. ასეთებია საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-18 მუხლი (ნებაყოფლობით ხელის აღება დანაშაულის ჩადენაზე), 49-ე მუხლი (აისხლის სა-

მართლის პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობა), 50-ე მუხლი (გა-
 მამტყუნებელი განაჩენის აღსრულების ხანდაზმულობა). ამავდროულად
 უნდა მიეკუთვნოს საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კო-
 დექსის კერძო ნაწილის ზოგიერთ მუხლში გათვალისწინებული პასუხის-
 მგებლობისაგან გამათავისუფლებელი სპეციალური ნორმები. ასეთებია:
 65-ე მუხლის (სამშობლოს დაღატი) მე-2 ნაწილით,⁴⁹ 190-ე მუხლის
 (ქრთამის მიცემა) მე-3 ნაწილითა და 238-ე მუხლის (იარაღის, საბ-
 რძოლო მასალისა და ფეთქებად ნივთიერებათა უკანონოდ ტარება, შე-
 ნახვა, შეძენა, დამზადება ან გასაღება) შენიშვნით⁵⁰ გათვალისწინე-
 ბული გარემოებები (საქართველოსა და სხვა ყოფილი საბჭოთა რესპუბლი-
 კების კოდექსებისაგან განსხვავებით ტაჯიკეთის სსკ-ის განსაკუთრე-
 ბული ნაწილის 130-ე მუხლის მე-2 ნაწილითა და თურქმენეთის სსკ-ის
 განსაკუთრებული ნაწილის 127-ე მუხლის მე-3 ნაწილით, გარდა აქ მი-
 თითებული სამი შემთხვევისა, გათვალისწინებულია პასუხისმგებლობისა-
 გან გამათავისუფლებელი კიდევ ერთი გარემოება - ნებაყოფლობით გან-
 ცხადება საცოლის გამოსასყიდის (კალიმის) გადახდის შესახებ).

3) ნორმები რომლებიც ითვალისწინებენ დანაშაულის ჩადენისათ-
 ვის დანიშნული სასჯელის უშუალოდ მოხდისაგან გათავისუფლებას, სას-
 ჯელისაგან ვადამდე გათავისუფლებას, დანიშნული სასჯელის აღსრულე-
 ბის გადაღებას (საქმე ეხება ძირითადად თავისუფლების აღკვეთის სა-
 ხით დანიშნულ სასჯელებს) აგრეთვე მსჯავრდების სხვა იურიდიული შე-
 დევების გაუქმებას (ნასამართლობის გაქარწყლება და მოხსნა). ეს
 ნორმები მსჯავრდებულ პირს უდგენენ განსაზღვრულ სავალდებულო პირო-
 ბებს და მიმართულნი არიან მისი გამოსწორებისაკენ. ასეთია საქარ-
 ველოს სსრ სსკ-ის 25^I მუხლი (პირობით თავისუფლების აღკვეთა მსჯა-
 ვრდებულის შრომაში სავალდებულო ჩაბმით), 46-ე მუხლი (პირობითი
 მსჯავრდება), 47-ე მუხლი (სამხედრო მოსამსახურისათვის ან სამხედ-
 რო ვალდებულისათვის განაჩენის აღსრულების ვადის გადაღება ომი-

ნობის დროს), 47^I მუხლი (განაჩენის აღსრულების გადადება), 51-ე მუხლის (სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისა და სასჯელისაგან გათავისუფლება) მე-2 ნაწილი, 54-ე მუხლი (სასჯელისაგან ვადამდე პირობით გათავისუფლება და სასჯელის შეცვლა უფრო მსუბუქი სასჯელით), 54² მუხლი (თავისუფლების ადკეთის ადგილიდან გათავისუფლება მსჯავრდებულის შრომაში სავალდებულო ჩაბმით). 55-ე მუხლი (სასჯელისაგან ვადამდე პირობით გათავისუფლება და სასჯელის შეცვლა უფრო მსუბუქი სასჯელით იმ პირობით, რომლებმაც დანაშაული ჩადინეს თვრამეტი წლის ასაკამდე), 57-ე მუხლი (ნასამართლობის გაქარწყლება და მოხსნა);

4) ნორმები, რომლებიც ამსუბუქებენ სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობას იმ პირობით, რომ სუბიექტის აქტივობა მიმართული იქნება მის მიერ ჩადენილი დანაშაულით მიყენებული შედეგების ნებაყოფლობით გამოსწორებისაკენ, დანაშაულის მონანიებისა, ანდა დანაშაულის გახსნისა და გამოძიებისათვის ნებაყოფლობით ხელის შეწყობისაკენ. ასეთია საქართველოს რესპუბლიკის სსკ-ის 38-ე მუხლის პირველი ნაწილის I) და 9) პუნქტები (გულწრფელი მონანიება, გამოცხადება ბრალის აღიარებით). გარდა ამისა რუსეთის სსკ-ის 38-ე მუხლის მე-9 პუნქტი პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებლად ითვალისწინებს დანაშაულის გახსნისათვის აქტიურ ხელისშეწყობას. (ამასვე ითვალისწინებენ ბელორუსიის, აზერბაიჯანის, მოლდავეთის, ტაჯიკეთის, სომხეთისა და თურქმენეთის სისხლის სამართლის კოდექსები). უკრაინის რესპუბლიკის სსკ-ის მე-40 მუხლის 8) პუნქტი დანაშაულის გახსნისათვის ხელის შეწყობას, ხოლო ლიტვის რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კანონმდებლობა სხვა დამნაშავეების გამოძიებას. სუბიექტის ამგვარი აქტივობა უნდა განხორციელდეს ნებაყოფლობით. ეს აუცილებელი პირობაა. ამით იგი ახლოს დგას ნებაყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტთან, აგრეთვე სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის ზოგიერთ მუხ-

ლში გათვალისწინებულ პასუხისმგებლობისაგან გამათავისუფლებელ სპეციალურ ნორმებთან.

სისხლის სამართალში არის ისეთი სპეციფიკური, არარეპრესიული ნორმებიც, რომლებსაც გააჩნიათ მხოლოდ წმინდა საშეღავათო მნიშვნელობა. მართალია ზოგიერთი მათგანი პირს ათავისუფლებს პასუხისმგებლობისაგან, ამსუბუქებენ პასუხისმგებლობასა და სასჯელს ან მსჯავრდებულის მდგომარეობას, მაგრამ მათ რაიმე მასტიმულირებელი მნიშვნელობა არსებითად არ გააჩნიათ, ამიტომ შემდეგში მათ აღარ შევცვები. ისინი ძირითადად სისხლის სამართალში ჰუმანიზმის პრინციპის მოქმედების გამოსატყულებას წარმოადგენენ და არავითარ სავალდებულო მოთხოვნებს არ აყენებენ შეღავათის გასაფრცვლებლად. ესენია საქართველოს რესპუბლიკის სსკ-ის 38-ე მუხლი (ამ მუხლის I) და 9) პუნქტების გამოკლებით), 45-ე მუხლი (კანონით გათვალისწინებულზე უფრო მსუბუქი სასჯელის დანიშვნა), 51-ე მუხლის I-ლი და მე-3 ნაწილი (სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება), 51^I მუხლი (სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება ადმინისტრაციულ პასუხისგებაში მიცემით), 52-ე მუხლი (სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება ამხანაგური სასამართლოს განსახილველად საქმის მასალების გადაცემით), 53-ე მუხლი (სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება თავდებქვეშ გადაცემით), აგრეთვე მე-12 მუხლის მე-3, მე-4 ნაწილები და 64-ე მუხლი, რომლებიც შეეხებიან არასრულწლოვანის გათავისუფლებას პასუხისმგებლობისა და სასჯელისაგან.

ამგვარი კლასიფიკაცია სისხლის სამართლის სპეციფიკური ნორმებისა ემყარება იმ ფუნქციას, რომელსაც ისინი ასრულებენ. მაგალითად, პირველ ჯგუფში გაერთიანებული ნორმების დანიშნულებაა მოქალაქის სტიმულირება-გააქტიურება დანაშაულთან საბრძოლველად. მეორე ჯგუფის ნორმები მოწოდებულნი არიან პიროვნების სტიმულირებისათვის, რათა თავისი

ნებით აიცილოს თავიდან მის მიერ დაწყებული დანაშაულის დამთავრება
 ხნდა ხელი აიღონ დანაშაულებრივი მოქმედების შემდგომი გაგრძელება-
 სა და მის განმეორებით ჩადენაზე.

მესამე ჯგუფში გაერთიანებული ნორმების დანიშნულებას კიდეც
 წარმოადგენს მსჯავრდებულთა სტიმულაცია გამოსწორებისაკენ და ა.შ.

ლოგიკურ აუცილებლობას წარმოადგენს იმის განხილვა, თუ როგორ
 ურთიერთთანაფარდობაში იმყოფება დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით
 ხელის აღება მოცემულ კლასიფიკაციაში ერთი მხრივ სხვა ჯგუფებში გა-
 ერთიანებულ სტიმულაციურ სისხლისსამართლებრივ ინსტიტუტებთან, ბოლო
 მეორე მხრივ თავისივე ჯგუფის ანალოგიურ ინსტიტუტებთან. დავიწყეთ
 პირველი ჯგუფით. როგორც უკვე აღინიშნა მოცემული კლასიფიკაციით პირ-
 ველ ჯგუფში გაერთიანებულნი არიან ქმედობის მართლწინააღმდეგობის
 გამომრიცხველი გარემოებები (აუცილებელი მოგერიება, უკიდურესი აუცი-
 ლებლობა და მოქმედება მიმართული დამნაშავის დასაბრუნებლად) ერთი
 შეხედვით მითითებული გარემოებები და ნებაყოფლობით ხელის აღება და-
 ნაშაულის ჩადენაზე თითქოსდა ერთმანეთს ჰგვანან. ორივე მათგანი სტი-
 მულაციური ხასიათისაა, ორივე პიროვნებას ხსნიხ სისხლის სამართ-
 ლის პასუხისმგებლობას. მიუხედავად ასეთი მსგავსებისა, მათ შორის
 ფრიად არსებითი განსხვავებაცაა. საქმე ისაა, რომ საქართველოს სსრ
 სსკ-ის მე-15 და მე-16 მუხლებით გათვალისწინებულ შემთხვევებში
 საერთოდ არ წარმოიშობა პიროვნების პასუხისმგებლობის საკითხი, ვი-
 ნაიდან ჩადენილი მოქმედება არა თუ დანაშაულებრივი არაა, პირიქით
 საზოგადოებრივად სასარგებლოა. ამიტომ ამ შემთხვევაში პასუხისმგებ-

* ამ ჯგუფის ზოგიერთ ნორმასთან, სახელდობრ, სსკ-ის მე-18 მუხლთან,
 190-ე მუხლის მე-3 ნაწილთან და 238-ე მუხლის შენიშვნასთან, თავის
 არსით ყველაზე ახლოს დგას მე-4 ჯგუფის ნორმები. როგორც პირველ,
 ისე მეორე შემთხვევაში ნორმების დანიშნულებას წარმოადგენს პირო-
 ვნების ნებაყოფლობით ინიციატივის სტიმულირება მის მიერვე წამო-
 წყებული დანაშაულებრივი ქმედობის წინააღმდეგ.

ლობის საკითხი საერთოდ გამორიცხულია. რაც შეეხება სსკ-ის მე-18 მუხლით გათვალისწინებულ შემთხვევას, ამ დროს პიროვნების მიერ ჩადენილია დანაშაულებრივი ქმედობა, რომელიც არ მივიდა დამთავრებულ დანაშაულამდე თვით ამ პირის ინიციატივით, მან თავისი ნებით თქვა უარი დანაშაულის გაგრძელებასა და ბოლომდე მიყვანაზე. სწორედ ამ უკანასკნელი მიზეზის გამო კანონმდებელი აღარ მიიჩნევს მიზანშეწონილად უკვე ჩადენილი დანაშაულებრივი ქმედობისათვის პირის დასჯას. ამიტომ სსკ-ის მე-18 მუხლი არის უკვე დამსახურებული პასუხისმგებლობისაგან გამათავისუფლებელი ნორმა და არა პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი. ამის გამო დაუშვებელია მათი გაერთიანება ერთ ჯგუფში და ერთი რიგის მოვლენებად მათი წარმოდგენა. უნდა ითქვას, რომ ეს პოზიცია ფართო მხარდაჭერით სარგებლობს თანამედროვე სისხლის სამართლის თეორიაში.⁵¹

განვიხილოთ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების გამომხატველი მე-18 მუხლის ურთიერთობა ზემოთ მოტანილი კლასიფიკაციის მე-3 ჯგუფის სტიმულაციურ ნორმებთან. ამ ჯგუფში გაერთიანებული ნორმები მთლიანად ან ვადაზე ადრე ათავისუფლებენ მსჯავრდებულებს საერთოდ სასჯელისაგან, ან თავისუფლების აღკვეთის სახით დანიშნული სასჯელის მოხდისაგან. ამით ისინი ემსგავსებიან სსკ-ის მე-18 მუხლის ნორმას, მაგრამ განსხვავებაც არსებობს: ა) თუ მე-18 მუხლი პირს ათავისუფლებს საერთოდ პასუხისმგებლობისაგან, მე-3 ჯგუფის ნორმები მხოლოდ სასჯელის მოხდისაგან ათავისუფლებენ, ან აწარმოებენ თავისუფლების აღკვეთის შეცვლას უფრო მსუბუქი სასჯელით; ბ) თუ მე-18 მუხლის შემთხვევაში საქმე ეხება შედავას თავისი ნებით დანაშაულის ბოლომდე არმიყვანისთვის, მე-3 ჯგუფის ნორმები ეხებიან უკვე დამთავრებულ დანაშაულს ან დამნაშავის ნების საწინააღმდეგოდ დაუთმავრებელ დანაშაულს; ~~ამ დამნაშავის ნების საწინააღმდეგოდ დაუთმავრებელ დანაშაულს~~; გ) თუ მე-18 მუხლის ნორმა პირს ათავისუფლებს

ყოველგვარი დამატებითი პირობების გარეშე, ე.ი. უპირობოდ, მე-3 ჯგუფის ნორმები, თითქმის უკლებლივ შეღავათის გასაგრძელებლად მსჯავრდებულს უყენებენ დამატებით პირობებს, რომელთა შეუსრულებლობის შემთხვევაში შეღავათი მოხსნილი იქნება; დ) თუ მე-18 მუხლის ნორმა პირს უქმნის სტიმულს მის მიერ დაწყებული დანაშაულის ბოლომდე მიყვანისაგან თავის შეკავებისათვის, მე-3 ჯგუფის ნორმები წარმოადგენენ სტიმულს მსჯავრდებულის გამოსასწორებლად.

ზემოაღნიშნული კლასიფიკაციის მე-4 ჯგუფში გაერთიანებული ნორმები, კერძოდ საქართველოს რესპუბლიკის სსკ-ის 38-ე მუხლის 1) და 9) პუნქტები, ისევე როგორც სისხლის სამართლის კანონმდებლობის განსაკუთრებული ნაწილიდან 65-ე მუხლის მე-2 ნაწილში, 190-ე მუხლის მე-3 ნაწილში და 238-ე მუხლის შენიშვნაში მოცემული სპეციალური ნორმები თავისი არსით ყველაზე ახლოს დგანან დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტთან. აღნიშნულ ნორმებს სიმძიმის ცენტრი გადატანილი აქვთ პირის ნებაყოფლობითი მოქმედების, უფრო სწორად ისეთი ნებაყოფლობითი დანაშაულის შემდგომი ქცევის სტიმულაციაზე, რომელიც პირდაპირ მიმართულია მის მიერ უკვე ჩადენილი დანაშაულის წინააღმდეგ. სისხლის სამართლის თეორიაში აღნიშნული ნორმებით გათვალისწინებული შემთხვევები, რომლებიც ერთობლიობაში ქმედით მონაწილად იწოდებიან, ცალკე განხილვის საგანს წარმოადგენენ.

როგორ შეიძლება შეფასდეს სსკ-ის მე-18 მუხლის ნორმების თანაფარდობა ზემორე კლასიფიკაციის მიხედვით მე-2 ჯგუფში მასთან ერთად გაერთიანებულ ნორმებთან? 49-ე მუხლი და 50-ე მუხლი ხანდაზმულობასთან დაკავშირებით ადგენს პირის მთლიანად გათავისუფლებას უკვე ჩადენილი დანაშაულისათვის პასუხისმგებლობისაგან. მართალია ისინი განსხვავებულ პირობებზე მიუთითებენ პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებისათვის, მაგრამ მე-18 მუხლთან აერთიანებთ ის, რომ პირს უბიძგებენ შემდგომში ახალი დანაშაულებრივი ქმედობის ჩადენისაგან თავ-

ვის შეკავებისკენ. ამ უკანასკნელ გარემოებაზე 49-ე მუხლი და 50-ე მუხლი პირდაპირ მიუთითებს. რაც შეეხება ამავე ჯგუფში გაერთიანებულ სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებულ ნაწილში გათვალისწინებულ პასუხისმგებლობისაგან გამათავისუფლებელ საპროცესო ნორმებს, მათ თაობაზე რაც ზემოთ უკვე ითქვა, იმით შემოვიფარგლები. აღნიშნული ნორმები, ისევე, როგორც მე-18 მუხლის ნორმები, არიან დანაშაულებრივი მოქმედების გაგრძელებისაგან ნებაყოფლობით თავის შეკავების მასტიმულირებელი და ამისათვის მოტიანად ათავისუფლებენ პირს უკვე ჩადენილი დანაშაულისათვის პასუხისმგებლობისაგან. მაგრამ მათ შორის განსხვავებაა, კერძოდ ის, რომ მე-18 მუხლი პირს ათავისუფლებს დაწყებული დანაშაულის შეწყვეტის შემთხვევაში, ხოლო დანარჩენები კი მაშინ ათავისუფლებენ პირს, როცა დანაშაული უკვე ჩადენილია (დამთავრებული არ დაუმთავრებელი). ამავე დროს ეს უკანასკნელნი გარკვეულ დამატებით პირობებსაც აყენებენ დადგენილი შედეგათის გასაგრძელებლად. ამ ნორმების სტიმულაციური არსი ცხადად ჩანს მათ შინაარსში და ამიტომ აქ ამის თაობაზე სიტყვას აღარ გავაგრძელებ. ყოველივე ზემო აღნიშნულის საფუძველზე შეიძლება დავასკვნათ, რომ სსკ-ის მე-18 მუხლით გათვალისწინებულ ნორმებს, რომლებიც დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების ინსტიტუტს შეეხებიან გამორჩეული და განსაკუთრებული ადგილი უჭირავთ სისხლის სამართლის სტიმულაციურ ნორმათა სისტემაში. ამ ინსტიტუტის განსაკუთრებული ხასიათი მდგომარეობს შემდეგში: 1) მისი მიზანია რეალურად განაპირობოს უკვე დაწყებული (და, მაშასადამე, ნაწილობრივ ჩადენილი) დანაშაულის დამთავრების აღკვეთა თვით ამ დანაშაულის ჩამდენი პირის მიერ; 2) ამ მიზნის მიღწევისათვის მეოთხედ იყენებს არა რეპრესიით მუქარას, არამედ სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან სრულ გათავისუფლებას; 3) პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება საცალდებულოა და არა ფაკულტატური; 4) მის საფუძველზე პასუ-

ხისმგებლობისაგან გათავისუფლებას აწარმოებენ როგორც სასამართლო-
 ები, ისე მოკვლევის, წინასწარი გამოძიებისა და პროკურატურის ორ-
 განოები; 5) მისი დამკვიდრება სისხლის სამართალში განპირობებულია
 ძირითადად კრიმინალური პოლიტიკიდან გამომდინარე მოსაზრებებით.

§3. დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით
 ხელის აღების ინსტიტუტი კრიმინალური
 პოლიტიკის თვალსაზრისით

სახელმწიფოში მოქმედი სამართლის ამა თუ იმ დარგის ნებისმიერ
 ინსტიტუტს დაკისრებული აქვს განსაზღვრული ფუნქცია, რომელიც თავის
 მხრივ განპირობებულია მოცემულ ეტაპზე სამართლებრივ სფეროში სახელ-
 მწიფოს წინაშე მდგარი ამოცანებითა და ქვეყანაში არსებული სოცია-
 ლურ-პოლიტიკური ვითარებით. ყოველი ასეთი ინსტიტუტის ფუნქცია გან-
 ხილული უნდა იქნეს მისი მკაფიოდ განსაზღვრული მიზანდასახულობი-
 დან გამომდინარე. ასევე უნდა დაისვას საკითხი დანაშაულის ჩადენა-
 ზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტისა და მისი ფუნქციის მიმარ-
 თაც. წინა პარაგრაფში განსაზღვრული იქნა ამ ინსტიტუტის ადგილი მო-
 ქმედი სისხლის სამართლის სისტემაში, მისი მიმართება ამ სისტემის
 სხვა ინსტიტუტებთან. ამის შემდეგ ლოგიკურ აუცილებლობას წარმოად-
 გენს იმ როლის გარკვევა, რომელიც ხსენებულ სისხლის სამართლებრივ
 ინსტიტუტსა და მის გამომხატველ იურიდიულ ნორმებს ენიჭება დანაშაუ-
 ლთა პროფილაქტიკაში. ეს საკითხი თავის მხრივ ზოგად პლანში ბუნებ-
 რივად უკავშირდება იმ პოლიტიკას, რომელსაც სახელმწიფო ახორციელებს
 სამართლებრივ სფეროში, კერძოდ სისხლის სამართლის სფეროში. სხვა-
 გვარად რომ ვთქვათ, მოცემული საკითხი უკავშირდება კრიმინალური
 პოლიტიკის არსსა და მის შინაარსს კონკრეტულ მომენტსა და ვითარე-
 ბაში. ევინადან ნაშრომის მიზანს ამჯერად არ წარმოადგენს კრიმინა-

ლური პოლიტიკის ფართო გამოკვლევა, ამიტომ თავს უფლებას მივიცემ
 შევეხო მას მხოლოდ იმდენად, რამდენადაც ამას მოითხოვს ამ პარაგ-
 რაფში დასმული საკითხის განხილვა.

საერთოდ პოლიტიკა ფრიად ფართო ცნებაა და აღნიშნავს უაღრე-
 სად მრავალსაშუალოდ მოვლენას, იგი უკავშირდება სახელმწიფოების,
 ერების, კლასების, სოციალური ჯგუფების, პარტიების, საერთაშორისო
 და რელიგიური ორგანიზაციებისა თუ ცალკეული პიროვნებების ისეთ ურ-
 თიერთობებსა და აშკარა თუ ფარული ხასიათის მოღვაწეობას, რომელიც
 ფართო საზოგადოებრივ ინტერესებს ეხება. პოლიტიკა როგორც მოღვაწე-
 ობა გულისხმობს არა მხოლოდ განსაზღვრულ ურთიერთობებს, საზოგადო
 ხასიათის მიზანდასახულობასა და მათი განხორციელებისაკენ სწრაფვას,
 არამედ ამასთანავე ამ ურთიერთობათა და მიზანდასახულობათა განსა-
 ხორციელებლად არჩეული გზების, ხერხების, მეთოდებისა და საშუალებე-
 ბის მთელ ერთობლიობას. ყველგან და ყოველთვის პოლიტიკის ცენტრში
 უწინარესად დგას სახელმწიფო თავისი ბიუროკრატიული აპარატით. სა-
 ხელმწიფოს პოლიტიკური საქმე იანობა ანუ სახელმწიფო პოლიტიკა მრავალ
 მიმართულებას მოიცავს. ერთერთი უმნიშვნელოვანესია სამართლებრივ
 ურთიერთობათა მოწესრიგება. ეს არის სფერო სახელმწიფოს სამართლებ-
 რივი პოლიტიკისა. სამართლებრივი ურთიერთობები არ არის ერთფეროვა-
 ნი და ერთგვაროვანი, ამის გამო ჩნდება მოთხოვნილება სახელმწიფოს
 სამართლებრივი პოლიტიკის შინაგანი დიფერენციაციისა. ამ დიფერენ-
 ციაციისაში თავისი კანონიერად კუთვნილი ადგილი უჭირავს კრიმინალურ
 პოლიტიკას.

მაშ ასე, რა არის კრიმინალური პოლიტიკა? რა უნდა გვესმოდეს
 ამ ცნების ქვეშ? ვფიქრობ, რომ „კრიმინალური პოლიტიკა“ ეს არის
 პირობითი სახელწოდება იმ მოვლენის აღსანიშნავად, რომელშიც იგუ-
 ლისხმება სახელმწიფოს განსაზღვრული, მრავალმხრივი საქმიანობა სი-
 სხლის სამართლებრივ სფეროში, რომელიც მიმართულია დანაშაულობასთან

საბრძოლველად და დანაშაულობა ჩადენის თავიდან ასაცილებლად. ვინა-
იდან ამ საქმიანობას აქვს საჯარო ხასიათი, რომელიც მრავალი ადამ-
იანის სასიცოცხლო ინტერესებთანაა შეხებაში, ამიტომ მოიხსენიება
იგი პოლიტიკად, კერძოდ კი კრიმინალურ პოლიტიკად. პრინციპში იგი
შეიძლება ჩავთვალოთ ქვეყნის შიგნით სახელმწიფოს საერთო სოციალუ-
რი პოლიტიკის ნაწილად. სხვა საკითხია ის, თუ რა შინაარსით უნდა
შეიცოს ეს ცნება, ე.ი. კონკრეტულად რა უნდა ვიგულისხმოთ აღნიშ-
ნულ ცნებაში.

საბჭოურ სისტემის სამართლის თეორიაში დიდძალი რაოდენობის ნა-
შრომი - მონოგრაფიები, კრებულები თუ ცალკეული სტატიები მიეძღვნა
ამ საკითხს, მაგრამ ამის მიუხედავად დღემდე ერთიანი თვალსაზრისი
ცერ იქნა მიღწეული. ამ ნაშრომებში გამოთქმული შეხედულებანი კრიმი-
ნალური პოლიტიკის შინაარსის თაობაზე თავს იყრის ძირითადად ორი
ერთმანეთისაგან განსხვავებული მოსაზრების ირგვლივ. პირველი მათგა-
ნი მდგომარეობს შემდეგში: კრიმინალური პოლიტიკა არის სახელმწიფოს
საერთო პოლიტიკის ნაწილი, რომელიც ეფუძნება რა კანონების ზუსტად
შესრულებას, სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოებისა და საზოგადოებ-
რივობის საქმიანობას წარმართავს დანაშაულობასთან და სხვა საზოგა-
დოებრივად საშიშ გადაცდომებთან საბრძოლველად.⁵² არსებობს ამასთან
მიახლოებული სხვადასხვა ავტორის მიერ ჩამოყალიბებული განსაზღვრე-
ბები კრიმინალური პოლიტიკისა, რომლებიც ერთმანეთისაგან არსებითად
არ განსხვავდებიან.⁵³ მოცემული დებულება ფართოდ განმარტავს კრიმი-
ნალური პოლიტიკის შინაარსს, რის გამოც მის საზღვრებში ექცევა არა-
მარტო დანაშაულობასთან საბრძოლველად მიმართული სპეციალური სამართ-
ლებრივი ღონისძიებები, არამედ მასთან ერთად საერთო ხასიათის სხვა
სოციალური ღონისძიებებიც, რომლებიც პირდაპირ თუ არაპირდაპირ ხელს
უწყობენ დანაშაულობასთან ბრძოლას. ჩემი აზრით არ იქნება გამართლე-
ბული ის, რომ სახელმწიფოსა და საზოგადოების ფართო ღონისძიებანი

არსებული სოციალური სისტემის გასაუმჯობესებლად, კრიმინალურ პოლიტიკად მივიჩნით.⁵⁴ ასეთ შემთხვევაში იგი საერთოდ დაკარგავს თავის სპეციფიკასა და განსაზღვრულობას. არის მეორე, ასევე ფართოდ გაზიარებული მოსაზრება, რომელიც კრიმინალური პოლიტიკის შინაარსს უფრო ვიწრო ფარგლებში განიხილავს. მას მიიჩნევს საერთოდ დანაშაულობასთან ბრძოლის პოლიტიკის ნაწილად, რომელიც მოიცავს სისხლისსამართლებრივი კომპლექსის ნორმებზე დაფუძნებულ დანაშაულობის წინააღმდეგ ბრძოლის საშუალებებისა და დანაშაულთა თავიდან აცილების პროფილაქტიკურ ღონისძიებათა ერთობლიობას.⁵⁵ სისხლისსამართლებრივი კომპლექსში კი გულისხმობენ სისხლის სამართლის, სისხლის საპროცესო სამართლისა და შრომა-გასწორების სამართლის ნორმების ერთობლიობას. ვფიქრობ, მოცემულ თვალსაზრისში ძალზე შევიწროებულად არის წარმოდგენილი კრიმინალური პოლიტიკის შინაარსი. მართალია სახელმწიფოს მიერ გატარებული ყოველგვარი სოციალური ღონისძიება, რომელიც უნებურად ხელს უწყობს დანაშაულობის შემცირებას, არ შეიძლება ჩაითვალოს კრიმინალურ პოლიტიკად, მაგრამ აუცილებლად უნდა მიეთვალოს კრიმინალურ პოლიტიკას სახელმწიფოს მიერ სპეციალურად დანაშაულთან ბრძოლისათვის ან მისი პროფილაქტიკისათვის შემუშავებული სოციალური ღონისძიებები. მაგალითად, ისეთი სოციალური ღონისძიება, როგორცაა სამძებრო-ოპერატიული, საგამოძიებო და სასამართლო კადრების კვალიფიკაციის ამაღლება. გარდა ამისა, ე.კუდრიაცევის მოსაზრებაც არ უნდა იყოს მართებული, როცა ის დანაშაულობასთან ბრძოლის პოლიტიკისაგან მიჯნავს კრიმინალურ პოლიტიკას და უკანასკნელს აცხადებს პირველის ნაწილად.⁵⁶ ნებისმიერი დანაშაული სისხლისსამართლებრივი მოვლენაა, ამიტომ ყველაფერი ის, რაც კი სპეციალურად დანაშაულობასთან საბრძოლველად არის გამოიზნული, ერთობლიობაში ადებული წარმოადგენს კრიმინალურ პოლიტიკას. აქედან გამომდინარე - ისინი უდავოდ ერთი და იგივე მოვლენებია. ამდენად, ვფიქრობ, კრიმინალური პოლიტიკის არსი

შეიძლება განისაზღვროს როგორც შესაბამის სამართლებრივ ნორმებსა და ინსტიტუტებზე დაფუძნებული პრინციპებისა და მეთოდების, საშუალებებისა და ზერხების, აგრეთვე პროფილაქტიკური და სოციალური ხასიათის სხვა სპეციალურ ღონისძიებათა ერთობლიობა, რომლებსაც სახელმწიფო შეიმუშავებს და ახორციელებს უშუალოდ დანაშაულობასთან ბრძოლის ან დანაშაულთა თავიდან აცილების მიზნით.

მოცემულ განსაზღვრებაში მოხსენიებულ სამართლებრივ ნორმებსა და ინსტიტუტებში უწინარესად იგულისხმება მატერიალური სისხლის სამართლის სფერო, სისხლის საპროცესო სამართლის სფერო და შრომა-გასწორების სამართლის სფერო. იურიდიულ ლიტერატურაში ზოგჯერ მათი მიხედვით კრიმინალური პოლიტიკის შიგნით ახდენენ გარკვეულ დიფერენციაციას, უფრო სწორად მას ჰყოფენ მიმართულებებად: 1) სისხლის სამართლებრივი პოლიტიკა, 2) სისხლის სამართლის პროცესუალური პოლიტიკა, 3) შრომა-გასწორების პოლიტიკა, 4) კრიმინოლოგიური პოლიტიკა.⁵⁷ რამდენადაც კვლევის ინტერესების საგანს შეადგენს, მოკლედ შევეხები მხოლოდ სისხლის სამართლებრივ პოლიტიკისა და მისი ელემენტების როლს.

სისხლის სამართლებრივი პოლიტიკა წარმოადგენს კრიმინალური პოლიტიკის ხერხემალს, რომელიც გამოიმუშავებს დანაშაულობაზე სისხლის სამართლებრივი ზემოქმედების ძირითად ამოცანებს, პრინციპებს, მიმართულებებს, მიზნებსა და მათი მიღწევის საშუალებებს, გამობატულთ სისხლის სამართლის ნორმებში, ამ ნორმათა ახსნა-განმარტების აქტებსა და მათი გამოყენების პრაქტიკაში.⁵⁸ სრულიად უდავოა, რომ კრიმინალური პოლიტიკის ერთერთი უმთავრესი გამომხატველნი შინაარსობრივი თვალსზრისით არიან სისხლის სამართლებრივი ნორმები მათში წარმოდგენილი ინსტიტუტებით. ისინი წარმოადგენენ კრიმინალური პოლიტიკის განხორციელების უმნიშვნელოვანეს დასაყრდენს, რომელთა მეშვეობით განსაზღვრავენ მიმდინარე მომენტისათვის დანაშაულობაზე ზემოქმედების

გარკვეულ პრინციპებსა და შათი რეალიზაციის სამართლებრივ საშუალებებს. ამდენად ფუნქცია, რომელიც სისხლის სამართალს აკისრია კრიმინალური პოლიტიკის სფეროში, უადრესად რთულია. ამასთან დაკავშირებით უთუოდ საყურადღებოა ცნობილი გერმანელი კრიმინალისტის პროფ. კლაუს როქსინის აზრი იმის თაობაზე, რომ თანამედროვე სისხლის სამართალი ეჯახება წინააღმდეგობრივი ამოცანების გადაწყვეტის აუცილებლობას. ერთი მხრივ, ის უნდა იყოს სამართლიანი. ეს ნიშნავს, რომ დანაშაული უნდა დაისაჯოს დამნაშავეს პიროვნებისაგან დამოუკიდებლად და მხოლოდ ბრალისა და უმართლობის იმ ზომასთან შესაბამისობაში, რომელიც გამოვლინდა ქმედებაში. მაგრამ მეორე მხრივ, სისხლის სამართალმა დამნაშავე უნდა დააყენოს პატიოსანი ცხოვრების გზაზე. ეს მზახნი კი მოითხოვს დამნაშავესადმი ისეთ მოპყრობას, რომელიც ყველაზე უფრო მიზანშეწონილია მომავალში სამართლის მოთხოვნათა შესაბამისი ცხოვრების წესში მისი ჩართვისათვის და რომელიც მოითხოვს პიროვნების ინდივიდუალური სტრუქტურის გათვალისწინებას.⁵⁹ კრიმინალურ პოლიტიკაში დანაშაულობაზე ზემოქმედების თვალსაზრისით აქ დასახელებული მეორე ამოცანის პოზიტიური გადაწყვეტის ავანგარდში უწინარეს ყოვლისა უნდა ვიგულოთ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების ინსტიტუტი და მისი მარეგლამენტირებელი სისხლის სამართლებრივი ნორმები. იგი არის ინსტიტუტი მატერიალური სისხლის სამართლის სტიმულაციური სისტემისა, და ამ უკანასკნელის მეშვეობით ორგანულად ერთვება კრიმინალური პოლიტიკის ერთიან სტრუქტურაში, როგორც მისი ერთერთი უმნიშვნელოვანესი ელემენტი. ამიტომ მის ქმედითუნარიანობას სათანადო წვლილი შეაქვს სისხლის სამართლის პოლიტიკის საერთო შედეგიანობაში. ქმედითობასა და შედეგიანობაში მართალია აისახება ამა თუ იმ სისხლისსამართლებრივი ინსტიტუტისა და მისი გამომხატველი კანონის ეფექტიანობა, მაგრამ კანონის ეფექტიანობას მარტო ეს ერთი ასპექტი როდი გააჩნია. ეს მრავალმხრივი საკითხია. ამის თაობაზე

სისხლის სამართლის ლიტერატურაში საყურადღებო შეხედულებებია გამო-
 თქმული.

კანონის ეფექტურობას მიიჩნევს რა კრიმინალური პოლიტიკის გან-
 ხორციელების ერთერთ აუცილებელ წინაპირობად, აკად.ვ.კუდრიაცცევი
 სისხლის სამართლის კანონს განიხილავს სისხლის სამართლის იუსტიცი-
 ის ორგანოების მოღვაწეობასთან კავშირში. იგი აღნიშნავს, რომ კრი-
 მინალური პოლიტიკა არა მარტო განსაზღვრავს სამართლის ნორმათა და-
 ნიშნულებას, შინაარსს, ფორმას და ორგანოთა სტრუქტურას, არამედ აც-
 სებს კონკრეტული შინაარსით მთელი ამ სისტემის საქმიანობას. მისი
 აზრით სისხლის სამართლის კანონის ეფექტურობაში, სისხლის სამართლის
 იუსტიციისაგან მისი დამოუკიდებლად განხილვის თვალსაზრისით, სხვა
 თვისებებთან ერთად უნდა ვიგულისხმოთ კანონის სრულყოფილებაც, რო-
 გორც გამოყენებული საშუალების უნარი ხელი შეუწყოს სასურველი მიზ-
 ნის მიღწევას.⁶⁰ ჩემი აზრით იმ მოთხოვნებიდან, რომლებიც წაეყენება
 სისხლის სამართლის კანონს (ნორმას) მისი ეფექტურობის თვალსაზრისით,
 შეიძლება გამოიყოს შემდეგი: სისხლის სამართლებრივი ურთიერთობათა
 რეალობების ობიექტური ასახვა, მიზნობრიობა, ფორმალური კონსტრუქ-
 ციის სრულყოფილება, დამნაშავეებზე ზემოქმედების უნარი, პრაქტიკუ-
 ლობა. აღსანიშნავია, რომ კრიმინოლოგი ნ.უგრეხელიძე ყურადღებას ამა-
 ხვლებს სისხლის სამართლებრივი ნორმის ეფექტურობის კიდევ ერთ მნიშ-
 ვნელოვან ასპექტზე, კერძოდ იგი სამართლიანად აღნიშნავს, რომ ეფექ-
 ტურობა ის ნორმა, რომელიც მომეტებულად შეესაბამება არა მხოლოდ ობი-
 ექტურ საზოგადოებრივ ინტერესებს, არამედ პიროვნების ინდივიდუალურ
 ინტერესებსაც. სისხლის სამართლებრივი ნორმა უნდა პასუხობდეს არა
 მხოლოდ დანაშაულობასთან ბრძოლის საერთო მიზნებს, არამედ ხელს უნ-
 და უწყობდეს დამნაშავის გამოსწორებასა და ხელახლა აღზრდასაც. ავტო-
 რის აზრით ყველა ცვლილება სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში უნდა
 ასახავდეს ამ მოთხოვნას.⁶¹ ვფიქრობ, დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფ-

ლობით ხელის აღების გამოხატველი ნორმა სისხლის სამართლის სწორედ ერთერთი იმ ინსტიტუტთაგანია, რომელიც თავისი არსით რეალურად შეესატყვისება აღნიშნულ მოთხოვნას, ცინაიდან იგი დამნაშავეს ფართო გზას უხსნის ლეგალიზაციისა და რესოციალიზაციისაკენ. რაც შეეხება ზემოთ ჩამოთვლილ მოთხოვნებს, მათთან მიმართებაში განხილვის თვალსაზრისით დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტი საქართველოს რესპუბლიკის მოქმედ სისხლის სამართალში საჭიროებს შემდგომ განვითარებას, განსაკუთრებით კი საკანონმდებლო ცნების განსაზღვრების თვალსაზრისით.

დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღება, როგორც სისხლის სამართალში მოქმედი სპეციალური დანიშნულების ინსტიტუტი, ჩართულია და ფუნქციონირებს რა კრიმინალური პოლიტიკის ერთიან სისტემაში, იგი ნაწილობრივ თავის თავზე იღებს იმ საერთო ამოცანის გადაწყვეტის ტვირთს, რომელიც აწევს მთლიანად კრიმინალურ პოლიტიკას. ამ სისტემაში მისი სპეციფიკა ერთობ თავისებურია. ემსახურება რა დანაშაულთა თავიდან აცილების ინტერესებს, მას არ გააჩნია გამაფრთხილებელი ფუნქცია. იგი მხოლოდ დანაშაულებრივ გზაზე დამდგარ სუბიექტში აღძრავს შემაკაცებელ სტიმულს, მაგრამ საამისოდ იყენებს არა რეპრესიის მუქარას, არამედ სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან სრულ განთავისუფლებას, თანაც მაშინ, როცა დანაშაული უკვე ფაქტურად ჩადენილია, მაგრამ ჯერ კიდევ არ არის დამთავრებული, ხოლო მისი შედეგები განხორციელებული. აღნიშნული ინსტიტუტი დამნაშავეს ჩააგონებს რომ არასდროს არ არის გვიან უკან დაბრუნება, ვიდრე ვითარება არ გამხდარა გამოუსწორებელი და შეუქცევადი. ლიტერატურაში გავრცელებული ხატოვანი გამოთქმა რომ მოვიშველიოთ, - იგი „ოქროს ხილია“ (ა.ფოიერბახი), რომელსაც სახელმწიფო უტოვებს დამნაშავეს დროული უკანდახვევისათვის კანონდამჯერე საზოგადოებისაკენ.

კრიმინალური პოლიტიკის ამოცანების რეალიზაცია შეუძლებელია

მხოლოდ სათანადო ნორმატიული ინსტიტუტების შექმნით: ხსენებული ამოცანების გადაწყვეტა აუცილებლობით გულისხმობს სათანადო ნორმატიულ ბაზაზე დაფუძნებულ სისხლის სამართლის იუსტიციის ორგანოების მოდერნიზაციას, რომლებიც მოახდენენ ოპტიმალურად შემუშავებული სისხლისსამართლებრივი ინსტიტუტებისა და ნორმების გადაქცევას ეფექტურ ~~სამართლებრივ~~ პრაქტიკად. კრიმინალურ პოლიტიკაში ერთერთი მნიშვნელოვანი ამოცანაა დაწყებული დანაშაულის დამთავრებისა და მისგან მოსალოდნელი მძიმე შედეგების თავიდან აცილება. იურიდიულ ლიტერატურაში არაერთი ავტორის მიერ არის აღნიშნული ის პერსპექტივები, რომლებიც დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების ინსტიტუტს გააჩნია ამ მიმართულებით.⁶² საქმე ისაა, რომ მითითებულ პერსპექტივებსა და შესაძლებლობებს ჯერ კიდევ ვერ იყენებს მთელი სისრულით შინაგან საქმეთა ორგანოები, რომელთა უპირველეს მოვალეობას სწორედ კონკრეტულ დანაშაულთა თავიდან აცილება წარმოადგენს. მილიციის ოპერატიულ მუშაკს შეუძლია, სათანადო ახსნა-განმარტებითი საუბრის მეშვეობითა და სისხლის სამართლის კოდექსის მე-18 მუხლზე მითითებით, დაარწმუნოს პიროვნება, რომ აუცილებელია დანაშაულებრივ გზაზე შემდგომი ნაბიჯის გადაგმისაგან თავის შეკავება, უკანდახევაცხადია, აქ ლაპარაკია ისეთ შემთხვევაზე როდესაც ეჭვმიტანილის დაკავება და იზოლაცია ვერ აღკვეთავს დანაშაულის დამთავრებას და მძიმე შედეგებს, ან იმ სხვა თანამზრახველების მოქმედებას, რომლებიც უცნობია მილიციის ორგანოებისათვის. ამ დროს დიდი მნიშვნელობა აქვს მთელი რიგი გარემოებების გათვალისწინებას, რომლებიც უკავშირდება როგორც თვით პიროვნებას, ისე დანაშაულისა და უკვე ჩადენილი ქმედობის ხასიათს. ნებაყოფლობით ხელის ადების ინსტიტუტის შესაძლებლობები შეიძლება წარმატებით იქნეს გამოყენებული როგორც ინდივიდუალური, ისე ჯგუფური დანაშაულის პროფილაქტიკისათვის. წინასწარ მიღებული ამგვარ ზომებს მით უფრო მეტი მნიშვნელობა აქვს, რაც უფრო მძიმეა მოსალოდნელი შედეგები დანაშაულისა.

თ ა ვ ი II

დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით
 ხელის აღების არსი

§ I. დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით
 ხელის აღების შემადგენლობისა და
 მისი ელემენტების ურთიერთმიმართე-
 ბათა სპეციფიკა

ნებისმიერი სისხლისსამართლებრივი მოვლენის წარმოშობის, არსე-
 ბობისა და ცვლილების სათავე ადამიანთა ისეთი ქცევები და მოქმედე-
 ბებია, რომლებიც თავიანთი ხასიათით არიან სამართლებრივი მნიშვნე-
 ლობისა. ამ თვალსაზრისით დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის
 აღება არ გამოირჩევა სხვა სისხლისსამართლებრივი მოვლენებისაგან.
 მათ მსგავსად, ისიც შეიცავს წმინდა სამართლებრივთან ერთად სოცია-
 ლურ, ფსიქოლოგიურ და ეთიკურ ასპექტებს. მიუხედავად ამისა დანაშა-
 ულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღება არ არის ტიპური სისხლის-
 სამართლებრივი მოვლენა. მისთვის დამახასიათებელია რთული შინაგანი
 წყობა და მისი შემადგენელი ელემენტებს შორის ურთიერთობათა ისეთი
 ნატურა, რაც მას სისხლის სამართლის სპეციფიკურ ინსტიტუტად აქცევს,
 დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ამგვარი ბუნება
 განპირობებულია მის სტრუქტურაში ერთი მხრივ კრიმინალურ დაპოტყრი-
 მინალურ ქმედობათა აუცილებელი ურთიერთკავშირით, ხოლო მეორე მხრივ
 ობიექტური და სუბიექტური ელემენტების თავისებური ურთიერთმიმართე-
 ბით. განვიხილოთ ეს ურთიერთობები ცალ-ცალკე.

ა) კრიმინალურ და დადებით პოტრიმინალურ ქმედო-
 ბათა დიალექტიკა დანაშაულის ჩადენაზე ნება-
 ყოფლობით ხელის აღების კონსტრუქციაში

დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღება, როგორც რთუ-
 ლი იურიდიული ფაქტი, ურთიერთდაპირისპირებული სოციალური შინაარსის

მქონე გარემოებების, კერძოდ, არამართლზომიერი (დანაშაულებრივი ანუ კრიმინალური) და მართლზომიერი (პოზიტიური, დადებითი პოსტკრიმინალური) მოქმედებების ერთობლიობას წარმოადგენს. დანაშაულებრივი და ანტიდანაშაულებრივი ამ მოვლენაში ერთმანეთისაგან მოწყვეტილად ვერ განიხილება, ვინაიდან ისინი ერთიანი იურიდიული ფაქტის აუცილებელი შემადგენელი ნაწილებია. ფსიქოლოგიურადაც და სამართლებრივადაც დანაშაულებრივი მიზნის დასახება და მისი განხორციელების დაწყება ერთი თავისთავადი აქტია, შემდეგ, დანაშაულის საწინააღმდეგო განწყობის გამომუშავება და დანაშაულის შეწყვეტა - მეორე, ასევე თავისთავადი აქტია. ამრიგად, ისინი ერთი და იგივე სუბიექტის კუთვნილ ორ სხვადასხვა, ურთიერთთანამიმდევარ და ამასთანაც ურთიერთსაპირისპირო აქტივობას წარმოადგენენ. სამართალი პირველ მათგანს აფასებს როგორც მართლსაწინააღმდეგოს, ხოლო მეორეს, როგორც მართლზომიერს. ამავე დროს სისხლის სამართალი მათ განიხილავს მჭიდრო ურთიერთკავშირში, ერთმანეთისაგან მოუწყვეტლად, რითაც განპირობებულია თვით დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების, როგორც იურიდიული ფაქტის ერთიანობა. ასეთი ურთიერთკავშირისა და ერთიანობის გარეშე საერთოდ ვერ იარსებებდა სისხლის სამართალში პოსტკრიმინალური მოქმედების ცნებაც. ამის თაობაზე რ.საბიტოვი წერს, რომ პოსტკრიმინალური ქცევა დაკავშირებული უნდა იქნეს რეალურ დანაშაულთან. თუ დანაშაული სინამდვილეში არ იყო (ის არსებობდა მხოლოდ პირის წარმოდგენაში), მაშინ მისი ქცევა არ შეიძლება განხილული იქნეს, როგორც პოსტკრიმინალური. შემდეგ ის იქვე მიუთითებს, რომ პოსტკრიმინალური ქცევის ერთერთ უეჭველ შემთხვევად უნდა ჩაითვალოს ნებაყოფლობით ხელის აღება დანაშაულის ჩადენაზე, ვინაიდან ამ დროს ხელის აღებამდე ჩადენილი ქმედობა უდაოდ შეიცავს დაუმთავრებელი დანაშაულის შემადგენლობას, ხოლო სუბიექტის შემდგომი ქცევა სწორედ მის უარყოფას წარმოადგენს.¹ მსგავსი ბუნება გააჩნია სისხლის სა-

მართლის ზოგიერთ სხვა ინსტიტუტებსაც, რომლებიც შეიძლება განვი-
 ხილოთ, როგორც დადებითი პოსტკრიმინალური მოქმედებები. მაგალითად,
 ნებაყოფლობით ჩაბარება უკანონოდ შეძენილი ცეცხლსასროლი იარაღისა,
 ბრალის აღიარებით გამოცხადება, მიყენებული ზიანის ნებაყოფლობით
 ანაზღაურება დამნაშავეს მიერ და ა.შ. აქ არ შევუდგები საერთოდ პოს-
 ტკრიმინალური მოქმედებებისა და ქცევების დახასიათებას. ეს არ წარ-
 მოადგენს ნაშრომის მიზანს. მხოლოდ აღვნიშნავ, რომ პოსტკრიმინალუ-
 რი მოქმედება ან ქცევა დამნაშავესა შეიძლება იყოს დადებითიც (მარ-
 თლზომიერი) და უარყოფითიც სოციალურ-სამართლებრივი შეფასების თვალ-
 საზრისით (მაგალითად, დანაშაულის ჩადენის შემდეგ მისი დაფარვის-
 თვის გამიზნული მოქმედება, დანაშაულით მოპოვებული ქონების რეალი-
 ზაცია, პასუხისმგებლობისაგან თავის არიდება და სხვა).² ცხადია,
 უარყოფითი პოსტკრიმინალური ქცევა შესაბამის შეფასებას იმსახურებს
 სასჯელის განსაზღვრის დროს.

ამრიგად, შეიძლება ითქვას, რომ დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხე-
 ლის აღება რთული შემადგენლობის მქონე სისტემაა, იგი მართლსაწინა-
 აღმდეგო ქმედობისა (კრიმინალურისა) და მართლზომიერი (დადებითი
 პოსტკრიმინალური) ქცევის დიალექტიკას წარმოადგენს. რა თქმა უნდა,
 სუბიექტის სხვა იურიდიული მოქმედებებიც შეიძლება გამოირჩეოდეს
 გარკვეული სირთულით მისი შემადგენლობის მხრივ, მაგრამ იურიდიულ
 მოქმედებათა აბსოლუტური უმრავლესობა შინაგანად ცალსახად განსაზ-
 ღვრული ბუნებისაა, რის გამოც ყოველი მათგანი თავისუფლად შეიძლე-
 ბა მივაკუთვნოთ ან მართლსაწინააღმდეგო, ან მართლზომიერ მოქმედე-
 ბათა კატეგორიას. რაც შეეხება დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით
 ხელის აღებას, ის არც მხოლოდ არამართლზომიერია და არც მხოლოდ
 მართლზომიერი. იგი ამ ურთიერთსაპირისპირო აქტების კონკლომერატისა
 წარმოადგენს. სხვათა შორის აღნიშნული გარემოება ერთგვარი მეთო-
 დოლოგიური წანამძღვარის მნიშვნელობას იძენს ნებაყოფლობით ხელის

აღების ზოგიერთი არსებითი პრობლემის გადაწყვეტისათვის. ეს მკა-

ფიოდ გამოჩნდება, როცა განხილული იქნება მცდელობის სტადიაზე და-
 ნაშაულზე ხელის აღება, აგრეთვე ნებაყოფლობით ხელის აღებისათვის
 პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების დასაბუთება.

რა შეიძლება ითქვას დანაშაულის რადენაზე ნებაყოფლობით ხე-
 ლის აღებასთან მიმართებაში წარმოდგენილი კრიმინალურ და დადებით
 პოსტკრიმინალურ ქცევათა შესახებ? პირველი თავისი არსით წარმოად-
 გენს დაუმთავრებელ დანაშაულებრივ ქმედობას - ან დანაშაულის მომ-
 ზადებას ანდა დანაშაულის რადენის მცდელობას, რომელშიც არსებითად
 მოიპოვება დაუმთავრებელი დანაშაულის შემადგენლობა. ამ შემადგენ-
 ლობას თან ახლავს შესაბამისი სუბიექტური მომენტებიც - მიზანი,
 მოტივი, პირდაპირი განზრახვა და სხვა, რომლებიც მიმართულნი არიან
 უშუალოდ დანაშაულებრივი რეზულტატისაკენ.

ამის საპირისპირო მეორე აქტის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ
 დანაშაულის განვითარების განსაზღვრულ სტადიაზე სუბიექტი თავისი
 ნებით საბოლოოდ წყვეტს დანაშაულებრივ ქმედობას და მისი ქცევა გა-
 დადის ახალ „ამპლუაში“, სახელდობრ, კანონისა და მართლწესრიგისად-
 მი მორჩილ უმოქმედობაში, ან ისეთ აქტიურ მოქმედებაში, რომელიც
 მიმართულია დანაშაულის დამთავრების თავიდან აცილებისაკენ. მოცემუ-
 ლი ფაქტი განპირობებულია სხვა სუბიექტური შინაარსით, კერძოდ, ეს
 არის სუბიექტის გადაწყვეტილება - აღარ მიიყვანოს ბოლომდე დაწყე-
 ბული დანაშაული, მიზანი - თავიდან აიცილოს მისი დამთავრება, მო-
 ტივი - მოსალოდნელი პასუხისმგებლობის შიში, მსხვერპლის სიბრალული
 თუ სხვა. ცალსახად უნდა აღინიშნოს, რომ სუბიექტის ქცევაში მომხდა-
 რი ეს რადიკალური ძვრები სრულიად ვერ ცვლის თავდაპირველი აქტის
 დანაშაულებრივ შინაარსს. შემდგომ ქმედობას, როგორც გინდა იყოს
 იგი, არ ძალუძს მოსპოს წინანდელი, უკვე წარსულის კუთვნილი ქმე-
 დობის ნამდვილი არსი, მისი მართლსაწინააღმდეგო ხასიათი. საბჭოთა

სისხლის სამართლის თეორიაში ფართოდ ფეხმოკიდებული უმრავლესობის მოსაზრების საწინააღმდეგოდ რ. საბიტოვი მართებულად შენიშნავს, რომ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებისას ის ცვლილებანი, რომლებიც ობიექტურ სფეროში უკვე მოხდა საზოგადოებრივ ურთიერთობებზე საზოგადოებრივად საშიში ზემოქმედების შედეგად, არ გამქრალან, ისინი დარჩნენ. სუბიექტიც და მისი ქცევაც ხელყოფის მომენტში წარმოადგენდნენ საზოგადოებრივ საშიშროებას.³

დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების კონსტრუქციის სპეციფიკური თავისებურება მხოლოდ კრიმინალური და პოსტკრიმინალური აქტების უცილობელი ერთიანობაში როდი გამოიხატება. არსებითი მნიშვნელობა აქვს აგრეთვე ამ აქტების განმსაზღვრელი ობიექტური და სუბიექტური ელემენტების ურთიერთმიმართ ებებს.

ბ) ობიექტურისა და სუბიექტურის თანაფარდობის
სპეციფიკა დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების დროს

სოციალური სინამდვილის ის სფერო, რომელიც ვერ განიხილება ადამიანის აქტივობის გარეშე, გამოსატაცს ობიექტურ და სუბიექტურ თვისობრიობათა ურდევე ერთიანობას. საზოგადოებრივი ურთიერთობანი ამ ორი აუცილებელი მხარის დიალექტიკას წარმოადგენს. ამ სფეროში არაფერი არ ხდება ადამიანის ფსიქიკური ენერგიის მონაწილეობის გარეშე. უკანასკნელი პერიოდის როგორც ფილოსოფიურ, ისე სამართლებრივ ლიტერატურაში თანდათან იწყება ვულგარული მატერიალიზმის იმ პოსტულატის დაძლევა,⁴ რომლის მიხედვით ყოველგვარი მოვლენის განმსაზღვრელი მიზეზი (მათ შორის სოციალური ურთიერთობებისაც) მხოლოდ და მხოლოდ ობიექტური ძალის მქონე მატერიაში ძევს. არადა სოციალური სინამდვილის სფერო უწყვეტი სიჯიუტით გვაყენებს ფაქტების წინაშე, რომლებიც გვაძლუებს ვადიაროთ, რომ ადამიანის გონების შესაძლებლობები განუსაზღვრელია, მას აქვს უნარი სოციალურ სფეროში აამოძრავოს უზარმაზარი

ძალები. ამდენად საფიქრებელია, რომ მიზეზობრიობა ვერ განიხილება მხოლოდ მატერიალურ საწყისზე დაყრდნობით, მით უფრო სამართლებრივ სფეროში. შემთხვევითი როდია, რომ ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში უკვე დაისვა საკითხი სისხლის სამართლებრივი მოვლენების ნამდვილი არსის გახსნის თვალსაზრისით ფსიქიკური მიზეზობრიობის გამოკვლევის აუცილებლობის თაობაზე.⁵ გარდა ამისა იურიდიულ ლიტერატურაში პირდაპირაა აღნიშნული: სისხლის სამართალში ობიექტურისა და სუბიექტურის დიალექტიკის ერთ-ერთი ასპექტი მდგომარეობს მასში, რომ სუბიექტური მხარე... შობს, წარმართავს და აკონტროლებს დანაშაულებრივი ქმედობის ობიექტურ მხარეს. ფაქტია, რომ ფსიქიკური ძალების ფუნქციონირება... წარმოადგენს უშუალო წყაროს, საიდანაც თავის საწყისს იღებს საზოგადოებრივად საშიში შედეგების გამოწვევის პროცესი.⁶

• ობიექტური და სუბიექტური ელემენტების ორგანული ურთიერთკავშირი და ურთიერთგანპირობებულობა დამახასიათებელია მთელი რიგი ძირითადი სისხლის სამართლებრივი მოვლენებისათვის, რომლებიც უშუალოდაა დაკავშირებული ადამიანის ქმედობასთან. რაც შეეხება დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებას, მისთვის, როგორც რთული კონსტრუქციის მქონე სისტემისათვის, დამახასიათებელია ობიექტური და სუბიექტური ნიშნების ურთიერთობათა ფართო სპექტრი. აღნიშნული კონსტრუქციის პირველი ძირითადი კომპონენტია დაუმთავრებელი დანაშაულის (მოზაადების ან მცდელობის) შემადგენლობისა (ობიექტური მხარე) და მისი განმსაზღვრელი სუბიექტური ელემენტების ერთობლიობა. აქ ობიექტური მხარე მოიცავს საზოგადოებრივად საშიშ ქმედობას, ამ ქმედობის განსაზღვრელობად გამოყენებულ იარაღებსა და საშუალებებს, ქმედობის ჩადენის ვითარებასა და ღრის მომენტს; სუბიექტური მომენტი მოიცავს ბრალის ფორმას – პირდაპირი განზრახვა. მიზანს – განსაზღვრული დანაშაულებრივი შედეგის მიღწევა, მოტივს – ანგარება, შურისძიება, შიში, ეჭვი და სხვ., რასაც შეიძლება თან ახლდეს განსაზღ-

ვრული ემოციური მომენტი.

• მეორე ძირითად კომპონენტს ზემოხსენებული სისტემისა, წარმოადგენს სუბიექტის პოსტკრიმინალური, მრათლზომიერი (დანაშაულის საწინააღმდეგო) ქცევა. მისი განმსაზღვრელი ობიექტური მომენტებია: დანაშაულებრივი მოქმედების შეწყვეტა, ქცევის გადასვლა სამართლის მოთხოვნათა შესაბამის უმოქმედობაში, ხოლო საჭიროების შემთხვევაში აქტიურ მოქმედებაშიც, რომელიც მიმართულია იმ დანაშაულებრივი შედეგის ასაცდენად, რომელსაც შეიცავს მოცემული დელიქტის შემადგენლობა. სუბიექტური ელემენტები კი ასეა წარმოდგენილი: დანაშაულის შეწყვეტის ნებაყოფლობითობა, განსაზღვრული მოტივი (სასჯელის შიში, მსხვერპლის სიბრალული, პირადი პრესტიჟისადმი მოფრთხილება და ა.შ.) და მიზანი (მოცემული დანაშაულის თავიდან აცილება). შესაძლებელია გარკვეული ემოციების არსებობაც. ვიდრე შეგვხვებოდეთ ამ ორი ძირითადი კომპონენტის ურთიერთობას, მანამდე უნდა განვიხილოთ თითოეულ მათგანის შემადგენელი ობიექტური და სუბიექტური ელემენტების ურთიერთმიმართების დინამიკა.

• დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების პირველად აქტში ანუ მის კრიმინალურ ნაწილში ობიექტური და სუბიექტური ნიშნების ურთიერთთანაფარდობა სხვაგვარია, ვიდრე მის მეორე აქტში ანუ მართლზომიერი ნაწილის კონსტრუქციაში. როგორც უკვე აღინიშნა კრიმინალური ნაწილი ეს არის დაუთავგრებელი დანაშაული - მომზადება ან მცდელობა. მისი სუბიექტური მხარე ბოლომდეა განვითარებული, რამდენადაც სახეზეა ყველა ძირითადი ელემენტი - პირდაპირი განზრახვა, მიზანი და მოტივი. რაც შეეხება ობიექტურ მხარეს იგი მხოლოდ ნაწილობრივ არის წარმოდგენილი, რამდენადაც არსებობს მხოლოდ ქმედობა. აქ არ მოიპოვება დამთავრებული დანაშაულის არსებობისათვის აუცილებელი, საჭირო პროპორცია და თანაზომობა ობიექტურ და სუბიექტურ ელემენტებს შორის. სხვაგვარად რომ ითქვას სუბიექტური მხარე მნიშვნელოვნად აჭარბებს ობი-

ექტურ მხარეს. სწორედ ამ უკანასკნელი გარემოების წყალობით არის შესაძლებელი დამნაშავისათვის ნებაყოფლობით ხელის აღება დაწყებული დანაშაულზე, რაც შეეხება დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების დადებითი პოსტკრიმინალური აქტის ანუ მართლზომიერი ნაწილის შემადგენლობას, თუ დავაკვირდებით მასში ობიექტური და სუბიექტური ელემენტების ტოლდასოვნად არის წარმოდგენილი, მათ შორის სრული პროპორციული შესატყვისობა არსებობს. აღნიშნული თანაფარდობის დარღვევის შემთხვევაში გამოიჩნდება თვით ნებაყოფლობით ხელის აღების შესაძლებლობა.

ზემოთ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების სისტემის შემადგენელი ორი კომპონენტის, რეალურად ერთი და იგივე სუბიექტის მიერ განხორციელებული დაუმთავრებელი დანაშაულისა და მისი მომდევნო დანაშაულის საწინააღმდეგო ქმედობის ანუ კრიმინალური და პოსტკრიმინალური აქტების დიალექტიკასა და უწყვეტ ურთიერთკავშირზე იყო ლაპარაკი. ისმება კითხვა: მითითებულ დიალექტიკურ ერთიანობას ხსენებულ კომპონენტებს შორის რაიმე რეალურად არსებული საფუძველი გააჩნია, თუ იგი მხოლოდ და მხოლოდ სოფისტური ეკვილიბრისტიკის ნაყოფია? ამ კითხვაზე პასუხი ასეთია: ადამიანის ყოველგვარი მოქმედების სუბიექტური მხარის სტრუქტურა, როგორც ქმედობის არსის განმსაზღვრელი, წინასწარ ყალიბდება ე.ი. მანამდე, ვიდრე ქცევა ობიექტურად გარეგან სინამდვილეში გამოვლინდება. ცხადია, იგივე კანონზომიერება მოქმედებს დაწყებული დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების მომენტშიც, რომლის დროსაც პირის დადებითი პოსტკრიმინალური ქცევის სუბიექტური საფუძველი - ფსიქოლოგიური მექანიზმი ფორმირდება წინამორბედ ეტაპზე, ე.ი. ქცევის განვითარების დანაშაულგებრივი სტადიის ეტაპზე. ამ მომენტში პიროვნების შიგნით, ცნობიერ და არაცნობიერ დონეზე, უმჯელოდ მიმდინარეობს მეტად მნიშვნელოვანი ევოლუცია საპირისპიროსაკენ, გარდაქმნის შინაგანი წინააღმ-

დეგობრივი პროცესი, რომელიც მთავრდება ახალი, სხვა მიმართულების განწყობის ფორმირებითა და განმტკიცებით, როდესაც აღვნიშნავ პიროვნების ევოლუციისა და გარდაქმნის რთულ, წინააღმდეგობრივ პროცესზე, რასაც შედეგად მოსდევს გარეგნულად (სოციალურად და სამართლებრივად) რადიკალური ძვრები, მხედველობაში მაქვს ის გარემოება, რომ ამ დროს, მიუხედავად დიდი ცვლილებებისა, სრულიად შესაძლებელია პიროვნების შინაგანი ზნეობრივი წყობა და ეთიკური კრედი უცვლელი დარჩეს, ე.ი. ისეთივე უარყოფითი, როგორც მანამდე იყო, ვიდრე გრძელდება დანაშაულის სუბიექტის ევოლუციის ეს ფსიქიკური პროცესი, რომელიც შეიძლება გამოდგეს მეტად ხანგრძლივიც და მეტად ხანმოკლეც (მომენტალური), გრძელდება დანაშაულებრივი ქმედობაც. დანაშაულებრივი ქმედობის შეწყვეტა კი იმის მაუწყებელია, რომ პიროვნების შინაგანი ევოლუცია დასრულდა, საბოლოოდ განისაზღვრა მომავალი ქცევის ახალი მაგისტრალური ხაზი. ამ მოვლენის საბოლოო შედეგია სოციალურად და სამართლებრივად ახალი შინაარსის მქონე მოქმედება, რომელიც უკვე დანაშაულის წინააღმდეგ არის მიმართული. მაშასადამე, დასკვნა შეიძლება მხოლოდ ერთი იყოს: დანაშაულებრივი ქმედობის ნებაყოფლობით შეწყვეტის ფსიქოლოგიური მექანიზმი, მისი სუბიექტური მხარე ყალიბდება იმავე დანაშაულებრივი ქმედობის ფსიქიკურ წიაღში, ამ ქმედობის ობიექტურ ფარგლებში, ამრიგად, სრულიად ლოგიკურად მივდივართ იმ დასკვნამდე, რომ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების სისტემის შემადგენელ დანაშაულებრივ და მართლზომიერ ქმედობათა შორის არსებობს სიღრმისეული კავშირი. როგორც აღმოჩნდა განსაზღვრული ურთიერთმიმართება არსებულა დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების არა მხოლოდ ცალკე აღებული კრიმინალური აქტის ან პოსტკრიმინალური აქტის შიგნით მოცემულ ობიექტურ და სუბიექტურ ნიშნებს შორის, არამედ თვით ამ აქტებს შორისაც. მათ შემადგენელ ობიექტურ და სუბიექტურ ნიშანთა მთელ ამ ერთობლიობაში ყველაზე არსებითი ელემენტი ეს არის ხელის აღების ნე-

ბაყოფლობითობა, ბელიქტის კონსტრუქციის, დანაშაულის განვითარების სტადიის, დანაშაულის ჩადენის ფორმების, ანდა იმ როლისა და ფუნქციისაგან დამოუკიდებლად, რომელიც სუბიექტს ჰქონდა დაკისრებული ჯგუფურ დანაშაულში. სწორედ მისი არსებობა ადასტურებს დანაშაულის შეწყვეტის ნამდვილობასა და საბოლოო ხასიათს. ამიტომაც იყო, რომ კანონმდებელმა სწორედ მას მიანიჭა გადამწყვეტი მნიშვნელობა სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლებისათვის დაწყებული დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაზე ხელის აღების დროს.

ამრიგად, დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღება, როგორც სისხლისსამართლებრივი მოვლენა და როგორც იურიდიული ფაქტი ერთიანია, რომელიც შინაგანად არაერთგვაროვანი სოციალური მნიშვნელობის მქონე გარემოებების აუცილებელი ურთიერთკავშირის სახითაა წარმოდგენილი.

§2. დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ცნება სისხლის სამართლის თეორიასა და კანონმდებლობაში

ა) დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ცნების საკითხი უცხოურ სისხლის სამართლის კანონმდებლობასა და თეორიაში

დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღება თავისი შინაარსით რთულ და მრავალმხრივ იურიდიულ კატეგორიას წარმოადგენს. უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ მისი ასეთი დასახელება პირობითია, რომელსაც მიზნად აქვს მოვლენის არსის შემოკლებულად გადმოცემა და წმინდა ტექნიკური ხასიათისაა. ამიტომ ისე არ უნდა გავიგოთ, რომ ნებაყოფლობით ხელის აღების დროს თითქმის დანაშაული საერთოდ არ იყოს ჩადენილი. ეს რომ ასე ყოფილიყო, მსგავსი ფაქტები ვერ გახდებოდა იურიდიული მსჯელობის, მით უფრო სისხლისსამართლებრივი მსჯელობის საგანი ვინა-

იდან ამას არ ექნებოდა არანაირი გამართლება. აქედან გამომდინარე უფრო ზუსტია ამ მოვლენის მოქმედ სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში მოცემული დასახელება: „ნებაყოფლობით ხელის აღება დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაზე“. აქ საცხებით გარკვეულია მოვლენის რაობა. ის, რომ საქმე გვაქვს დაწყებული (ე.ი. ნაწილობრივად უკვე ჩადენილ) დანაშაულთან ანუ დაუმთავრებელ დანაშაულთან, რომელიც თვით მისი ჩადენის მიერ არ იქნა ბოლომდე მიყვანილი. რაკი მისი ნამდვილი შინაარსობრივი დატვირთვა გაირკვა, ეს უფლებას გვაძლევს სიმოკლისათვის მსჯელობაში გამოვიყენოთ ტერმინი - „ნებაყოფლობით ხელის აღება დანაშაულის ჩადენაზე“.

იდი ხანია სისხლის სამართლის თეორიასა და სასამართლო პრაქტიკაში ადიარებულ, უდავო დებულებას წარმოადგენს ის, რომ ნებაყოფლობით ხელის აღებაზე ლაპარაკი შესაძლებელია მხოლოდ და მხოლოდ პირდაპირი განზრახვით დაწყებული და განხორციელებადი დანაშაულების, ე.წ. ფინალური დელიქტების მიმართ, რომლებიც სრულიად გარკვეული მიზნით არიან წარმართულნი და გაიცლიან განვითარების განსაზღვრულ ეტაპებს (სტადიებს) დასახული მიზნის მიღწევამდე. ბრალის არც ერთი სხვა ფორმის დროს არ შეიძლება ლაპარაკი დანაშაულის განვითარების წინასწარ სტადიებზე (მომზადება და მცდელობა), რომელთა გარეშე არ არსებობს არც დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების შესაძლებლობა. ევენტუალური (არაპირდაპირი) განზრახვისა და გაუფრთხილებლობის დროს ქმედობის კვალიფიკაცია ხდება მხოლოდ დამდგარი შედეგის მიხედვით, ცინაიდან ისინი მოკლებულნი არიან მიზანდასახულობას. ამის შემდეგ ადვილი მისახვედრია, რომ იქ, სადაც არც მიზანია და მაშასადამე, აქედან გამომდინარე, არც წინასწარი დანაშაულებრივი საქმიანობა გარკვეული მიზნისაკენ მიმართული, შეუძლებელია ლაპარაკი დანაშაულის განვითარების სტადიებზე.

ამრიგად, უნდა დავასკვნათ: როდესაც დანაშაულის არსებობა

შესაძლებელია მხოლოდ მისი შემადგენლობით გათვალისწინებული შედე-
 გის დადგომის შემთხვევაში, ლოგიკურად სრულიად გამორიცხულია დანა-
 შაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების შესაძლებლობაც. ამას-
 თანავე მხედველობაში უნდა იყოს მიღებული კიდევ ერთი გარემოება.
 ყოველივე აღნიშნული სულაც არ ნიშნავს იმას, რომ ნებაყოფლობით ხე-
 ლის აღება შესაძლებელია ყველა შემთხვევაში, როცა კი დანაშაულის
 ჩადენა ხდება პირდაპირი განზრახვის საფუძველზე. არსებობს ამ კატე-
 გორიის მთელი რიგი ისეთი დანაშაულები, რომელთა ჩადენა ხდება მყი-
 სიერად, უეცრად აძღვრული პირდაპირი განზრახვის საფუძველზე (მაგა-
 ლითად, აფექტური განზრახვა), განვითარების წინასწარი ეტაპების გა-
 უვლელად. გარდა ამისა, არსებობს ისეთი ფინალური დელიქტებიც, რო-
 მელთა შემადგენლობა კანონში იმგვარადაა ჩამოყალიბებული, რომ უკვე
 მოქმედების დაწყება დამთავრებულ დანაშაულს წარმოადგენს. მხედვე-
 ლობაშია ე.წ. ფორმალური და შეკვეცილი შემადგენლობის მქონე დანაშა-
 ულები. მაგალითად, მოკვლის ან სხეულის მძიმე დაზიანების, ან სა-
 ყოველთაოდ საშიში საშუალებით ქონების განადგურების მუქაფა, რომე-
 ლიც დამთავრებულ დანაშაულად ითვლება მოქმედების დაწყებისთანავე.
 იგივე უნდა ითქვას ბანდიტიზმზეც, როცა დანაშაული დამთავრებულად
 ითვლება ბანდის შექმნისთანავე, ვიდრე იგი რაიმე მოქმედებას ჩაი-
 დენდეს და სხვა. ცხადია, ამგვარ შემთხვევებში შეუძლებელია ნება-
 ყოფლობით ხელის აღება, მიუხედავად იმისა, რომ დანაშაულის ჩადენა
 ხდება პირდაპირი განზრახვის საფუძველზე. ამრიგად, დანაშაულის ჩა-
 დენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების შესაძლებლობაზე ლაპარაკი დაიშ-
 ვება მხოლოდ მაშინ, როცა საქმე გვაქვს ისეთ დანაშაულთან, რომლის
 ჩადენა ხდება პირდაპირი განზრახვის საფუძველზე, განსაზღვრული მი-
 ზნით და რომელსაც ამავე დროს განვითარების გარკვეული ეტაპები, სულ
 ცოტა მოსამზადებელი სტადია მაინც გააჩნია.

ეს მოკლე, წინასწარი დასკვნა წარმოადგენს ამოსავალ წერტილს

განსახილველი ინსტიტუტის ცნებისა და არსის თაობაზე შემდგომი მსჯელობისათვის, სადაც გადმოცემული იქნება პრობლემის სხვადასხვა ასპექტები. /ახლა განვიხილოთ როგორაა წარმოდგენილი დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების ცნებობრივი დეფინიცია საზღვარგარეთის ქვეყნების სისხლის სამართლის თეორიასა და კანონმდებლობაში,

I. დღეისათვის მსოფლიოში მოქმედი სისხლის სამართლის კანონმდებლობათა დიდი უმრავლესობა (საქართველოს რესპუბლიკის კანონმდებლობის ჩათვლით) ითვალისწინებს დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადებას, როგორც სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისა და სასჯელისაგან გამათავისუფლებელ გარემოებას. გამონაკლის შემთხვევაში - როგორც სასჯელის შემამსუბუქებელს (იხ. იაპონიის სისხლის სამართლის კოდექსის 43-ე მუხლი), გარდა დიდი ბრიტანეთისა და ზოგიერთი განვითარებადი ქვეყნის სისხლის სამართლის კანონმდებლობისა, რომლებიც დარჩნენ ანგლო-საქსური სამართლის ტრადიციების ერთგულნი (განა, კენია, უგანდა, ინდოეთი, ტანზანია, ზამბია, ნიგერია და სხვ.). ისინი დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადებას საერთოდ არ ითვალისწინებენ.⁷

უცხოეთის სისხლის სამართლის კანონმდებლობები, რომლებიც ითვალისწინებენ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადებას, როგორც სასჯელისაგან გამათავისუფლებელ გარემოებას, არ იძლევიან ამ უკანასკნელის ცნების საკანონმდებლო განსაზღვრებას და მხოლოდ მისი უბრალო დასახელებით შემოიფარგლებიან. მხოლოდ ზოგიერთი მათგანი მიუთითებს ნებაყოფლობით ხელის ადების განმსაზღვრელ ცალკეულ ნიშანზე. მაგალითად, ფინეთის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-2 პარაგრაფი ადგენს: „თუ პირმა საკუთარი წადილით და არა გარეგანი დაბრკოლებების შედეგად აიღო ხელი დანაშაულებრივი ქმედობის დამთავრებაზე ან აიკლდინა დამთავრებული დანაშაულის შემადგენლობით გათვალისწინებული შედეგი, მაშინ მკდელია არ ისჯება“.⁸ როგორც ვხედავთ კანონმდებელი

გამოჰყოფს ნებაყოფლობით ხელის ადების ცნების მხოლოდ ორიოდე გან-
 მსაზღვრელ ნიშანს. მათგან მთავარი და ძირითადი არის ხელის ადება
 საკუთარი წადილით, რაც იგივეა - საკუთარი შინაგანი სწრაფვით. უფრო
 მოკლე ფორმულირებითა და ანალოგიურ ნიშანზე მითითებით შემოიფარგ-
 ლება შვეიცარიის სისხლის სამართლის კოდექსის 2I-ე მუხლის მე-2 ნა-
წილი: „გინც საკუთარი წადილით ხელს აიდებს თავისი ბრალეული მოქმე-
დების ბოლომდე მიყვანაზე, შეიძლება გათავისუფლდეს ყოველგვარი სას-
ჯელისაგან თავისი მცდელობისათვის“.⁹

დაახლოებით ამდგვარივე ნიშნით განსაზღვრავს ნებაყოფლობით
 ხელის ადების არსს იტალიის სისხლის სამართლის კოდექსის 56-ე მუხ-
 ლის მე-3 და მე-4 ნაწილი,¹⁰ საბერძნეთის სისხლის სამართლის კოდექ-
 სის 44-ე მუხლის პირველი პუნქტი¹¹ და იაპონიის სისხლის სამართლის
 კოდექსის 43-ე მუხლის მე-2 ნაწილი.¹² აღნიშნული საკანონმდებლო ნორ-
 მები მიუთითებენ მის ისეთ ნიშანთვისებაზე, როგორიცაა ხელის ადება
 დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაზე საკუთარი ნებით. ვფიქრობ ამ შემთხვე-
 ვაში ტერმინები „საკუთარი წადილით“ და „საკუთარი ნებით“ შეიძლება
 სინონიმებად იქნენ გაგებულნი დანაშაულზე ხელის ადებასთან მიმართე-
 ბაში. ისინი ადექვატურად გამოხატავენ წარსულში გერმანელი კრმინა-
 ლისტის რაინჰარდ ფრანკის მიერ ნებაყოფლობით ხელის ადებასთან და-
 კავშირებით დამნაშავის შინაგანი მრწამსის გადმოსაცემად გამოთქმულ
 ცნობილ ფორმულას: „მე არ მსურს მივალწიოთ ჩემს მიზანს, თუმცა მე
შემეძლო ეს გამეკეთებია“. პირიქით, თუ დამნაშავე ფიქრობს, რომ
 „მე ვერ ვაღწევ მიზანს, თუმცა მე ეს მსურდა“, ხელის ადება არ შე-
 იძლება განვიხილოთ, როგორც საკუთარი ნების შედეგი.¹³ შემდეგში
რ.ფრანკის ამ ფორმულას ვხვდებით როგორც უცხოელ, ისე საბჭოთა კრი-
მინალისტების გამონათქვამებში დანაშაულის ჩადენაზე ხელის ადებას-
თან დაკავშირებით, როგორც ვხვდებით მხოლოდ ზოგიერთი ქვეყნის სისხ-
ლის სამართლის კანონმდებლობა იძლევა დანაშაულის ჩადენაზე ნება-

ყოფლობით ხელის ადების არსის შეზღუდულ განსაზღვრებას / მისი ზო-
 გადი ცნების ჩამოყალიბების ცდები ძირითადად საბჭოთა სისხლის სა-
 მართლის ლიტერატურაში გვხვდება. წარსულში მოღვაწე და თანამედრო-
 ვი უცხოელი კრიმინალისტები თავს იკავებენ კანონმდებლობისათვის
 ნებაყოფლობით ხელის ადების ზოგადი ცნების კონსტრუირებისაგან.
 ისინი მიუთითებენ როგორც მეთოდოლოგიურ, ისე წმინდა პრაქტიკული
 ხასიათის ჯერ კიდევ საბოლოოდ გადაუწყვეტიელ პრობლემებზე. ამის გა-
 მო წინააღმდეგნი არიან ზოგადი, უნივერსალური ცნების შემოტანისა,
 განსაკუთრებით კი სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში. ისინი ამ-
 ჯობინებენ ნებაყოფლობით ხელის ადების არსებობის თუ არარსებობის
 საკითხის გადაწყვეტა ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში მიენდოს თვით
 სასამართლოს, ვიდრე არასრულფასოვან საკანონმდებლო დეფინიციას.
 მაგალითად, გერმანელი კრიმინალისტის კლაუს ულზენჰაიმერის აზრით
 ერთერთი უმთავრესი გადაუწყვეტიელი პრობლემაა ზუსტი ზღვარის პოვნა
 ნებაყოფლობასა და არანებაყოფლობას შორის. იგი აღნიშნავს, რომ დღე-
 მდე ყოველი ასეთი ცდა უშედეგოდ დამთავრდა, ამიტომ მისი აზრით
 საკითხის საკანონმდებლო გადაწყვეტა უნდა იყოს ელასტიურად რეგუ-
 ლირებადი.¹⁴

2. საბჭოთა სისხლის სამართლის თეორიაში არსებობს სხვადასხვა
 ავტორის მიერ ფორმულირებული დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით
 ხელის ადების ცნების მრავალი განსაზღვრება. ისინი შეიძლება დაი-
 ყოს ოთხ ძირითად ჯგუფად. პირველ ჯგუფს შეადგენენ ის განსაზღვრე-
 ბები, რომელშიდაც დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების
 არსი გახსნილია შემდეგნაირად: ხელის ადება წინასწარი დანაშაულებ-
 რივი საქმიანობის ბოლომდე მიყვანაზე, როდესაც პირს შეგნებული ჰქო-
 ნდა მისი დამთავრების შესაძლებლობა. დაახლოებით ასეთ განსაზღვრე-
 ბას იძლევიან პროფ.ა.ა.გერცენზონი, აკად.ა.ა.პიონტოვსკი, პროფ.
 ნ.ფ.კუზნიცოვა და სხვ.¹⁵

რა უნდა ითქვას ასეთ განსაზღვრებაზე? მხოლოდ ისეთ ნიშანზე

მითითება, როგორცაა პირის მიერ დანაშაულის დამთავრების შესაძლებლობის შეგნება, არამართო საკმარისი არაა, არამედ ამასთან ერთად არაზუსტიცაა. არ არის გამორიცხული დანაშაულის ყოველთვის არც ფიქრობდეს იმაზე, არსებობს თუ არა დანაშაულის დამთავრების შესაძლებლობა, მიუხედავად იმისა, რომ მისი მოქმედება პირდაპირი განზრახვითაა წარმართული მიზნის მისაღწევად, ამიტომ, ვფიქრობ, საეჭვოა ხსენებული განსაზღვრება გამოდგეს საკანონმდებლო ცნების დასადაგენად.

შემდეგი ჯგუფი განსაზღვრებებისა ეკუთვნით პროფ. ბ. ვ. ზდრავომის-ლოვს, ვ. დ. კარაულოვსა და სხვებს, რომლებიც დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების განსაზღვრებაში პირის მიერ დანაშაულის დამთავრების შესაძლებლობის შეგნებას უმატებენ კიდევ ერთ ნიშანს – დაწყებული დანაშაულებრივი მოქმედების საბოლოოდ შეწყვეტას.¹⁶ ასეთ განსაზღვრებაში არ არის გახსნილი თვით ნებაყოფლობითობის საზრისი. გარდა ამისა, საცხებით უყურადღებოდ არის დატოვებული ისეთი შემთხვევები, როდესაც პირმა დანაშაულებრივი მოქმედება კი დაასრულა, მაგრამ მიუხედავად ამისა მოახერხა დანაშაულებრივი შედეგის თავიდან აცილება.

მესამე ჯგუფს მიეკუთვნება დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ის განსაზღვრებები, რომლებსაც წარმოგვიდგენენ პროფ. ნ. ლიასი, კ. ა. პანკო და სხვ. მათი განსაზღვრება ასეთია: დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება არის დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაზე საბოლოო ხელის აღება მხოლოდ საკუთარი ნების მიხედვით, ნებისმიერი მოტივის ძალით, დაწყებული დანაშაულებრივი მოქმედების გაგრძელების შესაძლებლობის შეგნებისას.¹⁷ ეს განსაზღვრება, მართალია, შედარებით უფრო ფართოა, მაგრამ მასში, ჯერ ერთი, არ არის ახსნილი რას გულისხმობს საკუთრივ ხელის აღება; მეორეც, ნებისმიერი მოტივი არ შეიძლება გამოდგეს ხელის აღების ნებაყოფლობითობის დასაბუთებისათ-

ვის, მესამეც ის, რომ უყურადღებოდ ტოვებს დანაშაულებრივი შედეგის ნებაყოფლობით აცილების შემთხვევებს.

და ბოლოს, მეოთხე ჯგუფი განსაზღვრებებისა, რომლებსაც აყალიბებენ ბ.ა.კურინოვი, ვ.დ.ივანოვი, ბ.ს.ვოლოკოვი, დ.ე.დიადკო და სხვ.¹⁸ მათ განსაზღვრებებში უფრო ფართოდ არის გახსნილი დანაშაულის ჩადენაზე ხელის ადების ნებაყოფლობითობის ფსიქოლოგიური მხარე, უთითებენ რა ისეთ გარემოებებზე, როგორიცაა - ხელის ადება საკუთარი ნებით, აგრეთვე შეგნებულად ხელის ადება (დ.დიადკო), იძულების არარსებობა (ბ.ვოლოკოვი), გადაწყვეტილების მიღება შინაგანი წადილით (ვ.ივანოვი) და სხვ. 1989 წელს ქ.თბილისში ჩატარებული სისხლის სამართლის კანონმდებლობის რეფორმის საკითხებისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციის მასალებში ასეთი დებულებაა მოცემული დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების შესახებ: „დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაზე ნებაყოფლობით ხელის ადება ჩაითვლება დაწყებული დანაშაულის საბოლოოდ შეწყვეტა, აგრეთვე დანაშაულებრივი შედეგების დადგომის თავიდან აცილება საკუთარი ნებით, როცა პირი დარწმუნებული იყო დანაშაულის ბოლომდე მიყვანის შესაძლებლობაში“.¹⁹ ეს თვალსაზრისი დიდად არ განსხვავდება ბ.კურინოვის, ვ.ივანოვის, ბ.ვოლოკოვისა და დ.დიადკოს დებულებებისაგან და შეიცავს იგივე ხარვეზებსა და ნაკლოვანებებს, რომლებზედაც უკვე მივუთითე სხვა ავტორების მიერ მოცემული განსაზღვრებების განხილვისას.

ასე, რომ საბჭოურ და ქართულ სისხლის სამართლის ლიტერატურაში არ არსებობს დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების ცნების ისეთი განსაზღვრება, რომელიც გამოდგებოდა უნაკლო საკანონმდებლო დეფინიციად და საგამოძიებო თუ სასამართლო პრაქტიკის ხელშემწყობ ორიენტირად, ხოლო უცხოელი მკვლევარ-კრიმინალისტები, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ რევოლუციამდელი რუსი ავტორების შეხედულებებს, ან თავს არიდებენ ზოგადი ცნების ჩამოყალიბებას, ანდა საერთოდ შეუძლებ-

ლად მიიჩნევენ ყოველმხრივ მისაღები და ვარგისი ცნების შექმნას.

ყოველ შემთხვევაში, როგორც უკვე ვნახეთ, გერმანელი მეცნიერი კ.ულ-ზენჰაიმერი ამას პირდაპირ აღნიშნავს. რაც შეეხება რევოლუციამდელი რუსეთის მეცნიერ-კრიმინალისტებს (ნ.ტაგანცევი, გ.კოლოკოლოვი, ს.მოკრინსკი, ვ.ნაბოკოვი, პ.კალმიკოვი და სხვ.), მათი შეხედულებები დიდად არ განსხვავდება საბჭოთა კრიმინალისტების მოსაზრებებისაგან. ამ უკანასკნელთა მსგავსად, დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების საკითხში, ისინი ძირითადად იმ მიმართულების მიმდევრებად წარმოგვიდგებიან, რომლებიც ეყრდნობიან რ.ფრანკის ცნობილი ფორმულიდან გამომდინარე წანამდგრებს. მათ მიერ მოცემული განსაზღვრებები უმთავრესად დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღების მხოლოდ ფსიქოლოგიური მომენტის დახასიათებით ამოიწურება, მთლიანი კონსტრუქციული ცნების სახე არ აქვთ და ამდენად ახალს არსებითად არაფერს არ იძლევიან.²⁰

სხვათა შორის დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ცნების განსაზღვრება მოცემულია 1991 წლის ივლისში მიღებული სსრ კავშირისა და რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების მე-18 მუხლის პირველ ნაწილში: „დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღებად ჩაითვლება პირის მიერ მოსამზადებელი მოქმედების ნებაყოფლობით შეწყვეტა ან უშუალოდ დანაშაულის ჩასადენად მიმართული მოქმედების ან უმოქმედობის ნებაყოფლობით შეწყვეტა, თუ პირს შეგნებული ჰქონდა დანაშაულის ბოლომდე მიყვანის შესაძლებლობა“²¹. უფრო ადრე, 1988 წლის დეკემბერში გამოქვეყნდა სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების პროექტი, რომლის მე-16 მუხლის (I) პუნქტი ასე განსაზღვრავდა დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებას: „დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღებად ჩაითვლება პირის მიერ დაწყებული დანაშაულის შეწყვეტა მაშინ, როცა იგი ფიქრობს, რომ შეუძლია ბოლომდე მიიყვანოს დანაშა-

ული“. ²² ეს განსაზღვრება ფაქტიურად წარმოადგენს უფრო ადრე გამოცემული მოდალური კოდექსის 34-ე მუხლის (3) პუნქტის ცოტათი გადამუშავებულ ვარიანტს, რომლის ავტორია პროფ. ნ. კუზნეცოვა. ²³

აღნიშნული განსაზღვრებები არ ხსნიან თვით ნებაყოფლობითობის შინაარსს / მათ თან დაჰყვა ის ძირითადი ხარვეზები, რომლებიც ზემოთ უკვე იყო დახასიათებული და ამიტომ აქ ხელახლა აღარ შევცხები.

- (ბ) დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ცნების განმსაზღვრელი ობიექტური ნიშნები

• როგორ უნდა იყოს გაგებული დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაზე ხელის აღება, როგორც გარკვეულ ობიექტურ ნიშანთა სისტემა? მასში უწინარესად იგულისხმება დაწყებული დანაშაულებრივი ქმედობის შეწყვეტა თვით მოქმედი სუბიექტის მიერ, დანაშაულის მომზადების ან მისი ჩადენის მცდელობის სტადიაზე, აგრეთვე თანაბრად ამისა, ასეთი ქმედობის დამთავრების შემთხვევაში, სათანადო ზომების მიღება აღნიშნული ქმედობიდან გამომდინარე მოცემული დანაშაულის შემადგენლობით გათვალისწინებული შედეგის თავიდან ასაცილებლად. ამასთანავე მხედველობაში უნდა გიქონიოდ, რომ აქ მოხსენიებულ დანაშაულებრივი ქმედობის შეწყვეტაში იგულისხმება არა მისი დროებით შეჩერება (შეწყვეტა), არამედ მისი საბოლოო, ერთხელ და სამუდამოდ შეწყვეტა. გარდა ამისა, თავისთავად იგულისხმება იმ აუცილებელი ობიექტური მომენტის არსებობა, როგორიცაა დანაშაულის დაუმთავრებლობა, ვინაიდან ყოვლად შეუძლებელია იმაზე ხელის აღებასა და იმის შეწყვეტაზე ლაპარაკი, რაც უკვე მოხდა, რაც დამთავრდა და დროის მიხედვით ისტორიის კუთვნილებად იქცა, თუმცა ამ საერთო წესიდან არსებობს ერთი გამონაკლისი, როდესაც დანაშაული მართალია მთავრდება, მაგრამ მანამდე პირი, რომელიც თავისი ნებით ხელს იღებს მის ჩადენაზე, ახერხებს მიზეზობრივად გამოეთიშოს ამ დანაშა-

ულს. მსგავს შემთხვევას შეიძლება გადავეყაროთ მაშინ, როდესაც დანაშაულის ჩადენაში მონაწილეობს რამოდენიმე ადამიანი და ერთერთი მათგანი ხელს იღებს რა მასში შემდგომ მონაწილეობაზე, ახერხებს მიზეზობრივი კავშირის ჯაჭვიდან გამოთიშვას, ციფრე დანაშაულს ბოლომდე მიიყვანენ სხვა მონაწილენი. მაგალითად დამხმარე უკანვე გამოართმევს ამსრულებელს მისთვის გადაცემულ იარაღს, სანამ ეს უკანასკნელი დანაშაულს ჩაიდენს; ასევე, ერთერთი თანაამსრულებელი თავისი ნებით წყვეტს დანაშაულის განხორციელებაში შემდგომ მონაწილეობას და მის დამთავრებამდე ატყობინებს სხვა მონაწილეებს თავის გადაწყვეტილებაზე და ა.შ. ცხადია ასეთ შემთხვევებში მათ მიმართ ნებაყოფლობით ხელის ადების ცნობის სავალდებულო პირობა ვერ იქნება დანაშაულის დაუმთავრებლობა.

ამრიგად, დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების ცნების განსაზღვრებაში ობიექტური ნიშნების სახით უნდა მიეთითოს შემდეგ გარემოებებზე: 1) დანაშაულებრივი ქმედობის შეწყვეტა ან 2) სათანადო ზომების მიღება დანაშაულებრივი შედეგის ასაცილებლად, 3) დანაშაულის დაუმთავრებლობა ან 4) დანაშაულის დამთავრება იმისგან დამოუკიდებლად, ვინც ხელი აიღო მის ჩადენაზე. თუკი ამ სისტემაში ნაცვლად ნიშნისა - „აქტიური ზომების მიღება დანაშაულებრივი შედეგის ასაცილებლად“ - შევიტანთ ისეთ ნიშანს, როგორცაა „დანაშაულებრივი შედეგის თავიდან აცილება“, ეს გამოიწვევს მოცემული ინსტიტუტის მოქმედების არეალის გაუმართლებელ შეზღუდვას. კერძოდ, შეუძლებელი გახდება პირის გათავისუფლება სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან, როდესაც მან, მართალია, აქტიური ზომები მიიღო მისი ქმედობის დანაშაულებრივი შედეგის ასაცდენად, და ამასთანავე შედეგიც არ დადგა, მაგრამ თვით შედეგის თავიდან აცილება უშუალოდ არ არის დაკავშირებული მის მიერ საამისოდ მიღებულ აქტიურ ზომებთან. მაგალითად, დანაშაულმა ცეცხლი წაუკიდა სხვის სახლს ქონების განადგურების მიზნით.

აღმოჩნდა, რა, რომ შენობაში იმყოფება მძიმე ავადმყოფი, რომელსაც არ აქვს საშუალება ცეცხლს გაერიდოს, თვით დამნაშავე იღებს აქტიურ ზომებს ხანძრის ჩასაქრობად, მაგრამ მისი ძალისხმევა არ არის საკმარისი ცეცხლის ჩასაქრობად. ამ დროს მას შემოესწრებიან შემთხვევითი გამგლელები და დაეხმარებიან ცეცხლის ჩაქრობაში, რითაც სახლი დაწვას გადაურჩა. აქ დანაშაულებრივი შედეგის თავიდან აცილება მიზეზობრივ კავშირში არაა თვით დამნაშავეს მიერ საამისოდ მიღებულ აქტიურ ზომებთან, ამიტომ ვერ ვიტყვით, რომ თავისი ქმედობის დანაშაულებრივი შედეგის დადგომა თვით მან აიცილინა, საკუთარი ძალისხმევით. ისმება კითხვა: ასეთ შემთხვევაში პირს თავისი პოსტკრიმინალური აქტივობა უნდა ჩაეთვალოს თუ არა დადნაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებად და უნდა გათავისუფლდეს თუ არა სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან?

არც საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობა და არც საქართველოს რესპუბლიკის კანონმდებლობა ამ კითხვაზე პირდაპირ პასუხს არ იძლევა და საკითხს ღიად ტოვებს. უცხოური კანონმდებლობებიდან ამ საკითხს პირდაპირ ეხება გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსის 24-ე პარაგრაფის (3) პუნქტი, ავსტრიის სისხლის სამართლის კოდექსის 16-ე პარაგრაფის I აბზაცი, დანიის სისხლის სამართლის კოდექსის 22-ე მუხლი. განსახილველ შემთხვევაში მითითებული ნორმები ადგენენ პირის გათავისუფლებას სასჯელისაგან. თუ გავითვალისწინებთ, რომ ხსენებული კანონმდებლობები არ იძლევიან დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ცნების განსაზღვრებას, უნდა დავუშვათ, ისინი განხილულ შემთხვევას თავისი მნიშვნელობით მიიჩნევენ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებად.

• მითითებულ პრობლემას პირდაპირ ეხება აგრეთვე ზოგიერთი კრიმინალისტი. მაგალითად, პროფ. თ. წერეთელი თვლიდა, რომ მსგავს შემთხვევებში დანაშაულებრივი შედეგის თავიდან აცილება უნდა მოხდეს თვით

დანაშაულზე ხელის ამღების მიერ მიღებული აქტიური ზომების წყალობით. ანალოგიურ პოზიციას იზიარებს ბულგარელი კრიმინალისტი ი. ნენოვი, რომელიც მიიჩნევს, რომ ხელის აღების დროს დანაშაულებრივი შედეგის აცილებასა და ხელის ამღების მიერ აქეთკენ მიმართულ აქტიურ ზომებს შორის უნდა არსებობდეს მიზეზობრივი კავშირი. წინააღმდეგ შემთხვევაში თ. წერეთელი და ი. ნენოვი არ ცნობენ ნებაყოფლობით ხელის აღების არსებობასა და პირის პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების შესაძლებლობას.²⁴ რუსი კრიმინალისტი ა. საფრონოვი მსგავს შემთხვევებს არ თვლის ნებაყოფლობით ხელის აღებად, მაგრამ მიუხედავად ამისა შესაძლებლად თვლის ამ დროს პირის გათავისუფლებას სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან. იგი გვთავაზობს, რომ კანონში ნებაყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტის გვერდით შემოტანილი იქნეს სპეციალური ნორმა, რომლის საფუძველზეც განხილულ შემთხვევაში პირი გათავისუფლება სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან, ე. ი. როდესაც პირი ენერგიულად ცდილობდა დანაშაულის ჩადენის აცილებას, დანაშაული კი აცდენილი იქნა ნებისმიერი სხვა მიზეზით.²⁵ გერმანელ კრიმინალისტთა უმრავლესობაც და სასამართლო პრაქტიკაც მოცემულ საკითხში მხარს უჭერს ამ ქვეყნის კანონმდებლობის პოზიციას.²⁶

გფიქრობ, რომ ისეთი შემთხვევა, როდესაც სუბიექტი აქტიურ ზომებს ღებულობს მისივე დანაშაულებრივი ქმედობის მაცნე შედეგების დადგომის თავიდან ასაცილებლად, მაგრამ შედეგების აცილება ხდება სხვა პირების ან სხვა გარემოებების წყალობით, სრულიად საფუძვლიანად უნდა მივიჩნიოთ დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებად. სხვაგვარი პოზიცია ლოგიკურად გაუმართლებელი იქნება შემდეგ გარემოებათა გამო. სისხლის სამართლის თეორიაში გაბატონებული თვალსაზრისის მიხედვით ნებაყოფლობით ხელის აღებასთან გვაქვს საქმე, ყოველთვის, როდესაც სუბიექტის წარმოდგენაში არსებობს დანაშაულის დასრულებისა და შედეგის განხორციელების შესაძლებლობა, სინამდვილეში

თუნდაც ასეთი შესაძლებლობა არ არსებობდეს. ამავდროულად პოზიციაზე იყო
 პროფ. თ. წერეთელი.^I ავიღოთ ასეთი შემთხვევა, დავუშვათ პირმა, რომელ-
 ლიც თვლიდა, რომ შეუძლია დანაშაული ბოლომდე მიიყვანოს, განახორ-
 ციელა რა მცდელობის ნიშნების შემცველი ქმედობა, გადაიფიქრა დანა-
 შაულის ჩადენა და თავისი ნებით დაიწყო ზომების მიღება დანაშაულ-
 ბრივი შედეგის ასაცილებლად. შედეგი არ დადგა, მაგრამ მალევე გაირ-
 კვა, რომ შედეგი უამისოდაც არ დადგებოდა. მაგალითად, გადააგდო
 ადამიანი წყალში დასაბნელობად, შემდეგ კი აქტიური ზომები მიიღო მის
 გადასარჩენად და დაეხმარა წყლიდან გამოსვლაში, მაგრამ იქვე გამო-
 ირკვა, რომ დაზარალებულმა კარგი ცურვა იცოდა და ისედაც გამოვიდო-
 და წყლიდან. აზრობრივი გამორიცხვის მეთოდის მეშვეობით სრულიად
 ცხადია, რომ აქ მიზეზობრივ კავშირზე ლაპარაკი შედეგის აცილებასა
 და დამნაშავის მიერ საამისოდ მიღებულ აქტიურ ზომებს შორის შეუძლე-
 ბელია. არც სუბიექტურად და არც ობიექტურად ეს მაგალითი არ განსხ-
 ვავდება, ზემოთ მოქანილი პირველი მაგალითისაგან, როდესაც დამნაშა-
 ვე ამაოდ ცდილობდა მის მიერვე წაკიდებული ცეცხლის ჩაქრობას და
 მხოლოდ სხვების დახმარებით შეძლო ეს. როგორც პირველ, ისე მეორე
 შემთხვევაში: 1) დამნაშავე დარწმუნებული იყო, რომ შესაძლებელია
 დანაშაულებრივი შედეგის დადგომა, 2) დამნაშავემ გადაიფიქრა დანა-
 შაულის ბოლომდე მიყვანა და გადაწყვიტა მოსალოდნელი შედეგის აცი-
 ლება, 3) დამნაშავემ თავისი ნებით აქტიური ზომები მიიღო დანაშაუ-
 ლებრივი შედეგის ასაცილებლად, 4) დანაშაულებრივი შედეგი არ დამდ-
 გარა და დანაშაული ბოლომდე არ მისულა, 5) დანაშაულებრივი შედეგის
 აცილებასა და საამისოდ დამნაშავის მიერ აქტიური ზომების მიღებას
 შორის არ არსებობს მიზეზობრივი კავშირი. ვინც მეორე შემთხვევას
 ცნობს დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებად, თუ ის თან-
 მიმდევრულია, ასეთადვე უნდა ცნოს პირველი შემთხვევა. ხოლო ის,
 ვინც ამ შემთხვევათაგან არცერთს არ თვლის დანაშაულის ჩადენაზე ნე-

ბაყოფლობით ხელის აღებად, უნდა უარყოს საყოველთაოდ აღიარებული დებულება, რომლის მიხედვით ნებაყოფლობით ხელის აღების ცნობისათვის საკმარისია დანაშაულის დამთავრებისა და შედეგის დადგომის შემსაძლებლობის არსებობა მხოლოდ დანაშაულის წარმოდგენაში, თუნდაც რეალურად ეს ასე არ იყოს.

გ). დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ცნების განმსაზღვრელი სუბიექტური ნიშნები

სრულიად ბუნებრივია, რომ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების სტრუქტურაში სუბიექტური მხრივ განმსაზღვრელ ნიშანს წარმოადგენს ამ აქტის ნ ე ბ ა ყ ო ფ ლ ო ბ ი თ ო ბ ა . ცხადია, დანაშაულის ჩადენაზე ხელის აღების ცნების განსაზღვრებაში საჭიროა გაიშიფროს, თუ რას გულისხმობს შინაარსობრივად ნებაყოფლობითობის მომენტი. სისხლის სამართლის თეორიაში წარმოდგენილია მოცემული პრობლემის გადაწყვეტის ორი ძირითადი გზა - ფსიქოლოგიური და ნორმატიული ანუ შეფასებითი, უნდა აღინიშნოს, რომ როგორც ჩვენში, ისე რევოლუციამდელ რუსულ და უკხოურ სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურაში დასახელებული ორი ალტერნატიული მოძღვრებიდან უფრო გავრცელებული და გაბატონებულია ფსიქოლოგიური მიმართულება. სხვადასხვა ავტორის დებულებებში იგი განსხვავებული ტერმინოლოგიური ვარიანტით არის გადმოცემული, კერძოდ, ხელის აღება უნდა გამომდინარეობდეს - „მოქმედი პირის თავისუფალი გადაწყვეტილებიდან“, ²⁸ „საკუთარი თავისუფალი წადილიდან“, ²⁹ „შინაგანი (ავტონომიური) მოტივიდან“, ³⁰ „საკუთარი ნებიდან“, ³¹ „პირის ნებასურვილიდან“, ³² „საკუთარი ინიციატივიდან“ ³³ და ა.შ. ამასთანავე მოითხოვენ, რომ პირი შესაძლებლად უნდა თვლიდეს დანაშაულის დამთავრებას, თუნდაც რეალურ სინამდვილეში ასეთი შესაძლებლობა არც არსებობდეს. დანაშაულზე ხელის აღების ნებაყოფლობითობის არსის გამოსახატავად მოტანილი ყველა ფორმულირება საბოლოოდ გა-

მომდინარეობს რ. ფრანკის ზემოთ მოხსენიებული ცნობილი ფორმულიდან:

„მე არ მსურს მივაღწიო ჩემს მიზანს, თუმცა მე შემეძლო ეს გამეკეთებია“. *მზ. ფრ. ნიკო*

ფსიქოლოგიური მიმართულების წარმომადგენელთა თვალსაზრისით დამნაშავეს უარს ბოლომდე მიიყვანოს დაწყებული დანაშაული საფუძვლად უნდა ედოს თავისუფალი ნება და მისი შესაბამისი გადაწყვეტილება ნების თავისუფლების პრობლემა ერთერთი ურთულესი საკითხია, რომელიც გამუდმებით გვემუქრება დეტერმინიზმისა და ინდეტერმინიზმის პოლემიკის გამოუვალ ლაბირინთში მოხვედრის პერსპექტივით. არ არსებობს რა ამგვარ პოლემიკაში ჩაბმის არც აუცილებლობა და არც საჭიროება, შემოვიფარგლები მხოლოდ ნების თავისუფლების ენგელსისეული განსაზღვრების მოკლე განხილვით, აქ დასმული კონკრეტული სისხლისსამართლებრივი პრობლემის გადაწყვეტასთან მიმართებაში. ფ. ენგელსი ნების თავისუფლებად მიიჩნევდა „საქმის არსის ცოდნით გადაწყვეტილების მიღების უნარს“, ³⁴ რასაც ეფუძნებიან დეტერმინისტები და საერთოდ მარქსისტული მოძღვრების მიმდევრები მოცემულ საკითხში. რას უნდა გულისხმობდეს ამ ფორმულაში „საქმის არსის ცოდნა“, ობიექტური ვითარების თაობაზე სუბიექტის წარმოდგენის ჭეშმარიტებას, რომელიც ადექვატურია სინამდვილისა, თუ საერთოდ სუბიექტის ზოგად, შესაძლოა არც თუ მთლად სწორ და მართებულ წარმოდგენასაც იმ ვითარებაზე, რომელშიც იგი იმყოფება გადაწყვეტილების მიღების მომენტში? ეს შეკითხვა შემთხვევით არ დასმულა. ჩემი აზრით, ნების თავისუფლების თაობაზე კრიმინალისტ გ. ნაჭყევიას გამოთქმული აქვს ერთი საინტერესო დებულება. კერძოდ იგი აღნიშნავს, რომ „ნების თავისუფლება უნდა განვიხილოთ ადამიანის საკუთარი აქტივობის აუცილებლობასთან მიმართებაში. რამდენადაც ადამიანის საკუთარი აქტივობის აუცილებლობა სრულიად სხვაგვარი აუცილებლობაა, რომელიც მატერიალურისა და იდეალურის, სოციალურისა და ფსიქიკურის თანაფარდობის თვისობრივად ახალ საფეხურზე წარმოიქმნება,

ის არ გამოირჩევა, არამედ პირიქით, თავის თავში გულისხმობს თავისუფალ აქტივობას. აქედან შეიძლება დავასკვნათ, რომ ნების თავისუფლება წარმოადგენს თავისუფლებისა და აუცილებლობის ინდივიდუალურ ფორმას³⁵. ვფიქრობ, ამ დებულებაში აღნიშნული გარემოებების გათვალისწინებით უნდა იქნეს განხილული და შეფასებული რეალურად არსებული ისეთი სიტუაციები, როდესაც ადამიანს უხდება გადაწყვეტილების მიღება მაშინ, როდესაც მას არ გააჩნია ზუსტი ინფორმაცია არსებულ ვითარებაზე, ან სულაც მცდარი წარმოდგენა გააჩნია ამ უკანასკნელის შესახებ. მაგალითად, პირი შეუდგა რა დანაშაულის ჩადენას, დარწმუნებულია მიზნის მიღწევაში და გადაწყვეტილებას დებულობს არ მიიყვანოს დანაშაული ბოლომდე, საბოლოოდ ხელს იღებს მასზე. შემდეგ აღმოჩნდება, რომ ფაქტიურად არ არსებობდა დანაშაულის ბოლომდე მიყვანის შესაძლებლობა. ასეთ შემთხვევაში გვაქვს კი უფლება ვთქვათ, რომ გადაწყვეტილების მიღებისას სუბიექტის ნება არ იყო თავისუფალი? მსგავსი ფაქტები არც თუ უსაფუძვლო ეჭვის ქვეშ აყენებს ფ.ენგელსის ცდას - ნების თავისუფლების თვალსაზრისით გადაწყვეტილების მიღების უნარი დაუკავშიროს სუბიექტის ცოდნას. შემთხვევითი არ არის, რომ უკანასკნელ ხანს თვით მარქსისტული მიმართულების ზოგიერთ ნაშრომში წააწყდები ნების თავისუფლების კატეგორიის ისეთ ინტერპრეტაციას, რომელშიაც ცენტრ იპოვი გადაწყვეტილების მიღების უნარის ერთობ საეჭვო აღიანსს საქმის ცოდნასთან. მოვიტან ერთ მაგალითს ამგვარი ლიტერატურიდან: „თავისუფალი შეიძლება იყოს მხოლოდ ნებელობითი ქცევის სუბიექტი რადგან მისი ქცევა წარიმართება გადაწყვეტილებით, ხოლო გადაწყვეტილება წარმოადგენს იმ განწყობის გაცნობიერებულ ასახვას, რომელიც იქმნება თვით სუბიექტის მიერ. დებულება: სუბიექტი ქმნის განწყობას, იღებს გადაწყვეტილებას, დამოუკიდებლად ახორციელებს თავის ქცევას - სხვადასხვა მხრიდან ახასიათებს იმ ადამიანურ უნარს, რომელსაც სრული უფლებით შეიძლება უწოდოთ ნების

თავისუფლება“.³⁶ ადამიანი ამა თუ იმ გადაწყვეტილებას ბრმად როდობს, ამასთანავე იგი თანაბრად შეიძლება იყოს დაფუძნებული ვითარების ჭეშმარიტ ცოდნაზეც და მკლარ წარმოდგენაზეც, მაგრამ ეს ვერ გააუქმებს ადამიანის სპეციფიკურ უნარს – მიიღოს რაიმე გადაწყვეტილება. უფრო მეტიც, ადამიანი შეიძლება მოხვდეს ობიექტურად ისეთ არაბელსაყრელ, შემზღუდველ გარემოებაში, რომ მინიმუმამდე იყოს დაყვანილი თავისუფალი მოქმედების შესაძლებლობა. მიუხედავად ამისა არ ისპობა ადამიანის ნების თავისუფლება, კერძოდ, ასეთ სიტუაციაში მას რჩება უნარი გააკეთოს არჩევანი ყველაზე უარესსა და ნაკლებად უარეს შესაძლებლობებს შორის. ამასთანავე, საცსებით შესაძლებელია გარეშე ფაქტორმა ისეთი ძლიერი ზეგავლენა იქონიოს ადამიანზე, რომ მთლიანად აღუკვეთოს ნების გამოვლენის საშუალება და ინსტიტუტური მოქმედების სუბიექტად აქციოს იგი. ასეთი რამ ხდება ექსტრემალურ სიტუაციაში, მოულოდნელი კატასტროფის ან ადამიანზე სიკვდილის მუქარით მოულოდნელი თავდასხმის დროს და ა.შ. მაგრამ როგორც კი მოიხსნება ასეთი ფაქტორი, კვლავ აღდგება თავის უფლებებში ნების თავისუფლება, თუკი რა თქმა უნდა ექსტრემალურმა სიტუაციამ არ გამოიწვია ადამიანის ფსიქიკაში რაიმე პათოლოგიური ცვლილება.

გადაწყვეტილების მიღების აუცილებლობა წარმოიშობა იქ, სადაც არსებობს მოქმედების ალტერნატივა, სადაც საჭიროა არჩევანის გაკეთება სულ მცირე ორ შესაძლებლობას შორის. სადაც არ არის არჩევანის შესაძლებლობა იქ შეუძლებელია ლაპარაკი საერთოდ თავისუფლებაზე. ვინაიდან „...თავისუფლება არის არჩევანი, არის ყოფიერება არჩევანის საფუძველზე. და არჩევანი ყოველთვის გულისხმობს არჩევანის კრიტერიუმს“.³⁷ ამგვარი კრიტერიუმი ადამიანის ინტერესები, რომლებიც შეიძლება იყოს პირადიც და საზოგადოც, მაღალი ღონისაყ და შესაძლოა უადრესად მდებარე. ამის გარეშე ვერ იარსებებს ადამიანის ვერც ზნეობრივი და ვერც იურიდიული პასუხისმგებლობა. ამასთან დაკავშირ-

რებით საინტერესოა პროფ. თ. შავგულიძის მოსაზრებაც, რომლის მიხედვით ადამიანს თავის მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებისათვის, თავისი მიზნების მისაღწევად შეუძლია აირჩიოს მხოლოდ ის ქცევა, რომელიც წინასწარაა მოცემული, როგორც ობიექტურ სინამდვილეში ქცევის შესაძლებელ სახეთა სიმრავლიდან ერთერთი, რაშიდაც გამოიხატება ქცევის დეტერმინაცია. მაგრამ, მეორე მხრივ, ნებელობითი აქტი არჩევითია და ამ ფსიქოლოგიური აზრით – თავისუფალიც.³⁸ ამრიგად, შეიძლება დავასკვნათ: ნების თავისუფლება არის ალტერნატიულ სიტუაციაში სათანადო გადაწყვეტილების მიღების ანუ შეგნებული არჩევანის გაკეთების უნარი. იგი არის სრულყოფილი ადამიანის აუცილებელი კონსტიტუციური ნიშანი, რომელიც არსებობს მაშინაც, როდესაც ადამიანი რეალურ ციხარებაზე მცდარი წარმოდგენების ტყვეობაშია, თუკი გარეშე ფაქტორების ზეგავლენა არ აღწევს ისეთ ხარისხს, რაც იწვევს ნების პარალიზებას.

ნიშანდობლივია, რომ დანაშაულზე ხელის ადების ფსიქოლოგიური თეორიის წარმომადგენლები გერმანულ სისხლის სამართლის მეცნიერებაში, იძლევიან რა ნებაყოფლობითობის განსაზღვრების თავისებურ ინტერპრეტაციებს, განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობენ ალტერნატივის არსებობას, რომელიც მოითხოვს არჩევანის გაკეთებას. გერმანელ კრიმინალისტს კ. ჯულზენჰაიმერს თავის წიგნში მოტანილი აქვს ზოგიერთი ასეთი ნიმუში. მაგალითად ასეთია იაგუმის კომენტარი დანაშაულზე ხელის ადების ნებაყოფლობითობის თაობაზე: განხილული უნდა იქნას ის გარემოებები, – აღნიშნავს იგი, – რამაც დამნაშავეს უბიძგა ხელის ადებაზე. საქმე ეხება არა მოტივის ზნეობრივ ხარისხს, არამედ იმას, თუ როგორ ზემოქმედებს ის დამნაშავეს წარმოდგენებზე. უფრო კონკრეტულად, ამ ბიძგის ძალა მას იძულებულს ხდის ხელის ადებაზე, თუ მოქმედს უტოვებს თავისუფალი არჩევანის შესაძლებლობას. არანებაყოფლობითობად ითვლება, როცა რაოდენობრივი გარე ასპექტები უკვე

ისეთ ზემოქმედებას ახდენს ნებაზე, რომ ეს იძულებითი ზემოქმედების ხარისხს აღწევს, მაშინ, როდესაც ფსიქიკური დაწოლის სკალაზე სულ მცირე ორი ალტერნატივა მაინც უნდა გააჩნდეს დამნაშავეს, რითაც რჩება ნებაყოფლობით ხელის აღების თავისუფალი ზონა.³⁹ რ.მაურახის, მ.მაიერიისა და ჰ.იეშეკის თვალსაზრისით ხელის აღება უნდა იყოს ავტონომიური, ეს ნიშნავს დამნაშავეისათვის მინდა - არმინდას (Nicht-vollenden - wollen) ალტერნატივის არსებობას, რაც არის თავისუფალი არჩევანის და შესაბამისად ნებაყოფლობით მოქმედების გამოხატულება.⁴⁰ ადვილად შევნიშნავთ, რომ ეს თვალსაზრისი არის ერთგვარი ვარიანტი რ.ფრანკის ზემოთ მოხსენებული ცნობილი ფორმულისა.

ნაწილი კრიმინალისტებისა, რომლებიც ასევე ფსიქოლოგიური თეორიის მიმდევრები არიან, ცდილობენ ნებაყოფლობითობა განსაზღვრონ ნეგატიურად, სახელდობრ, იმის აღნიშვნით, თუ რა შემთხვევაშია ხელის აღება დანაშაულზე არანებაყოფლობითი. მ.ბურის აზრით დანაშაულზე ხელის აღება არანებაყოფლობითია, როცა დამნაშავე დაწმენებული იყო, რომ გამიზნული დანაშაულის დამთავრება მისთვის უფრო საზიანო იქნება, ვიდრე სარგებლობის მომტანი; ა.ფინგერის მიხედვით - „როცა დამნაშავე ვითარებას უფრო მოუხერხებლად თვლის, ვიდრე ეს მას ადრე ჰქონდა წარმოდგენილი და ამდენად გადაწყვეტს თავისი ქმედობას თავი დაანებოს“; გ.შტრატენვერტიისათვის იგივე მნიშვნელობა აქვს საფრთხეს, რომელიც დამნაშავეს წარმოედნით აჭარბებს მოსალოდნელ უპირატესობას; კ.ლაკნერისათვის - არსებითად მომეტებულ რისკს⁴¹ და სხვა. სრულიად ცხადია, რომ ფსიქოლოგიური მიმართულების წარმომადგენლები ნებაყოფლობითობისა და არანებაყოფლობითობის განსაზღვრისას ერთმანეთს უპირისპირებენ დანაშაულის ჩადენაზე ხელის აღების სიტუაციებში მოქმედი სუბიექტის ავტონომიურ (შინაგან) და ჰეტერონომიურ (გარეშე მიაძულებელი გარემოებებიდან მომდინარე) მოტივებს, იმის გასარკვევად, მოქმედებდა თუ არა დამნაშავე ალტერნატიულად, გააკე-

თა თუ არა არჩევანი. ამასთან მნიშვნელობას არ აძლევენ მამოძრავებელი მოტივების ზნეობრივ ღირებულებას, რადგან მთავარია, როგორც პ.იემეკი ასკენის, დამნაშავე საკუთარი მისწრაფებით დაემორჩილოს მართლწესრიგს.⁴²

საბჭოური სისხლის სამართლის მოძღვრების ზოგიერთი წარმომადგენელი, რომლებიც ასევე ფსიქოლოგიურ თეორიას მიჰყვებიან, დანაშაულზე ხელის აღების ნებაყოფლობას განსაზღვრავს სხვა ფსიქოლოგიური ნიშნით. მათი აზრით დანაშაულის შეწყვეტა არის ნებაყოფლობითი, თუ პირი თვლიდა რომ შეუძლია დანაშაული ბოლომდე მიიყვანოს.⁴³ რევოლუციამდელი რუსი კრიმინალისტი ნ.ტაგანცევი დანაშაულზე ხელის აღების ნებაყოფლობის დამამტკიცებლად მიიჩნევდა პირის მიერ თავისი დანაშაულებრივი მოქმედების შეგნებულად შეცვლას, თუ ეს იყო ადამიანზე გარეშე ფაქტორების არა უშუალო ზემოქმედების, არამედ გაშუალებული ზემოქმედების შედეგი, რომლის დროსაც ხსენებული ფაქტორების გავლენა გარდატეხას განიცდის ადამიანის შეგნებასა და განსჯის პრიზმაში, ვიდრე იქცეოდეს მოქმედების მოტივად.⁴⁴

დანაშაულის ჩადენაზე ხელის აღების ნებაყოფლობითობის ნორმატიული თეორია ძირითადად გავრცელებული იყო და არის გერმანელ კრიმინალისტთა შორის. ისინი აღნიშნავენ რა დანაშაულებრივი გზიდან უკანდახევისას ნებაყოფლობითობის ნორმატიულ (შეფასებით) ხასიათს, ამის შესაბამისად მიუთითებენ შეფასებით კრიტერიუმზე ნებაყოფლობითობის ნიშნების აღწერისას, ამასთანავე შეფასებისას ხელმძღვანელობენ წმინდა ზნეობრივი პოსტულატებით. როგორც ირკვევა დოგმატიკის ისტორიის თვალსაზრისით ნებაყოფლობითობის ნორმატიული კონცეფცია მჭიდროდ არის დაკავშირებული გერმანელი მეცნიერის პ.ბოკელმანის სახელთან, რამდენადაც მან პირველმა შეიმუშავა იგი საფუძვლიანად და დაამკვიდრა სისხლის სამართლის თეორიაში. მაგრამ იურიდიულ ლიტერატურაში ბოკელმანამდევ უკვე იყო გამოთქმული მოსაზრებები და დებულებები, რომლებიც და-

ნაშაულზე ხელის აღებისას ნებაყოფლობითობას აფუძნებდნენ ზნეობრივად გამართლებულ მამოძრავებელ მოტივებზე. ისინი ეკუთვნიან ფ.შაფ-შტაინს, კ.ბინდინგს, მ.მაიერს, ა.ლობეს, რ.შმიდტსა და სხვებს. მაგალითად, კ.ბინდინგი აღნიშნავდა, რომ დამნაშავის შეჩერების საფუძველი არ გულისხმობს განურჩევლობას, უფრო მეტად იგი დამოკიდებულია მისი წარმოშობის წყაროზე. მ.მაიერის აზრით ნებაყოფლობითობა გვექნება მაშინ, თუ სასჯელის მუქარა მისი აღმოჩენის საფუძველზე კი არა, არამედ თვით დამნაშავის ზნეობრივი მიმართულების გამო ახდენს მასზე გავლენას. ა.ლობეს მიხედვით დამნაშავე უკანდახევისას ნებაყოფლობით მოქმედებს მხოლოდ მაშინ, როდესაც საბოლოოდ იმარჯვებს საუკეთესო მოტივები. რ.შმიდტი კი დაასკვნის: ვინც მცდელობის არსებით ელემენტად მიიჩნევს ბოროტი ნების მოქმედებას, მან უარი უნდა თქვას უკანდახევის გამო დაუსჯადობაზე, თუკი ზემდგომი მოქმედების უარყოფა გასაკიცხი საფუძველებით მოხდა* (იგულისხმება ზნეობრივად გასაკიცხი მოტივები - დ.ს.).

რაც შეეხება პ.ბოკელმანის პოზიციას, მისი მიხედვით დანაშაულიდან უკანდახევისას მხოლოდ დამსახურებულმა ქცევამ უნდა გაამართლოს სასჯელისაგან გათავისუფლება. სუფთა დამსახურება გვაქვს მხოლოდ იქ, სადაც დამნაშავე ზნეობრივი ღირებულების შეიკნობით მოქმედებს, სხვაგვარად რომ ვთქვათ, სადაც მისი გადაწყვეტილება არა მარტო ზიანის აცხადებს გულისხმობს, არამედ აგრეთვე გულისხმობს იმას, რომ ზნეობრივი თვალსაზრისით არ იწონებს ამ ზიანს. შეფასების კრიტერიუმი კი, ბოკელმანის აზრით, შეიძლება იყოს „ხალხის ჯანსაღი სამართლებრივი გრძნობა“, რომელიმე მსოფლმხედველობა თუ რელიგიური მოძღვრება, ან სამართლის „ეზოტერიული მორალი“, რომლის მიხედვით და-

* კ.ბინდინგის, მ.მაიერის, ა.ლობესა და რ.შმიდტის აღნიშნული თვალსაზრისი გადმოცემულია კ.ულზენჰაიმერის დასახელებულ წიგნში, გვ.289-291.

ნამაჟიდან უკანდახევის მოტივი უნდა იყოს აღიარებული მართლწესრიგის მიერ. ამიტომ უკანდახევა სასჯელის შიშის გამოც არის ნებაყოფლობითი უკანდახევა.⁴⁵ პ.ბოკელმანის პოზიციას იზიარებდნენ კ.გიფჰორნი, ჰ.ოტო, ი.ზეგერი; კ.გიფჰორნი ამას ასე გამოხატავდა: „მცდელობა დაუსჯელი უნდა დარჩეს თუკი დამნაშავე განზახული მოქმედების დასრულებაზე უარს იტყვის სამართლებრივად გამართლებული მოტივის საფუძველზე“.⁴⁶ პ.ბოკელმანისა და კ.გიფჰორნის პოზიკიაში წინამორბედებთან შედარებით იგრძნობა მნიშვნელოვანი სიახლე, კერძოდ, რამდენადმე გადახრა წმინდა ზნეობრივი კრიტერიუმებიდან სამართლებრივი შეფასებისაკენ. ისინი უკვე ანგარიშს უწევდნენ მართლწესრიგის მოსახრებებს. თუმცა ვერ ამალდნენ დანაშაულის რადენაზე ხელის აღების ნებაყოფლობის განმსაზღვრელი მოტივების შეფასებამდე მხოლოდ მართლწესრიგის ინტერესებიდან გამომდინარე სამართლებრივი კრიტერიუმებით.

ერთგვარად განსხვავებული გზით წავიდა კ.ზალმი, რომელმაც რამოაყალიბა „ზემოქმედების იდეით“ ობიექტივიზებული ნებაყოფლობითობის კონცეფცია. მისი მიხედვით დანაშაულიდან უკანდახევისა და შედეგის აცილების სურვილი აშკარად შთამბეჭდავად და დამარწმუნებლად უნდა იყოს გამოვლენილი ქმედობის რადენის პროცესში. ამიტომ გარეგნულად ქმედობის აღწერა ისეთი უნდა იყოს, რომ გამოსჭვივოდეს ობიექტური ნორმის ზემოქმედება, ბოლო უკანდახევის დამამტკიცებელმა ხასიათმა გადაწონოს მისი საწინააღმდეგო დანაშაულებრივი ცდა და ობიექტურად ნათლად გამოჩნდეს უკანდახევის ამსახველი საკუთარი ნების ურევულო მოქმედება.⁴⁷ წინააღმდეგ ამისა გუდმანი წავიდა სუბიექტური გზით. მისი თვალსაზრისით ნებაყოფლობითი და არანებაყოფლობითი უკანდახევის გამიჯვნა შეუძლებელია მხოლოდ ფსიქოლოგიისაგან თავისუფალი მოტივის სამართლებრივი შეფასებით. ამის შესაბამისად მოსამართლისათვის საკითხის გადაწყვეტის მასშტაბს წარმოადგენს ის, იყო თუ არა უკანდახევა მართლწესრიგისაკენ შინაგანი უკანგამობრუნების,

დანაშაულებრივი ნიბის შემცირებული ინტენსივობის, დამნაშავეის შემცირებული საშიშროების და ა.შ. გამოსატყულება.⁴⁸

კ.როქსინი და შოირლი პრობლემის გადასაწყვეტად მიმართვევენ ე.წ. „დანაშაულებრივი გონების“ მასშტაბს. მისი არსი მდგომარეობს შემდეგში: დამნაშავეებს აქვთ თავისი ჯგუფური „დანაშაულებრივი მსოფლმხედველობა“ („ამქრული ნორმები“), რომელიც წარმოადგენს სამართლებრივი მორალის დამახინჯებულ სარკულ ასახვას. ამიტომ თუ ის მოტივები, რომლითაც დამნაშავე ხელმძღვანელობდა უკანდახვეისას, შეესაბამებოდა დამნაშავეთა „ამქრულ ნორმებს“ ანუ „დანაშაულებრივი გონების“ შესატყვის ლოგიკურ ქცევას, მაშინ უკანდახვეა არის არანებაყოფლობითი. მაგალითად, თუ დამნაშავეს სწამდა რომ აღმოაჩენდნენ, ან ეშინოდა გაცემის, ან გაუჭრუვდა დაბრკოლების დაძლევის იმედი, ან მისი აზრით ხელყოფის ობიექტი არ არის რისკის გასაწევად ღირებული, ანდა როცა ყარადი ჩამოეხსნება გაჭირვებულ მგზავრს, რათა მეორე, მდიდარი ადამიანის ქონების დაუფლება უფრო მიზანშეწონილად ჩათვალოს. ასეთი უკანდახვეა დამნაშავეთა გარკვეული ჯგუფის ნორმების მიხედვით გონივრულია. ამდენად ამგვარი უკანდახვეა ვერ ჩაითვლება ნებაყოფლობითად სამართლებრივი ზნეობის მიხედვით, რადგან აქ არ ხდება „დამნაშავეის დაბრუნება ლეგალურ მდგომარეობაში“; პირიქით, როცა დამნაშავეის ჩანაფიქრი და გადაწყვეტილება ქმედობის ბოლომდე მისაყვანად სრულიად უსაფუძვლო, უგნური და არალოგიკურია „დანაშაულებრივი გონების“ ან დანაშაულებრივი პროფესიონალიზმის თვალსაზრისით, ამით დასტურდება უკანდახვეის საკუთარი ნების ნამდვილობა ანუ უკანდახვეის ნებაყოფლობა. უფრო მარტივად კი კ.როქსინისა და შოირლის თვალსაზრისით დანაშაულზე ხელის ადება იქნება ნებაყოფლობითი თუკი იგი ზნეობრივად შესაქები მოტივით ან სასჯელის წინაშე საყოველთაო შიშით არის ნაკარნახევი; არ იქნება ნებაყოფლობითი თუკი დამნაშავე მოქმედებას წყვეტს იმის გამო, რომ დარწმუნებულია აღმოაჩენენ და

მისცემენ სისხლის სამართლის პასუხისგებაში,⁴⁹

კ.ულზენჰაიმერი, რომელიც დანაშაულზე ხელის აღების ნებაყოფლობითობის საკითხში თვითონაც ნორმატიული თეორიის მიმდევარია, აკრიტიკებს როქსინის „დანაშაულებრივი გონების“ კრიტერიუმს. ვფიქრობს სრულიად მართებულია მისი შენიშვნა, რომ არ შეიძლება საერთო დანაშაულებრივი ნორმების მიხედვით შეაფასო კონკრეტული დამნაშავეის ინდივიდუალური მოქმედება კონკრეტულ სიტუაციაში. არ არსებობს დამნაშავეის იდეალური ტიპი, რომელიც ყოველთვის აზროვნებდეს ამ საერთო დანაშაულებრივი მორალის მიხედვით. ასეთი ჯგუფური დანაშაულებრივი ნორმები შეიძლება მოქმედებდეს მხოლოდ ვიწრო დანაშაულებრივი ჯგუფის წევრებთან, რაც არ უდგება სხვებს. ამდენად „დანაშაულებრივი გონება“ არ გამოდგება შეფასების საერთო მასშტაბად. თვით კ.ულზენ-ჰაიმერს მიაჩნია, რომ ნებაყოფლობითობისა და არანებაყოფლობითობის გამიჯვნა დანაშაულზე ხელის აღებასთან დაკავშირებით, არის წმინდა შეფასებითი პრობლემა, რასაც ყველა აღიარებს, მაგრამ ეს არის მხოლოდ ზოგადი მეთოდოლოგიური წანამძღვარი, ხოლო ბევრი პრაქტიკული საკითხი, მათ შორის ყველაზე მნიშვნელოვანი – შეფასების კრიტერიუმების საკითხი ღიად რჩება და დავის საგანს წარმოადგენს. მისი აზრით ნებაყოფლობითობის განსაზღვრას საფუძვლად უნდა ედოს ნორმატიული კრიტერიუმები, რომლებიც ეფუძნებიან სამართლის სოციალ-ეთიკურ მოთხოვნებს, რომლებიც შესაძლებლად ხდიან მოტივების ერთგვაროვან შეფასებას. ნებაყოფლობისა და არანებაყოფლობის საბოლოოდ ზუსტი გამიჯვნა შეუძლებელია. ამიტომ თეორიის ამოცანაა, – დაასკვნის კ.ულზენ-ჰაიმერი, – ნებაყოფლობის ცნება დაშალოს იმ დონემდე, რომ ეს ფენომენი დაყვანილი იქნეს უფრო ვიწრო ჩარჩოებამდე, რაც სასამართლოს გაუადვილებს ყოველი კონკრეტული შემთხვევის სწორად განსჯას.⁵⁰

გერმანულ ლიტერატურაში გვხვდება აგრეთვე ვ.ზაუერისა და ი. შრედერის ფსიქოლოგიურ-ნორმატიული შუალედური მოძღვრება, რომელიც

წმინდა ფსიქოლოგიური და წმინდა ეთიკური კრიტერიუმების კორელაცი-
ის ცდას წარმოადგენს.⁵¹ იგი დანაშაულზე ხელის ადების ნებაყოფლობი-
თობის აღიარების თვალსაზრისით მოტივების ფსიქოლოგიურ ავტონომიურო-
ბასთან ერთად მოითხოვს ამ მოტივების ზნეობრივი ღირსების დადასტუ-
რებას. ამავი რაიმე არსებითი სიახლე არაფერია, ის უფრო ეკლექტიზ-
მის შთაბეჭდილებას ტოვებს. ამიტომ მას აქ დაწვრილებით აღარ შეეცე-
ხები.

ამრიგად, დანაშაულზე ხელის ადების ნებაყოფლობითობასთან და-
კავშირებით ფსიქოლოგიური მიმართულების წარმომადგენლები პრობლემის
ძირითად არსს ხედავენ იმის განსაზღვრაში - მოტივები, რომელთაც
ხელმძღვანელობდა დამნაშავე უკანდახევისას, იყო ნამდვილად შინაგა-
ნი ძალისხმევის შედეგი, ე.ი. ავტონომიური, თუ პეტერონომიური, ე.ი.
გარედან მომდინარე, იძულებითი და თავსმობცეული, რასაც ყველაზე კარ-
გად გამოხატავს რ.ფრანკოს ფორმულაში მოცემული მინდა - არმინდას
ალტერნატივა. ისინი ნებაყოფლობითობის არსებობას სცნობენ მხოლოდ
მაშინ, როდესაც დამნაშავეს შინაგანად აღარ სურდა დანაშაულის ჩადე-
ნა და შემდგომი დანაშაულებრივი ქმედებისაგან თავის შეკავება მის
მიერ არ აღიქმება როგორც იძულებითი, შინაგანად მისი ნამდვილი
სწრაფვის მიმართ წინააღმდეგობრივი.

რაც შეეხება დანაშაულზე ხელის ადების ნებაყოფლობითობის ნორ-
მატიული თეორიის წარმომადგენლებს, მათთვის მთავარი პრობლემაა
იმის დადგენა- დანაშაულზე ხელის ადება და უკანდახევა, ყოველ კონ-
კრეტულ შემთხვევაში, წარმოადგენს თუ არა დამნაშავეს კანონდამჯერე
შეგნების გამოხატულებას, მის ზნეობრივ რესტავრაციას, „ლევალურ
მდგომარეობაში დაბრუნებას“ (კ.როქსინი). მათთვის მნიშვნელოვანია
არა მარტო დანაშაულიდან უკან დახევა, არამედ ამასთან ერთად ისიც,
რომ ამგვარი უკანდახევა წარმოადგენდეს დამნაშავეს ზნეობრივი გა-
მოსწორების შედეგს.

ეფექტობ, აქ საქმე გვაქვს ორ უკიდურესობასთან, რომლებიც არ ითვალისწინებენ თვით სისხლის სამართლის სპეციფიკას. ცხადია, რადგან გამოსაკვლავი ინსტიტუტი იწოდება ნებაყოფლობით ხელის აღებად დანაშაულის ჩადენაზე, ეს აუცილებლობით მოითხოვს დანაშაულზე ხელის ამღები პირის მოქმედების ფსიქოლოგიური მექანიზმის დადგენას.*

*ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში აუცილებლად უნდა გაირკვეს უკანდახევის მოტივები, აგრეთვე ისიც, ხსენებული მოქმედები არის პირის შინაგანი დამოუკიდებლობის თუ იძულებითი მდგომარეობის გამოხატულება დანაშაულის შეწყვეტასთან მიმართებაში. მიუხედავად ამისა სისხლის სამართლის თეორია და პრაქტიკა ამ შემთხვევაში ვერ იხელმძღვანელებს მხოლოდ ფსიქოლოგიური კატეგორიებითა და კანონებით, ვინაიდან საკითხი ეხება არა ზოგადად ნებაყოფლობით ქცევას, არამედ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებას. ეს უკანასკნელი ისევე არ წარმოადგენს წმინდა ფსიქოლოგიურ მოვლენას, როგორც ვთქვით, ბრალი, რომელიც მნიშვნელოვან ფსიქოლოგიურ ასპექტებს შეიცავს. წმინდა ფსიქოლოგიური კრიტერიუმებით ხელმძღვანელობა არის ფსიქოლოგიზმი სამართალში, რამაც დანაშაულზე ხელის აღების ნებაყოფლობის საკითხის გადაწყვეტაში შესაძლოა სისხლისსამართლებრივად სრულიად გაუმართლებელ შედეგებამდე მიგვიყვანოს. ასე, წმინდა ფსიქოლოგიური თვალსაზრისით ნებაყოფლობით ხელის აღებად უნდა ჩაგვეთვალოს ისეთი შემთხვევა, როდესაც დამნაშავემ ქალისათვის ძვირფასი სამკაულების წართმევა შეწყვიტა იმიტომ, რომ მისი გაუპატიურება ამჯობინა. აქ გადაწყვეტილების მიღებაც თავისუფლად მოხდა და მოქმედების მოტივებიც მისი შინაგანი განწყობილებიდან მომდინარეობს, ავტონომიურია. პირიქით, ხე-

- - - - -

* ამ პრობლემის თაობაზე იხილეთ სტატია: დ.სულაქველიძე, დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ფსიქოლოგიური ბუნებისათვის. ჟურ: „საბჭოთა სამართალი“, 1980, №4, გვ.46-53.

ლის აღება დანაშაულზე არანებაყოფლობითად უნდა ჩაგვეთვალოს, როდესაც დამნაშავეს ოჯახის წევრებმა ურჩიეს თავი შეეკავებინა სახელმწიფო ქონების მითვისებისაგან და დაარწმუნეს, რომ არ ღირდა ფულის გულისთვის მართლმსაჯულებასთან საქმის დაჭერა, თუმცა მას ხელს არაფერი უშლიდა ბოლომდე მიეყვანა დაწყებული დანაშაულებრივი ქმედობა. წმინდა ფსიქოლოგიური თვალსაზრისით აქ უკანდახევის ინიციატივა გარედან მოდის, თავის შეკავების მოტივებიც გარედანაა ნაკარნახევი, არა-ავტონომიურია, დამნაშავეს საბოლოო გადაწყვეტილებაც ერთგვარად დეტერმინირებულია სხვების მიერ და ამდენად ნებაყოფლობითობაც უნდა გამოგვერიცხა.

სხვათა შორის ეს უკანასკნელი შემთხვევა და სხვა მისი მსგავსი შემთხვევები კიდევ ერთი თვალსაზრისით არის საინტერესო. საკითხი ეხება იმას, თუ რა ზეგავლენას ახდენს დანაშაულის ჩადენაზე ხელის აღების ნებაყოფლობის ცნობა-არცნობაზე გარეშე პირების მიერ დანაშაულის ჩადენის პროცესის აღმოჩენა ან ცოდნა იმისა, რომ ხდება დანაშაული.

გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსის 1871 წლის რედაქციის (მოქმედებდა 1975 წლამდე) 46-ე პარაგრაფის 2) პუნქტი ადგენდა, რომ ნებაყოფლობით ხელის აღებას აქვს ადგილი, თუკი დამნაშავემ იმ დროს, როდესაც მისი მოქმედება ჯერ კიდევ არ იყო აღმოჩენილი, საკუთარი მოქმედებით აღმოფხვრა დანაშაულის დამთავრებისათვის აუცილებელი შედეგის დადგომა.

გერმანული კანონმდებლობის ეს პოზიცია სამართლიანად გააკრიტიკა თავის დროზე პროფ. თ. წერეთელმა, რომელიც აღნიშნავდა, რომ მსგავსი შემთხვევებისადმი საჭიროა დიფერენცირებული მიდგომა. გარეშე პირთა მიერ დანაშაულის აღმოჩენა ან ცოდნა მის შესახებ, მხოლოდ მაშინ გამორიცხავს დანაშაულზე ხელის აღების ნებაყოფლობას, როცა დამნაშავესათვის გახდა ცნობილი ყოველივე ამის თაობაზე. ასეთივე პოზი-

ციაზე იყო წარსულში გერმანელი კრიმინალისტი ე.ლოები.⁵² მოცემული საკითხისადმი დიფერენცირებული მიდგომის თეზისს იცავს აგრეთვე თანამედროვე ცნობილი გერმანელი კრიმინალისტი ჰ.იეშეკი. იგი მართებულიად შენიშნავს, რომ ძალადობრივი დანაშაულის ჩადენა ისე, რომ დაზარალებულმა არაფერი იცოდეს, შეუძლებელია. ამიტომ ყველა ასეთ შემთხვევაში ნებაყოფლობით ხელის აღება შეუძლებელი იქნებოდა, თუკი ამის აუცილებელ პირობად მოვითხოვდით დანაშაულის ფაქტის გამოუმჟღავნებლობას.⁵³

ჩემი აზრით დანაშაულის ფაქტის აღმოჩენა ცინმეს მიერ მხოლოდ მაშინ გამორიცხავს ხელის აღების ნებაყოფლობითობას, თუ: 1) ასეთი აღმოჩენა მოხდა დანაშაულის იურიდიულ დამთავრებამდე, ე.ი. მისი ჩადენის პროცესში; 2) ამ აღმოჩენის თაობაზე ცნობილი შეიქნა დამნაშავისათვის მის მიერ დანაშაულის დამთავრებამდე; 3) დანაშაულის გამომჟღავნების თაობაზე შეტყობინებამ დამნაშავეს შეუქმნა იმის რწმენა (თუნდაც მცდარი რწმენა), რომ ის ჩაეარდნის საფრთხის წინაშე და ვეღარ შესძლებს დანაშაულის ბოლომდე მიყვანას. უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს რესპუბლიკის სასამართლო პრაქტიკაც მსგავსი საკითხის გადაწყვეტისას ანალოგიური გზით წავიდა. მაგალითად, საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი სასამართლოს პრეზიდიუმმა მართებულიად ცნო და ძალაში დატოვა სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიის განჩინება, რომლითაც მსჯავრდებულ კ-ს მოქმედებაში ცნო დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების არსებობა და გაათავისუფლა იგი სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან. კ-მ სასპეკულაციოდ გ-სგან იყიდა ჯონჯოლი, 1000 მანეთად, რომელიც შეინახა ნათესავის სახლში კასრებით. გ-სთვის ფული უნდა გადაეხადა საქონლის გაყიდვის შემდეგ. რამოდენიმე დღის შემდეგ კ-მ სთხოვა გ-ს, რომ უკანვე წაედო თავისი საქონელი. მან მიზეზად ის დაასაბუღა, რომ მამარჩმმა გაიგო ყველაფერი და ამიკრძალა ჯონჯოლის გაყიდვა. უზენაესი სასა-

მართლოს პრეზიდიუმი სწორად მიუთითებდა განჩინებაში, რომ კ-ი 28 წლისაა და მამასადავამ დაშორებული მოქმედების უნარის მქონე პირია. ამასთანავე კასრები იწახებოდა ნათესავთან, საიდანაც მას შეეძლო მათი დაუბრკოლებლად წაღება და ბაზარზე გატანა. გარდა ამისა, მამის მხრივ არ ყოფილა გამოთქმული რაიმე მუქარა, რომ ის განაცხადებდა და ამხელდა დამნაშავეებს ან სხვა გზით ხელს შეუშლიდა კ-ს ჩანაფიქრის განხორციელებას. ასეთ პირობებში უნდა დავასკვნათ, რომ მამის მხრივ აკრძალვას ჰქონდა მხოლოდ რჩევის ძალა, რომელიც კ-მ გაიზიარა, მაგრამ იგი არ იყო გააზრებული კ-ს მიერ როგორც დაუძლეველი დაბრკოლება. ამრიგად, სახეზეა კ-ს მიერ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღება და უნდა გათავისუფლდეს პასუხისმგებლობისაგან.⁵⁴

აღნიშნულ საკითხებთან მიმართებაში ასეთივე პოზიციაზეა პროფ. ნ. კუზნეცოვაც, რომლის აზრით ნებაყოფლობით ხელის აღებას წარმოადგენს იმ პირის მოქმედებაც, რომელიც ხელს იღებს დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაზე თბოვნის, შეგონების, უფრო მეტიც, დაზარალებულის მხრივ მუქარის ზეგავლენის შედეგადაც, თუ ეს უკანასკნელი პირის წარმოდგენით სავსებით არ გამორიცხავდა ან ძალზე არადაამაჯერებელს არ ხდიდა დანაშაულის წარმატებით აღსრულებას.⁵⁵

ამრიგად, ნებაყოფლობით ხელის აღების სიტუაციაში დამნაშავის მოქმედების მოტივები, განწყობის შინაარსი და გადაწყვეტილება სისხლის სამართლისათვის არის მხოლოდ ფსიქოლოგიური მასალა, მატერია, რომელიც სათანადო შეფასებას მოითხოვს საბოლოო დასკვნის გასაკეთებლად. სწორედ აქ დგება ასეთი შეფასების კრიტერიუმების პრობლემა. რა შეიძლება იყოს დანაშაულზე ხელის აღების ნებაყოფლობითობის განმსაზღვრელი შეფასებითი კრიტერიუმი? ნორმატიული თეორიის მიმდევრებმა, როგორც უკვე ვიცით, გამოსავალი იპოვეს წმინდა ზნეობრივი იმპერატივების მომარჯვებაში. ისინი ხელის აღების ნებაყოფლობას სცნო-

ბენ მხოლოდ მაშინ, თუ მას საფუძვლად უდევს მონანიება, სინდისის
 ხმა, სიბრალული, სირცხვილის გრძნობა, თავმოყვარეობა, თანაგრძნობა
 და ა.შ. საკითხისადმი ამგვარი მიდგომა წარმოადგენს ეთიციზმს სის-
 ხლის სამართალში, რაც ისევე დაუშვებელია, როგორც ფსიქოლოგიზმი სის-
 ხლის სამართალში. იგი იწვევს მორალისა და სამართლის ფუნქციებისა
 და დანიშნულების ერთმანეთში აღრევას. სისხლის სამართალი ისახავს
 ელემენტარულ მიზანს - თავიდან აიცილოს დანაშაულთა ჩადენა და მის-
 გან მოსალოდნელი მძიმე შედეგები, ხოლო ზნეობის მიზანია პიროვნე-
 ბისა და საზოგადოების აღზრდა და სულიერი ამადლება. სისხლის სამარ-
 თალი დამნაშავეს ვერ წაუყენებს იმ მოთხოვნებს, რასაც ზნეობა უყე-
 ნებს, ეს მას არ მოეთხოვება. ამიტომ სისხლის სამართლის შედასების
 თავისებური კრიტერიუმები გააჩნია, რომელიც ისევე ნორმატიულია, რო-
 გორც ზნეობრივი კრიტერიუმები, მაგრამ ამ უკანასკნელზე არ დაიყვა-
 ნება. სისხლის სამართალი, შეიძლება ითქვას, უფრო პრაგმატიკულია
 ზნეობასთან შედარებით, რასაც მისი სპეკიფიკა განაპირობებს. ამ
 მდგომარეობას დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებასთან
 დაკავშირებით ზუსტად გამოხატავდა პროფ. ვ. დ. ნაბოკოვი. იგი წერდა:
 „იმ მავნე შედეგების თავიდან აცილების ინტერესებიდან გამომდინარე,
 რომლებსაც შეიცავს დასრულებული დანაშაულებრივი მოქმედება, ბევრად
 უფრო მნიშვნელოვანია უზრუნველყოთ დაუსჯადობა იმისა, რომელიც ნაკ-
 ლებად მიიღწევა ეთიკური მოტივებით, მონანიებითა და სინდისის ქენ-
 ჯნით, ვიდრე იმისა, რომელიც მიიღწევა მონანიებითა და სინდისის
 ქენჯნით. ხოლო მართლწესრიგისათვის რა თქმა უნდა მნიშვნელოვანია,
 რომ დანაშაულები საერთოდ არ იქნას ჩადენილი, ვიდრე ის, რომ ისინი
 არ იქნეს ჩადენილი მხოლოდ ეთიკური ხასიათის ზრახვების წყალობით“⁵⁶
 ის, რომ დანაშაულზე ხელის აღებისას სისხლის სამართალი ანგარიშს
 არ უწევს დამნაშავეს მამოძრავებელი მოტივების ზნეობრივ ხასიათს,
 არ ნიშნავს სისხლის სამართლის დაპირისპირებას ზნეობისადმი. ასეთ

დაპირისპირებას გამოირიცხავს ის, რომ მიზანი, რომელსაც ამ შემთხვევაში ისახავს სისხლის სამართალი, თანხმობაშია ზნეობასთან – დანაშაულთა ჩადენისა და მათგან მოსალოდნელი შედეგების თავიდან აცილება.

ყურადღება უნდა მიექცეს იმ გარემოებას, რომ ზოგიერთ შემთხვევაში ადამიანის იურიდიული მნიშვნელობის მქონე მოქმედება შეიძლება ხორციელდებოდეს არამართო სრულფასოვანი ნებელობითი პროცესის საფუძველზე (მოტივაცია – გადაწყვეტილება – გადაწყვეტილების აღსრულება), არამედ გარკვეული ზომით იმპულსურ დონეზეც (მაგალითად, გაუფრთხილებლობითი მოქმედება, აფექტში ჩადენილი განზრახი მოქმედება და სხვ.⁵⁷). ხდება ისე, რომ ზოგჯერ ადამიანი არ აკეთებს რა თავისი მომავალი ქცევის ობიექტივაციას, მასში გარკვეული ნებელობითი მოქმედების განწყობა სწრაფად იცვლება საწინააღმდეგო მიმართულების განწყობით, რასაც შედეგად მოსდევს ამ მოქმედების შეწყვეტა. ეს პროცესი „...მიმდინარეობს იმ იმპულსებზე სრული დამოკიდებულების ნიშნით, რომლებიც გამომდინარეობენ შინაგანი და გარეგანი პირობების შეხამებიდან“.⁵⁸ მაგალითად, ორმხრივი ჩხუბის დროს ერთერთი მოჩხუბარი დაისახავს რა თავისი მოწინააღმდეგის მოკვლის ან სხეულის მძიმე დაზიანების კონკრეტულ მიზანს, აღმართავს დანას დასარტყმელად. ამ სიტუაციაში მას შემოესმის მოულოდნელად შემოსწრებული ბავშვის ყვირილი, რაც ისეთ შინაგან ემოციურ ზეგავლენას ახდენს მასზე, რომ მომენტალურად წყვეტს თავის მოქმედებას და ტოვებს შემთხვევის ადგილს. აქ სრულიად აშკარაა ის, რომ ობიექტურად მოქმედების დამთავრებაში, ბავშვი მას ხელს ეერ შეუშლიდა.

მსგავს შემთხვევაში, როცა ფაქტიურად არ ხდება დანაშაულის მიერ თავისი მოქმედების მოტივირებული გადაფასება და არც ჩვეულებრივი გზით გადაწყვეტილების მიღება დანაშაულებრივი მოქმედების შეწყვეტაზე, უნდა ვცნოთ თუ არა ნებაყოფლობით ხელის აღება? პროფ. თ.

შეგვუდიძის თვალსაზრისით, როდესაც ქვევა მიმდინარეობს აქტუალური მოთხოვნილებების რომელიმე იმპულსის ზეგავლენით, მისი ცალკეული ეტაპები და მომენტები მიმდინარეობენ თითქმის თავისთავად, შეგნებული მართვის გარეშე, მას უფრო მეტად განსაზღვრავს ის სიტუაცია, რომელშიც სუბიექტი ამჟღავნებს თავის მოქმედებას. მაგრამ რით წარიმართება მსგავსი მოქმედება? ამ შემთხვევაში სუბიექტზე მოქმედებს აქტუალური სიტუაცია, რომელიც იწვევს შესაბამის განწყობას. სახელდობრ ეს განწყობა, მართალია შეუგნებელი, მაგრამ მიზანშეწონილი, წარმართავს სუბიექტის ქცევას.⁵⁹ ცდიქრობ, რომ ასეთი რამ სრულიად შესაძლებელია როგორც დანაშაულებრივი მოქმედებისას, ისე პოსტკრიმინალური მოქმედების დროსაც. ამიტომ/თუკი დასაშვებია პიროვნებისთვის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის დაკისრება ისეთ შემთხვევაში, როცა ის დანაშაულებრივ ქმედობას იდენს არა ნებელობითი გადაწყვეტილების საფუძველზე, არამედ იმპულსურ დონეზე, მაშინ ასევე გამართლებულად უნდა ჩაითვალოს პირის გათავისუფლება სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან იმ შემთხვევაში, როდესაც მან იმპულსურ დონეზე საბოლოოდ შეწყვიტა დანაშაულებრივი ქმედობა, ცხადია თუ ეს გაპირობებული არ იყო დანაშაულის ჩადენის ადგილზე ჩავარდნის აშკარა საფრთხის ზეგავლენით. მაგრამ ასეთ შემთხვევებში პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების საკითხის სწორად გადაწყვეტა ვერ მოხერხდება ქცევის მასტიმულირებელი ემოციების სოციალურ-სამართლებრივი შეფასების გარეშე. მართებულად შენიშნავს პროფ. თ. შეგვუდიძე, რომ „...ემოციური განცდების ფსიქოლოგიური შეფასება არ შეესაბამება მათ სოციალურ შეფასებას. ემოციური განცდის სოციალური შეფასების საკითხი ცალკე უნდა გადაწყდეს ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში“.⁶⁰ აქედან გამომდინარე, ჩემი აზრით, ბავშვის მიერ ემოციური ზეგავლენის შედეგად დანაშაულებრივი ქმედობის შეწყვეტის განხილული შემთხვევა სისხლისსამართლებრივი შეფასების თვალსაზრისით, უეჭველად უნდა ჩაით-

ვალს დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებად.

იმპულსურ დონეზე, ძლიერი ემოციების გავლენით* ნებაყოფლობით ხელის აღების შესაძლებლობის აღიარება, ვფიქრობ, რომ არ ეწინააღმდეგება იმ საერთო პრინციპებს, რომლებსაც ეფუძნება აღნიშნული სისხლისსამართლებრივი ინსტიტუტი. მაშასადამე, დანაშაულზე ხელის აღების ნებაყოფლობის გამომხატველ სუბიექტურ ნიშნად მივუთითებთ რა იმას, რომ დამნაშავე უნდა მოქმედებდეს თავისი ნებით, ამ უკანასკნელში იგულისხმება როგორც სრულფასოვანი ნებელობითი აქტი დანაშაულის შეწყვეტისა, ასევე ნებელობითი დანაშაულებრივი ქმედებისაგან ისეთი იმპულსური უკანდახევაც, რომელიც გამოწვეული არ იყო მიძულებელი ობიექტური გარემოებებით.

*ნებაყოფლობითობის არსის განმსაზღვრელი მეორე ნიშანია ის, რომ დანაშაულზე ხელის აღებას საფუძვლად უნდა ედოს მისი ჩადენის საბოლოოდ გადაფიქრება და არა დროებითი უკანდახევის მოტივი. ამასთან უნდა აღინიშნოს, რომ დროებით უკანდახევად ვერ ჩაითვლება ისეთი შემთხვევა, როდესაც პირმა თავისი ნებით შეწყვიტა დანაშაულის ჩადენა, ხოლო შემდეგში, გარკვეული დროის გასვლის შემდეგ, სხვისგან წაქეზების ან საკუთარი, ხელახლა აღძრული განზრახვის საფუძველზე ჩაიდენს იგივე დანაშაულს. პირველი ფაქტი მაინც უნდა ჩაითვალოს ნებაყოფლობით ხელის აღებად, რის გამოც მეორე ფაქტი ვერ ჩაითვლება მოცემული დანაშაულის განმეორებით ჩადენად.

საბჭოთა იურიდიულ ლიტერატურაში ზოგიერთი ავტორი დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების განსაზღვრისას უთითებს

* სამართლის ფსიქოლოგიური თეორიის ფუძემდებელი პროფ. ლ. ი. პეტრაუიციკი ემოციებს განიხილავდა მოტივების რანგში. იგი წერს: „ემოციებს ჩვენ ვთვლით ჭეშმარიტ მოტივებად, ჩვენი ქცევის მამოძრავებლად“. შემდეგ იქვე შენიშნავს, რომ მისი რწმენით ჩვენი ქცევის ნამდვილი მამოძრავებლები არასდროს არ მდგომარეობენ მდონისტურ ფაქტორებში, ისინი მდგომარეობენ ემოციებში პირობითი აზრით. 61

ასეთ ნიშანზეც: „თუ ამასთანავე პირს შეგნებული ჰქონდა დანაშაულის დამთავრების შესაძლებლობა“.⁶² ჩემი აზრით, აღნიშნული ნიშანი ზუსტად ვერ გამოხატავს დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების სიტუაციის არსს და ვერ მოიცავს მის ყველა შესაძლებელ შემთხვევას. არ არის გამორიცხული, რომ პირი მოქმედებდეს პირდაპირი განზრახვით, მაგრამ სრულიად არ ფიქრობდეს იმის თაობაზე, შესაძლებელია თუ არა დანაშაულის ბოლომდე მიყვანა. ასეთი რამ შეიძლება მოხდეს, როდესაც პირი დანაშაულის ჩადენისას ემოციურადაც დამუხტულია, შეპყრობილია უკიდურესი სიძულვილით ან შურისძიების დაუოკებელი სურვილით, ან როცა ადგილი აქვს შეცრად აღძრულ განზრახვას და სხვ. უფრო მეტიც, არის შემთხვევები, როცა წარმატების შანსი ფრიად უმნიშვნელოა, მაგრამ მიუხედავად ამისა დამნაშავე არ ერიდება რისკის გაწევას. იგი ჯიუტად მოისწრაფის დასახული მიზნისაკენ, თუმცა ესმის, რომ შესაძლოა მისი ცდა მარცხიანი გამოდგეს, ასე ვთქვათ ბედსა სცდის. მსგავს შემთხვევებში ვერ მოთხოვ ადამიანს, რომ წინასწარ აუცილებლად ფიქრობდეს იმაზე, შეუძლია თუ არა მას დანაშაულის ბოლომდე მიყვანა, ანდა დარწმუნებული იყოს ამაში. არადა ამგვარ სიტუაციაში სავსებით შესაძლოა პირმა გადაიფიქროს დანაშაულის ჩადენა და ხელი აიღოს დანაშაულებრივ მიზანზე. ამიტომ დანაშაულზე ხელის აღების ნებაყოფლობის ცნობისათვის საკმარისია პირი არ თვლიდეს, რომ დანაშაულის დამთავრება შეუძლებელია. მას სულაც არ მოეთხოვება აუცილებლად იყოს დარწმუნებული იმაში, რომ შეუძლია დანაშაული დაამთავროს. ყოველივე ამის გამო მიმაჩნია, რომ არ არის აუცილებელი და არც მიზანშეწონილია ზემოხსენებული ნიშანი დამოუკიდებელ ელემენტად იქნეს შეტანილი დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ცნების განსაზღვრებაში. მას ხომ ისედაც გულისხმობს ფრაზა „თავისი ნებით“. თავისთავად გასაგებია, რომ შეუძლებელია თავისი ნებით ხელის აღებაზე ლაპარაკი, თუკი დამნაშავე გამორიცხავს

და დანაშაულის დამთავრების შესაძლებლობას.

დ) დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის
 ადების ცნების განსაზღვრება

როცა საკითხი ეხება დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების ცნებას, გათვალისწინებული უნდა იყოს ის გარემოება, რომ ამ სისხლისსამართლებრივი ინსტიტუტისათვის დამახასიათებელი მთელი რიგი ნიშნებიდან ყველა როდია მთავარი. მათგან გამოყოფილი უნდა იქნას ისეთნი, რომლებიც არიან ძირითადნი, არსებითნი და გამოხატავენ მოვლენის ნამდვილ არსს. ჯერ კიდევ არისტოტელე აღნიშნავდა, რომ „დამაკმაყოფილებლად უნდა ჩაითვალოს ის განსაზღვრება, რომელშიაც არაფერია ბუნდოვანი ან ძალიან წვრილმანი“.⁶³ ხსენებული ინსტიტუტის განმსაზღვრელი ძირითადი ნიშნები ხასიათდებიან შინაგანი სირთულით. ისინი, როგორც უკვე ვნახეთ, შეიცავენ ფილოსოფიურ, ფსიქოლოგიურ, ეთიკურ და წმინდა სამართლებრივ ასპექტებს. ამასთანავე საჭიროა გამოიკვეთოს ამ ნიშნებს შორის არსებული კავშირებიც. არისტოტელე იმასაც მიუთითებდა, რომ „...თუ შემთხვევა განუსაზღვრელია, მაგრამ კანონით მას განსაზღვრა სჭირდება, აუცილებელია ზოგადი მსჯელობა“.⁶⁴ ამრიგად, ცნების საკანონმდებლო განსაზღვრება უნდა იყოს ზოგადი და ამასთანავე უნივერსალურიც, რომლითაც მოცული იქნება დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების ყველა შესაძლებელი შემთხვევა. ზემოთ უკვე განხილული იყო დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადებისათვის დამახასიათებელი ობიექტური და სუბიექტური ნიშნები. ამათგან თუკი მოვახდენთ მთელი რიგი „ძალიან წვრილმანი“ ნიშნების აბსტრაგირებას, შესაძლებელი გახდება დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების საკანონმდებლო ცნების ზოგადი, უნივერსალური განსაზღვრების ჩამოყალიბება, რომლითაც მოცული იქნება მისი ყველა შესაძლებელი შემთხვევა. იგი

ასე უნდა განისაზღვროს: „დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებად ჩაითვლება თავისი ნებით დანაშაულებრივი ქმედობის საბოლოოდ შეწყვეტა, აგრეთვე, სათანადო ზომების მიღება ასეთი ქმედობის შედეგის ასაცილებლად, თუ ამასთანავე დანაშაული არ დამთავრებულია ან დამთავრდა იგი ჩადენილი ქმედობისგან დამოუკიდებლად“.

მოცემული განსაზღვრება ამომწურავად ითვალისწინებს დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ყველა შესაძლებელ შემთხვევას: 1) როდესაც პირი ერთპიროვნულად აწარმოებდა დანაშაულის ჩადენას და თავისი ნებით შეწყვეტს დანაშაულის მომზადების ან მცდელობის ნიშნების შემცველ ქმედობას; 2) როდესაც პირი ერთპიროვნულად აწარმოებდა რა დანაშაულის ჩადენას, დაამთავრებს ქმედობას, მაგრამ თავისი ნებით აიკლენს დანაშაულის შემადგენლობით გათვალისწინებული შედეგის დადგომას; 3) როდესაც პირი ერთპიროვნულად აწარმოებდა რა დანაშაულის ჩადენას, დაამთავრებს ქმედობას, მაგრამ თავისი ნებით იღებს ზომებს დანაშაულის შედეგის ასაცილებლად, ხოლო შედეგის აცილება ხდება (ე.ი. დანაშაული დაუმთავრებელი რჩება) სხვა გარემოებების წყალობით; 4) როდესაც თანაამსრულებელი თავისი ნებით შეწყვეტს დანაშაულში მონაწილეობას და სათანადო ზომების მიღებით ახერხებს დანაშაულის დამთავრების თავიდან აცილებას; 5) როდესაც თანაამსრულებელი თავისი ნებით წყვეტს დანაშაულში მონაწილეობას და სათანადო ზომებს იღებს დანაშაულის აღსაკვეთად, ხოლო დანაშაულის დამთავრება ხდება მისი ადრინდელი ქმედობისაგან დამოუკიდებლად; 6) როდესაც თანაამსრულებელი თავისი ნებით შეწყვეტს დანაშაულში მონაწილეობას და სათანადო ზომებს იღებს დანაშაულის აღსაკვეთად, ხოლო დანაშაული დაუმთავრებელი რჩება სხვა გარემოებების წყალობით; 7) როდესაც თანამონაწილე (ორგანიზატორი, წამქეზებელი, დამხმარე) თავისი ნებით შეწყვეტს დანაშაულში მონაწილეობას და სათანადო ზომების მიღებით ხელს შეუშლის დანაშაულის დამთავრებას; 8) როდესაც თანამონაწი-

ლე თავისი ნებით შეწყვეტს დანაშაულში მონაწილეობას და სათანადო ზომებს იღებს მის აღსაკვეთად, ხოლო დანაშაული მთავრდება მისი ადრინდელი ქმედობისაგან დამოუკიდებლად; 9) როდესაც თანამონაწილე თავისი ნებით შეწყვეტს დანაშაულში მონაწილეობას და სათანადო ზომებს იღებს მის აღსაკვეთად, ხოლო დანაშაული დაუმთავრებელი რჩება სხვა გარემოებების წყალობით; 10) როდესაც ამსრულებელი, თანამსრულებელი ან თანამონაწილე (ვიწრო გაგებით) თავისი ნებით შეწყვეტს დანაშაულში მონაწილეობას და სათანადო ზომებს მიიღებს მის აღსაკვეთად, ხოლო დანაშაული არ დამთავრდა იმის გამო, რომ ობიექტურად ასეთი რამ საერთოდ შეუძლებელი იყო.

ზემოაღნიშნული განსაზღვრება დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებად მიიჩნევს ისეთ შემთხვევასაც, როდესაც პირმა მართალია თავისი ნებით მიიღო ზომები დანაშაულის დამთავრების ასაცილებლად, მაგრამ დანაშაულის დამთავრების თავიდან აცილება ხერხდება მოვლენათა განვითარებაში სხვა პირებისა თუ გარეშე გარემოებების ჩარევის მეოხებით, ანდა დანაშაული დაუმთავრებელი რჩება იმის გამო, რომ ობიექტურად ეს შეუძლებელი იყო, ე.ი. როდესაც დანაშაულის დამთავრების თავიდან აცილება მიზეზობრივად არ არის დაკავშირებული თვით დანაშაულის მიერ თავისი ნებით საამისოდ მიღებულ ზომებთან. უნდა აღინიშნოს, რომ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების არსებობის ცნობა და აღიარება მოცემულ შემთხვევაში, აგრეთვე ისეთ შემთხვევაში, როდესაც დანაშაულის დამთავრება ხდება იმ პირის ქმედობისაგან დამოუკიდებლად, ვინც თავისი ნებით შეწყვეტა დანაშაულში მონაწილეობა, არ წარმოადგენს მოულოდნელ სიბრალეს, საკმარისია ითქვას, რომ ამგვარ პოზიციას ადგას გერმანიის თანამედროვე სისხლის სამართლის კანონმდებლობა. ამ ქვეყნის სისხლის სამართლის კოდექსის 24-ე პარაგრაფის (I) პუნქტში, რომელიც დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებას ეხება, აღნიშნულია:

თუკი ქმედობა ხელის ამღების ხელშეწყობის გარეშეც არ მივიდოდა ბოლომდე, მაშინ ის არ ისჯება იმ პირობით, რომ ნებაყოფლობით და სერიოზულად ცდილობდა მოცემული ქმედობის ბოლომდე მისვლისათვის ხელის შეშლას. იმავე პარაგრაფის (2) პუნქტი სასჯელისაგან ათავისუფლებს თანამსრულებელს მაშინაც, როდესაც დანაშაული გრძელდება ამ უკანასკნელში. მისი წინანდელი მონაწილეობისაგან დამოუკიდებლად, თუკი ის ნებაყოფლობით ცდილობდა დანაშაულისთვის ხელის შეშლას.⁶⁵ ცფიქრობ ამგვარი პოზიცია საცესებით მართებულია. იგი არ ეწინააღმდეგება დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ნამდვილ ბუნებას, ამასთანავე მთლიანად შეესაბამება კრიმინალური პოლიტიკის იმ მიზნებს, რომელთაც განაპირობებს ამ ინსტიტუტის დამცვიდრება სისხლის სამართლის სისტემაში.

§3. დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების იურიდიული შედეგები

დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებას უკავშირდება სისხლის სამართლის კანონმდებლობით გათვალისწინებული შედეგათი. ეს არის პრივილეგია, რომელიც ენიჭება დამნაშავეს მის მიერ დაწყებული დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაზე ან ჯგუფურ დანაშაულში შემდგომ მონაწილეობაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებისათვის. იგი გამოიხატება ან მთლიან, უპირობო და სავალდებულო გათავისუფლებაში სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისა და სასჯელისაგან, ან მის გათავისუფლებაში სასამართლოს შეხედულების მიხედვით, ანდა მისთვის სასჯელის შემსუბუქებაში (ამგვარად გამოიყურება აღნიშნული პრივილეგია სხვადასხვა ქვეყნის მოქმედ კანონმდებლობაში). ვიდრე განვიხილავდე ამ უკანასკნელთ, როგორც დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების იურიდიულ შედეგს, მანამდე უნდა შევეხო სისხლის სამართლის თეორი-აშიგავრცელებულ იმ შეხედულებებს, რომლებშიდაც მოცემულია აღნიშნუ-

ლი პრივილეგიის გამართლებისა და მიზანშეწონილობის დასაბუთების ცდები. ფაქტიურად საკითხი ეხება იმის ახსნას, თუ რამ განაპირობა მატერიალურ სისხლის სამართალში დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტის შემოტანა და დამკვიდრება. ხსენებული შეხედულებები ანუ თეორიები, რომლებიც სხვადასხვაგვარად ასაბუთებენ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებისათვის დადგენილ პრივილეგიას, შეიძლება დავყოთ ხუთ ძირითად ჯგუფად: ესენია: 1) სამართლებრივი თეორიები; 2) „პრემიერების“ ანუ „დაჯილდოების თეორია“; 3) „პრეზუმფციის“ ანუ „ერთიანობის თეორია“; 4) „კრიმინალურ-პოლიტიკური“ თეორია; 5) შერეული ანუ კომბინაციური თეორიები. პირველი ოთხი ჯგუფის თეორიებს სხვაგვარად წმინდა მოძღვრებებსაც უწოდებენ. განვიხილოთ ჩამოთვლილი ჯგუფები ცალ-ცალკე.

1. პირველ ჯგუფში ერთიანდებიან ის შეხედულებები, რომლებიც ცდილობენ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ამღებისათვის დადგენილ შეღავათს დაუდონ სისხლისსამართლებრივი საფუძველი. ჩემი აზრით ეს პოზიცია ემყარება იმ ლოგიკას, რომ თუკი დანაშაულის ჩადენისათვის პასუხისმგებლობას გააჩნია სისხლისსამართლებრივი საფუძველი, მაშინ პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებასაც უნდა გააჩნდეს თავისი სამართლებრივი საფუძველი. ამ ჯგუფში შეიძლება გამოიყოს ოთხი მიმართულების მოძღვრებანი. პირველი მიმართულებას მიეკუთვნებიან ე.წ. „ანულაციის თეორიები“. ამ მიმართულების წარმომადგენელთა შეხედულებებისა და დასაბუთებების ძირითადი არსი იმაში მდგომარეობს, რომ მათი აზრით ნებაყოფლობით ხელის აღების აქტით უქმდება და ისპობა ის ფაქტობრივი იურიდიული გარემოებები, რომლებიც საფუძვლად ედება ჩადენილი ქმედობისათვის სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას (ე.ი. ხდება ამ გარემოებათა ანულირება - დ.ს.). მაგალითად, გერმანელი კრიმინალისტი ჰ. ცახარიე მიიჩნევს, რომ ისპობა პირის დანაშაულებრივი ნება.⁶⁶ ამავე თვალსაზრისს იზიარებდა

რევოლუციამდელი რუსი კრიმინალისტი ნ.ტაგანცევი.⁶⁷ მათი აზრით რაკი ისპობა დანაშაულებრივი ნება, მაშასადამე ისპობა ის საშიშროებაც, რაც დაკავშირებულია დანაშაულის ჩადენასთან, გერმანელი კრიმინალისტების კ.კესტლინისა და ა.ბერნერის აზრით, რაკი ისპობა დანაშაულებრივი ნება, რაკი დამნაშავე თავისი ნებით ამბობს უარს თავის განზრახვაზე, ამით ხელის ადებამდე ჩადენილი ქმედობა კარგავს დანაშაულებრივ ხასიათს.⁶⁸ ამავე მოსაზრებას უახლოვდება საბჭოთა კრიმინალისტების ნ.ლიასის, ნ.დურმანოვისა და ი.ტიშკევიჩის შეხედულებები მოცემულ საკითხში. მათი აზრითაც ნებაყოფლობით ხელის ადების შედეგად აღმოიფხვრება უკვე ჩადენილი ქმედობის დანაშაულებრიობა.⁶⁹ სხვა საბჭოთა კრიმინალისტების თვალსაზრისით კი ნებაყოფლობით ხელის ადების შედეგად ქრება ბრალი და პიროვნების საზოგადოებრივი საშიშროება, ხოლო მოქმედების შეწყვეტის გამო უკვე ჩადენილის ობიექტური საზოგადოებრივი საშიშროებაც⁷⁰ და მაშასადამე პირის ქმედობაში აღარ არსებობს დანაშაულის შემადგენლობა. კერძოდ ასეთი მოსაზრება გააჩნიათ ნ.კუზნეცოვას, ბ.ზდრავომისლოვს, ვ.კარაულოვს, კ.ჰანკოსა და სხვ.

*არავითარ სიძნელეს არ წარმოადგენს იმის შემჩნევა, რომ მოტანილი შეხედულებებს არ გააჩნიათ მყარი და დასაბუთებული საფუძველი. საქმე ისაა, რომ, როდესაც პირი შეუდგა დანაშაულის განხორციელებას, იმ მომენტიდან მისი ქმედობა იყო ბრალეულობა და მართლსაწინააღმდეგოც. ამასთანავე ხელის ადების მომენტამდე ჩადენილი ასეთი ქმედობა შეიცავს დაუმთავრებელი დანაშაულის შემადგენლობას, რომელიც გამოიხატება დანაშაულის მომზადებასა ან მისი ჩადენის მცდელობაში. ნებაყოფლობით ხელის ადებამდე ჩადენილი ქმედობა არც ობიექტური და არც სუბიექტური მხრივ არაფრით არ განსხვავდება დანაშაულის მცდელობის ისეთი ქმედობისაგან, რომელიც შეწყვეტილი იქნა დამნაშავის ნების საწინააღმდეგოდ. ვერავითარი ახალი გარემოება ვერ შეცვლის და

გააუქმებს უკვე წარსულის კუთვნილი ფაქტის მნიშვნელობასა და შეფასებას, რადგან შეუძლებელია არსებულის გადაქცევა არარსებულად. აქედან გამომდინარე დასახელებულ ავტორთა პოზიციის გაზიარება შეუძლებელია.

შემდეგ მიმართულებას პირველ ჯგუფში მიეკუთვნება ე.წ. „ნული-ტეტის თეორია“. მისი წარმომადგენელი იყო ჰ. ლუდენი. მისი თვალსაზრისით ნებაყოფლობით ხელის ადების აქტი მოწმობს დანაშაულის ჩადენისაკენ მიმართული ნების არარსებობას, რადგან ამ დროს ადამიანის ქცევა ერთიანი და განუყოფელია, რომელსაც ერთიანი ნება წარმართავს. იქ, სადაც არ არის დანაშაულებრივი ნება, შეუძლებელია არსებობდეს მცდელობა აქედან გამომდინარე შეუძლებელია სასჯელის დაკისრებაც.⁷¹ როგორც ვხედავთ ჰ. ლუდენს ნებაყოფლობით ხელის ადების აქტის გამო მისი წინარე ქმედობის დანაშაულებრიობა ნულამდე დაჰყავს. ეს ყოველად ალოგიკურია. თუკი ნებაყოფლობით შეწყვეტილი ქმედობის სისხლის-სამართლებრივი მნიშვნელობა ნულის ტოლია, მაშინ არაფერი გამართლება არ გააჩნია ნებაყოფლობით ხელის ადებისათვის სპეციალური ნორმის შემოტანას სისხლის სამართალში. თუ ადამიანის მოქმედება თავიდანვე ნეიტრალური იყო მართლწინააღმდეგობის თვალსაზრისით, მასთან სისხლის სამართალს არაფერი ესაქმება.

მესამე მიმართულებას მითითებულ ჯგუფში მიეკუთვნება ე.წ. „ინფირმიტეტის“^{*} თეორია. მისი წარმომადგენლები იყვნენ გერმანელი კრიმინალისტები ფ. შვარცი, ჰ. ველცელი, ა. ჰედტერი, ჰ. ლამაში, ა. კრუგი, ფ. ტრაუბი, აგრეთვე რევოლუციამდელი რუსი მეცნიერი პ. პუს-ტროსლევი. მათი თვალსაზრისით არსი მდგომარეობს მასში, რომ დანაშაულს ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადება მოწმობს პირის დანა-

* ამ თეორიის სახელწოდება წარმოდგება გერმანული სიტყვიდან "Infermität", რაც ნიშნავს სისუსტეს, სიძაბუნეს.

შაულებრივი ნების სისუსტესა და მცირე ინტენსივობაზე. ხელის ადების აქტი მათ მიერ გაგებულია როგორც გარეგანი სიმპტომი, მარცხენებელი იმისა, რომ დანაშაულებრივი ნება ერთობ უმნიშვნელოა, სავსებით მოკლებულია შინაგან სიმტკიცეს და მას აღარ ძალუძს მომავალში რაიმე საფრთხე შეუქმნას კანონით დაცულ სიკეთეს. აქედან გამომდინარე, მათი აზრით, აღარ არსებობს სასჯელის გამოყენების აუცილებლობა.⁷² რა შეიძლება ითქვას ამ შეხედულებაზე? მას დასაბუთებულად აკრიტიკებს ი.ა. სვისტუნოვი. იგი აღნიშნავს, რომ ზოგჯერ დანაშაულის დაუმთავრებლობის მიზეზს შესაძლოა მართლაც წარმოადგენდეს ნების სისუსტე. მაგრამ დანაშაულებრივი ქმედობის მოტივები სულაც არ გულისხმობს ყოველთვის ნებელობითი იმპულსის სისუსტის აუცილებლობას. დანაშაულებრივი ქმედობის შეწყვეტამდე ნება შეიძლება ძალიან ძლიერი იყოს, რაც სრულიად არ გამორიცხავს საწინააღმდეგო მიმართულების არანაკლები სიძლიერის მოტივების აღმოცენების შესაძლებლობას. ასეთ შემთხვევებში ბევრი რამაა დამოკიდებული მამოძრავებელი მოტივების ხასიათზე.⁷³

მეთხე მიმართულებაა „სასჯელის მიზნის თეორია“. მისი წარმომადგენლები იყვნენ გერმანელი კრიმინალისტები კ. ბინდინგი, რ. ფრანკი, კ. შეფერი და სხვ. მათი თვალსაზრისით სასჯელის გამოყენების საფუძველია მართლწესრიგის დარღვევა და ამ დარღვევის ზომა, ხოლო ნებაყოფლობით ხელის ადების წყალობით დამნაშავე თვითონვე შეწყვეტს სამართალდარღვევას, უკეთ რომ ეთქვამთ, არ მიჰყავს იგი მის გამოვლინებამდე (რ. ფრანკი), თავადვე აღმოფხვრის დანაშაულის დამთავრებისა და შედეგის დადგომის პირობებს, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ სუბიექტის ქმედობა კარგავს მართლწინააღმდეგობას (კ. ბინდინგი). ყოველივე ამის შედეგად უქმდება სასჯელის გამოყენების მიზანიცა და აუცილებლობაც.⁷⁴ ამ თვალსაზრისთან ახლოს დგას პროფ. თ. წერეთლის შეხედულება მოცემულ საკითხზე. იგი წერდა: დანაშაულზე ნებაყოფლობით

ხელის ადების დაუსჯელობა იმით აიხსნება, რომ „...ის საზოგადოებრივი საშიშროება, რომელიც საერთოდ ახასიათებს დაუმთავრებელ დანაშაულს, და რომელიც დანაშაულის განხორციელების ობიექტურ შესაძლებლობაში მდგომარეობს, ისპობა თვით იმ პირის მიერ, რომელმაც ეს საშიშროება შექმნა“, რომ „...დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის ადების დროს ისპობა სახელმწიფოს დასჯის უფლება, რომელიც უკვე წარმოშობილი იყო და რომელიც გაბათილდა ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროების მოსპობის გამო“. შემდეგ ავტორი იქვე მიუთითებდა აგრეთვე კრიმინალურ-პოლიტიკურ მიზნებზე, კერძოდ „ოქროს ხიდის“ ფორმირების მიზნებზე.⁷⁵ შეიძლება აღინიშნოს, რომ პროფ. თ. წერეთლის შეხედულება მოცემულ საკითხში წარმოადგენდა „ანულაციის თეორიის“, „სასჯელის მიზნის თეორიისა“ და „ოქროს ხიდის“ თეორიის ერთგვარ კომბინაციას.

„სასჯელის მიზნის თეორიასთან“ დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს, რომ იმ მომენტიდან, როდესაც პირი შეუდგა დანაშაულებრივი ქმედობის განხორციელებას, დაირღვა მართლწესრიგიც და ეს დარღვევა გრძელდებოდა ხელის ადების მომენტამდე. ის, რომ დამნაშავემ თავისი ნებით აიციდინა შედეგის დადგომა, ხსნის მას პასუხისმგებლობას დამთავრებულ დანაშაულისათვის, მაგრამ მან უთუოდ დაიმსახურა სასჯელი მცდელობისათვის (ან დანაშაულის მომზადებისათვის), ვინაიდან ეს უკანასკნელი რეალურად არის ჩადენილი მის მიერ. აქედან გამომდინარე დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის ადების დროს სასჯელის მიზნისა და სახელმწიფოს დასჯის უფლების მოსპობაზე ლაპარაკი სრულიად უსაფუძვლოა. ეს კიდევ უფრო ნათლად ვლინდება ისეთ შემთხვევებში, როდესაც ნებაყოფლობით ხელის ადება მოახდინა განსაკუთრებით საშიშმა რეციდივისტმა, ან როდესაც ნებაყოფლობით ხელის ადების მომენტამდე განხორციელებული ქმედობა წარმოადგენს სხვა დანაშაულს, ან კიდევ, როდესაც პირმა ნებაყოფლობით აიღო ხელი ერთი დანაშაულის ჩადენაზე და იქვე ჩაიღინა მეორე ბევრად მსუბუქი დანაშაული და სხვა.

ამგვარადაა წარმოდგენილი სისხლის სამართლის თეორიაში სამარ-

თლებრივი თეორიები, რომლებიც უშედეგოდ ცდილობენ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებისათვის დადგენილი პრივილეგიების გამართლებას გამოუნახონ რაიმე სამართლებრივი საფუძველი.

2. მეორე ჯგუფს იმ შეხედულებებისა, რომლებიც თავისებურად ასაბუთებენ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებისათვის დადგენილ პრივილეგიებს, მიეკუთვნება ე.წ. „პრემირების“ ანუ „დაჯილდოების თეორიები“. ამ მიმართულებას იურიდიულ ლიტერატურაში ძველადაც ჰყავდა მიმდევრები და არც თანამედროვე ავტორები უქცევინ გვერდს. სხვადასხვა ავტორი, ეხება რა ნებაყოფლობით ხელის აღების შედეგად, ერთმანეთთან ახლო მდგომი, მაგრამ მაინც განსხვავებული საფუძველით ცდილობს მის ახსნას. მაგალითად, ა.მერკელი, ი.ბაუმანი და ა.ლიპმანი თვლიდნენ, რომ იგი არის კანონმდებლის მიერ დადგენილი პრემია იმ დამნაშავისათვის რომელმაც თავისი ნებით თქვა უარი დანაშაულის ჩადენაზე. ჰ.შრედერი და პ.კრამერი კი მიიჩნევდნენ, რომ სასჯელისაგან გათავისუფლება არის ის გასამრჯელო, რომელსაც დამნაშავე გამოიმუშავებს დანაშაულის ნებაყოფლობით შეწყვეტისა და მისი თავიდან აცილებით, ტ.შუტკე და ი.ბაუმგარტენი დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღებისათვის სასჯელისაგან გათავისუფლებას ასაბუთებდნენ სამართლიანობის პრინციპით. პ.პოკელმანის აზრით აღნიშნული შედეგათი არის ჯილდო, რომელიც დამნაშავემ დაიმსახურა დანაშაულის გზიდან ნებაყოფლობითი უკანდახევით.* ჰ.იემეკი მხარს უჭერს „შეწყალების თეორიას“, რომლის აზრით დამნაშავე მის მიერ დამსახურებული სასჯელისაგან უნდა დავხოვოთ და შევიწყნაროთ, თუკი იგი ნებაყოფლობით დაემორჩილა სამართალს.⁷⁶ ამავე თვალსაზრისს იზიარებს მოცემულ საკითხზე კ.ულზენჰაიმერიც, რომლის აზრით ნებაყოფლობით ხელის აღებით დამნაშავემ

* მითითებული მოსაზრებები გადმოცემულია გერმანელი კრიმინალისტის კ.ულზენჰაიმერის დასახელებულ ნაშრომში, იხ. გვ. 43-44.

გარკვეული ხარისხით გამოისყიდა მის მიერ ჩადენილი მცდელობის ბრალეულობა და ამისთვის იმსახურებს შედავათს.⁷⁷ ამ თეორიებსა და შეხედულებებს ლიტერატურაში ხშირად განიხილავდნენ „კრიმინალურ-პოლიტიკურ თეორიასთან“ კავშირში, უფრო მეტიც, ზოგიერთი ავტორი პირველთ მეორის ნაწილადაც კი მიიჩნევდა.

რამდენად გამართლებული და მისაღებია მე-2 ჯგუფში წარმოდგენილი შეხედულებები დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღების შესახებ? აღნიშნული თეორიები დამაჯერებლად ვერ ასაბუთებენ თუ რატომ, რის გამო უნდა იქნას დამნაშავე დაჯილდოებული თუ შეწყნარებული, მაშინ, როდესაც მის მიერ ფაქტიურად ჩადენილია დანაშაულის მცდელობა (რასაც ვერ გააქარწყლებს გერანვითარი უკანდახევა და მონანიება) და ამის შედეგად სასჯელსაც უეჭველად იმსახურებს. ის, რომ დამნაშავემ თავისი ნებით მიატოვა ბრალეული ქმედობა, სულაც არ ნიშნავს აუცილებლობით მის გამოსწორებას, რომ ის სამუდამოდ დაუბრუნდა კანონდამჯერე ცხოვრებას. ან ლოგიკურია კი ლაპარაკი პრემიაზე, ჯილდოზე და შეწყალებაზე, როდესაც სუბიექტმა მართალია ერთ დანაშაულზე ხელი აიღო ნებაყოფლობით, ხოლო ცოტა ხნის შემდეგ სხვა დანაშაული ჩაიდინა? კანონის მიხედვით იგი მაინც უნდა გათავისუფლდეს აუცილებლად იმ დანაშაულისათვის პასუხისმგებლობისაგან, რომლის ბოლომდე მიყვანაზეც თავისი ნებით აიღო ხელი. ხსენებული თეორიების საფუძვლიანობას აბათილებს აგრეთვე ნებაყოფლობით ხელის აღების ისეთი შემთხვევები, როდესაც პირის მიერ უკვე ჩადენილი ქმედობა სხვა დანაშაულს წარმოადგენს.

3. შემდეგი ჯგუფი შეხედულებებისა, რომლებიც დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებისათვის პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების დასაბუთების სხვა გზას ირჩევენ, ლიტერატურაში იხსენიებიან „პრეზუმფციის“ ანუ „ერთიანობის“ თეორიებად. მათი ავტორებია დ. ლანგ-ჰინრიხსენი, რ. ჰერცოგი, ჰ. ლუდენი, კ. ბინდინგი, ჰ. მიუ-

ლერი, ვ.ზაუერი, ე.შმიდტოიზერი, კ.როქსინი და სხვა. ამ თეორი-
 ბის ძირითადი არსი იმაში მდგომარეობს, რომ დანაშაულებრივი ქმედო-
 ბის დაწყებასა და შემდეგ მასზე ხელის ადებას განიხილავენ როგორც
 ერთიან ქცევას სუბიექტისა, ამდენად შეფასებაც უნდა ეხებოდეს მას
 როგორც მთლიან აქტს და არა მის ცალკეულ ნაწილებს. რადგან საბოლო-
 ოდ გადასწონა და გაიმარჯვა სუბიექტის კანონდამჯერე ნებამ, ამიტომ
 მთლიანი ქცევის შეფასებაც უნდა მოხდეს საბოლოო შედეგის მიხედვით.
 საბოლოო შედეგი კი დანაშაულის შეწყვეტა, რ.ჰერცოგის მიხედვით,
 გვაძლევს საკმარისი სიმტკიცის დანაშაულებრივი ნების არარსებობის
 ვარაუდის დაშვების უფლებას (ე.წ. „პრეზუმფციის თეორია“).⁷⁸ აქ მოხ-
 სენიებული ავტორების მიერ მთელი რიგი მოსაზრებებია გამოთქმული
 განსაზღვრული პრობლემის თაობაზე. შემოვიფარგლები მხოლოდ ერთი ტი-
 პიური შეხედულების გადმოცემით, ეს არის კ.ბინდინგის მიერ მოცემული
 ერთიანობის იდეის დოგმატური დასაბუთების ცდა. მისი მიხედვით, თუ
 დამნაშავე ნებაყოფლობით უკანდახევით დანაშაულებრივი შედეგის და-
 დგომისათვის ადრე დასაბულ თავის მიზანს ისევ მოსაშობს, მისი ქცევა,
 „როგორც მთლიანობაში განხილული“, კარგავს მიზეზობრივ ხასიათს სა-
 ზიანო შედეგისადმი, ამის გამო ეს ქცევა აღარ არის მართლსაწინააღ-
 მდეგო და ამიტომაც აღარ არსებობს არც მცდელობა. მიუხედავად იმისა,
 რომ ~~რომ~~ ქმედობაში არის რაღაც ელემენტი მართლწინააღმდეგობისა.⁷⁹
 მითითებული ავტორები უკომპრომისო მოწინააღმდეგენი არიან დანაშაუ-
 ლის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების დროს დამნაშავეს ქცევის
 ატომისტური განხილვისა ანუ მისი დანაწილებული შეფასებისა, მას წარ-
 მოადგენენ როგორც ერთიან, განუყოფელ აქტს. როგორ უნდა შეფასდეს
 „ერთიანობის იდეა“? დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადე-
 ბა, როგორც იურიდიული ფაქტი ერთიანია მაგრამ ეს ერთიანობა არ
 არის შინაგანად ერთგვაროვანი. როგორც უკვე აღვნიშნავდი, იგი წარ-
 მოადგენს კრიმინალურ და პოსტკრიმინალურ ქმედობათა დიალექტიკას.

ისინი ურთიერთსაწინააღმდეგო შინაარსის აქტებია როგორც ობიექტური, ისე სუბიექტური თვალსაზრისით. პირველი მათგანი, სისხლისსამართლებრივი უმართლობაა, ხოლო მეორე მის წინააღმდეგ მიმართული მართლზომიერი მოქმედებაა. პირველი ბრალეული ქმედობაა, ხოლო მეორეში დამინიერებს დანაშაულის საწინააღმდეგო ნება. ამიტომ აქ ყოველად შეუძლებელია ციგულვით ერთიანი ქცევა სუბიექტისა და მამასადამე განსახილველი აქტის, როგორც შინაგანად მთლიანი და განუყოფელი სისტემის შეფასების შესაძლებლობა და საფუძვლიანობა. პრინციპში „პრეზუმფციის ანუ ერთიანობის“ თეორიები თავის საწყისებში დიდად არ განსხვავდება ე.წ. „ანულაციის“ თეორიებისაგან.

4. მეოთხე ჯგუფს შეადგენენ ის შეხედულებები, რომლებიც ერთიანდებიან „კრიმინალურ-პოლიტიკურ“ თეორიად. მეორენაირად მას ლიტერატურაში, გერმანული სისხლის სამართლის ერთერთი მამამთავრის ანსელმ ფოიერბახის ხატოვანი გამოთქმის მიხედვით, „ოქროს ხიდის“ თეორიასაც უწოდებენ. აღნიშნული კონცეფციის მთავარი აზრი შემდეგია: კანონმდებელი, მიზნად ისახავს რა დანაშაულთა დამთავრებისა და ამით მოსალოდნელი მძიმე შედეგების თავიდან აცილებას, დამნაშავეს ჰპირდება სრულ დაუსჯელობას, იმ პირობით, რომ ეს უკანასკნელი თავისი ნებით შეწყვეტს დანაშაულებრივ ქმედობას, არ მიიყვანს ბოლომდე დაწყებულ დანაშაულს და ამით თავიდან აიცილებს მძიმე შედეგებს. კანონმდებელი ისახავს უადრესად პრაგმატულ მიზანს, რომლის მისაღწევად იგი მზად არის დამნაშავეს შეუზღოს უკვე ჩადენილი დანაშაულებრივი ქმედობა (მომზადება ან მცდელობა) და უარს ამბობს იმ სასჯელის გამოყენებაზე, რომელიც დამნაშავემ უეჭველად დაიმსახურა. სხვაგვარად რომ ვთქვათ კანონმდებელი იმ „ოქროს ხიდს“ გასდებს საზოგადოებასა და დამნაშავეს შორის, რომლითაც ამ უკანასკნელს შესაძლებლობა ეძლევა დროულად მიატოვოს დანაშაულებრივი გზა და უშიშრად დაუბრუნდეს კანონიერ ცხოვრებას, „ლეგალურ მდგომარეობას“. მამასადამე, დანაშა-

ულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებისათვის დადგენილი სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების შედეგათის არსებობა განპირობებულია კრიმინალური პოლიტიკის მოსაზრებებით და გამიზნულია დანაშაულთა ჩადენის თავიდან ასაცილებლად (ზოგადი პრევენცია). სწორედ ამიტომ ადგენს კანონმდებელი მოქმედ სისხლის სამართალში დანაშაულის ჩადენაზე ხელის აღების ნებაყოფლობას ანუ დანაშაულის ნებაყოფლობით, ე.ი. თავისი ნებით დაუშთავრებლობას როგორც პასუხისმგებლობისა და სასჯელისაგან გათავისუფლების საფუძველს. აღნიშნულ კონცეფციას ა. ფოიერბახის შემდეგ ყოველთვის ჰყავდა და ახლაც ჰყავს თავისი მიმდევრები, რომლებიც გარკვეული მოდიფიკაციებით იმერებენ მის ძირითად თეზისს: მათ შორის არიან გერმანელი კრიმინალისტები: ფ. ლისტ⁸⁰, ა. ბერნერი⁸¹, ე. მეცგერი⁸², ა. მერკელი⁸³, ო. მეიერი⁸⁴ და სხვა; რევოლუციამდელი რუსი კრიმინალისტები: გ. კოლოკოლოვი⁸⁵ და ს. მოკრინსკი⁸⁶. საბჭოთა კრიმინალისტებიდან შეიძლება დავასახელოთ ტ. სერგეიევა⁸⁷ და დ. დიადკო,⁸⁸ ქართველი კრიმინალისტებიდან ო. გამყრელიძე⁸⁹ და გ. ტყეშელაძე.⁹⁰

„კრიმინალურ-პოლიტიკური“ თეორია უნდა ჩაითვალოს ერთადერთ კონცეფციად, რომელიც სწორად ხსნის და ასაბუთებს იმ შედეგათს, რომელიც დადგენილია დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებისათვის, ვინაიდან ჰ. იეშეკის მართებული შენიშვნით, - ეს უკანასკნელი სასჯელის პერსონალურ გამომრიცხველ გარემოებას წარმოადგენს, რადგან ნებაყოფლობით ხელის აღება არ ეხება ქმედობის არც დანაშაულის შემადგენლობისადმი, არც მართლწინააღმდეგობისადმი შესაბამისობას და ბრალიც მხოლოდ გარკვეული ხარისხით ქარწყლდება. კრიმინალურ-პოლიტიკურ მოსაზრებებს, რომლებსაც ნებაყოფლობით ხელის აღების პრივილეგიის აღიარებამდე მიეყვანათ, ქმედობასთან არავითარი კავშირი არა აქვთ.⁹¹ მართლაც, როგორც ზემოთ განხილული სხვა თეორიების შემოწმებაშიც, ცხადჰყოფს, არ არსებობს არავითარი სამართლებრივი საფუძველი

ან სხვა რაიმე ისეთი გარემოება, რომლითაც უყოყმანოდ იქნებოდა გამართლებული დამნაშავეის გათავისუფლება პასუხისმგებლობისა და სასჯელისაგან, როცა მან თავისი ნებით აიღო ხელი მის მიერ დაწყებული და ნაწილობრივ უკვე განხორციელებული დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაზე. ერთადერთი რამ, რამაც შეიძლება ასეთი უფლება მისცეს კანონს ან სასამართლოს, ეს არის ის საპატიო მიზანი, რომელსაც კანონმდებელი ისახავს და რომლისთვისაც იგი დამნაშავეის მიმართ უშვებს განსაკუთრებულ შეღავათს, თუკი ეს უკანასკნელი თავისი ნებით ისურვებს დანაშაულის გზაზე დროულ შეჩერებას. ყოველივე ამას ადასტურებს თუნდაც ის, რომ კანონი სუბიექტს მხოლოდ იმ დანაშაულისათვის პასუხისმგებლობისაგან ათავისუფლებს, რომლის ბოლომდე მიყვანაზეც თავისი ნებით აიღო ხელი. მაგრამ თუ ნებაყოფლობით ხელის აღების მომენტამდე მის მიერ ჩადენილი მოქმედება უკვე წარმოადგენს სხვა დანაშაულს. იგი პასუხს აგებს ამ დანაშაულისათვის.

5. გარდა ზემოთ განხილული წმინდა თეორიებისა, არსებობს კიდევ შერჩეული თეორიები, რომელთა ავტორები ცდილობენ ერთმანეთთან კომბინაციაში წარმოადგინონ დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღებისა და დამნაშავეის პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების დასაბუთებისათვის სხვადასხვა თეორიული მიმართულებების მიერ გამოყენებული არგუმენტები. ამგვარ კომბინაციებს სხვადასხვა თეორიებისა ერთგვარი ეკლექტიკური ხასიათი აქვთ, ამდენად არავითარ სიახლეს ისინი არ შეიცავენ, იმასთან შედარებით, რაც უკვე აღინიშნა ზემოთ განხილულ ცალკეულ თეორიებთან დაკავშირებით. ეს თეორიული კომბინაციები ძირითადად წარმოგვიდგებიან ორკვალიანი სისტემების სახით (კომბინირებულია ორი სხვადასხვა თეორიული მიდგომა), იშვიათად გვხვდება სამწევრიანი სისტემა. ყურადღებას იქცევს ის გარემოება, რომ ორკვალიანი და სამწევრიანი კომბინაციების უმრავლესობაში ფიგურირებს

„კრიმინალურ-პოლიტიკური“ თეორია. ეს იმაზე მეტყველებს, რომ ძველთა-
განვე მეცნიერ-კრიმინალისტთა უმრავლესობა მხარს უჭერდა და იზიარებდა ამ თეორიას. აქ შემოვიფარგლები რამდენიმე კომბინაციური ანუ შერეული თეორიის დასახელებით, მათი დაწვრილებითი განხილვის გარეშე, ვინაიდან ეს შემეცნების თვალსაზრისით ახალს არაფერს იძლევა. მაგალითად, ასეთია ჰ.კელერის, ი.ნაგლერის, ჰ.მაიერის, ჰ.შპედერისა და სხვ. შერეული თეორია, რომელშიაც აერთიანებენ „დაჯილდოების“ იდეასა და „კრიმინალურ-პოლიტიკურ“ დასაბუთებას; კ.მიტერმაიერის, ფ.შვარცის, ლ.ბარის, რ.მაურახის, ი.კოლერის თეორია, რომელშიაც კომბინირებულია „კრიმინალურ-პოლიტიკური“ მოსაზრებები და „დანაშაულებრივი ნების მცირე ინტენსივობის“ არგუმენტი; პ.ჰაილბორნის, პ.არნდტის, ა.ლობესა და გ.შტრატენვერტის (ამავე ჯგუფს შეიძლება მივაკუთვნოთ პროფ.თ.წერეთელიც) თეორია, რომელიც აერთიანებს „კრიმინალურ-პოლიტიკური“ თეორიის თეზისსა და „სასჯელის მიზნის“ არგუმენტს. შეიძლება მოვიხსენიოთ აგრეთვე გ.არტის, ზაიმესა და ფ.ბ. დემეს შერეული თეორია „კრიმინალურ-პოლიტიკური“ თვალსაზრისის, „დაჯილდოების“ იდეისა და „დანაშაულებრივი ნების მცირე ინტენსივობის“ კომბინაციით; კ.ზალმისა და მ.ვიტენბერგის მოძღვრება, რომელიც ერთმანეთს უკავშირებს „დაჯილდოების“ იდეას, „დანაშაულებრივი ნების მცირე ინტენსივობის“ არგუმენტსა და „სასჯელის მიზნის“ კრიტერიუმს.* ასეთია ის თეორიული პოსტულატები, რომლებსაც მათი ავტორები - მეცნიერ-კრიმინალისტები საფუძვლად უდებენ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადებისათვის კანონმდებლობით დადგენილი შეღავათებისა და საერთოდ

* აქ დასახელებული და აგრეთვე სხვა შერეული თეორიების ერცელი მიმოხილვა მოცემულია გერმანელი კრიმინალისტის კ.ულზენჰაიმერის დასახელებულ წიგნში, იბ.გვ.გვ.46-56.

სისხლის სამართალში ასეთი ინსტიტუტის არსებობის მიზანშეწონილ-

ობის დასაბუთებას.

სწორედ კანონით გათვალისწინებული ეს შედეგებია (ზოგიერთ სხვა გარემოებასთან ერთად) ის იურიდიული შედეგები, რომლებიც დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების რეზულტატად გვევლინებიან. აღნიშნული შედეგებები სხვადასხვა ქვეყნის კანონმდებლობაში სხვადასხვა ფორმითა და შინაარსით არის წარმოდგენილი. უწინარესად უნდა აღინიშნოს ის, რომ თუ უცხოური სისხლის სამართლის კანონმდებლობები დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებისათვის ადგენენ დამნაშავის გათავისუფლებას სასჯელისაგან, მათგან განსხვავებით საბჭოთა კავშირის სისხლის სამართლის კანონმდებლობა და საქართველოს რესპუბლიკის მოქმედი კოდექსი (იხ. მე-18 მუხლის I ნაწილი) ადგენს არა მხოლოდ სასჯელისაგან, არამედ საერთოდ სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებას. ამ არსებითი განსხვავებაა. საზღვარგარეთ დამნაშავის გათავისუფლების საკითხი საბოლოოდ აუცილებლად სასამართლომ უნდა გადაწყვიტოს, ვინაიდან სასამართლოა ერთადერთი უფლებამოსილი ორგანო - გაათავისუფლოს დამნაშავე სასჯელის მოხდისაგან. საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კანონმდებლობის მიხედვით კი ნებაყოფლობით ხელის აღების დროს დამნაშავე შეიძლება გაათავისუფლოს როგორც გამოძიების, ისე პროკურატურის ორგანოებმა, ვინაიდან ამ უკანასკნელთ გააჩნიათ უფლება გაათავისუფლონ ადამიანი სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან. ასეთი ვითარება ჩვენს კანონმდებლობაში ჩემი აზრით განაპირობა საბჭოთა სისხლის სამართლის თეორიაში გაბატონებული იმ მყდარი შეხედულების გავლენამ, რომლის მიხედვით დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების შედეგად ისპობა დანაშაულებრივი ხასიათი იმ ქმედობისა, რომელიც ჩადენილი იყო ხელის აღების მომენტამდე, რითაც ქრება სასჯელის გამოყენების პირობები. რა თქმა

უნდა ეს ასე არ არის, რაც ზემოთაც აღინიშნა დასაბუთებით. მეორე მხრივ, მიუხედავად აღნიშნულისა მიმართ, რომ პრევენციული მოსაზრებით (გამომდინარე „კრიმინალურ-პოლიტიკური“ თეორიიდან) უმჯობესია ნებაყოფლობით ხელის აღებისათვის კანონი ითვალისწინებდეს სწორედ სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებას, დანაშაულისაგან მიდრეკილი ადამიანზე შემაკავებელი სტიმულის ზემოქმედების გასაძლიერებლად.

ზოგჯერ იურიდიულ ლიტერატურაში სვამენ საკითხს, თუ რა წარმოადგენს პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისა და სასჯელისაგან გათავისუფლების საფუძველს დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების დროს. საბჭოთა კრიმინალისტიკები ამ საკითხს ხშირად ურევენ ნებაყოფლობით ხელის აღებისათვის კანონით დადგენილი შედეგათის მიზანშეწონილობის ზოგად დასაბუთებაში. სინამდვილეში საქმე ეხება იმ გარემოებას, რომელზეც გამოძიებამ ან სასამართლომ უნდა მიუთითოს, როგორც კონკრეტული დამნაშავის პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების საფუძველზე დანაშაულზე ხელის აღების დროს. ასეთი საფუძველი თვითონ კანონმდებელმა განსაზღვრა. იგი არის დანაშაულის შეწყვეტის (დანაშაულებრივი ქმედობის შეწყვეტა ან ზომების მიღება ასეთი ქმედობის შედეგის თავიდან ასაცილებლად) ნებაყოფლობითობა. თუკი პირი იძულებული იყო შეეწყვიტა მის მიერ დაწყებული დანაშაული, მაშინ საერთოდ არ არსებობს დანაშაულზე ხელის აღება და მაშასადამე არც პასუხისმგებლობისა და სასჯელისაგან გათავისუფლების საფუძველი. ამრიგად, დამნაშავის დადებითი პოსტკრიმინალური მოქმედების ნებაყოფლობითობა წარმოადგენს პასუხისმგებლობისა და სასჯელისაგან მისი გათავისუფლების საფუძველს დაწყებული დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაზე ხელის აღების დროს.

ზოგიერთი ქვეყნის სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებისას პირის გათავისუფ-

ლებას პასუხისმგებლობისა და სასჯელისაგან აქვს სავალდებულო და უპირობო ხასიათი. ასეთია თანამედროვე გერმანიის, ფინეთის, ავსტრიის, დანიის, ჩინეთის, უნგრეთის, საქართველოს რესპუბლიკისა და სხვა ქვეყნების სისხლის სამართლის კანონმდებლობა. მაგრამ ყველგან ასე არ არის. მაგალითად, იაპონიის სისხლის სამართლის კოდექსის 43-ე მუხლის მიხედვით ნებაყოფლობით ხელის ადებისას სავალდებულოა მხოლოდ სასჯელის შემსუბუქება. რაც შეეხება სასჯელისაგან გათავისუფლებას, მას აქვს ფაქულტატური (არასავალდებულო) ხასიათი და კანონი მისი გამოყენების უფლებას ანდობს სასამართლოს.⁹²

სხვადასხვა ქვეყნის კანონმდებლობით სხვადასხვაგვარად წყდება პირის სასჯელისაგან გათავისუფლების საკითხი, იმისგან დამოკიდებულებით, მან დანაშაულებრივი მოქმედება შეწყვიტა ნებაყოფლობით, თუ იმ დანაშაულებრივი შედეგის დადგომა აიცილა თავიდან ნებაყოფლობით, რომელსაც მოცემული დანაშაულის შემადგენლობა ითვალისწინებდა. პირველი შემთხვევისათვის საბერძნეთის სისხლის სამართლის კოდექსის 44-ე მუხლით გათვალისწინებულია სასჯელისაგან სავალდებულო გათავისუფლება, ხოლო მეორე შემთხვევისათვის სასჯელის სავალდებულო შემცირება (მუხ. 83). ამასთან სასამართლოს უფლებას აძლევს მთლიანად გაათავისუფლოს სუბიექტი სასჯელის მოხდისაგან, თუ იგი ამას შესაძლებლად მიიჩნევს.⁹³ იტალიის სისხლის სამართლის კოდექსის 56-ე მუხლის მე-3 ნაწილი დანაშაულებრივი მოქმედების ნებაყოფლობით შეწყვეტისათვის ადგენს სასჯელისაგან სავალდებულო გათავისუფლებას. იმავე მუხლის მეოთხე ნაწილი დანაშაულებრივი შედეგის ნებაყოფლობით აცილებისათვის ადგენს სასჯელის სავალდებულო შემსუბუქებას. მხოლოდ სასამართლოს უფლებებში რჩება ამ შემსუბუქების ზომა, კერძოდ მას უფლება აქვს დამნაშავეს გაუნახევროს დანაშაულის მცდელობისათვის გათვალისწინებული სასჯელი.⁹⁴

შვეიცარიის სისხლის სამართლის კოდექსის 21-ე მუხლის მეორე

ნაწილით დანაშაულებრივი მოქმედების ნებაყოფლობით შეწყვეტისათვის დამნაშავე შეიძლება გათავისუფლდეს სასჯელისაგან, მაგრამ ეს არის სასამართლოს უფლება და მას არ აქვს სავალდებულო სასიათი. იმავე კოდექსის 22-ე მუხლის მეორე ნაწილით იმ პირს, ვინც ნებაყოფლობით აიცილებს თავიდან დანაშაულებრივი შედეგის დადგომას, სასამართლო თავისი შეხედულების მიხედვით უმსუბუქებს სასჯელს.⁹⁵

არინა ისეთი ქვეყნები, რომელთა კანონმდებლობა არ შეიცავს სპეციალურ მითითებას დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ალების თაობაზე, მაგრამ მიუხედავად ამისა, სასამართლო პრაქტიკა მაინც იყენებს სასჯელისაგან გათავისუფლებას ან სასჯელის შემსუბუქებას ნებაყოფლობით ხელის ალების მიმართ (საფრანგეთი, ესპანეთი, ჩილე და სხვ.). ასეთია ზოგიერთი ის თავისებურება, რაც ამა თუ იმ ქვეყნის სისხლის სამართლის კანონმდებლობისთვისაა დამახასიათებელი დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ალების იურიდიული შედეგების განსაზღვრის საკითხში.

ყველა ქვეყნის სისხლის სამართლის კანონმდებლობა და სასამართლო პრაქტიკაც ამავე დროს ერთსულოვანია იმ საკითხში, რომ სასჯელისაგან გათავისუფლების (ან მისი შემსუბუქების) შეღავათი გრძელდება მხოლოდ და მხოლოდ იმ დანაშაულის მიმართ, რომლის ბოლომდე მიყვანაზეც თავისი ნებით აიღო ხელი დამნაშავემ. რაც შეეხება ნებაყოფლობით ხელის ალების მომენტამდე ფაქტიურად ჩადენილ ქმედობას, ამისთვის პირი აუცილებლად უნდა დაისაჯოს მაშინ, როცა ეს ქმედობა თავისი არსით წარმოადგენს სხვა დამოუკიდებელ დანაშაულს. მაგალითად, თუ დამნაშავემ თავისი ნებით აიღო ხელი მკვლელობის დამთავრებაზე, მაგრამ ხელის ალებამდე ჩადენილი თავისი ქმედობით დაზარალებულს მიაყენა სხეულის მძიმე დაზიანება, იგი გათავისუფლდება მკვლელობის მცდელობისათვის პასუხისმგებლობისაგან და პასუხს აგებს მხოლოდ სხეულის მძიმე დაზიანებისათვის. ასეთივე პოზიციაზე დგას

საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსიც, რომლის მე-18 მუხლის პირველი ნაწილი ადგენს: „იმ პირს, ვინც ნებაყოფლობით ხელს აიდებს დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაზე, სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა დაეკისრება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მის მიერ ფაქტიურად ჩადენილი ქმედობა შეიცავს სხვა დანაშაულის შემადგენლობას“. ვფიქრობ, ეს ნორმა საჭიროებს შემდგომ სრულყოფას, ვინაიდან მასში არაა ნათლად გაშოკავებული ის, თუ რისთვის აგებს პირი პასუხს და რისთვის თავისუფლდება პასუხისმგებლობისაგან. გარდა ამისა, ამ ნორმაში მოცემული მითითება იმის თაობაზე, რომ პირი ფაქტიურად ჩადენილი მოქმედებისათვის პასუხს აგებს მაშინ, თუ ეს უკანასკნელი „შეიცავს სხვა დანაშაულის შემადგენლობას“, - არაზუსტია. დანაშაულის შემადგენლობის არსებობა ყოველთვის არ ნიშნავს დანაშაულის არსებობასაც, ვინაიდან შესაძლებელია დანაშაულის შემადგენლობა ფორმალურად არსებობდეს, მაგრამ მოქმედება თავისი შინაარსით იმდენად უმნიშვნელო იყოს უმართლობის ხარისხის თვალსაზრისით, რომ იგი დანაშაულად ვერ ჩაითვლება. ამიტომ მართო დანაშაულის შემადგენლობა ვერ გამოდგება პასუხისმგებლობის დამაფუძნებლად. იგი მხოლოდ ერთერთი ელემენტია დანაშაულისა მართლწინააღმდეგობასა და ბრალთან ერთად, პასუხისმგებლობის საფუძველი კი დანაშაულის ჩადენაა.* აქედან გამომდინარე, განხილულ ნორმაში უნდა გაკეთდეს მითითება, რომ ნებაყოფლობით ხელის ადებისას ფაქტიურად ჩადენილი ქმედობისათვის პასუხისმგებლობა დადგება მაშინ, თუ იგი წარმოადგენს სხვა დანაშაულს.

* ამ თვალსაზრისის დასაბუთება იხილ.ო.გამყრელიძის ნაშრომში - „სისხლისსამართლებრივი უმართლობის პრობლემა და თანამონაწილეობის დასჯადობის საფუძველი“. გვ.124-138.

ყოველივე ამის გათვალისწინებით საქართველოს რესპუბლიკის სის-
 ხლის სამართლის კოდექსის მე-18 მუხლი ასე უნდა ჩამოყალიბდეს: მუხ-
 ლის პირველ ნაწილში უნდა განისაზღვროს დანაშაულის ჩადენაზე ნება-
 ყოფლობით ხელის ადების ცნება. მეორე ნაწილში უნდა მიეთითოს:

„პირი თავისუფლდება იმ დანაშაულისათვის სისხლისსამართლებრი-
 ვი პასუხისმგებლობისაგან, რომლის ბოლომდე მიყვანაზეც ნებაყოფლობით
 აიღო ხელი“. იმავე მუხლის მესამე ნაწილში უნდა დადგინდეს: „იმ
 პირს, ვინც ნებაყოფლობით აიღო ხელი დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაზე,
 სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა ფაქტიურად ჩადენილი ქმედო-
 ბისათვის ეკისრება მხოლოდ მაშინ, თუ ეს ქმედობა სხვა დანაშაულს
 წარმოადგენს“.

მიზანშეწონილი იქნება აგრეთვე, საქართველოს რესპუბლიკის სი-
 ხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-5 მუხლში გათვალისწინებული
 იქნეს დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადება, როგორც ისე-
 თი გარემოება, რომლის არსებობის დადგენის შემთხვევაში არ დაიშვება
 სისხლის სამართლის საქმის აღძვრა, ხოლო აღძრული საქმე უნდა შეწყ-
 დეს. ამასთანავე სასურველია იმავე მუხლში გაკეთდეს შენიშვნა, რომ
 გამოძიების ან სასამართლოში განხილვის სტადიაზე დანაშაულის ჩადე-
 ნაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების ფაქტის გამომჟღავნებისას არ დაიშ-
 ვება სისხლის სამართლის საქმის წარმოების შეწყვეტა, თუ პირი, ვის
 მიმართაც საქმეა აღძრული, ამის წინააღმდეგია. ასეთი დათქმა იმიტო-
 მათ საჭირო, რომ შესაძლოა პირი არ მიიჩნევდეს თავს დამნაშავედ, ხო-
 ლ დაწყებული დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაზე ნებაყოფლობით ხელის
 ადების ფაქტის არსებობის აღიარება სულაც არ ნიშნავს პირის უდანა-
 შაულობას.

§4. დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღება და „ქმედითი მონაწილეობა“

სისხლის სამართალში დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ყველაზე ახლო მონათესავეა „ქმედითი მონაწილეობის“ ინსტიტუტი. ტერმინი „ქმედითი მონაწილეობა“ პირობითი ხასიათისაა, მისი მეშვეობით აღინიშნება დანაშაულის ჩადენის შემდეგ პირის მიერ განხორციელებული გარკვეული მოქმედებები, რომელიც მიმართულია დანაშაულის იმ შედეგების თავიდან აცილებისაკენ, რომელსაც არ მოიცავს მოცემული დანაშაულის შემადგენლობა და აქვს დამატებითი ხასიათი. „ქმედითი მონაწილეობისა“ დადებითი პოსტკრიმინალური მოქმედება პირის მიერ უნდა ხორციელდებოდეს ნებაყოფლობით, გარეგანი იძულების გარეშე. ტერმინი „ქმედითი მონაწილეობა“ პირობითია იმიტომ, რომ სინამდვილეში პირი, რომელიც ნებაყოფლობით აღმოფხვრის მის მიერ ჩადენილი დანაშაულის შედეგებს ან ახორციელებს სხვა რომელიმე დადებით პოსტკრიმინალურ მოქმედებას, შესაძლოა არც წუზდეს და არც ნაწილობრივ მის მიერ ჩადენილ დანაშაულს, არ ინანიებდეს მას, ამ სიტყვის ნამდვილი მნიშვნელობით, არამედ მოქმედებდეს იმ მიზნით, რომ დაიმსახუროს კანონით გათვალისწინებული სასჯელის შემსუბუქება.

ამრიგად, დანაშაულის ჩადენაზე ხელის აღებასა და „ქმედითი მონაწილეობა“ შორის საერთო ისაა, რომ ორივეს აქვს ერთი და იგივე დამაფუძნებელი ნიშანი, კერძოდ ორივე შემთხვევაში სუბიექტი თავის დადებით პოსტკრიმინალურ ქმედებას ახორციელებს ნებაყოფლობით. მიუხედავად ამ დიდი მსგავსებისა, მათ შორის არსებითი ხასიათის განსხვავებაცაა, რასაც აქვს დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა. ისინი დამოუკიდებელი ინსტიტუტებია სისხლის სამართლისა, რომლებთანაც დაკავშირებულია განსხვავებული იურიდიული შედეგები. თუკი დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღება პირს ათავი-

სუფლებს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისა და სასჯელისაგან, „ქმედითი მონაწილეობა“ ამსუბუქებს ამ უკანასკნელთა მხოლოდ კანონით გათვალისწინებული გამონაკლის შემთხვევებში (ისინი პირდაპირ არის მითითებული კანონში, იხ. საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის 65-ე მუხლის მე-2 ნაწილი,⁹⁶ 190-ე მუხლის მე-3 ნაწილი და 238-ე მუხლის შენიშვნა⁹⁷) ათავისუფლებს დამნაშავეს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან გარკვეული სახის პოსტკრიმინალური მოქმედებები, რომლებიც „ქმედითი მონაწილეობის“ განსაკუთრებულ გარემოებებს წარმოადგენენ.

„ქმედითი მონაწილეობა“ თავისი არსით არის პირის მიერ დანაშაულის ჩადენის შემდეგ ნებაყოფლობით განხორციელებული მოქმედება, რომელიც მიმართულია ჩადენილი დანაშაულის შედეგების აღმოსაფხვრელად ან მოსალოდნელი შედეგების თავიდან ასაცილებლად, აგრეთვე, ისეთი ნებაყოფლობითი პოსტკრიმინალური მოქმედება სუბიექტისა, რომელიც ხელს უწყობს მის მიერ ჩადენილი დანაშაულის გამოძიებასა და მართლმსაჯულების განხორციელებას. აქ მოხსენიებული „დანაშაულის ჩადენაში“ იგულისხმება როგორც დამთავრებული, ისე დაუმთავრებელი დანაშაულის ჩადენა. ამრიგად, „ქმედითი მონაწილეობა“ ობიექტურად გამოიხატება ისეთ პოსტკრიმინალურ მოქმედებათა განხორციელებაში, რომლებიც მიმართულია ჩადენილი დანაშაულის საწინააღმდეგოდ. სუბიექტური მომენტი კი გამოიხატება აღნიშნულ მოქმედებათა განხორციელების ნებაყოფლობითობაში. რამდენადაც უკვე ვიცით როგორც დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების, ისე „ქმედითი მონაწილეობის“ არსი, აქედან გამომდინარე შეიძლება განვიხილოთ ამ ორი ინსტიტუტის განმასხვავებელი კონკრეტული გარემოებები, რომლებიც მდგომარეობს შემდეგში:

I) ნებაყოფლობით ხელის ადება შესაძლებელია მხოლოდ პირდაპირი განზრახვით წარმართული დანაშაულის დროს, „ქმედითი მონაწილეობა“ კი

შესაძლებელია როგორც განზრახვი, ისე გაუფრთხილებელი დანაშაულის დროს; 2) ნებაყოფლობით ხელის აღება შესაძლებელია მხოლოდ დანაშაულის დამთავრებამდე, „ქმედითი მონაწილეობა“ კი ხორციელდება დანაშაულის ჩადენის შემდეგ; 3) ნებაყოფლობით ხელის აღება შესაძლებელია მხოლოდ ისეთი დანაშაულის ჩადენაზე, რომელსაც გააჩნია განვითარების წინასწარი სტადიები, „ქმედითი მონაწილეობა“ კი შესაძლებელია ნებისმიერი სახის დანაშაულის ჩადენისას; 4) ნებაყოფლობით ხელის აღებისას საქმე გვაქვს სუბიექტის მიერ თავისი ნებით შეწყვეტილ დანაშაულთან, ხოლო „ქმედითი მონაწილეობისას“ სუბიექტის ნების საწინააღმდეგოდ შეწყვეტილ დანაშაულთან; 5) ნებაყოფლობით ხელის აღება შეიძლება განხორციელდეს როგორც მოქმედების, ისე უმოქმედობის გზით, „ქმედითი მონაწილეობის“ სუბიექტს კი მხოლოდ აქტიური მოქმედება მოეთხოვება; 6) დანაშაულზე ხელის აღებისას სუბიექტი აკეთებს ნებაყოფლობით არჩევანს დანაშაულის ჩადენასა და არჩადენას შორის, ხოლო „ქმედითი მონაწილეობისას“ იგი არჩევანს აკეთებს დადებითი პოსტკრიმინალური მოქმედების განხორციელებასა და მისგან თავის შეკავებას შორის; 7) საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კანონმდებლობით დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღება ყოველთვის იწვევს პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებას, ხოლო „ქმედითი მონაწილეობა“ მხოლოდ ამსუბუქებს პასუხისმგებლობას და სამიოდე გამონაკლის შემთხვევაში ათავისუფლებს პასუხისმგებლობისაგან დანაშაულის ჩამდენს.

დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებისა და „ქმედითი მონაწილეობის“ გამიჯვნასთან დაკავშირებით იურიდიულ ლიტერატურაში გამოთქმულია ზოგიერთი მეტად სადაო დებულება. მაგალითად, დ. დიადკოს ამ ორი ინსტიტუტის ერთ-ერთ განმასხვავებელ გარემოებად მიაჩნია შემდეგი: მისი აზრით ნებაყოფლობით ხელის აღებისას პირის ქმედობა-

ში არ არსებობს დანაშაულის შემადგენლობა, ხოლო „ქმედითი მონაწილეობისას“ პირის ქმედობა ყოველთვის შეიცავს დანაშაულის შემადგენლობას.⁹⁸ დაახლოებით მსგავსი მოსაზრება გამოთქვა პროფ. თ. წერეთელმა: „... მაშინ როდესაც დანაშაულზე ხელის აღების დროს პირის მოქმედება არ განიხილება როგორც დანაშაული, ვინაიდან დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება სპობს ქმედობის საზოგადოებრივ საშიშროებას, დანაშაულის ჩადენის შემდეგ „ქმედითმა მონაწილემ“ შეიძლება გამოიწვიოს მხოლოდ სასჯელის მოხსნა და არა მოქმედების დანაშაულებრივი ხასიათის გაქარწყლება“.⁹⁹ ზემოთ უკვე იყო განხილული და დასაბუთებულიც, რომ პირის მიერ ნებაყოფლობით ხელის აღების მომენტამდე ჩადენილი ქმედობა ყოველთვის არის დანაშაულებრივი და ამ გარემოებას ვერაფერი ვერ შეცვლის, ვინაიდან იმ ფაქტების გაქარწყლება, რომლებიც წარსულის კუთვნილებას, ყოვლად შეუძლებელია. ამიტომ ამ თვალსაზრისით დასახელებულ ორ ინსტიტუტს შორის არავითარი განსხვავება არაა და ორივე მათგანი გულისხმობს სუბიექტის მიერ დადებითი პოსტკრიმინალური მოქმედებების განხორციელებას,

ა. საფრონოვი მიუთითებს კიდევ ერთ გარემოებაზე, რომელიც მისი აზრით ერთმანეთისაგან განასხვავებს ზემოაღნიშნულ ორ ინსტიტუტს. კერძოდ, ნებაყოფლობით ხელის აღებისას სუბიექტი შეიძლება მოქმედებდეს სხვადასხვა მოტივებით, ხოლო „ქმედითი მონაწილის“ დროს ძირითადი წამყვანი მოტივი ყოველთვის არის ღრმა სინანული ჩადენილის გამო, სწრაფვა გამოსწორებისაკენ.¹⁰⁰ ა. საფრონოვის აღნიშნული მოსაზრება საფუძველს მოკლებულია, ვინაიდან სულაც არ არის სავალდებულო მოქმედი კანონმდებლობის მიხედვით, სუბიექტი აუცილებლად იწინებდეს ჩადენილ მოქმედებას, არამედ მთავარია მან ნებაყოფლობით განახორციელოს დადებითი პოსტკრიმინალური მოქმედება – გამოასწოროს მიყენებული ზიანი, აანაზღაუროს მიყენებული ზარალი, ხელი შეუწყოს გამოძიებას დანაშაულის გახსნაში, ჩააბაროს მის უკანონო მფლობელო-

ბაში არსებული ცეცხლსასროლი იარაღი და ა.შ. ამიტომ „ქმედითი მონაწილეობის“ დროსაც სუბიექტის მამოძრავებელი მოტივები შეიძლება ისეთივე მრავალფეროვანი იყოს, როგორც დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებისას. გერმანელ კრიმინალისტს ჰ.-ჰ.იეშეს გამოთქმა - „ქმედითი მონაწილეობა“ შეცდომაში შემყვან ტერმინად მიაჩნია, ვინაიდან მსგავს შემთხვევებში მონაწილეობა შეიძლება ფრიად უმნიშვნელოდ იყოს წარმოდგენილი. მისი აზრით მონაწილეობა აქ მხოლოდ ერთ-ერთი შესაძლებელი მოტივია.¹⁰¹ სწორედ ამიტომ გამოთქმა „ქმედითი მონაწილეობა“ უნდა მივიჩნიოთ პირობით ტერმინად.

• აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებასა და „ქმედით მონაწილეობას“ შორის დგას კიდევ ერთი სახის დადებითი პოსტკრიმინალური მოქმედება სუბიექტისა, რომლის მიმართ იურიდიულ ლიტერატურაში ნაკლებადაა გამახვილებული ყურადღება. ეს გახლავთ სუბიექტის მიერ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების წარუმატებელი ცდა. მას ვერ ჩავთვლით „ქმედით მონაწილეობად“, ვინაიდან სუბიექტი ჯერ კიდევ უშუალოდ დანაშაულის ჩადენის პროცესში იწყებს აქტიურობას დანაშაულის დამთავრების თავიდან ასაცილებლად, მაგრამ ეს ცდა მიზანს ვერ აღწევს პირისაგან დამოუკიდებელი მიზეზების გამო. „ქმედითი მონაწილეობა“ კი, როგორც უკვე აღინიშნა, დანაშაულის ჩადენის შემდეგ ხორციელდება. აღნიშნულ მოვლენას ვერც დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებად ჩავთვლით, ვინაიდან აქეთკენ მიმართული სუბიექტის მოქმედებანი მიზანს ვერ აღწევს, კერძოდ, ვერ ხერხდება დანაშაულის დამთავრების თავიდან აცილება, რომელთანაც მიზეზობრივ კავშირშია სუბიექტის ადრინდელი კრიმინალური მოქმედება (ცხადია აქ არ იგულისხმება ისეთი შემთხვევა, როდესაც სუბიექტი ახერხებს გამოეთიშოს დანაშაულის განვითარების მიზეზობრივ ჯაჭვს, რის გამოც მას აღარ ეკისრება პასუხისმგებლობა მისგან დამოუკიდებლად დამთავრებული დანაშაულისათვის),

აღნიშნულიდან გამომდინარე, ჩემი აზრით, დანაშაულის ჩადენა-ზე ნებაყოფლობით ხელის ადების წარუმატებელი, უშუალოდ ცდა უნდა ჩაითვალოს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელ დამოუკიდებელ გარემოებად, რომელიც სასამართლომ უნდა გაითვალისწინოს სასჯელის დანიშვნის დროს. იგი შეიძლება შეტანილი იქნას სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელი გარემოებების ჩამონათვალში, მაგრამ თუკი ეს არ მოხდება, ამით ხელი მაინც ვერ შეეშლება მის გამოყენებას სასამართლოს მიერ, ვინაიდან კანონში მოცემული პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელი გარემოებების ჩამონათვალი არის არა ამომწურავი, არამედ სანიმუშო.

აქ გაკეთებულია „ქმედითი მონანიების“ იურიდიული ბუნების მხოლოდ მოკლე დახასიათება, რამდენადაც ამას ძირითადი თემის განხილვა მოითხოვდა. საერთოდ „ქმედითი მონანიება“ სისხლის სამართლის მეტად საინტერესო ინსტიტუტია, რომელიც ისეთივე ფართო და მრავალმხრივ გამოკვლევას მოითხოვს, როგორც დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების ინსტიტუტი. ამიტომ ცხადია, წინამდებარე ნაშრომს ვერ ექნება „ქმედითი მონანიების“ ამომწურავი განხილვის პრეტენზია. შემოვიფარგლები მხოლოდ მისი კონკრეტული სახეების მოკლე მიმოხილვით.

„გარემოებები ანუ დადებითი პოსტკრიმინალური მოქმედებები, რომლებიც მიეკუთვნებიან „ქმედით მონანიებას“, შეიძლება დავყოთ სამ ჯგუფად. პირველ ჯგუფს მიეკუთვნებიან მოქმედებები, რომლებიც მიმართულნი არიან ჩადენილი დანაშაულის შედეგების შემცირებისაკენ ან ლიკვიდაციისაკენ. ასეთია საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის 38-ე მუხლის პირველი ნაწილის I) პუნქტით გათვალისწინებული გარემოებები: ჩადენილი დანაშაულის მაცნე შედეგების თავიდან აცილება; მიყენებული ზარალის ნებაყოფლობით ანაზღაურება; მიყენებული ზიანის გამოსწორება დამნაშავის მიერ.

მეორე ჯგუფს შეადგენს ის დადებითი პოსტკრიმინალური მოქმედებები, რომლებიც ხელს უწყობენ ჩადენილი დანაშაულის გახსნასა და გამოძიებას, აგრეთვე ამ დანაშაულის მიმართ მართლმსაჯულების განხორციელებას. ამ კატეგორიას მიეკუთვნება საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის 38-ე მუხლის პირველი ნაწილის 9) პუნქტით გათვალისწინებული გარემოებები: გულწრფელი მონანიება; ბრალის აღიარებით გამოცხადება. ამავდროულად კატეგორიას მიეკუთვნება რუსეთის, უკრაინის, სომხეთისა და ზოგიერთი სხვა რესპუბლიკის კანონმდებლობით გათვალისწინებული სხვა გარემოება, კერძოდ, დანაშაულის გახსნისათვის ხელის შეწყობა, ხოლო ლიტვის რესპუბლიკის კანონმდებლობა გულწრფელ მონანიებასა და ბრალის აღიარებით გამოცხადებასთან ერთად ითვალისწინებს სხვა დამნაშავეების გამოძიებას.

მესამე ჯგუფში შედის ის პოსტკრიმინალური მოქმედებები, რომლებიც დანაშაულის დროულად გახსნასთან ერთად ხელს უწყობენ ჩადენილი დანაშაულისაგან მომავალში მოსალოდნელი გარკვეული ანტისოციალური მოვლენების, მათ შორის ახალ დანაშაულთა ჩადენის თავიდან აცილებას; ასეთი გარემოებები გათვალისწინებულია საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის 65-ე მუხლის მეორე ნაწილით (ნებაყოფლობით განცხადება უცხოეთის ორგანიზაციებთან და ორგანოებთან კავშირის შესახებ), 190-ე მუხლის მესამე ნაწილით (ნებაყოფლობით განცხადება ქრთამის მიცემის შესახებ) და 238-ე მუხლის შენიშვნით (უნებართვო ცეცხლსასროლი იარაღის, საბრძოლო მასალებისა და ფეთქებად ნივთიერებათა ნებაყოფლობით ჩაბარება). ამ ჯგუფს მიეკუთვნება აგრეთვე ტაჯიკეთის რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის 130-ე მუხლის მეორე ნაწილითა და თურქმენეთის რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის 127-ე მუხლის მე-3 ნაწილით გათვალისწინებული გარემოება - ნებაყოფლობით განცხადება საცოლის გამოსასყიდის (კალიმის) გადახდის შესახებ. მესამე ჯგუფში ჩამოთვლილი გარემოებები

სხვა მხრივაც განსხვავდებიან პირველ ორ ჯგუფში გაერთიანებული გა-
რემოებებისაგან, კერძოდ, ისინი მოცემულია სისხლის სამართლის კა-
ნონმდებლობის განსაკუთრებულ ნაწილში. გარდა ამისა, ისინი სისხლის
სამართლის პასუხისმგებლობისაგან ათავისუფლებენ დანაშაულის ჩამდენ
პირს.

• მოცემული კლასიფიკაციის პირველ ჯგუფში შედის ისეთი გარემოე-
ბა, როგორიცაა ჩადენილი დანაშაულის მავნე შედეგების თავიდან აცი-
ლება. მითითებულ მავნე შედეგებში იგულისხმება მხოლოდ დანაშაულის
შემადგენლობით გათვალისწინებული შედეგები. როგორც ზემოთ იყო და-
საბუთებული, დამთავრებული დანაშაულის შემადგენლობით გათვალისწინე-
ბული შედეგის ნებაყოფლობით თავიდან აცილება წარმოადგენს დანაშაუ-
ლის ბოლომდე მიყვანაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ერთ-ერთ სახეს,
სწორედ დამთავრებული დანაშაულის შემადგენლობის გარეთ მყოფი მავ-
ნე შედეგების თავიდან აცილებაზეა ლაპარაკი საქართველოს რესპუბ-
ლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის 38-ე მუხლის პირველ პუნქტში.
მაგალითად, პირმა ჩაიდინა სამსახურებრივი სიყალბე ანგარებით ან
სხვა პირადი მიზნით. ასეთ მოქმედებას ადვილი შესაძლებელია მოჰყ-
ვეს ფრიად მავნე შედეგები, როგორც საზღელწიფოს, ისე მოქალაქეთა კა-
ნონიერი ინტერესების საზიანოდ, რომელიც კანონში მოცემული დანაშა-
ულის შემადგენლობის ნიშნად არ არის გათვალისწინებული. ამ შემთხვე-
ვაში, თუკი სიყალბის ჩამდენი მისი მოქმედებიდან გამომდინარე მავ-
ნე შედეგებს თავიდან აიცილებს თავისი ნებით, მაშინ მას უნდა შე-
ეფარდოს სსკ-ის 38-ე მუხლის I) პუნქტი „ქმედითი მონაწილისათვის“.
ასევე შეიძლება ითქვას ისეთ დანაშაულზე, როგორიცაა ცრუ დასმენა
დანაშაულის ჩადენაში. ამგვარ მოქმედებას შეიძლება ძალიან მძიმე
შედეგები მოჰყვეს დაზარალებულისათვის (უკანონო დაპატიმრება, მართ-
ლმსაჯულების ორგანოების მიერ გამოუსწორებელი შეცდომის დაშვება
და სხვ.), რაც კანონში არაა გათვალისწინებული.

ცრუ დამსმენის მიერ ასეთი შედეგების ნებაყოფლობით თავიდან აცილება (მაგალითად, დროული განცხადება ცრუ დასმენის თაობაზე, ვიდრე დაზარალებულს პასუხისგებაში მისცემენ და დააპატიმრებენ, ანდა ვიდრე მის მიმართ გამოიტანენ ან სისრულეში მოიყვანენ ცრუ დასმენის შედეგად გამოტანილ მცდარ განაჩენს) უნდა დაკვალიფიცირდეს „ქმედით მონაწილეობა“ და შესაბამისად სასჯელიც უნდა შეუმსუბუქდეს.

საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის 38-ე მუხლის I) პუნქტში დასახელებულია კიდევ ორი გარემოება, მათში იგულისხმება პირის მიერ ნებისმიერი დანაშაულის ჩადენის შედეგად მიყენებული ნებისმიერი ზარალის ან ზიანის ანაზღაურება და გამოსწორება (ცხადია იგულისხმება ისეთი სახის ზარალი და ზიანი, რომელთა კომპენსაცია და გამოსწორება შესაძლებელია). ლაპარაკია როგორც განზრახი, ისე გაუფრთხილებელი დანაშაულით, აგრეთვე როგორც მატერიალური, ისე ფორმალური დანაშაულით მიყენებულ ზარალსა და ზიანზე. ყველა დასახელებულ შემთხვევაში პირის მიერ განხორციელებული პოსტკრიმინალური მოქმედება, რომელიც გამოიხატება დაზარალებულისათვის მიყენებული ზარალის კომპენსაციასა ან ზიანის აღმოფხვრაში, უნდა შეფასდეს „ქმედით მონაწილეობა“. რა თქმა უნდა, მითითებულ ზარალსა და ზიანში ამჟღერად იგულისხმება როგორც დამთავრებული დანაშაულის შემადგენლობით გათვალისწინებული, ისე შემადგენლობით გაუთვალისწინებელი ზარალი და ზიანი.

• შემოადინებული კლასიფიკაციის მეორე ჯგუფში, როგორც უკვე ითქვა, გაერთიანებულია შემდეგი გარემოებები: გულწრფელი მონაწილეობა, ბრალის აღიარებით გამოცხადება, დანაშაულის გახსნისათვის ხელის შეწყობა, სხვა დამნაშავეების გამოყვანება. შეიძლება ისიც მოხდეს, რომ პირი გამოცხადდება რა ბრალის აღიარებით, მან ამავდროულად გულწრფელად მოინანიოს ჩადენილი დანაშაული, გამოძიებას გადასცეს დანაშაულის თაობაზე მისთვის ცნობილი ყველა ინფორმაცია, ამასთანავე დროულად

ლად ამხილოს სხვა თანამზრახველებიც. ცხადია, ამგვარი რამ ყოველთვის არ ხდება, ამიტომ შესაძლებელია დამნაშავემ განახორციელოს ერთ-ერთი დასახელებული მოქმედებათაგანი, საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კანონმდებლობით დასახელებული მოქმედებებიდან იცნობს მხოლოდ ორს: გულწრფელ მონანიებასა და ბრალის აღიარებით გამოცხადებას.

გფიქრობ გამოთქმა „გულწრფელი მონანიება“ ლოგიკურ შეუსაბამობას წარმოადგენს, რადგან მონანიება, თუ იგი გულწრფელი არაა, ვერ ჩაითვლება მონანიებად. უფრო სწორად არაგულწრფელი მონანიება არ არსებობს. ამიტომ, ჩემი აზრით, კანონის ტექსტში „გულწრფელი მონანიება“ უნდა შეიცვალოს სიტყვებით: „დანაშაულის მონანიება“. უდავოა, რომ დანაშაულის მონანიებისას პირი თავის ბრალსაც აღიარებს, მაგრამ ბრალის აღიარებით გამოცხადებისას პირი შესაძლოა სულაც არ ინანიებდეს ჩადენილ დანაშაულს. მიუხედავად ამისა მასზე უნდა გავრცელდეს კანონის მიერ ბოძებული შედეგათი, ცინაიდან დასახელებული გარემოებანი ცალ-ცალკეა შეტანილი სისხლის სამართლის კოდექსის 38-ე მუხლის მე-9 პუნქტში. ამდენად ვერ დავავალდებულებთ ბრალის აღიარებით გამოცხადებულ დამნაშავეს აუცილებლად ინანიებდეს მის მიერ ჩადენილ დანაშაულს. მას ამის გარეშეც უნდა შეუძლებდეს სასჯელი. თუ ბრალის აღიარებით გამოცხადება მოხდა დანაშაულის განვითარების ადრეულ სტადიაზე და ამის მეოხებით დანაშაულის დამთავრების თავიდან აცილება მოხერხდა, მაშინ გვექნება დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაზე ნებაყოფლობით ხელის აღება და არა „ქმედითი მონანიება“. ასეთ შემთხვევაში პირი, რომელიც ბრალის აღიარებით გამოცხადდა, უნდა გათავისუფლდეს პასუხისმგებლობისაგან იმ წესების დაცვით, რომლებიც გათვალისწინებულია დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ამღებისათვის.

რაც შეეხება ისეთ გარემოებებს, როგორცაა დანაშაულის გახსნი-

სათვის ხელის შეწყობა და სწვა დამნაშავეების გამომჟღავნება, მართალია მათ ქართული კანონმდებლობა უშუალოდ არ მოიხსენიებს, მაგრამ მიუხედავად ამისა სასამართლოს მიერ ისინი მაინც უნდა იქნას მხედველობაში მიღებული, როგორც „ქმედითი მონაწილის“ აქტი და მაშასადამე პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელი.

•მესამე ჯგუფში გაერთიანებულია საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებულ ნაწილში მოცემული სპეციალური გარემოებები, რომლებიც პირს ათავისუფლებენ სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან. პირველი მათგანია 65-ე მუხლის (სამშობლოს დალატი) მე-2 ნაწილით გათვალისწინებული გარემოება. აღნიშნული ნორმა ადგენს: „სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან თავისუფლება საქართველოს რესპუბლიკის მოქალაქე, რომელიც უცხოეთის ორგანოებმა ან ორგანიზაციებმა გადაიბირეს საქართველოს რესპუბლიკის წინააღმდეგ მტრული საქმიანობის განსახორციელებლად, თუ მან მიღებული დავლების შესასრულებლად არავითარი მოქმედება არ ჩაიდინა და ნებაყოფლობით განუცხადა საქართველოს რესპუბლიკის ხელისუფლების ორგანოებს უცხოეთის ორგანოებთან და ორგანიზაციებთან თავისი კავშირის შესახებ“.

სისხლის სამართლის თეორიაში პირის ასეთი მოქმედება მიჩნეულია „ქმედითი მონაწილად“, რაც ჩემი აზრით მოკლებულია რეალურ საფუძველს. საქართველოს რესპუბლიკის მოქალაქის მიერ მხოლოდ თანხმობის მიცემა უცხო სახელმწიფოს ორგანოებისა და ორგანიზაციებისადვის, რომ განახორციელებს თავისი ქვეყნის მიმართ მტრულ საქმიანობას და აღმოუჩინს მათ სათანადო დახმარებას, ვერ ჩაითვლება დამთავრებულ დანაშაულად. სისხლის სამართლის კოდექსის იმ თავში, რომელიც ითვალისწინებს რესპუბლიკის წინააღმდეგ მიმართულ სახელმწიფო დანაშაულებს, არ მოიპოვება ისეთი შემადგენლობა ხსენებული კატეგორიის დანაშაულისა, რომლის ჩადენილად ცნობისათვის აუცილებელი არ იყოს რაი-

მე კონკრეტული მოქმედების განხორციელება. ვიდრე პირი ასეთი მოქმედების უშუალო განხორციელებას არ შედგომია, მის მიერ მხოლოდ თანხმობის მიცემა ამგვარი მოქმედების განხორციელებაზე, უკიდურეს შემთხვევაში მხოლოდ და მხოლოდ დანაშაულის მომზადებად შეიძლება იქნეს დაკვალიფიცირებული და თუკი პირი ჯერ კიდევ მოსამზადებელ ეტაპზე ამბობს უარს დანაშაულის განხორციელებაზე, თავს იკავებს შემდგომი მოქმედების ჩადენაზე, მაშინ სახეზეა დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების კლასიკური შემთხვევა და არა „ქმედითი მონაწილეობა“, ამ თვალსაზრისის იხივ ადასტურებს, რომ უცხოეთის ორგანოებისა და ორგანიზაციების მიერ საქართველოს რესპუბლიკის მოქალაქის გადაბირება, რაც აუცილებლობით გულისხმობს ამ უკანასკნელის მიერ თანხმობის მიცემას თავისი ქვეყნის წინააღმდეგ მოქმედებაზე, სისხლის სამართლის კოდექსში არ არის გათვალისწინებული დანაშაულის დამოუკიდებელი შემადგენლობის სახით.

ამრიგად, საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის 65-ე მუხლის მე-2 ნაწილით გათვალისწინებულ შემთხვევაზე უნდა გავრცელდეს დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადებისათვის დადგენილი წესები. როგორ უნდა გადაწყდეს საკითხი იმ შემთხვევაში, როდესაც საქართველოს რესპუბლიკის მოქალაქემ ნებაყოფლობით არაერთმხრივ მოქმედება არ ჩაიდინა მტრის დავალების შესასრულებლად, მაგრამ არ განუცხადებია ამის თაობაზე ხელისუფლების ორგანოებისათვის? ასეთ შემთხვევაში, თუ მისგან შეპირებული მოქმედების გარეშე დანაშაულის ჩადენა შეუძლებელია, იგი მთლიანად გათავისუფლდება პასუხისმგებლობისაგან. ხოლო თუ დანაშაული მაინც გრძელდება და ბოლომდე მივა პირის მიერ მტრისათვის დახმარებაზე წინათ მიცემული თანხმობისაგან დამოუკიდებლად, იგი პასუხისმგებებაში მიეცემა მხოლოდ სახელმწიფო დანაშაულის განუცხადებლობისათვის (მუხ. 90), მხოლოდ მაშინ, როდესაც მტრისათვის წინათ მიცემული თანხმობა მიზეზობრივ კავშირში აღმოჩნ-

დება ჩადენილ დანაშაულთან, მიუხედავად იმისა, რომ მას პირადად არაფერი გაუკეთებია მტრის დავალების შესასრულებლად, საქართველოს რესპუბლიკის მოქალაქე პასუხს აგებს 65-ე მუხლის პირველი ნაწილით სამშობლოს ღალატისათვის. ასეთივე იქნება იურიდიული შედეგი იმ შემთხვევაშიც, როდესაც საქართველოს რესპუბლიკის მოქალაქემ არაფერი არ გააკეთა მიღებული დავალების შესასრულებლად და დროულად განუცხადა ხელისუფლების ორგანოებს უცხოეთის ორგანიზაციებთან თავის კავშირის შესახებ, მაგრამ მიუხედავად ამისა ვერ მოხერხდა დანაშაულის თავიდან აცილება. რა თქმა უნდა, პასუხისგებაში მისაცემად აუცილებელია, რომ პირის მიერ წინათ მიცემული თანხმობა მიზეზობრივ კავშირში იყოს ჩადენილ დანაშაულთან. ყოველივე ამის გამო, ჩემი აზრით, სრულიად ზედმეტია 65-ე მუხლის მე-2 ნაწილში დათქმული სავალდებულო პირობა, რომ პირმა ნებაყოფლობით განუცხადოს ხელისუფლების ორგანოებს უცხოეთის ორგანიზაციებთან თავისი კავშირის შესახებ. ამიტომ აღნიშნული დათქმა ამოღებული უნდა იქნეს კანონის ტექსტიდან.

საბოლოოდ უნდა დავასკვნათ, რომ საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის 65-ე მუხლის მე-2 ნაწილით გათვალისწინებული გარემოება არის დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით. ხელის ალების კერძო შემთხვევა. კანონმდებლობაში მისი ცალკე გამოყოფა შეიძლება გამართლებული იყოს მხოლოდ იმით, რომ იგი იძლევა რესპუბლიკისათვის განსაკუთრებული საშიშროების მქონე სახელმწიფო დანაშაულის თავიდან აცილების პერსპექტივას.

შემდეგია საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის 190-ე მუხლის (ქრთამის მიცემა) მე-3 ნაწილით გათვალისწინებული გარემოება - ნებაყოფლობით განცხადება ქრთამის მიცემის შესახებ. აღნიშნული ნორმა ადგენს: „ქრთამის მიმცემი პირი თავისუფლდება სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან, თუ მის მიმართ აღგილი ჰქონდა ქრთამის გამოძახება ან თუ ამ პირმა ქრთამის მიცემის

შემდეგ ნებაყოფლობით განაცხადა ამის შესახებ“.

კანონის ეს ნორმა გამიზნულია ისეთი მძიმე და საშიში დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის ეფექტურობის ასამაღლებლად, როგორიცაა მექრთამეობა.* განვლილი ათწიულების გამოცდილება გვიჩვენებს, თუ რაოდენ მძიმე შედეგებს იწვევს სოციალური თვალსაზრისით სახელმწიფო აპარატში მექრთამეობის გავრცელება. ამიტომ დიდი მნიშვნელობა აქვს მექრთამეობის ფაქტების დროულ გამოვლენასა და აღკვეთას. კანონმდებლის მიერ შემოადნის ნორმის შემოტანა კოდექსში ნაკარნახევია ქრთამთან დაკავშირებულ დანაშაულთა გახსნის სიძნელებით. ასეთი ხასიათის დანაშაულის ჩადენა ხდება ფარულად, მხარეთა მორიგების საფუძველზე, ყოველგვარი მოწმის გარეშე, შენიღბული ხერხებით. სწორედ ამ გარემოებებმა აიძულა კანონმდებელი წასულიყო გარკვეულ დათმობაზე ქრთამის მიმცემის მიმართ, ამ უკანასკნელის პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებამდე კი. საამისოდ სავალდებულო პირობად დაუთქვა ის, რომ თავისი ნებით განაცხადოს ხელისუფლების ორგანოებში ქრთამის მიცემის თაობაზე, ან იმის თაობაზე, რომ თანამდებობის პირი მისგან მოითხოვს ქრთამს.

პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების პერსპექტივა სტიმულს აღწევს ქრთამის მიმცემს, რათა დროულად ამხილოს დამნაშავე. ქრთამის

* ო. გამყრელიძე გამოვიდა აღნიშნული ნორმის წინააღმდეგ იგი ეთანხმება მ. კორჩაგინის თვალსაზრისს (იხ. ჟურნ. „ОГОНЕК“, 1988, №36, გვ.5) იმის თაობაზე, რომ ხსენებული ნორმა ჩვენს საგამოძიებო პრაქტიკაში ზოგჯერ უარყოფით შედეგებს იწვევს, რადგან შეიძლება ყოველთვის გამოჩნდნენ „ქრთამის მიმცემები“, რომლებსაც თავისუფლად შეუძლიათ შესწამონ უდანაშაულო ადამიანს მათგან ქრთამის აღება, თვითონ კი ისარგებლონ კანონით მინიჭებული შეღავათით და დაუსჯელი დარჩნენ. ო. გამყრელიძე თავის მხრივ დასაძენს, რომ ეს ნორმა უთუოდ ეწინააღმდეგება პიროვნების თავისუფლების გარანტიას და ამიტომ მისი დატოვება კანონმდებლობაში გაუმართლებლად უნდა ჩაითვალოს (იხ. ო. გამყრელიძე, 2. დავამკვიდროთ კანონის უზენაესობა, გაზ. „თბილისი“, 1989 წლის 13 იანვარი, №011, გვ.3).

დნელია საბოლოო და ცალსახა გადაწყვეტილების გამოტანა მხოლოდ აქ მოტანილი არგუმენტების საფუძველზე, მაგრამ დასმული სა-

მიმცემი გათავისუფლდება პასუხისმგებლობისაგან მხოლოდ მაშინ, თუ ის ნებაყოფლობით განაცხადებს ქრთამის მიცემის თაობაზე და ამასთანავე მანამდე, ვიდრე ხელისუფლების ორგანოებისათვის ცნობილი გახდება მექრთამეობის ფაქტის შესახებ. ქრთამის მიმცემი მაშინაც გათავისუფლდება პასუხისმგებლობისაგან, როდესაც მან ნებაყოფლობით განაცხადა მას შემდეგ, რაც ხელისუფლების ორგანოებისათვის ეს ფაქტი, მართალია, უკვე ცნობილი გახდა, მაგრამ თვით ქრთამის მიმცემმა ამის შესახებ არაფერი იცოდა. ნებაყოფლობით განაცხადებისას ქრთამის მიმცემს უკან არ უბრუნდება დამნაშავეისათვის ქრთამის სახით. უკვე გადაცემული ფული, ძვირფასეულობა და სხვა ფასეულობა, რომელიც გადაირიცხება სახელმწიფო ბიუჯეტში. ქრთამის საგანი მას მხოლოდ მაშინ დაუბრუნდება უკან, თუ მან წინასწარ განუცხადა ხელისუფლების ორგანოს, რომ მისგან მოითხოვენ ქრთამს და ხსენებული საგნების დამნაშავეისათვის გადაცემა მოხდა საგამოძიებო ორგანოებთან შეთანხმებით, მექრთამის მხლებისა და ნივთიერი დამამტკიცებელი საბუთის მოსაპოვებლად.

ქრთამის გამოძალვისას ასევე თავისუფლდება ქრთამის მიმცემი პასუხისმგებლობისაგან, ოდონდ მას არ უბრუნდება გამომძალველისათვის გადაცემული ფული და სხვა ფასეულობა, თუ მას ნებაყოფლობით არ განუცხადებია, რომ გამოსძალეს ქრთამი.

ქრთამის მიცემის, ქრთამის მოთხოვნის ან ქრთამის გამოძალვის შესახებ ნებაყოფლობითი განცხადება შეიძლება გაკეთდეს როგორც წერილობითი, ასევე ზეპირი ფორმით. ორივე შემთხვევაში კომპეტენტური ორგანოები ვალდებული არიან მოახდინონ შესაბამისი რეაგირება მოქალაქისგან შემოსულ განცხადებაზე.

კითხი ფრიად დამაფიქრებელია. ამიტომ ვფიქრობ, რომ კანონმდებელმა, საფუძვლიანად უნდა განსაჯოს იგი, გაითვალისწინოს საგამოძიებო და სასამართლო პრაქტიკის გამოცდილება და მხოლოდ ამის შემდეგ განსაზღვროს კანონმდებლობაში აღნიშნული ნორმის ყოფნა-არყოფნის მიზანშეწონილობა.

კანონის მითითება, რომ ქრთამის გამოძალვის შემთხვევაში ქრთამის მიმცემი თავისუფლდება პასუხისმგებლობისაგან, ნაკარნახევია არა მარტო ჰუმანური მოსაზრებებით, არამედ დანაშაულის გახსნის მიზნითაც. იმის ცოდნა, რომ გამოძალვის შემთხვევაში ქრთამის მიმცემი აუცილებლად გათავისუფლდება პასუხისმგებლობისაგან, მოქალაქეს სტიმულს აძლევს უშიშრად განაცხადოს ქრთამის მიცემის შესახებ. მოქმედი კანონმდებლობით არ მოითხოვება რაღაც განცხადება ქრთამის მიცემის თაობაზე გაკეთდეს დაუყოვნებლივ, ამ დანაშაულის ჩადენისთანავე (ბ.მ.ლევონტიევი).¹⁰² მთავარია ეს მოხდეს მანამდე, ვიდრე ქრთამის მიმცემი შეიტყობდეს, რომ ხელისუფლების ორგანოებმა უკვე იციან მისდარი დანაშაულის შესახებ.

ქრთამის მიმცემის პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებისათვის არ აქვს მნიშვნელობა იმ მოტივებს, რომლითაც იგი ხელმძღვანელობდა განცხადების გაკეთებისას. მთავარია, რომ განცხადება იყოს ნებაყოფლობითი და არა იძულებითი. ვ.მაყაშვილი და გ.ტყეშელიაძე მართებულად შენიშნავენ, რომ თუ განცხადება ქრთამის მიმცემმა იმიტომ გააკეთა, რომ გარეშე პირები მას ემუქრებოდნენ მხილებით, ცხადია ასეთი განცხადება ვერ ჩაითვლება ნებაყოფლობით მოქმედებად და დანაშაულებად პასუხისმგებლობისაგან არ გათავისუფლდება.¹⁰³

პრაქტიკაში არც თუ იშვიათია შემთხვევა, როცა ქრთამის მიმცემს ჰყავს წამქეზებელი. ისმება საკითხი: უნდა გავრცელდეს თუ არა 190-ე მუხლის მე-3 ნაწილით დადგენილი შეღავათი ქრთამის მიცემის წამქეზებელზე, თუ ამ უკანასკნელმა ნებაყოფლობით განაცხადა მომხდარი ფაქტის შესახებ? ჩემი აზრით ამ საკითხთან მიმართებაში მართებული პოზიცია დაიკავა საქართველოს სასამართლო პრაქტიკამ. კერძოდ, უზენაესი სასამართლოს პრეზიდიუმმა 1974 წლის 8 დეკემბრის დადგენილებაში გ.წ.-სა და სხვათა საქმესთან დაკავშირებით განმარტა, რომ ქრთამის მიცემის შესახებ ნებაყოფლობით განცხადების შემთხვევაში სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან თავისუფლდება არა მხოლოდ

ქრთამის მიმცემი, არამედ წამქეზებელიც, თუკი მან ამსრულებელთან ერთად ნებაყოფლობით განაცხადა ქრთამის მიცემის თაობაზე.¹⁰⁴

საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებულ ნაწილში მოცემულია რადენილი დანაშაულისათვის პირის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების კიდევ ერთი კერძო შემთხვევა. ლაპარაკია 238-ე მუხლის (იარადის, საბრძოლო მასალებისა და ფეთქებად ნივთიერებათა უკანონოდ ტარება, შენახვა, გადაზავნა, გადაზიდვა, შეძენა, დამზადება ან გასაღება) შენიშვნაში გათვალისწინებული გარემოება. სახელდობრ, მითითებული ნორმა ადგენს: „პირი, რომელმაც ნებაყოფლობით ჩააბარა ცეცხლსასროლი იარაღი, საბრძოლო მასალა, ან ფეთქებადი ნივთიერებები, რომლებიც მას სათანადო ნებართვის გარეშე ჰქონდა თავისუფლდება სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან“.¹⁰⁵

აქ მოხსენიებულ ცეცხლსასროლ იარაღში არ იგულისხმება სანადირო გულუვლუიანი იარაღი (სანადირო თოფი) და მისთვის საჭირო მასალები - ვაზნები, საფანტი, დენთი და სხვა. 238-ე მუხლი აწესებს პასუხისმგებლობას ისეთი ცეცხლსასროლი იარაღის უნებართვოდ ფლობისათვის, როგორცაა სხვადასხვა მარკის პისტოლეტი, შაშხანა, ავტომატური იარაღი, ტყვიამფრქვევი, ნადმსატყორცნი და სხვა, რომლებიც მიეკუთვნებიან სამხედრო საბრძოლო აღჭურვილობას; სხვადასხვა სახის საბრძოლო მასალისა და ფეთქებადი ნივთიერების უკანონო ფლობისათვის; აგრეთვე, პასუხისმგებლობას ცივი იარაღის (ფინური დანა, ხანჯალი, კასტეტი და სხვა) უნებართვო ტარებისათვის, დამზადებისა და გასაღებისათვის, თუკი ეს მოქმედება დაკავშირებული არ არის რეწვასთან, სამსახურთან, საყოფაცხოვრებო პირობებთან, ანდა თუ ეს იარაღი ეროვნული ტანსაცმლის სამკაულს არ წარმოადგენს. 238-ე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაული დენადი დანაშაულია. იურიდიული თვალსაზრისით იგი დამთავრებულია ცეცხლსასროლი იარაღის უკანონო

შეძენისათვის, ან მიღებისთანავე და გრძელდება მანამ, ვიდრე დანაშავეს არ დააკავებენ ან თვითონ არ შეწყვეტს მას,

ცეცხლსასროლი იარაღი, მისი საბრძოლო მასალა ან სხვა ფეთქებადი ნივთიერება მომეტებული საფრთხის წყაროს წარმოადგენენ ადამიანთა სიცოცხლისა და ჯანმრთელობისათვის. მათი უკონტროლო ფლობისას შეიძლება ჩადენილი იქნეს მძიმე დანაშაული. სწორედ ასეთი შედეგების თავიდან ასაცილებლად კანონმდებელმა დააწესა შეღავათი, პასუხისმგებლობისაგან სრული და სავალდებულო გათავისუფლების სახით იმ პირებისათვის, რომლებიც ნებაყოფლობით ჩააბარებენ მათ უკანონო მფლობელობაში არსებულ ცეცხლსასროლ იარაღს, საბრძოლო მასალას ან ფეთქებად ნივთიერებას. პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების მთავარი პირობაა ის, რომ იარაღის, საბრძოლო მასალისა თუ ფეთქებადი ნივთიერების ჩაბარება უნდა მოხდეს ნებაყოფლობით, იძულების გარეშე. იარაღის ჩაბარება ჩაითვლება ნებაყოფლობითად იმის შემდეგაც, რაც ხელისუფლების ორგანოებისათვის უკვე ცნობილი გახდა პირის მიერ იარაღის უკანონოდ ფლობის შესახებ, თუკი არ იყო გამორიცხული მისი მფლობელის მიერ ამ იარაღის თავისუფალი გამოყენების შესაძლებლობა. ასეთ პირობებში იარაღის, საბრძოლო მასალისა და ფეთქებად ნივთიერებათა ჩაბარება იქნება ნებაყოფლობითი მაშინაც, როდესაც ეს მოქმედება პირმა განახორციელა ხელისუფლების ორგანოების მიერ მისთვის შესაბამისი წინადადების მიცემის შემდეგ.

ასეთია საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებულ ნაწილში გათვალისწინებული ჩადენილი დანაშაულისათვის დაწესებული პასუხისმგებლობისაგან პირის გათავისუფლების სამი გამონაკლისი შემთხვევა, დაკავშირებული ამ უკანასკნელის მიერ განსაზღვრული პოსტკრიმინალური მოქმედების განხორციელებასთან.

გფიქრობ, რომ მიზანშეწონილი იქნება ანალოგიური შეღავათები დაწესდეს საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კანონმდებ-

ლობით გათვალისწინებული მომეტებული საშიშროების მქონე ზოგიერთი მძიმე დანაშაულის ჩამდენი პირებისათვის, თუკი ისინი ნებაყოფლობით აიცდენენ ასეთ დანაშაულთან დაკავშირებულ მძიმე შედეგებს. ასეთია, მაგალითად, 73-ე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაული - ანტისახელმწიფოებრივი ორგანიზაციის შექმნა, რომლის მიზანია საქართველოს რესპუბლიკის კონსტიტუციური წყობილების დამხობა, საქართველოს რესპუბლიკის სუვერენული უფლებების შეზღუდვა, საქართველოს რესპუბლიკისაგან მისი ტერიტორიის ნაწილის გამოყოფა.¹⁰⁶ აღნიშნული მძიმე შედეგების თავიდან აცილების მიზნით, ჩემი აზრით, საჭიროა 73-ე მუხლს შენიშვნის სახით დაერთოს შემდეგი დებულება: „ანტისახელმწიფოებრივი ორგანიზაციის მონაწილე გათავისუფლება პასუხისმგებლობისაგან, თუ ის ნებაყოფლობით დაშლის ანტისახელმწიფოებრივ ორგანიზაციას ან დროულად გამოვა ამ ორგანიზაციიდან და ნებაყოფლობით განაცხადებს ხელისუფლების ორგანოებში ამგვარი ორგანიზაციის არსებობის შესახებ“, ცხადია, კანონის ეს შედავათი აღარ იმოქმედებს მას შემდეგ, როდესაც ანტისახელმწიფოებრივი ორგანიზაცია პრაქტიკულად უკვე შეუდგება დანაშაულებრივი მიზნის განხორციელებას.

ასეთივე შედავათი შეიძლება დაწესდეს სისხლის სამართლის კოდექსის 78-ე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაულთან დაკავშირებით - შეიარაღებული ბანდის ორგანიზება სახელმწიფო ან სხვა საწარმოებზე, დაწესებულებებზე, ორგანიზაციებზე ანდა ცალკეულ პირებზე თავდასხმის მიზნით, აგრეთვე ასეთ ბანდაში მონაწილეობა.¹⁰⁷ 78-ე მუხლს შეიძლება დაემატოს შენიშვნა, რომელიც დაადგენს: „პასუხისმგებლობა არ დაეკისრება ბანდის იმ მონაწილეს, რომელიც ნებაყოფლობით დაშლის შეიარაღებულ ბანდას ან დროულად გამოვა ბანდიდან და ნებაყოფლობით აცნობებს ხელისუფლების ორგანოებს ბანდის არსებობაზე, ანდა ნებაყოფლობით შეუშლის ხელს ბანდის მიერ შეიარაღებული თავდასხმების განხორციელებას“.

78^I მუხლის მეორე ნაწილი ითვალისწინებს ისეთ დანაშაულს, როგორცაა შრომა-გასწორების დაწესებულებასა ან საგამოძიებო იზოლატორში მოთავსებული პირის მიერ დანაშაულებრივი დაჯგუფების შექმნა ამავე დაწესებულებაში მოთავსებულ პირთა ტერორიზმის ან ადმინისტრაციულ თევდასხმის მოწყობის მიზნით ან ასეთ დაჯგუფებაში აქტიური მონაწილეობა.¹⁰⁸ 78^I მუხლის მე-2 ნაწილზე შეიძლება გაუკეთდეს ასეთი შინაარსის შენიშვნა: „პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება დანაშაულებრივი დაჯგუფების ის მონაწილე, რომელიც ნებაყოფლობით დაშლის დანაშაულებრივ დაჯგუფებას ან დროულად აცნობებს ადმინისტრაციას ასეთი დაჯგუფების არსებობაზე, ანდა ნებაყოფლობით შეუშლის ხელს დანაშაულებრივი დაჯგუფების მიერ შრომა-გამასწორებელი დაწესებულების ან საგამოძიებო იზოლატორის ადმინისტრაციულ თევდასხმას“.

88-ე მუხლი აწესებს პასუხისმგებლობას ყალბი ფულის, სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების ან უცხოეთის ვალუტის გასაღების მიზნით დაზავებისათვის, აგრეთვე გასაღებისათვის.¹⁰⁹ რათა თავიდან იქნეს აცილებული ყალბი ფულისა და უცხოური ვალუტის მიმოქცევაში მოხვედრა, რაც უდიდეს საშიშროებას უქმნის საქართველოს რესპუბლიკის ეკონომიკურ სისტემას, შეიძლება 88-ე მუხლს დაემატოს ასეთი შენიშვნა:

„პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება პირი, რომელიც ნებაყოფლობით ჩააბარებს მის მიერ დაზავებულ ყალბ ფულს, სახელმწიფო ფასიან ქაღალდებს ან უცხოეთის ვალუტასა და მათი დაზავებისათვის გამოყენებულ ტექნიკურ საშუალებებს“. დამნაშავემ ასეთი ნაბიჯი უნდა გადადგას მანამდე, ვიდრე არ დაუწყია ყალბი ფულის, ფასიანი ქაღალდებისა თუ უცხოეთის ვალუტის გასაღება. ამასთანავე ხსენებული პოსტკრიმინალური მოქმედება უნდა ჩაეთვალოს გასაღებაზე ნებაყოფლობით ხელის ადებად.

საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებულ ნაწილში მოცემულია ისეთი ორი მძიმე დანაშაულის განსაზ-

დგრება, რომელთა ჩადენასთან დაკავშირებით დანაშაულის მიმართ შე-
 ლაგათის სახით შეიძლება დაწესდეს მოცემული დანაშაულისათვის კანო-
 ნით გათვალისწინებულ სასჯელზე უფრო მსუბუქი სასჯელის დანიშვნა.
 ასეთია 133-ე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაული - ადამიანის მო-
 ტაცება ან თავისუფლების სხვაგვარად უკანონო აღკვეთა, ჩადენილი ან-
 გარებით ან სხვა ქვენა გრძნობით.¹¹⁰ 133-ე მუხლს შეიძლება დაემა-
 ტოს შენიშვნის სახით: „პირს, რომელიც ნებაყოფლობით გაათავისუფლებს
 მის მიერ მოტაცებულ ან უკანონოდ თავისუფლებადკვეთილ ადამიანს,
 შეეფარდება ამ დანაშაულისათვის კანონით გათვალისწინებულ სასჯელზე
 უფრო მსუბუქი სასჯელი“.

242² მუხლის პირველი ნაწილი ადგენს პასუხისმგებლობას რკინიგ-
 ზნის მოძრავი შემადგენლობის, საჰაერო, საზღვაო ან სამდინარო ხო-
 მალდის გატაცებისათვის, სატრანსპორტო დაწესებულებათა ხელში ჩაგ-
 დებისათვის. აგრეთვე, ტვირთის ხელში ჩაგდებისათვის, მისი გატაცე-
 ბის მიზნის გარეშე.¹¹¹ აღნიშნულ ნორმას შეიძლება დაემატოს ასეთი
 შენიშვნა: „ამ მუხლის პირველი ნაწილით გათვალისწინებული დანაშაუ-
 ლის ჩადენისას პირს დაენიშნება კანონით გათვალისწინებულზე უფრო
 მსუბუქი სასჯელი, თუ მან ნებაყოფლობით შეწყვიტა თავისი დანაშაუ-
 ლებრივი ქმედობა იმ მძიმე შედეგების დადგომამდე, რომლებიც შეიძლე-
 ბა მოჰყოლოდა ქმედობის შემდეგომ გაგრძელებას“.

თ ა ვ ი III

დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის
 აღების ქმედობის კვალიფიკაციის კერძო
 პრობლემები

სისხლის სამართლის თეორიასა და პრაქტიკაში საყოველთაოდ მიღებული და დამკვიდრებულია მსჯელობა დანაშაულის კვალიფიკაციის თაობაზე. დანაშაულის კვალიფიკაციაში გულისხმობენ ჩადენილი ქმედობის ნიშნებსა და სისხლისსამართლებრივი ნორმით გათვალისწინებული დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნებს შორის ზუსტი შესაბამისობის დადგენასა და იურიდიულ განმტკიცებას.¹ ეს განსაზღვრება დანაშაულის კვალიფიკაციისა ახასიათებს მას, როგორც სამართლებრივ მოვლენას. ამავდროს იგი უნდა განვიხილოთ როგორც კონკრეტული შემთხვევა უფრო ზოგადი მნიშვნელობის სამართლებრივი მოვლენებისა, როგორცაა იურიდიული კვალიფიკაცია და სისხლისსამართლებრივი კვალიფიკაცია. აკად. ვ. კუდრიავცევი აღნიშნავს, რომ სისხლისსამართლებრივი კვალიფიკაცია კერძო შემთხვევაა იურიდიული კვალიფიკაციისა. მას მხედველობაში აქვს ის, რომ ადამიანის ქმედობა შეიძლება დაკვალიფიცირდეს არა მარტო დანაშაულად, არამედ აგრეთვე სამოქალაქო დელიქტად, ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევად, დისციპლინარულ გადაცდომად და ა.შ. ხოლო დანაშაულის კვალიფიკაციისათვის აუცილებელი პირობად ითვლება სისხლის სამართლის კანონის ნორმაზე მითითება.²

მაგრამ მხედველობაში უნდა მივიღოთ ის გარემოება, რომ სისხლის სამართლის კანონმდებლობის ნორმაზე ყოველგვარი მითითება როდი წარმოადგენს დანაშაულის კვალიფიკაციას. ეს განპირობებულია იმით, რომ სისხლის სამართლის კანონმდებლობა შეიცავს სხვადასხვა ტიპის ნორმებს, რომელთაგან ზოგიერთი საერთოდ არ იძლევა რომელიმე დანაშაულის ნიშნების აღწერას. მიუხედავად ამისა, ისინი აუცილებელნი არიან ადამიანის ქმედობის შეფასებისათვის სისხლის სამართლის თვალსაზრისით.

ძირითადად ამგვარი ნორმები მოცემულია სისხლის სამართლის ზოგად ნაწილში, იშვიათ შემთხვევაში შეიძლება შეგვხვდეს კერძო ნაწილშიც (მაგალითად, სსკ-ის 185-ე მუხლი, სადაც განსაზღვრულია თანამდებობის პირის ცნება). ამრიგად, თუკი სისხლის სამართლებრივი კვალიფიკაცია განიხილება იურიდიული კვალიფიკაციის კერძო შემთხვევად, როგორც აკად. ვ. კუდრიაცევი მიუთითებს, მაშინ დანაშაულის კვალიფიკაცია შეიძლება განვიხილოთ სისხლის სამართლებრივი კვალიფიკაციის კერძო შემთხვევად.

სისხლის სამართალში კვალიფიკაციის თვალსაზრისით ადამიანთა ქმედობის შეფასება, მხოლოდ დანაშაულის კვალიფიკაციით რომ ამოიწურებოდეს, მაშინ სრულიად ზედმეტი იქნებოდა ისეთი ცნების შემოტანა, როგორცაა სისხლის სამართლებრივი კვალიფიკაცია. მაგრამ ასეთი ცნება არსებობს და სრულიად კანონზომიერად.³ ამას თავის მხრივ აუცილებლობით განაპირობებს ადამიანთა ისეთი მოქმედებების არსებობა, რომლებიც ვერ შეფასდება დანაშაულად, მაგრამ თავისი არსით არიან სისხლის სამართლებრივი მნიშვნელობის მქონენი, რომელთა თაობაზეც მხოლოდ სისხლის სამართალში შეიძლება იმსჯელოს. მაგალითად ასეთია აუცილებელი მოგერიებისა და უკიდურესი აუცილებლობის ვითარებაში ჩადენილი მოქმედებები, მსგავს შემთხვევასთან გვაქვს საქმე, როდესაც ადამიანი თავისი ნებით შეწყვეტს დანაშაულებრივ ქმედობას, რისთვისაც სისხლის სამართლის კანონმდებლობა სპეციალური ნორმით ათავისუფლებს მას იმ პასუხისმგებლობისაგან, რომელიც დადგენილია მოცემული დანაშაულისათვის. ამ დროს აუცილებელია ადამიანის მოქმედების ნიშნების აღწერა-შეფასება სისხლის სამართლებრივი თვალსაზრისით და მათი შესაბამისობის დადგენა იმ ნორმით გათვალისწინებულ ნიშნებთან, რომელიც ითვალისწინებს ხსენებულ მოქმედებას, ე.ი. მიმდინარეობს ისეთივე პროცესი, რაც დანაშაულის კვალიფიკაციისას. მაშასადამე, მოცემულ შემთხვევაში საქმე გვაქვს სისხლის სამართლებრივ კვალიფიკაციასთან.

აქედან გამომდინარე, სრულიად ბუნებრივია მსჯელობა ადამიანის გარკვეული ქმედობის, როგორც დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების ქმედობად კვალიფიკაციაზე. უფრო მეტიც, ეს აუცილებლობასაც კი წარმოადგენს, ვინაიდან პროფ. ბ. კურინოვის მართებული შენიშვნით, პირის ქცევაში ნებაყოფლობით ხელის ადების არსებობასთან დაკავშირებით სისხლის სამართლის საქმის აღძვრაზე უარის თქმის ან უკვე აღძრული სისხლის სამართლის საქმის შეწყვეტის თითოეულ შემთხვევაში, გამომძიებელი თუ მოსამართლე ვალდებულია წინასწარ მოახდინოს დაუმთავრებელი დანაშაულებრივი მოქმედების გულმოდგინე სისხლისსამართლებრივი კვალიფიკაცია. საქმე იმაშია, რომ ნებაყოფლობით ხელის ადების ინსტიტუტის გამოყენებისას აუცილებელია სრულიად გარკვევით დადგინდეს, სახელდობრ რომელი დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაზე აიღო ხელი ამა თუ იმ პირმა.⁴ აღნიშნულის საფუძველზე შეიძლება დავასკვნათ: I. სრულიად კანონიერი და საფუძვლიანია მსჯელობა დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების ქმედობის კვალიფიკაციაზე, როგორც სისხლისსამართლებრივი კვალიფიკაციის კონკრეტულ სახეზე; 2. ასეთ კვალიფიკაციაზე მსჯელობისას იგულისხმება არა მხოლოდ დოქტრინული (თეორიული) კვალიფიკაცია, არამედ აგრეთვე ლეგალური ანუ ოფიციალური კვალიფიკაცია, რომელსაც აწარმოებენ საამისოდ უფლებამოსილი სახელმწიფო ორგანოები და აქვს სავალდებულო ძალა.

დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების ქმედობის სწორი კვალიფიკაციის კრიტერიუმების დადგენა მოითხოვს იმ სხვადასხვა თეორიული და პრაქტიკული ხასიათის პრობლემების განხილვას, რომლებიც განპირობებულია არიან სისხლისსამართლებრივი დელიქტების საკანონმდებლო კონსტრუქციათა თავისებურებებით, დანაშაულის განვითარების სტადიებმა და მისი განხორციელების სხვადასხვა ფორმების არსებობით.

§I. ნებაყოფლობით ხელის აღება და სისხლის-
 სამართლებრივი დელიქტის საკანონმდებლო
 კონსტრუქცია

დანაშაულის რადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების შესაძლებლო-
 ბა მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული იმაზე, თუ როგორია თვით დანა-
 შაულის შემადგენლობა და მისი საკანონმდებლო განსაზღვრულობა. სრული-
 ად უდავოა, რომ ნებაყოფლობით ხელის აღებაზე ლაპარაკი შესაძლებელია
 შემდეგი სამი აუცილებელი წინაპირობის არსებობისას: პირველი, ადამი-
 ანის ქმედობა უნდა წარმოადგენდეს სისხლის სამართლებრივ უმართლობას,
 გინაიდან წინააღმდეგ შემთხვევაში დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის
 აღებაზე ლაპარაკი საერთოდ აზრს კარგავს; მეორე, დანაშაულებრივი
 ქმედობის რადენა უნდა მიმდინარეობდეს პირდაპირი განზრახვით. ბრალის
 სხვა სახეების დროს, როგორცაა ევენტუალური (არაპირდაპირი) განზ-
 რახვა და გაუფრთხილებლობა (დანაშაულებრივი თვითიმედოვნება და და-
 უდევრობა), დანაშაულებრივი ქმედობის კვალიფიკაცია ანუ უმართლობის
 ტიპის განსაზღვრა ხდება დამდგარი შედეგების მიხედვით. ციკრე შედე-
 გი არ განხორციელებულა შეუძლებელია წინასწარ ცოდნა (მათ შორის და-
 მნაშავისათვის) იმისა, თუ რა დანაშაულის რადენა ხდება და რა უნდა
 იყოს მისი შედეგი. როგორც ზემოთაც იყო აღნიშნული, იქ, სადაც დამ-
 ნაშავეს არ გააჩნია მკაფიო შეგნება იმისა თუ რისკენ, რა შედეგისა-
 კენ მიისწრაფის იგი, შეუძლებელია დანაშაულის რადენაზე ნებაყოფლო-
 ბით ხელის აღების შესახებ ლაპარაკი. /ეს უკანასკნელი აუცილებლობით
 გულისხმობს დამნაშავის მხრივ უეჭველ ცოდნას იმისა, თუ რომელი და-
 ნაშაულის დამთავრებაზე და რის მიღწევაზე იღებს ხელს; /მესამე, და-
 ნაშაულს აუცილებლად უნდა გააჩნდეს წინასწარი განვითარების განსა-
 ზღვრული ეტაპები, სულ ცოტა მოსამზადებელი სტადია მაინც, გინაიდან
 გამორიცხულია ნებაყოფლობით ხელის აღება, თუკი მხოლოდ ქმედობის
 განხორციელების დაწყებაზე კი უკვე დამთავრებულ დანაშაულს წარმოად-

გენს. ცხადია, აქ მხედველობაშია დანაშაულის დამთავრება არა ფაქტობრივი, არამედ იურიდიული თვალსაზრისით, რასაც ითვალისწინებს სისხლის სამართლის კანონი. მაგრამ ასევე შეუძლებელია ნებაყოფლობით ხელის აღებაზე ლაპარაკი მაშინაც, როდესაც დანაშაულის განვითარება ფაქტობრივად უკვე შეწყვეტილია. ეს უკანასკნელი შემთხვევა არ უნდა აურიოთ პირის მიერ დანაშაულებრივი ქმედობის შეწყვეტასთან, ვინაიდან არის შემთხვევები, როდესაც სუბიექტი ფიზიკურად შეაჩერებს ან შეწყვეტს თავის მოქმედებას, მაგრამ დანაშაულის მსვლელობა კი გრძელდება, უკვე მისგან დამოუკიდებლად, ვიდრე არ მიაღწევს თავის ლოგიკურ შედეგს ან სხვა გარემოებები არ გამოიწვევენ მის შეწყვეტას.

მაშასადამე, ნებაყოფლობით ხელის აღება შესაძლებელია მხოლოდ განსაზღვრული კატეგორიის დანაშაულების რადენაზე, ზემოაღნიშნული წინაპირობების გათვალისწინებით. ასეთი კატეგორიის დანაშაულები პირობითად შეიძლება დავყოთ ორ ძირითად ჯგუფად, ე.წ. მატერიალურ და ფორმალურ დანაშაულებად. როგორც ცნობილია სისხლის სამართლის თეორია დიდი ხანია იცნობს ამგვარ კლასიფიკაციას, რომელიც გამომდინარეობს დანაშაულთა საკანონმდებლო კონსტრუქციის თავისებურებიდან. მატერიალურ დანაშაულებად იწოდებიან ისეთი სისხლის სამართლებრივი დელიქტები, რომელთა დამთავრებულად ცნობისათვის აუცილებელია სისხლის სამართლის კანონში ჩამოყალიბებული დანაშაულის შემადგენლობით გათვალისწინებული შედეგის დადგომა ან ხელყოფის ობიექტისათვის დაზიანების რეალური საშიშროების შექმნა (ლიტერატურაში ამ უკანასკნელთ სხვაგვარად კონკრეტული საფრთხის დელიქტებს უწოდებენ).⁵ ასეთი დანაშაულებია: განზრახ მკვლელობა, განზრახ სხეულის მძიმე დაზიანება, ქურდობა, სხვისი ქონების მითვისება და ა.შ.

ფორმალურ დანაშაულებად იწოდებიან ისეთი დელიქტები, რომელთა დამთავრებულად ცნობისათვის კანონი სავალდებულოდ არ მიიჩნევს რაიმე შედეგის დადგომას, საკმარისია მხოლოდ დანაშაულებრივი ქმედობის

ჩადენა. ისინი აბსტრაქტული საფრთხის დელიქტებიდან იწოდებიან. ასეთი დანაშაულებია სამსახურებრივი სიყალბე, შეგნებულად ცრუ დასმენა, ყალბი დოკუმენტის შექმნა და ა.შ. უფრო მეტიც, ზოგჯერ დანაშაულის დამთავრების მომენტი კანონმდებელს მისი განვითარების უფრო ადრეულ ეტაპზეც კი გადააქვს, ვიდრე მოქმედების ჩადენაა. მაგალითად ისეთი დანაშაული, როგორიცაა ბანდიტიზმი, დამთავრებულად ითვლება თვით შეიარაღებული ბანდის ჩამოყალიბებისთანავე და აუცილებელი არაა შექმნილმა ბანდამ რაიმე ჩადინოს. ცხადია, კანონმდებელი ამ შემთხვევაში ხელმძღვანელობს ამ დანაშაულის მომეტებული საშიშროებით.

ობიექტური თვალსაზრისით მატერიალური და ფორმალური დანაშაულების ჩადენა შეიძლება როგორც მოქმედებით, ე.ი. გარეგნულად გამოხატული აქტობით, ისე უმოქმედობითაც ანუ პასიურობით, როცა კანონით აქტიური მოქმედებაა სავალდებულო. ეს გარემოება თავისებურ ზეგავლენას ახდენს დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების შესაძლებლობებზე, რის საფუძველზედაც ყალიბდება შემდეგი ვარიანტები. პირველი ჯგუფია. პირდაპირი განზრახვით წარმართული მატერიალური დანაშაულებისა, რომელთა შემადგენლობა ითვალისწინებს განსაზღვრული შედეგის დადგომას და რომელთა ჩადენა ხდება აქტიური მოქმედებით. მათ გააჩნიათ როგორც მომზადების, ისე მცდელობის სტადია და მაშასადამე ყოველთვის შესაძლებელია მათ ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადება მანამდე, ვიდრე არ დამდგარა კანონში მითითებული დანაშაულებრივი შედეგი. ასეთია საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული დანაშაულები: ტერორისტული აქტი (67-ე და 68-ე მუხლები), ქურდობა (150-ე მუხლი); მცდელობა ანგარებით (104-ე მუხლის I პუნქტი), სხეულის განზრახ მძიმე დაზიანება (110-ე მუხ. პირველი ნაწილი), თაღლითობა (153-ე მუხლი), ქრთამის ადება (189-ე მუხლი), ცეცხლსასროლი იარაღის გატაცება (240-ე მუხლი) და სხვა მსგავსი დანაშაულები. ამ დანაშაულების ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხე-

ლის აღება შესაძლებელია მათი მომზადებისა და მცდელობის განხორციელების სტადიაზე. აღსანიშნავია ისიც, რომ მითითებული დანაშაულების ჩადენა შესაძლებელია მომზადების ეტაპის გაუვლელადაც, პირდაპირ მცდელობის სტადიიდან. მაგალითად მკვლელობა, ქურდობა, ძარცვა, სხეულის მძიმე დაზიანება და ა.შ. შეიძლება ხორციელდებოდეს ყოველგვარი წინასწარი მომზადების გარეშე. ასეთ შემთხვევაში ნებაყოფლობით ხელის აღება შესაძლებელია მცდელობის სტადიაზე.

მეორე ჯგუფს შეადგენს პირდაპირი განზრახვით წარმართული ისეთი მატერიალური დანაშაულები, რომელთა ჩადენა ხდება აქტიური მოქმედებით, ხოლო დამთავრებულად ცნობისათვის საკმარისია ხელყოფის ობიექტისათვის რეალური საფრთხის შექმნა, ესენია კონკრეტული საფრთხის დელიქტები, გათვალისწინებული სისხლის სამართლის კოდექსის 87-ე მუხლით (მიმოსვლის გზებისა და სატრანსპორტო საშუალებების განზრახ დაზიანება, რასაც შეიძლებოდა მოჰყოლოდა მატარებლის მარცხი, ხომალდის ავარიან ან ტრანსპორტის ნორმალური მუშაობის დარღვევა), 242³ მუხლის მე-2 ნაწილით (სატრანსპორტო კომუნიკაციების განზრახ ბლოკირება, რასაც თან სდევს ადამიანის სიცოცხლის ან ჯანმრთელობისათვის საფრთხის შექმნა), 122-ე მუხლის მე-2 ნაწილით (წინასწარი შეცნობით გენერირული სენის შეყრის საფრთხეში სხვა პირის ჩაყენება სქესობრივი კავშირით), 125-ე მუხლით (სამეურვეო უფლებების ბოროტად გამოყენება სამეურვეო პირის ინტერესების საზიანოდ) და ა.შ. ამ დანაშაულებს შეიძლება გააჩნდეთ როგორც წესი მომზადების სტადია, ხოლო იშვიათ შემთხვევაში მცდელობის სტადიაც. მათ ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღება შესაძლებელია მანამდე, ვიდრე არ წარმოქმნილა კანონში მითითებული კონკრეტული საფრთხე.

მესამე ჯგუფს შეადგენენ მატერიალური დელიქტები, წარმართულნი პირდაპირი განზრახვით, რომელთა ჩადენა ხდება უმოქმედობით და რომლებიც დამთავრებულად ითვლებიან კანონში გათვალისწინებული შედეგის

დადგომისას ან კონკრეტული საფრთხის შექმნისას. მათ შეიძლება ჰქონდეთ მომზადების სტადია, ხოლო ცალკეულ შემთხვევაში მცდელობის სტადიაც. ასეთ დანაშაულებზე ნებაყოფლობით ხელის აღება შესაძლებელია მათი შემადგენლობით გათვალისწინებული მაცნე შედეგის დადგომამდე ან ასეთი შედეგის განხორციელების საფრთხის წარმოშობამდე. ერთი შეხედვით შეიძლება სადაოდ გამოიყურებოდეს მომზადებისა და მცდელობის დაშვება დანაშაულებრივი უმოქმედობის დროს, მაგრამ მატერიალურ დანაშაულებში რეალურად ასეთი რამ სავსებით შესაძლებელია. მართალია ამას აქვს ძალზე იშვიათი ხასიათი, მაგრამ გამორიცხული არ არის. თუმცა მოსამზადებელი ქმედობა აქ იმდენად უმნიშვნელოა, რომ მან შეიძლება არც გამოიწვიოს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა, ასეთ შემთხვევებში სუბიექტი იურისდიქციის სფეროში შევა მხოლოდ მას შემდეგ, რაც მისი დანაშაულებრივი უმოქმედობა მიიღებს მკაფიოდ გამოხატული მცდელობის ხასიათს. ამგვარ კატეგორიას შეიძლება მივაკუთვნოთ დანაშაულები გათვალისწინებული სისხლის სამართლის კოდექსის 183-ე მუხლით (სავეტერინარო წესების დარღვევა, რასაც მოჰყვა ან წინასწარი შეცნობით შეიძლება მოჰყოლოდა ეპიზოოტიის გავრცელება ან სხვა მძიმე შედეგი), 184-ე მუხლით (მცენარეთა დაავადებასთან და მაცნებლებთან ბრძოლის დადგენილი წესების დარღვევა, რასაც მოჰყვა ან წინასწარი შეცნობით შეიძლებოდა მოჰყოლოდა მძიმე შედეგი) და სხვ. ამასთანავე არ უნდა დაგვაგიჟყდეს, რომ არსებობს ისეთი მატერიალური დანაშაულები, წარმართულნი პირდაპირი განზრახვით, რომელთა ჩადენა შეიძლება როგორც მოქმედებით, ისე უმოქმედობით. მაგალითად ასეთია განზრახ მკვლელობა (დედა ჩვილ ბავშვს არ აძლევს საკვებს არ ბანს და არ უფლის იმ მიზნით, რომ იგი მოკვდეს, მედიცინის მუშაკი არ აღმოუჩენს დახმარებას ავადმყოფს, რათა ეს უკანასკნელი მოკვდეს) და სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენება (მუხ. 186). არ უნდა იყოს სადაო, რომ დასახელებულ შემთხვევაში ად-

ვილი შესაძლებელია როგორც დანაშაულის მომზადების, ისე მცდელობის სტადიების არსებობა და მაშასადამე ნებაყოფლობით ხელით ადებაც და-ნაშაულის ჩადენაზე. საერთოდ კი უნდა აღინიშნოს, რომ ნებაყოფლობით ხელის ადება იმ მატერიალურ დანაშაულებზე, რომელთა ჩადენა ხდება აქტიური მოქმედებით, გამოიხატება დანაშაულებრივ ქმედობის შემდგომი გაგრძელებისაგან თავის შეკავებაში, ე.ი. უმოქმედობაში, ხოლო მო-ქმედების დამთავრების შემთხვევაში კი სათანადო ზომების მიღებაში მოსალოდნელი შედეგის დადგომის თავიდან ასაცილებლად. რაც შეეხებათ იმ მატერიალურ დანაშაულებს, რომელთა ჩადენა ხდება უმოქმედობით, ნებაყოფლობით ხელის ადება გამოიხატება უმოქმედობის შეწყვეტასა და იმ აქტიური მოქმედების განხორციელების დაწყებაში, რასაც მათ კანონი ავალდებულებს.

ფორმალური დანაშაულები, რომლებიც ხორციელდებიან პირდაპირი განზრახვით განპირობებული აქტიური მოქმედებით, ნებაყოფლობით ხელის ადების შესაძლებლობის თვალსაზრისით შეიძლება დავყოთ სამ ჯგუფად. პირველ ჯგუფში შედის ის დელიქტები, რომლებსაც შეიძლება ჰქონდეთ როგორც მომზადების, ისე მცდელობის სტადია. აქ ნებაყოფლობით ხელის ადება შესაძლებელია მომზადებისა და მცდელობის სტადიაზე, ვიდრე და-ნაშაულის განვითარება არ მიაღწევს იმ მომენტს, საიდანაც იგი იური-დიულად დამთავრებულად ითვლება. ასეთ კატეგორიას განეკუთვნება და-ნაშაულები გათვალისწინებული საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სა-მართლის კოდექსის 139-ე მუხლით (საარჩევნო უფლების განხორციელე-ბისათვის ხელის შეშლა ძალადობით, მოტყუებით, მუქარით ან მოსყიდ-ვით), 140-ე მუხლით (საარჩევნო დოკუმენტების გაყალბება), 147-ე მუხლით (სააცტორო და საგამომგონებლო უფლებების დარღვევა), 191-ე მუხლით (სამსახურებრივი სიყალბე), მე-200-ე მუხლით (მოწმის, ექს-პერტის ან თარჯიმნის მოსყიდვა), 203-ე მუხლით (პატიმრობიდან ან თავისუფლების აღკვეთის მოხდის ადგილიდან გაქცევა), 205-ე მუხლით

-(დანაშაულის დაფარვა), 213-ე მუხლით (ყალბი დოკუმენტის გაკეთება) და სხვა დანაშაულები. მიუხედავად იმისა, რომ ისინი არიან ფორმალური დანაშაულები და ითვლებიან დამთავრებულად მხოლოდ განსაზღვრული მოქმედების ჩადენის საფუძველზე, მაინც მათი კონსტრუქცია იმგვარადაა კანონში ჩამოყალიბებული, რომ აუცილებელია გარკვეული გარემოების დადგომა, რაც მიიჩნევა დანაშაულის დამთავრების მომენტად. ეს შესაძლებელს ხდის მოცემული დანაშაულების როგორც მომზადების, ისე მცდელობის სტადიის არსებობას. ამ თვალსაზრისით განვიხილოთ ზემოთ ჩამოთვლილთაგან ერთერთი დანაშაული, გათვალისწინებული სისხლის სამართლის კოდექსის 203-ე მუხლით. სრულიად გასაგებია, რომ პატიმრობიდან ან თავისუფლების აღკვეთის მოხდის ადგილიდან გაქცევა საჭიროებს გარკვეულ წინასწარ ძალისხმევას სათანადო ხელსაყრელი პირობების მომზადებას, ხოლო შემდეგ უშუალოდ გაქცევის განხორციელებას, რაც გულისხმობს დაკავების ადგილსამყოფელის კანონსაწინააღმდეგო დატოვებას. ვიდრე პატიმარი აღნიშნული ტერიტორიის ან ადგილსამყოფელის ფარგლებს არ გასცილებია, მისი მოქმედება მხოლოდ მცდელობის სტადიაზე იმყოფება. მითითებული ფარგლებიდან გასვლამდე მას ყოველთვის რჩება შესაძლებლობა თავისი ნებით აიღოს ხელი ჩანაფიქრის ბოლომდე მიყვანაზე. ასეთივე ბუნებით ხასიათდებიან ზემოთ მითითებული სხვა დანაშაულებიც. ამრიგად ესენი არიან ისეთი დანაშაულები, რომელთაც აქვთ განვითარების ორივე სტადია და რომელთა ჩადენაზე ხელის აღება შეესაძლებელია.

მეორე ჯგუფს შეადგენს პირდაპირი განზრახვით წარმართული ის ფორმალური დანაშაულები, რომელთა ჩადენა ხდება აქტიური მოქმედებით და გააჩნიათ მხოლოდ მომზადების სტადია. ამიტომ ასეთ დანაშაულებზე ნებაყოფლობით ხელის აღება შესაძლებელია მოსამზადებელი მოქმედების სტადიაზე, ამ მოქმედების დასრულებამდე. თუკი მოქმედება გასცდა მომზადების სტადიას და უფრო სერიოზული ხასიათი მიიღო, დანაშაული

დამთავრებულად, ითვლება და მასზე ხელის აღების შესახებ ლაპარაკიც კი ზედმეტია. მათ კატეგორიას განეკუთვნება დანაშაულები გათვალისწინებული სისხლის სამართლის კოდექსის 72-ე მუხლით (ომის პროპაგანდა); 152-ე მუხლით (ყარადობა), 125-ე მუხლის I ნაწილით (შვილად აყვანის საიდუმლოების გამჟღავნება), 135-ე მუხლით (იძულება), 193-ე მუხლით (უკანონო განაჩენის გამოტანა), 201-ე მუხლით (წინასწარი გამოძიების მონაცემების უნებართვოდ გახმაურება) და სხვა.

მესამე ჯგუფში ერთიანდებიან პირდაპირი განზრახვით წარმართული ფორმალური დანაშაულები, რომელთა ჩადენა ხდება მოქმედებით, მაგრამ არ გააჩნიათ წინასწარი განვითარების სტადიები და მაშასადამე მათზე ნებაყოფლობით ხელის აღებაც გამორიცხულია. მაგალითად ასეთ დანაშაულს წარმოადგენს ბანდიტიზმი (მუხ.78), ცრუ დასმენა (მუხ.196), ცრუ ჩვენების მიცემა (მუხ.197), ცეცხლსასროლი იარაღის უკანონოდ ტარება (238-ე მუხლის მე-2 ნაწილი), მუქარა (მუხ.136) და ა.შ.

დაბოლოს უნდა განვიხილოთ უმოქმედობით ჩადენილი ფორმალური დანაშაულები, რომელთათვისაც დამახასიათებელია პირდაპირი განზრახვა. ამასთან დანაშაულთა მხოლოდ ერთი ნაწილს ჩადენის დროს არის საგულისხმო წინასწარი სტადიის და ისიც მხოლოდ მომზადების სტადიის არსებობა. ასეთებია მაგალითად, ალიმენტის გადახდის ან შვილების რჩენისათვის ბოროტად თავის არიდება (მუხ.124), მშობლების ან მეუღლისათვის დახმარების გაწევაზე ბოროტად თავის არიდება (მუხ.126), მოწმის ან ექსპერტის მიერ გამოძიებასა ან სასამართლოში გამოცხადებაზე თავის არიდება (მუხ.198), თავისუფლების აღკვეთის სახით სასჯელის მოხდისათვის თავის არიდება (მუხ.203^I). აქ ნებაყოფლობით ხელის აღება შესაძლებელია ამ დანაშაულთა მოსამზადებელი მოქმედების დამთავრების მომენტამდე ყველა დანარჩენ შემთხვევაში გამორიცხულია საერთოდ სტადიების არსებობაცა და მაშასადამე ნება-

ყოფლობით ხელის აღების შესაძლებლობაც. ამის ტიპიური მაგალითია დანაშაულის განუცხადებლობა (მუხ.206).

აღნიშნულთა გარდა, სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში გვხვდება პირდაპირი განზრახვით წარმართული მატერიალური და ფორმალური დანაშაულების ისეთი საკანონმდებლო კონსტრუქციები, რომელთა დროსაც განსაზღვრული ქმედობის ჩადენის შემდეგ დანაშაული იურიდიული თვალსაზრისით დაშთავრებულად ითვლება, მაგრამ მისი ჩადენა ამის შემდეგაც გრძელდება. საკითხი ეხება ე.წ. განგრძობად და დენად დანაშაულებს. ერთგვარ ინტერესს იწვევს ასეთი დანაშაულების ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების შესაძლებლობის განხილვა.

განგრძობადია ისეთი დანაშაული, რომლის დროსაც ერთი პირის მიერ ჩადენილი რამდენიმე დანაშაულებრივი ქმედობა, რომელთაგან თითოეული, ცალკე აღებული, დამოუკიდებელ დანაშაულად მიიჩნევა, ერთმანეთთან ისეთ მჭიდრო სუბიექტურ და ობიექტურ კავშირში იმყოფებიან, რომ ერთიან დანაშაულს ქმნიან.⁶ ამრიგად, განგრძობადი დანაშაულის ობიექტური მხარე შედგება რამდენიმე მოქმედებისაგან, რომლებსაც აერთიანებთ დროის შედარებით მცირე შუალედი და დანაშაულებრივი აქტების ჩადენის ერთიანი ან მსგავსი საშუალებები.⁷ ამავდროს განგრძობადი დანაშაულის აუცილებელ ნიშანს წარმოადგენს ერთიანი და განუწყვეტელი ბრალის არსებობა, (განსხვავებით დანაშაულის განმეორებისათვის დამახასიათებელი საერთო ბრალისაგან) ხოლო მისი შემადგენელი, თანამიმდევრულად განხორციელებული მოქმედებები თავიანთ მთლიანობაში ერთისა და იმავე დანაშაულის შემადგენლობებს ახორციელებენ. ამდენად იგი ერთხელ წარმოშობილი განზრახვის რეალიზაციას წარმოადგენს. მიმართულია ერთიანი გეგმის განხორციელებისაკენ.⁸ განგრძობადი დანაშაულის მაგალითად შეიძლება მივიჩნიოთ ისეთი შემთხვევა, როდესაც მაღაზიის გამყიდველი დროის შედარებით მცირე მონაკვეთში რამდენიმე მომხმარებელს მოატყუებს წონაში, ანგარიშში ან დაბალ ხა-

რისხიან საქონელს მიჰყიდის მაღალხარისხიანი საქონლის ფასად და ა.შ. ანდა ისეთი შემთხვევა, როდესაც წარმოების მუშა ქარხნიდან ყოველდღიურად იტაცებს გარკვეული ოდენობისა თუ მოცულობის პროდუქციას ან მის ნაწილს, მაგალითად, ყოველდღე მიაქვს ავტომანქანის ნაწილები, ქსოვილები, სასურსათო ნაწარმი და სხვა.

პროფ. გ. ტყეშელაშვილი სწორად შენიშნავს, რომ ქმედობის განგრძობად დანაშაულად მიჩნევა, ჩვეულებრივ, ფაქტის საკითხია და არა საკანონმდებლო კონსტრუქციის ნაყოფი.⁹ მაგრამ ზოგჯერ გვხვდება ისეთი შემთხვევებიც, როდესაც დანაშაულის განგრძობადი ხასიათი თვით მისივე ბუნებითაა გაპირობებული, რაც თავის მხრივ უშუალო და პირდაპირ კავშირშია მის საკანონმდებლო კონსტრუქციასთან. ასეთ დანაშაულთა მაგალითად შეიძლება ჩაითვალოს ჯაშუშობა, მაცნებლობა, ომის პროპაგანდა, ხელისუფლების ბოროტად გამოყენება, მეცახშეობა და სხვა.

როდესაც საკითხი ეხება განგრძობადი დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებას, უნდა ვიხელმძღვანელოთ იმ პრინციპით, რომლის მიხედვითაც ნებაყოფლობით ხელის აღება შესაძლებელია დანაშაულის დამთავრებამდე. მართალია, განგრძობადი დანაშაული „სიცრვისა და დროის თვალსაზრისით ჩადენილად ითვლება იქ და მაშინ, სადაც და როდესაც განხორციელდა უკანასკნელი აქტი“¹⁰, მაგრამ იურიდიული თვალსაზრისით განგრძობადი დანაშაული დამთავრებულად ითვლება პირველივე დანაშაულებრივი აქტის განხორციელებისთანავე, რომელიც ქმნის მოცემული დანაშაულის შემადგენლობას დამთავრებული სახით. აქედან გამომდინარე განგრძობადი დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღება შეუძლებელია. ცხადია, განგრძობად დანაშაულად ვერ ჩაითვლება ისეთი შემთხვევა, როდესაც დამნაშავე მოქმედებს კონკრეტიზირებული განზრახვის საფუძველზე და დასაბუთი სპეციალური მიზნის მისაღწევად ახორციელებს განსაზღვრული დროის განმავლობაში მსგავს დანაშაულებრივ ქმედობებს, რომელთაგან თითოეული, ცალკე აღებული, არ ქმნის

დამთავრებული სახით იმ დანაშაულის შემადგენლობას, რომლისკენაც დამნაშავე მიისწრაფის. როგორც წესი, ასეთ შემთხვევებში ხელყოფა მიმართულია ერთი და იგივე ობიექტსა და საგანზე. მაგალითად, პირმა დაისახა სპეციალური მიზანი - სახელმწიფო ქონების განსაკუთრებით დიდი ოდენობით გატაცება. დავუშვათ ამ მიზანს ახორციელებს ნაწილ-ნაწილ, საწარმოდან სახელმწიფო ქონების სხვადასხვა დროს სხვადასხვა ოდენობით გატაცების-გზით. ეს დანაშაული დამთავრებულად ვერ ჩაითვლება, ვიდრე გატაცებული ქონების ღირებულება ან-მოცულობა არ მიაღწევს განსაკუთრებით დიდ ოდენობას. ასეთ დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება შესაძლებელია.

დენადია დანაშაული, რომელიც ხასიათდება განსაზღვრული დანაშაულებრივი ქმედობის შემადგენლობის განუწყვეტელი განხორციელებით.^{II} ასეთ დროს დანაშაულის აღმასრულებელი ქმედობა შეიძლება დიდი ხნის განმავლობაში გრძელდებოდეს, მაგრამ იურიდიული თვალსაზრისით იგი დამთავრებულად ითვლება აღმასრულებელი ქმედობის დაწყებისთანავე, აღმასრულებელი ქმედობის დაწყება კი შეიძლება გამოიხატებოდეს როგორც დანაშაულებრივი მოქმედების, ისე დანაშაულებრივი უმოქმედობის დაწყებაში. ისეთი დენადი დანაშაული, როგორიცაა დანაშაულის დაფარვა, პატიმრობიდან გაქცევა ან ცეცხლსასროლი იარაღის უნებართვოდ ტარება, ხორციელდება აქტიური მოქმედებით და იურიდიულად დამთავრებულად ითვლება აღნიშნული მოქმედების დაწყებისთანავე, მიუხედავად იმისა, შემდეგში რამდენ ხანსაც არ უნდა გაგრძელდეს იგი, ბოლო ისეთი დენადი დანაშაული, როგორიცაა დანაშაულის განუცხადებლობა, დეზერტირობა, ალიმენტის გადახდისათვის ბოროტად თავის არიდება, ხორციელდება უმოქმედობის გზით და იურიდიულად დამთავრებულად ითვლება იმ მომენტის დადგომიდან, როდესაც პირი კანონით ვალდებული იყო განეხორციელებინა აქტიური მოქმედება, ე.ი. განეცხადებინა, რომ მზადდება (ან ჩადენილია) დანაშაული, გამოცხადებულიყო სამხედრო ნაწილ-

ში, გადაეხადა ალიმენტი (როცა არ არსებობდა საპატრიო ხელისშეშლელი მიზეზი) და ა.შ,

დენადი დანაშაულის იურიდიული ბუნებიდან გამომდინარე საცესებით მართებულია პროფ. გ. ტყეშელაძის მოსაზრება, რომლის მიხედვით ასეთი დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღება შეიძლება მხოლოდ მისი მომზადების სტადიაზე და არა აღსრულებითი ქმედობის დაწყების შემდეგ, ვინაიდან დენადი დანაშაული დამთავრებულად მიიჩნევა იმ მოქმედების (უმოქმედობის) ჩადენისთანავე, რომელმაც დასაბამი მისცა ამ დანაშაულს. ამის გამო დენადი დანაშაულის ჩამდენის გამოცხადება ბრალის აღიარებით განხილული უნდა იქნას, როგორც პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელი გარემოება და არა როგორც დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღება.¹² ზოგიერთ, კანონმდებლობით გათვალისწინებულ გამონაკლის შემთხვევაში, ბრალის აღიარებით გამოცხადებისას დამნაშავე შეიძლება მთლიანად გათავისუფლდეს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან. მაგალითად, დამნაშავე, რომელიც უნებართვოდ ინახავდა ან ატარებდა ცეცხლსასროლ იარაღს, თუკი ნებაყოფლობით გამოცხადდება ხელისუფლების ორგანოებში და ჩააბარებს იარაღს, თავისუფლდება სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან (იხ. საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის 238-ე მუხლის შენიშვნა).¹³ არის ისეთი დენადი დანაშაულები, რომლებსაც არც მომზადების სტადია არ გააჩნიათ და ამიტომ საერთოდ შეუძლებელია მათ ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღება (მაგალითად, ცეცხლსასროლი იარაღის უნებართვოდ ტარება, დანაშაულის განუჯხადებლობა და სხვა).

ასეთია დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ქმედობის კვალიფიკაციის ზოგიერთი პრობლემა, რომელიც დაკავშირებულია ამა თუ იმ დანაშაულის შემადგენლობის საკანონმდებლო კონსტრუქციის თავისებურებებთან.

§2. ნებაყოფლობით ხელის აღება განზრახი
 დანაშაულის განვითარების სხვადასხვა
 სტადიაზე

დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ქმედობის მართებული კვალიფიკაცია აუცილებლად მოითხოვს იმ საკითხების განხილვას, რომლებიც უკავშირდებიან განზრახი დანაშაულის განვითარების განსაზღვრულ ეტაპებს ანუ სტადიებს. მოქმედი სისხლის სამართლის კანონმდებლობა იცნობს შემდეგ სტადიებს: დანაშაულის მომზადება, დანაშაულის ჩადენის მცდელობა და დამთავრებული დანაშაული. სისხლის სამართლის თეორიასა და პრაქტიკაში სრულიად საფუძვლიანად არის აღიარებული, რომ განვითარების ამგვარი სტადიები დამახასიათებელია მხოლოდ იმ დანაშაულებისათვის, რომელთა ჩადენაც ხდება პირდაპირი განზრახვით. მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ პირდაპირი განზრახვით წარმართულ ყველა დანაშაულს აქვს წინასწარი განვითარების სტადიები, ანდა იმას, რომ იმ დანაშაულებს, რომლებსაც განვითარების სტადიები ახასიათებთ, აუცილებლად სამივე დასახელებული სტადია გააჩნდეთ. ამ კატეგორიის დანაშაულებში არიან ისეთნი, რომლებსაც საერთოდ არ აქვთ არც ერთი წინასწარი სტადია (მაგალითად დანაშაულის განუცხადებლობა, ცეცხლსასროლი იარაღის უკანონოდ ტარება). არიან ისეთებიც, რომლებსაც შეიძლება ჰქონდეთ ან მხოლოდ მომზადების სტადია, ან მხოლოდ მცდელობის სტადია (პირველის მაგალითია ყარაღობა, ხოლო მეორისა - მითვისება). გარდა ამისა, არის დანაშაულები, რომლებსაც შეიძლება ჰქონდეთ როგორც მომზადების, ისე მცდელობის სტადია (მაგალითად, ქურდობა, განზრახ მკვლელობა, თაღლითობა და სხვა). მაშასადამე, ყოველი განზრახი დანაშაულის ჩადენა როდი გულისხმობს დანაშაულებრივი საქმიანობის თანდათანობით განვითარებას. ყოველ დანაშაულს როდი უსწრებს წინ განზრახვის განხორციელების ყველა საფეხური.¹⁴ თვით იმ შემთხვე-

გებშიც კი, როდესაც დანაშაულის საკანონმდებლო კონსტრუქცია გულის-
 ხმობს მომზადებისა და მცდელობის სტადიების შესაძლებლობას, ფაქტო-
 ბრივად ყოველთვის როდი ხდება აღნიშნული სტადიების გავლა. მაგალი-
 თად, ადვილი შესაძლებელია მცველობის განზრახვა უეცრად წარმოშვას
 და დაუყოვნებლივ იქნეს სისრულეში მოყვანილი, დანაშაულის განვითა-
 რების შუალედური ეტაპების რეალიზაციის გარეშე.

პირდაპირი განზრახვით მიმართული დანაშაულის განვითარებამ,
 თუკი მას განვიხილავთ არა მარტო იურიდიული, არამედ მისი შინაგანი
 ბუნების თვალსაზრისითაც, შეიძლება გაიაროს შემდეგი ეტაპები:

1. განზრახვის აღმოცენება და ფორმირება. 2. დანაშაულებრივი გან-
 ზრახვის გამომჟღავნება მესამე პირებისათვის მისაწვდომი ფორმით;
 3. დანაშაულის მომზადება ანუ სათანადო პირობების შექმნა მის ჩა-
 სადენად; 4. დანაშაულის ჩადენის მცდელობა და 5. დამთავრებული და-
 ნაშაული. პირველ ორ ეტაპზე განზრახვის აღმოცენებასა და დანაშა-
 ულებრივი განზრახვის გამომჟღავნებაზე იურისდიქცია არ ვრცელდება.
 ისინი სისხლის სამართლის სფეროსა და მისი ძირითადი კატეგორიების -
 დანაშაულისა და სასჯელის მიღმა დგანან. ნებისმიერი თანამედროვე
 ცივილიზებული სისხლის სამართლებრივი სისტემა არის „მოქმედების“
 სამართალი და არა „მოქმედის“ სამართალი. ეს იმას ნიშნავს, რომ
 სისხლის სამართალი პასუხისმგებლობასა და სასჯელს აწესებს არა ლი-
 ტონი განზრახვისათვის, ანტისაზოგადოებრივი განწყობილებისათვის,
 ბოროტი აზრებისა ან კანონსაწინააღმდეგო მიზნებისათვის, არამედ
 სისხლის სამართლით კანონებით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდე-
 გო მოქმედების ანუ სისხლისსამართლებრივი უმართლობის ბრალეულად
 ჩადენისათვის.¹⁵ სისხლის სამართლის იურისდიქცია ადამიანის ქცე-
 ვაზე ვრცელდება მხოლოდ მაშინ, როდესაც ის თავის ბოროტი განზრახ-
 ვას გამოავლენს გარეგან ქმედობაში (მოქმედებასა ან უმოქმედობაში)
 და საფრთხეს შეუქმნის ან ზიანს მიაყენებს კანონით დაცულ სიკეთეს.

ამდენად იურიდიული გაგებით დანაშაულის არსებობაზე შეიძლება ვიმსჯელოთ იმ მომენტიდან, როდესაც ადამიანის აქტივობა გადავა მომზადების სტადიაში, როდესაც მისი დანაშაულებრივი განზრახვა გამოვლინდება მოქმედებაში. სწორედ ამ მომენტიდან შეაბიჯებს ადამიანი სისხლისსამართლებრივი დასჯადობის სფეროში, რომელიც მოიცავს განზრახვი დანაშაულის განვითარების შემდეგ ეტაპებს - დანაშაულის მომზადება, დანაშაულის ჩადენის მცდელობა, დამთავრებული დანაშაული. თუკი დასახელებულ სტადიებს განვიხილავთ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებასთან მიმართებაში, მაშინ უნდა აღინიშნოს, რომ სრულიად გასაგები მიზეზების გამო ნებაყოფლობით ხელის აღება დამთავრებულ დანაშაულზე შეუძლებელია. ნებაყოფლობით უკანდახევა, როგორც ობიექტური, ისე სუბიექტური თვალსაზრისით, შესაძლებელია მხოლოდ განზრახვი დანაშაულის განხორციელების პროცესში, მის დასრულებამდე, სხვაგვარად რომ ითქვას - მისი განვითარების პროცესში, მომზადებისა და მცდელობის სტადიაზე, ხოლო ორივე შემთხვევის ზოგად გამოხატულებას წარმოადგენს ცნება - ნებაყოფლობით ხელის აღება დანაშაულის ჩადენაზე. განვიხილოთ ეს შემთხვევები.

საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-17 მუხლის პირველი ნაწილის მიხედვით „დანაშაულესათვის მზადებად ჩაითვლება საშუალების ან იარაღის გამოძებნა თუ მომარჯვება ან სხვაგვარი პირობების განზრახ შექმნა დანაშაულის ჩასადენად“. დანაშაულის მომზადების ანალოგიურ განსაზღვრებას იძლევა ამჟამად მოქმედი სსრ კავშირისა და რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების მე-17 მუხლის პირველი ნაწილიც, ოღონდ დამატებით მიუთითებს, რომ პასუხისმგებლობა დგება მხოლოდ განსაკუთრებით მძიმე ან მძიმე დანაშაულთა მომზადებისათვის.¹⁶ ხსენებული საფუძვლები მძიმედ თვლის განზრახვას დანაშაულს, რომლისთვისაც კანონით გათვალისწინებულია თავისუფლების აღკვეთა, ვადით ხუთიდან ათ წლამდე, ხოლო გან-

საკუთრებით მძიმედ - განზრახ დანაშაულს, რომლისთვისაც კანონით გათვალისწინებულია თავისუფლების აღკვეთა ათ წელზე ზემოთ ან სიკვდილით დასჯა (მუხლი 9, პუნქტ. პუნქტ. (4) და (5)).

დანაშაულის მომზადება მისი განვითარების შედარებით ადრეულ სტადიას წარმოადგენს. მისი საშიშროება იმაში მდგომარეობს, რომ უზრუნველყოფს აუცილებელ ხელშემწყობ პირობებს დანაშაულის ჩასადენად ან აადვილებს ამას. ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში პროფესორმა თ. წერეთელმა პირველმა ჩამოაყალიბა ფართო და დასაბუთებული თვალსაზრისი დანაშაულის მოსამზადებელი მოქმედების შინაარსის თაობაზე. იგი მიუთითებდა, რომ ასეთ მოქმედებაში, როგორც დანაშაულის ჩასადენად სათანადო პირობების შექმნაში, უწინარესად იჯულისხმება იარაღისა და საშუალებების გამონახვა და მიმარჯვება. იარაღად ან საშუალებად უნდა ჩაითვალოს ყოველი საგანი, რომელიც შეიძლება უშუალოდ გამოყენებული იქნეს დანაშაულის ჩასადენად, მაგალითად დანა, ცეცხლსასროლი იარაღი, საწამლავი, მორგებული გასადები ქურდობისათვის, აგრეთვე საშუალებად უნდა ჩაითვალოს ჩვეულებრივი საგნებიც, რომლებიც წინასწარ იქნებიან მომარჯვებულნი დანაშაულის ჩასადენად, მაგალითად კიბე, ნაჯახი, თუკი ამა თუ იმ დაწესებულების ბეჭედი, ბლანკი, ავტომანქანა და ა.შ. გამოძენად ითვლება იარაღის ან საშუალების საკუთარი ხელით დამზადება, ყიდვა, გატაცება ან სხვა გზით შეძენა (მაგალითად ნათხოვარი იარაღი). იარაღის ან საშუალების მომარჯვებად ითვლება მათი მოყვანა ისეთ მდგომარეობაში, რომ შესაძლებელი გახდეს განზრახვის აღსრულება, მაგალითად, კიბის მითქმნა ქურდობის ადგილზე, ცეცხლსასროლი იარაღის მოყვანა საბრძოლო მდგომარეობაში, საწამლავიანი საჭმელის ან სასმელის მომზადება და სხვ. მოსამზადებელ მოქმედებას მიეკუთვნება აგრეთვე დანაშაულის ჩასადენად აუცილებელი ცნობების მოპოვება, დანაშაულებრივი გეგმის შედგენა, წინასწარ ისეთი გარემოებების შექმნა, რომელიც შესაძლებ-

ბაყოფლობით ხელის ამღებმა უნდა შეძლოს დანაშაულისაკენ მიმართული იმ მიზეზობრივი ჯაჭვის განვითარების შეწყვეტა, რომელსაც თვითონვე მისცა დასაბამი. თუ მისი გულწრფელი ცდა შეეჩერებინა დანაშაულის განვითარების პროცესი, ამას გამოდგა, მაშინ მისი ქცევა შეფასებული იქნება, როგორც პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელი გარემოება, თუკი ნებაყოფლობით ხელის აღების მომენტამდე პირის მიერ განხორციელებული დანაშაულის მოსამზადებელი მოქმედება ისეთი ხასიათისაა, რომ იგი დამოუკიდებლად კანონით გათვალისწინებულ სხვა დანაშაულს წარმოადგენს, მაშინ პირი პასუხს აგებს მხოლოდ ამ დანაშაულისათვის. მაგალითად, თუ პირმა მკვლელობის ჩადენისათვის მზადებისას გაიტაცა ცეცხლსასროლი იარაღი, ნებაყოფლობით ხელის აღების შემთხვევაში იგი გათავისუფლდება პასუხისმგებლობისაგან მკვლელობის მომზადებისათვის, ხოლო პასუხს აგებს მხოლოდ იარაღის გატაცებისათვის, ასევე, ვთქვათ სახელმწიფო ქონების დიდი ოდენობით გატაცების მიზნით პირმა დაამზადა ყალბი საბუღალტრო ან მატერიალურ ფასეულობათა აღრიცხვის ყალბი დოკუმენტები, ხოლო შემდეგ ნებაყოფლობით აიღო ხელი ამ დოკუმენტების გამოყენებაზე სახელმწიფო ქონების მითვისებისათვის. ამ შემთხვევაში ეს პირი გათავისუფლდება სახელმწიფო ქონების განსაკუთრებით დიდი ოდენობით გატაცების მომზადებისათვის პასუხისმგებლობისაგან, მაგრამ პასუხს აგებს ყალბი დოკუმენტების დამზადებისათვის და ა.შ.

დანაშაულის მომზადებაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების საკითხებს რაიმე განსაკუთრებული სირთულეები არ ახლავს. ეს იმიტაც არის გამოწვეული, რომ მოსამზადებელი მოქმედება დანაშაულის განვითარების ფრიად ადრეული ეტაპია, იგი არ წარმოადგენს დანაშაულის უშუალოდ განხორციელების დასაწყისს და მისი უმართლობის ხარისხი ძალზე მცირეა. ამიტომ საფუძვლიანად ვთვლი იმ კრიმინალისტების პოზიციას, რომლებიც მოითხოვენ მოსამზადებელი მოქმედების პრინციპულ დაუსჯელობას (იშვიათი გამონაკლისის გარდა, რომელიც გულისხმობს განსაკუთრებით

მძიმე დანაშაულის მომზადების დასჯადობის აუცილებლობას).¹⁸

წინასწარი დანაშაულებრივი საქმიანობა არ ამოიწურება მხოლოდ დანაშაულისათვის მზადებით ამ ეტაპის გაცლის შემდეგ განზრახი დანაშაულის განვითარება შეიძლება გადავიდეს მომდევნო სტადიაში, რომლის დროსაც პირის დანაშაულებრივი ქმედობა იძენს ახალ თვისობრიობას, რაც გამოიხატება კანონით დაცული სიკეთისადმი უშუალო, რეალური საფრთხის შექმნაში.¹⁹ ეს არის დანაშაულის ჩადენის მცდელობის სტადია. ბოლო ორი საუკუნის მანძილზე სისხლის სამართლის თეორიაში დანაშაულის მცდელობის არსის შესახებ უამრავი განსხვავებული შეხედულება იქნა გამოთქმული, რომელთა შორის ძირითადად გაბატონებული იყო ორი მიმართულება — ობიექტური და სუბიექტური მოძღვრებანი. მოკლედ აღვნიშნავ, რომ პირველი მიმართულებლების წარმომადგენლები მცდელობის არსის განსაზღვრებისას არსებითად მიიჩნევდნენ სუბიექტის მოქმედების ობიექტურ შინაარსს. ისინი მცდელობას განიხილავდნენ, როგორც დანაშაულის აღსრულების დაწყებას. მათი მოსაზრებები ამის თაობაზე წარმოგვნილი იყო სხვადასხვაგვარი ვარიანტით. მაგრამ ძირითადი აზრი ერთი იყო, რომ მცდელობა ეს არის დანაშაულის შემადგენლობით გათვალისწინებული აღმასრულებელი მოქმედების დაწყება, რომელიც უშუალოდ არის მიმართული შემადგენლობით გათვალისწინებული შედეგის განხორციელებაზე.²⁰ რაც შეეხება სუბიექტური მიმართულების მომხრეებს, მათთვის დანაშაულის მცდელობა არის ისეთი მოქმედება სუბიექტისა, რომელიც შესაძლებლობას მოგვცემს ზუსტად დავადგინოთ პირის დანაშაულებრივი ნებისა და განზრახვის არსებობა. მათთვის მთავარი მოქმედება არა როგორც რეალური, ობიექტური საფრთხე მისგან მოსალოდნელი შედეგების თვალსაზრისით, არამედ როგორც გარეგანი სიმბტომი, მარცნენებული პირის შინაგანი დანაშაულებრივი განწყობისა.²¹ ცხადია, ის ვინც მხარს უჭერს „მოქმედების“ სისხლის სამართლის იდეას და არა „მოქმედის“ სისხლის სამართლის იდეას, დანაშაულის მცდელო-

ბის სუბიექტურ მოძღვრებას' ვერ გაიზიარებს.

თანამედროვე სისხლის სამართლის საკანონმდებლო სისტემებში ძალზე იშვიათად გვხვდება დანაშაულის მცდელობის ცნების სუბიექტური განსაზღვრება, რომლის მაგალითად შეიძლება დავასახელოთ თანამედროვე გერმანიის სისხლის სამართალი. გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსის 22-ე პარაგრაფში მოცემულია დანაშაულის მცდელობის ერთგვარად მოდერნიზირებული სუბიექტური განსაზღვრება: „სისხლის სამართლით დასჯადი ქმედობის მცდელობას ჩადის ის, ვინც, ქმედობაზე საკუთარი წარმოდგენის მიხედვით, უშუალოდ შეუდგება დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელებას“.²² ამ ფორმულირების მიხედვით ყველაფერი დამოკიდებულია იმაზე, თუ რას ფიქრობს თვითონ დამნაშავე საკუთარი მოქმედების მნიშვნელობის შესახებ. საკითხის ამგვარი გადაწყვეტა „მოქმედების“ სისხლის სამართლის პოზიციიდან ერთობ სადაოდ გამოიყურება. რაც შეეხება ამჟამად მოქმედ საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსს, ამ კოდექსის მე-17 მუხლის მეორე ნაწილში მოცემულია დანაშაულის მცდელობის ცნების ობიექტური განსაზღვრება. აღნიშნული ნორმის მიხედვით: „დანაშაულის მცდელობად ჩაითვლება განზრახ მოქმედება, რომელიც უშუალოდ მიმართულია დანაშაულის ჩასადენად, თუ ამასთან დანაშაული ბოლომდე არ იქნა მიყვანილი დამნაშავეს ნებისაგან დამოუკიდებელი მიზეზების გამო“. ეს ფორმულა წარმოადგენს წინათ მოქმედი სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების მე-15 მუხლის მეორე ნაწილში მოცემული დანაშაულის მცდელობის ცნების განსაზღვრების იდენტურ განმეორებას. 1991 წლის საკავშირო იურიდიული აქტის, სახელდობრ სსრ კავშირისა და რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების მე-17 მუხლის მე-2 ნაწილში მოცემულია გარეგანი ფორმის მიხედვით ახალი, ბოლო შინაარსობრივად ისეთივე განსაზღვრება დანაშაულის მცდელობის ცნებისა, რაც იყო გაუქმებულ საკავშირო კანონში და

რაც არის საქართველოს რესპუბლიკის ჯერჯერობით მოქმედ სისხლის სამართლის კანონში. იგი ასე გამოიყურება: „დანაშაულის მცდელობად ჩაითვლება განზრახ მოქმედება ან უმოქმედობა, რომელიც უშუალოდ მიმართულია დანაშაულის ჩასადენად, თუ ამასთანავე დანაშაული არ იქნა ბოლომდე მიყვანილი პირისაგან დამოუკიდებელი გარემოებების გამო.“²³

აღნიშნული ნორმის თავისებურება იმაში მდგომარეობს, რომ დანაშაულის მცდელობის ცნებას ერთობ შეზღუდულად განსაზღვრავს. იგი წარმოადგენს რეგოლუციამდელი რუსეთის სისხლის სამართლის კანონმდებლობის მემკვიდრეობას, რომელიც თავის დროზე მიიღო საბჭოთა სისხლის სამართალმა. ხოლო რუსეთის კანონმდებლობამ, კერძოდ, 1903 წლის სისხლის სამართლის დებულებამ (მუხ. 49) კი თავის მხრივ მცდელობის საკითხში მოახდინა ფრანგული სისხლის სამართლის კანონმდებლობის პოზიციის რეცეფცია. როგორც უკვე აღინიშნა (იხ. წინამდებარე ნაშრომის პირველი თავის პირველი პარაგრაფი, ნაკვეთი მე-2), XIX საუკუნიდან მოყოლებული დანაშაულის მცდელობის არსის გაგებისადმი გამოიკვეთა ორი ძირითადი და ურთიერთგანსხვავებული მიდგომა - ფრანგული სისხლის სამართლის კანონმდებლობისა და გერმანული სისხლის სამართლის კანონმდებლობისა. საფრანგეთის 1810 წლის სისხლის სამართლის კოდექსმა (მუხ. 2) მკვეთრი მიჯნა დასდო დანაშაულის მცდელობასა და პირის მიერ თავისი ნებით შეწყვეტილ დანაშაულის აღსასრულებლად მიმართულ ქმედობას შორის, რითაც დანაშაულის მცდელობისა და დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების მოვლენები მოწყვიტა ერთმანეთს. გერმანული სისხლის სამართლის დოგმატიკა²⁴ და კანონმდებლობა (მხედველობაშია გერმანიის 1871 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის 43-ე მუხლის I ნაწილის ნორმა) კი პირიქით, დანაშაულის მცდელობისა და დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ერთიანობის იდეიდან გამოსდის.

* მითითებული ნორმა გერმანული კანონმდებლობისა ადგენდა შემდეგს:

აღნიშნული პოზიციის მიხედვით დასჯადი მცდელობაც და ნებაყოფლობით შეწყვეტილი მცდელობაც დანაშაულის მცდელობის ნაირსახეობებია და მაშასადამე ორივენი სისხლისსამართლებრივ უმართლობას წარმოადგენენ. ასეთი პოზიცია ჩემი აზრით ზუსტად ასახავს რეალურ ვითარებასა და ობიექტურ სინამდვილეს.

საბჭოური სისხლის სამართლის თეორიაში ავტორთა უმრავლესობამ ყოველგვარი კრიტიკული გადასინჯვის გარეშე მიიღო დანაშაულის მცდელობის თაობაზე ფრანგული სისხლის სამართლის კანონმდებლობის მიერ შემოთავაზებული სისტემა და შეიძლება ითქვას, რომ ეს მცდარი პოზიცია იქ გაბატონებული იყო. სწორედ რომ დანაშაულის მცდელობის ძირეული პრობლემების გაუგებრობა ბატონობდა საბჭოურ სისხლის სამართლის თეორიაში, ამის დასტურია 1991 წლის ივლისში მიღებული სსრ კავშირისა და რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების მე-17 მუხლის მეორე ნაწილის შინაარსი, რომელიც ზემოთ იყო მოტანილი. ესტონელმა კრიმინალისტმა ი.რებანემ ზუსტად მიუთითა იმ შინაგან წინააღმდეგობებზე, რომლებსაც შეიცავს მითითებულ ნორმაში მოცემული დანაშაულის მცდელობის ცნების განსაზღვრება. მასში დანაშაულის მცდელობის ერთერთ აუცილებელ ნიშნად არის გამოცხადებული ის, რომ დანაშაული დაუმთავრებელი უნდა დარჩეს პირისაგან დამოუკიდებელი მიზეზებით. მაშასადამე, თუკი პირმა დანაშაულის მცდელობის ბოლო მომენტში თავისი ნებით შეწყვიტა ქმედობა ან თავიდან აიცილა დანაშაულის დამთავრება, მაშინ ხელის აღების მომენტამდე ჩადენილი მოქმედება აღარ შეიძლება ჩაითვალოს დანაშაულად, თითქოს იგი არ შეიცავს დანაშაულის შემადგენლობას და კარგავს დანაშაულებრივ ხასიათს.

„ის, ვინც დანაშაულის ან გადაცდომის ჩადენის გადაწყვეტილებას ახორციელებს მოქმედებათა გზით, რომლებიც წარმოადგენენ ამ დანაშაულის ან გადაცდომის აღსრულების დაწყებას, ისჯება მცდელობისათვის, თუ გამიზნული დანაშაული ან გადაცდომა არ იყო ბოლომდე მიყვანილი“. 25

ასეთი პოზიცია არის წინააღმდეგობრივი, რადგან თუ ლოგიკურად ვიმსჯელებთ გამოდის, რომ პირის ქმედობა მომზადების ადრეულ სტადიაზე წარმოადგენს სისხლისსამართლებრივ უმართლობას (ვინაიდან დანაშაულის მომზადების საკანონმდებლო განსაზღვრებაში არაა მითითებული, რომ დანაშაული დაუშთავრებელი უნდა დარჩეს პირისაგან დამოუკიდებელი გარემოებებითა და მიზეზებით), ხოლო თუ ეს ქმედობა გაგრძელდა და გადაიზარდა დანაშაულის მცდელობაში, ე.ი. თვისობრივად ბევრად უფრო მაღალი ხარისხის უმართლობაში, რა დროსაც პირმა თავისი ნებით აიციდინა დანაშაულის დამთავრება, იგი უკვე აღარ შეიცავს დანაშაულის შემადგენლობას, მაშასადამე დანაშაულიც აღარ არსებობს. სწორედ ამ მცდარი პოზიციის მომხრეებს მიეკუთვნებიან საბჭოთა იურიდიულ ლიტერატურაში აკად. ა. პიონტოვსკი, პროფესორები: ნ. დურმანოვი, ნ. კუზნეცოვა, ნ. ლიასი, ი. ტიშკევიჩი, ბ. ზდრაკომისლოვი, ბ. კურინოვი და სხვ. ამიტომ შემთხვევითი არაა, რომ დასახელებული ავტორებიდან ზოგიერთი კატეგორიულად უარყოფს ისეთ ტერმინს, როგორიცაა „ნებაყოფლობით მიტოვებული (შეწყვეტილი) მცდელობა“.²⁶

ი. რებანემ აღნიშნულის გარდა, კიდევ ერთი საფუძვლიანი არგუმენტი წამოაყენა გაბატონებული დოგმის წინააღმდეგ. კერძოდ, დანაშაულის მცდელობის ცნების საბჭოთა საკანონმდებლო განსაზღვრებიდან გამომდინარე, თანამონაწილეობის დროს, თუ ამსრულებელმა მცდელობის უკანასკნელ მომენტში თავისი ნებით აიღო ხელი დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაზე, მაშინ ამით ავტომატურად უქმდება თანამონაწილეობაც. ერთი მხრივ თანამონაწილეობის არსებობა დამოკიდებულია ამსრულებელსა და მის მოქმედებაზე,²⁷ ხოლო, მეორე მხრივ, თანამონაწილეთა (წამქეზებელი, დამხმარე) დასჯადობა ეფუძნება ამსრულებელთან ერთად ერთიანი უმართლობის ჩადენას.²⁸ ჩემი აზრით, ი. რებანეს პოზიციის სისწორეს შემდეგი გარემოებებიც ასაბუთებენ: თუკი დანაშაულის ამსრულებლის მხრივ ნებაყოფლობით ხელის აღების შედეგად ქრება მის

მიერ მანამდე ჩადენილი ქმედობის მართლსაწინააღმდეგო ხასიათი, მა-
 შინ ისპობა საერთოდ დანაშაულიც. რაკი აღარ არსებობს დანაშაული,
 აღარ არსებობს მისი ამსრულებელიც, მაშასადამე აღარც ერთიანი უმა-
 რთლობა არსებობს. ამრიგად ამსრულებლის მიერ ნებაყოფლობით ხელის
 აღებისას მასთან ერთად თანამონაწილენიც უნდა გათავისუფლდნენ პა-
 სუხისმგებლობისაგან, ვინაიდან წარმოუდგენელია არარსებულ უმართლო-
 ბაში თანამონაწილეობა. ასეთ შემთხვევაში წამქეზებელი და დამხმარე
 დანაშაულის მომზადებისთვისაც კი ველარ აგებენ პასუხს, რადგან ლო-
 გიკურად ასევე წარმოუდგენელია არარსებული დანაშაულის მომზადება.
 აი რა აშკარად შეუსაბამო შედეგებამდე მივყავართ ჩვენს მოქმედ კა-
 ნონმდებლობაში მოცემულ დანაშაულის მცდელობის ცნების განსაზღვრე-
 ბას. ყოველივე აქედან გამომდინარე სრულიად ნათელია, რომ აღნიშნუ-
 ლი გარემოებების გამო მის მიმართ კრიმინალისტ ი. რებანეს მიერ გა-
 მოთქმული კრიტიკა²⁹ სამართლიანად და დასაბუთებულად უნდა ჩაითვა-
 ლოს.

მაშასადამე, შეიძლება სრული დაბეჯითებით აღინიშნოს, რომ ნება-
 ყოფლობით შეწყვეტის მომენტამდე უკვე ჩადენილი ქმედობა რეალურად
 შეიცავს დანაშაულის მცდელობის ყველა ნიშანს. კერძოდ, ეს ქმედობა
 შეიცავს განსაზღვრული დაუმთავრებელი დანაშაულის შემადგენლობას,
 იგი არის მართლსაწინააღმდეგო, და ბოლოს, ჩადენილია ბრალეულად, ვი-
 ნაიდან წარმართული იყო პირდაპირი განზრახვით. ასეთი რამის ჩამდე-
 ნი კი არის ჩვეულებრივი დამნაშავე. საღი აზრით ამ გარემოებათა
 უჯუღვებელყოფა ყოვლად შეუძლებელია, ვინაიდან ეს იგივე იქნებოდა,
 რაც მომხდარი ფაქტის არარსებულად გამოცხადება. მოგვიანებით აღმო-
 ცენებული ისეთ სუბიექტურ ფაქტორს, როგორიცაა დანაშაულის შეწყვე-
 ტის ნ ე ბ ა ყ ო ფ ლ ო ბ ი თ ო ბ ა, არ ძალუძს შეცვალოს მის წარ-
 მოშობამდე ჩადენილი ქმედობის სოციალური, შინაარსი და სამართლებრი-
 ვი შეფასება. მას უკუქცევითი ძალა გააჩნია მხოლოდ ჩადენილი ქმედ-

დობის დასჯადობაზე, მაგრამ არა ამ ქმედობის შინაარსის შეფასების მიმართ. * ყოველივე ამისა გამო ნებაყოფლობით შეწყვეტილი მცდელობაც უნდა განხილული იქნეს როგორც დანაშაულის მცდელობის ნაირსახეობა. ამდენად, საცესებით ლოგიკურია პროფ. თ. წერეთლის პოზიცია მოცემულ საკითხში, რომელიც წერდა, რომ ტერმინი „დანაშაულის მცდელობა“ შეიძლება ორი მნიშვნელობით გავიგოთ. ფართო მნიშვნელობით იგი ნებაყოფლობით მიტოვებულ მცდელობასაც მოიცავს, ვიწრო მნიშვნელობით კი მხოლოდ დასჯად მცდელობას ნიშნავს.³⁰ მაგრამ ამ მოსაზრებასთან აშკარა წინააღმდეგობაშია ავტორის მიერ ამავე ნაშრომში გამოთქმული სხვა მოსაზრება, რომლის მიხედვით დანაშაულზე ხელის აღების დროს პირის მოქმედება (იგულისხმება ხელის აღების მომენტამდე ჩადენილი მოქმედება - დ.ს.) არ განიხილება როგორც დანაშაული, ვინაიდან დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება სპობს ქმედობის საზოგადოებრივ საშიშროებას.³¹

აქედან გამომდინარე, აუცილებელია დაძლეული იქნას საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსში (მე-17 მუხლის მე-2 ნაწილი) არსებული დანაშაულის მცდელობის ცნებასთან დაკავშირებული ხარვეზები. მასში მოცემული განსაზღვრება მითითებულ წინააღმდეგობებთან ერთად, როგორც ირკვევა შემეცნებით მნიშვნელობასაც მოკლებულია, ვინაიდან ცალმხრივ წარმოდგენას გვიქმნის მოვლენის არსის თაობაზე. ალბათ საჭირო იქნება მოცემულ საკითხში მივმართოთ გერმანული სისხლის სამართლის საკანონმდებლო პრაქტიკას და მისი გათვალისწინებით მოხდეს დანაშაულის მცდელობის ცნების უფრო სრულყოფილი განსაზღვრების ფორმულირება რესპუბლიკის მოქმედ კანონმდებ-

* ამ საკითხზე უფრო ვრცლად იხილეთ სტატიაში: დ.სულაქველიძე, დანაშაულის მცდელობა და ნებაყოფლობით ხელის აღება დანაშაულის ჩადენაზე.“³²

ლობაში. რა თქმა უნდა ეს სრულიად არ ნიშნავს გერმანულ სამართალში არსებული ცნებებისა და განსაზღვრებების უცვლელად გადმოტანას, ვიდრე მხოლოდ პრობლემის გადაწყვეტის იმ გზას, რომელსაც გერმანიის სისხლის სამართლის ადრინდელი საკანონმდებლო პრაქტიკა გვიკარნახებდა. ჩემი აზრით, დანაშაულის მცდელობის საკანონმდებლო განსაზღვრება ასეთი რედაქციით უნდა ჩამოყალიბდეს: „დანაშაულის მცდელობად ჩაითვლება უშუალოდ დანაშაულის აღსასრულებლად მიმართული განზრახი ქმედება, თუ ამასთანავე დანაშაული არ იქნა დამთავრებული“. ეს არის დანაშაულის მცდელობის ფართო განსაზღვრება, რომელიც მოიცავს მცდელობის ყველა სახეს, მათ შორის ნებაყოფლობით შეწყვეტილ მცდელობასაც. იგი მართებულიად ასახავს დანაშაულის მცდელობის რეალურს არსს, მის იურიდიულ და ფაქტობრივ მხარეს. ამასთანავე დანაშაულის მცდელობის ასეთი განსაზღვრება აუცილებლობით აყენებს კანონმდებლობაში დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების ინსტიტუტის განსაზღვრის საჭიროებას, რათა დასჯადი მცდელობა გაიმიჯნოს ნებაყოფლობით შეწყვეტილი მომზადებისა და მცდელობისაგან. ყოველივე ამის შედეგად სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში გვეძლევა პირდაპირი განზრახვით მიმართული დანაშაულის განვითარების სტადიების ლოგიკურად მწყობრი და დასრულებული სისტემა.

იურიდიულ ლიტერატურაში დიდი ხანია დავაა იმის თაობაზე, თუ რომელია პირდაპირი განზრახვით მიმართული დანაშაულის განვითარების ის ბოლო მომენტი, რომლის დროსაც ჯერ კიდევ შესაძლებელია ნებაყოფლობით ხელის ადება. კრიმინალისტები ამ პრობლემას უშუალოდ უკავშირებენ მცდელობის დაყოფას ქვეეტაპებად, ე.წ. დაუმთავრებელ და დამთავრებულ მცდელობას. არც საქართველოს რესპუბლიკის და არც მოქმედი საბჭოთა კანონმდებლობა მცდელობის სახეების ამგვარ კლასიფიკაციას არ იცნობს, იგი სისხლის სამართლის თეორიაში გვხვდება. მხოლოდ ზოგიერთი უცხოური სისხლის სამართლის კანონმდებლობა ითვალისწინებს

დაუმთავრებელ და დამთავრებულ მცდელობას. მაგალითად, შვეიცარიის სისხლის სამართლის კოდექსის 21-ე მუხლის პირველი ნაწილი დაუმთავრებელ მცდელობას განსაზღვრავს როგორც პირის მიერ დანაშაულის აღსრულების დაწყებას, როდესაც ბრალეული მოქმედება ბოლომდე არ იქნა მიყვანილი. ხოლო 22-ე მუხლის პირველი ნაწილი დამთავრებულ მცდელობად მიიჩნევს ასეთ შემთხვევას, როდესაც პირს ბოლომდე მიჰყავს თავისი ბრალეული მოქმედება, მაგრამ ვერ აღწევს იმ შედეგს, რომელიც აუცილებელია დანაშაულის დამთავრებისთვის, პირველ შემთხვევაში ნებაყოფლობით ხელის აღებისათვის 21-ე მუხლის მე-2 ნაწილი ადგენს სასჯელისაგან გათავისუფლებას სასამართლოს შეხედულების მიხედვით, ხოლო მეორე შემთხვევაში ნებაყოფლობით ხელის აღებისათვის 22-ე მუხლის მე-2 ნაწილით გათვალისწინებულია მხოლოდ სასჯელის შემსუბუქება სასამართლოს შეხედულების მიხედვით.³³

როგორც წარსულში, ისე ამჟამადაც კრიმინალისტების უმრავლესობა მხარს უჭერდა და ახლაც მხარს უჭერს მცდელობის სახეებად დაყოფას. მიუხედავად ამისა უფრო მართებულია მიმართა იმ მცირერიცხოვან კრიმინალისტთა პოზიციას, რომლებიც უარყოფენ მცდელობის სახეებად დაყოფის საფუძვლიანობას (პროფ. ნ. ტაგანცევი, პროფ. გ. კოლოკოლოვი, პროფ. ნ. კუზნეცოვა და სხვა). მათი პოზიციის მიხედვით მცდელობის სახეებად დაყოფა უაღრესად პირობითია, ცინაიდან მცდელობა არსებითად ერთიანი ქმედობაა, რომლის დასაწყისი და დასასრული ძნელია ერთმანეთისაგან მოწყვიტო. იგი მეტად სწრაფმიმდინარე პროცესია და პრაქტიკულად შეუძლებელია მასში რაიმე ეტაპების გამოყოფა.³⁴ გარდა ამისა, საყურადღებოა პროფ. ნ. ტაგანცევის შენიშვნა იმის თაობაზე, რომ თვით ტერმინი „დამთავრებული მცდელობა“ შინაგანად წინააღმდეგობრივია, რადგან თავისთავად „მცდელობა“, „ცდა“, აღნიშნავს რაღაც დაუმთავრებელს და მასზე „დამთავრებული“-ს ტერმინის მიმატება ლოგიკურ შეუსაბამობას წარმოადგენს.³⁵

აღნიშნული მოსაზრებების მართებულობას ადასტურებს ისიც, რომ ერთობ გაჭირდა ზუსტი კრიტერიუმების გამოძებნა დაუმთავრებელი და დამთავრებული მცდელობის გამიჯვნისათვის. ამასთან დაკავშირებით იურიდიულ ლიტერატურაში გვხვდება ორი თვალსაზრისი, ობიექტური და სუბიექტური მიმართულებისა. ობიექტური კრიტერიუმების მომხრეთა თვალსაზრისით მცდელობა დამთავრებულია, როდესაც პირმა გააკეთა ყოველივე, რაც აუცილებელი და საჭირო იყო შედეგის დასაღვრად, მაგრამ დანაშაული არ მთავრდება მისი ნებისაგან დამოუკიდებელი მიზეზების გამო (ბაუერი, მანცინი, პ. კალმიკოვი, მ. შარგოროდსკი, თ. წერეთელი, ბ. ვოლკოვი და სხვ.).³⁶ ასეთი მსჯელობა ლოგიკურ საფუძველს მოკლებულია, ვინაიდან თუ ყველაფერი საჭირო და აუცილებელი გაკეთდა, მაშინ დანაშაული უნდა დამთავრებულიყო. იურიდიულ ლიტერატურაში მრავალრიცხოვანი მომხრე ჰყავს მცდელობის სახეებად გამიჯვნის სუბიექტურ კრიტერიუმებს. მათი აზრით მცდელობა დამთავრებულია, როდესაც პირმა გააკეთა ყველაფერი ის, რაც მას საჭიროდ მიაჩნდა დანაშაულის ბოლომდე მისაყვანად, ხოლო შედეგი არ დგება მისი ნებისაგან დამოუკიდებელი მიზეზებით.³⁷ არც ასეთი გადაწყვეტა წარმოადგენს მართებულ გზას, ვინაიდან ადვილი შესაძლებელია, პირმა ობიექტურად ბევრი რამ გააკეთოს დანაშაულის ბოლომდე მისაყვანად, თვითონ კი შეიჯდომით თვლიდეს, რომ ძალზე ცოტა რამ განახორციელა მიზნის მისაღწევად. ისიც შეიძლება, პირმა ძალზე ცოტა რამ მოახერხოს დანაშაულის ჩასადენად, თვითონ კი შეიჯდომით მიიჩნევდეს, რომ საამისოდ ყველა შესაძლებლობა ამოიწურა. ასე, რომ ვერც ობიექტური კრიტერიუმები და ვერც სუბიექტური კრიტერიუმები ვერ იძლევიან პრობლემის გადაწყვეტას.

ჩემი აზრით დანაშაულის მცდელობის ქვეყიტაპებად დაყოფას დამთავრებული და დაუმთავრებელი მცდელობის სახით აქვს უადრესად პირობითი მნიშვნელობა, ხოლო მათი ურთიერთგამიჯვნისათვის უნდა ვიხილმძღვანელოთ დანაშაულის განხორციელების კონკრეტული ვითარებით გან-

საზღვრული გარემოებებითა და მათგან გამომდინარე შესაძლებლობებით. პირდაპირი განზრახვის დროს დანაშაულის ჩასადენად პირი განახორციელებს ყოველივე იმას, რის საშუალებასაც მას მისცემს კონკრეტული ობიექტური გარემოებები და ამასთან ერთად საკუთარი სუბიექტური შესაძლებლობები, სახელდობრ, ცოდნა, გამოცდილება, ნებისყოფა, მიხვედრილობა, გაბედულება, შეუპოვრობა და ა.შ. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, დამნაშავე განახორციელებს ყოველივეს რისი გაკეთებაც მას ხელეწიფება კონკრეტულ ვითარებაში, ე.ი. რაც მასზე იქნება დამოკიდებული ობიექტურად და სუბიექტურად. აქედან გამომდინარე, მცდელობა დამთავრებულია თუ დანაშაულის ბოლომდე მისაყვანად პირმა გააკეთა ყველაფერი, რაც მასზე იყო დამოკიდებული, ხოლო მცდელობა დაუმთავრებელია, როდესაც სუბიექტს დანაშაულის ბოლომდე მისაყვანად არ გაუკეთებია ყველაფერი ის, რაც მასზე იყო დამოკიდებული. აქ ბუნებრივად ისმება ასეთი საკითხი: ჩვეულებრივ დამნაშავე ყველაფერს აკეთებს რაც კი მასზეა დამოკიდებული, რათა მიაღწიოს დანაშაულებრივ მიზანს. მაშ რა შემთხვევაა ისეთი, როცა დამნაშავეს არ გაუკეთებია ყველაფერი, რაც კი მასზე იყო დამოკიდებული, დანაშაულის ბოლომდე მისაყვანად? ასეთი შემთხვევა შეიძლება იყოს მხოლოდ ერთი - ნებაყოფლობით ხელის აღება დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაზე. ამრიგად, ყოველივე აქედან გამომდინარე, დამთავრებული მცდელობა წარმოადგენს დასჯად მცდელობას, წარუმატებელ დანაშაულს, ხოლო დაუმთავრებელი მცდელობა კი არის ნებაყოფლობით შეწყვეტილი, არადასჯადი მცდელობა.³⁸

მიუხედავად იმისა, რომ იურიდიულ ლიტერატურაში სხვადასხვაგვარადაა გაგებული დამთავრებული და დაუმთავრებელი მცდელობა, ყველა ერთხმად აღიარებს ნებაყოფლობით ხელის აღების შესაძლებლობას დაუმთავრებელ მცდელობაზე. რაც შეეხება დამთავრებულ მცდელობას, აქ მოსაზრებები გაიყო. კრიმინალისტთა ერთი ნაწილის აზრით ნებაყოფლობით ხელის აღება დამთავრებულ მცდელობაზე შეიძლებულია (მაგალითად,

შ.შარგოროდსკი, ი.ტიშკევიჩი, ნ.ლიასი და სხვა).³⁹ კრიმინალისტთა უმრავლესობის, მაგალითად, პროფესორების: ჰ.-ჰ.იეშეკის, თ.წერეთლის, ა.პიონტოვსკის, ბ.კურინოვისა და სხვათა აზრით, ნებაყოფლობით ხელის აღება შესაძლებელია დამთავრებულ მცდელობაზეც, ოღონდ მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევებში.⁴⁰ ასეთი გამონაკლისი შემთხვევები: პირმა დააღწევინა ადამიანს საწამლავი, მაგრამ შემდეგ, გადაიფიქრა რა დანაშაულის ჩადენა, სასწრაფოდ გამოიძახა ექიმი და მოახერხა დაზარალებულის გადარჩენა, ანდა ვთქვათ გამოიძახა ექიმი და მოხერხდა დაზარალებულის გადარჩენა, ანდა ვთქვათ გადაადგო წყალში ადამიანი, მაგრამ შემდეგ აქტიური ზომების მიღებით (გადაუგდო მამეღელი რგოლი ან თვითონ გადაეშვა წყალში და გამოიყვანა ნაპირზე) იხსნა დაზარალებისაგან ადამიანი და სხვა მსგავსი. აქ დამნაშავეს ქმედობასა და დანაშაულებრივი შედეგის დადგომის მომენტს შორის არის დროის ინტერვალი, რომელსაც პირი წარმატებით იყენებს მოცემული დანაშაულის შემადგენლობით გათვალისწინებული შედეგის დადგომის თავიდან ასაცილებლად.

კრიმინალისტები, რომლებიც მთლიანად უარყოფენ დამთავრებულ მცდელობაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების შესაძლებლობას, აქ დასახელებულ შემთხვევებს არ განიხილავენ ნებაყოფლობით ხელის აღებად. მაგალითად, პროფ. ნ.ლიასი აღნიშნავს, რომ ასეთ შემთხვევებში დამნაშავეს მხოლოდ ის შეუძლია, რომ ხელი შეუწყოს შედეგის დადგომის თავიდან აცილებას, მაგრამ არ ძალუძს იმის ლიკვიდაცია, რაც ჩაიდინა. დამნაშავეს მოქმედება წარმოადგენს დამთავრებულ მცდელობას... მისი საქმიანობა, მიმართული მისივე მოქმედებიდან გამომდინარე საზოგადოებრივად საშიში შედეგების დადგომის თავიდან აცილებისაკენ, წარმოადგენს ქმედით მონაწილას, რომელიც კანონით განიხილება როგორც პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელი გარემოება.⁴¹

პროფ. ნ.ლიასის ეს მოსაზრება არ არის საფუძვლიანი. ჯერ ერთი

იმით, რომ ქმედითი მონაწილეობა ისეთი დადებითი პოსტკრიმინალური მოქმედებაა, რომელსაც დამნაშავე ახორციელებს დანაშაულის განვითარების პროცესის დამთავრების ან იძულებითი შეწყვეტის შემდეგ, გარდა დენადი დანაშაულისა, როცა დანაშაული იურიდიულად დამთავრებულია, მაგრამ ფაქტობრივად მისი მიმდინარეობა არ შეწყვეტილა. ასეთია დეზერტირობა, ცეცხლსასროლი იარაღის უნებართვოდ ტარება და სხვა. გარდა ამისა, ქმედითი მონაწილეობა შესაძლებელია მიმართული იყოს არა დანაშაულის შემადგენლობით მოცემული შედეგის დადგომის თავიდან აცილებისაკენ, არამედ მხოლოდ იმ შედეგების თავიდან აცილებისაკენ, რომელიც დანაშაულის შემადგენლობის გარეთ დგას და შეიძლება მოჰყვეს მოცემული დანაშაულის ჩადენას.

პროფ. მ. შარგოროდსკის აზრით, როდესაც პირმა წყალში გადააგდო ადამიანი დასაბრჩობად ან დააღვინა ადამიანს საწამლავი მოკვლის მიზნით, მან უკვე გააკეთა ყველაფერი დანაშაულის სისრულეში მოსაყვანად. ამიტომ ის, რომ ამ მოქმედებათა ჩადენის შემდეგ დამნაშავემ აქტიური ზომების მიღებით სიკვდილისაგან იხსნა დაზარალებული, ვერ ჩაითვლება დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებად, ვინაიდან ასეთ შემთხვევებში შედეგის განხორციელება თუ განუხორციელებლობა აღარ არის დამოკიდებული დამნაშავეს ნებაზე, არამედ გარეშე პირობებზე, შემთხვევით გარემოებებზეა დამოკიდებული.⁴² ვფიქრობ შარგოროდსკის თვალსაზრისი ლოგიკას მოკლებულია, ვინაიდან ის, რომ პირმა დაბრწობას გადაარჩინა ან სიკვდილისაგან იხსნა მის მიერ მოწამლული ადამიანი, სწორედ იმაზე მეტყველებს, რომ მოვლენათა შემდგომი განვითარებაცა და მისი საბოლოო შედეგებიც მოცემულ კონკრეტულ სიტუაციაში სწორედ ამ პირის ნების ბატონობის საზღვრებში იყო მოქცეული და მასზე იყო დამოკიდებული.

ჩემი აზრით, მართალია ის, ვინც თვლის, რომ დამთავრებულ მცდელობაზე ნებაყოფლობით ხელის აღება შეუძლებელია. მაგრამ მართალია ისიც,

ვინც აქ დასახლებულ შემთხვევებს მიიჩნევს დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებად. საქმე იმაშია, რომ ორივე მოდავე მზარე უშვებს ერთი და იგივე შეცდომას, სახელდობრ, განხილულ შემთხვევებს თვლიან დამთავრებულ მცდელობად. ეს კი ასე არ არის. როცა სუბიექტმა ჯერ საწამლავი მისცა დაზარალებულს, ხოლო შემდეგ ექიმი გაამოიძახა და ამით სიკვდილისაგან იხსნა, როცა წყალში გადააგდო ადამიანი და შემდეგ კი დახრჩობას გადაარჩინა, საქმე გვაქვს არა დამთავრებულ, არამედ დაუმთავრებელ მცდელობასთან, ვინაიდან აქ პირს დანაშაულის ბოლომდე მისაყვანად არ გაუკეთებია ყველაფერი, რაც მასზე იყო დამოკიდებული. მსხვერპლისათვის საწამლავის მიცემის შემდეგ მას თავი უნდა შეეკავებინა მოვლენათა განვითარებაში ჩარევისაგან, რათა დანაშაული გაგრძელებულიყო თავის ლოგიკურ დასასრულამდე, მან კი სწორედ ეს არ გააკეთა. ამიტომ მცდელობა დაუმთავრებელი დარჩა მის მიერვე ნებაყოფლობით მიღებული აქტიური ზომების წყალობით. ამ გარემოებაზე ყურადღება გაამახვილეს ჯერ კიდევ გასულ საუკუნეში, კრიმინალისტებმა: პ.კალმიკოვმა, ლონგომ, ნ.ტაგანცევმა, მანცინიმ⁴³ თანამედროვე იურიდიულ ლიტერატურაში კი მას გვერდს უქცევენ, რის გამოც განხილულ შემთხვევებს შეცდომით დამთავრებულ მცდელობად მიიჩნევენ.

სუბიექტმა დანაშაულის ჩასადენად იღონა რა ყველაფერი, რაც მასზე იყო დამოკიდებული, ცხადია ამის შემდეგ ნებაყოფლობით ხელის აღება შეუძლებელია, ვინაიდან ასეთ შემთხვევაში საქმე გვაქვს ან დამთავრებულ დანაშაულთან ან წარუმატებლად დამთავრებულ მცდელობასთან.

ახლა შეიძლება პასუხი გაეცეს ზემოთ დასმულ პრობლემატურ კითხვასაც, რომელიც მდგომარეობს შემდეგში: რომელია პირდაპირი განზრახვით მიმართული დანაშაულის განვითარების ის ბოლო მომენტი, როცა ჯერ კიდევ შესაძლებელია მის აღსრულებაზე ნებაყოფლობით ხელის აღება? იგი არის ის უკანასკნელი მართლსაწინააღმდეგო აქტი, რომლის

განხორციელების შემთხვევაში მოცემული დანაშაულის აღსასრულებლად მიმართული ქმედობა დამთავრებულ მცდელობად ან დამთავრებულ დანაშაულად იქცევა. მაშასადამე, დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღება შესაძლებელია დანაშაულის მომზადების, აგრეთვე დანაშაულის მცდელობის სტადიაზე, ამ უკანასკნელის დამთავრებამდე.

სისხლის სამართლის თეორიაში მნიშვნელოვანი ყურადღება ეთმობა ისეთ შემთხვევას, როცა პირველი წარუმატებელი მოქმედების შემდეგ დანაშაულის დასამთავრებლად საჭირო ხდება მოქმედების დაუყოვნებლივ განმეორება, მაგრამ პირი თავისი ნებით ხელს იღებს ამის გაკეთებაზე. მაგალითად, პირი მოკვლის მიზნით ცეცხლსასროლ იარაღს ესვრის დაზარალებულს, მაგრამ ვერ მოახერხებებს. მას აქვს შესაძლებლობა განმეორებით ესროლოს და დანაშაულის დაამთავროს, მაგრამ თავისი ნებით უარს ამბობს ხელახლა გასროლაზე. საბჭოთა იურიდიულ ლიტერატურაში გავრცელებული და გაბატონებული შეხედულება განსახილველ შემთხვევას ცალსახად მიიჩნევს დანაშაულის ჩადენის მცდელობის განმეორებაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებად და არა დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებად. ვფიქრობ მოცემული საკითხის ასე ცალსახად გადაწყვეტა, კონკრეტული გარემოებების გათვალისწინებლად, არაა მართებული. გერმანული სასამართლო პრაქტიკა მსგავს შემთხვევაში ხელმძღვანელობს შემდეგი კრიტერიუმით: თუკი ამ დროს დამნაშავეს სჯეროდა, რომ შეეძლო დანაშაულის ერთადერთი მოქმედებით განხორციელება, მაშინ მცდელობა დამთავრებულია.⁴⁴ ჩემი აზრით საკითხს სწორად გადაწყვეტა მოითხოვს ერთი აუცილებელი გარემოების გათვალისწინებას. პირდაპირი განზრახვით დანაშაულის ჩადენის დროს დამნაშავეს წარმოდგენაში მოცემულია არა მარტო მოქმედების ხასიათი და მისი შედეგი, არამედ მიზნამდე გასაცემელი ცალკეული ეტაპებიც, აგრეთვე ის ხერხები და საშუალებები, რომელთა მეოხებით შედეგი უნდა იქნას მიღწეული. ამიტომ მნიშვნელობა აქვს იმას, დამნაშავე მიზნის მიღწევისათვის ით-

ვალისწინებდა ერთჯერად მოქმედებას, თუ მოქმედებათა სიმრავლეს სა-
 ჭიროების მიხედვით. აქედან გამომდინარე მართებულია გერმანელი კრი-
 მინალისტის ჰ.ჰ.იეშეკის შემდეგი მოსაზრება: იმ შემთხვევებში, რო-
 დესაც მიზნის მისაღწევად დამნაშავეს მიერ რამდენიმე მოქმედება
 არის მხედველობაში მიღებული, დაუმთავრებელი მცდელობა გვექნება ყო-
 ველთვის, თუკი ახალი აქტები, რომელთა განხორციელებაზე დამნაშავე
 უარს ამბობს, წინა აქტებთან, რომლებსაც შემდეგი არ მოჰყოლია, ქმნი-
 ან ბუნებრივ ერთიანობას. საამისო წანამძღვარი მჭიდრო დროითი კავ-
 შირი ამ ერთიანი აქტებისა, რომლებიც ერთიანი უმართლობის შინაარს-
 ში მხოლოდ რაოდენობრივ საფეხურებს ქმნიან მცდელობის მოქმედების
 განმეორებისა და ერთიანი მოტივაციის ერთობლიობის მეოხებით.⁴⁵

ამრიგად, საჭიროა განხილული შემთხვევებისადმი დიფერენცირებუ-
 ლი მიდგომა. გერმანელი კრიმინალისტის ფ.ცაიშეს მართებული შენიშე-
 ნით აქ არ შეიძლება ცალკეული შემთხვევის აღება საერთო მასშტაბად.⁴⁶
 როდესაც დამნაშავეს მიზნის მისაღწევად გათვალისწინებული ჰქონდა
 საჭიროების შემთხვევაში ერთი და იგივე მოქმედების მრავალჯერადი გან-
 მეორება ერთსა და იმავე სიტუაციაში, დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფ-
 ლობით ხელის აღებას ექნება ადგილი, თუკი მან პირველი წარუმატებე-
 ლი გასროლის შემდეგ თავისი ნებით აიღო ხელი განმეორებით გასროლა-
 ზე და ამასთანავე შეუძლებლად არ თვლიდა დანაშაულის ბოლომდე მიყ-
 ვანას. იმ შემთხვევაში კი, როდესაც დამნაშავეს მიზნის მისაღწევად
 გათვალისწინებული ჰქონდა მხოლოდ ერთჯერადი მოქმედების შესაძლებ-
 ლობა და ამ ერთი მოქმედებით დანაშაულის დამთავრება, გამორიცხულია
 ნებაყოფლობით ხელის აღება, თუ ეს მოქმედება წარუმატებელი გამოდგა,
 თუნდაც ამის შემდეგ დამნაშავემ თავისი ნებით უარი თქვას სხვა სა-
 შუალებებით დანაშაულის გაგრძელებაზე ან იგივე მოქმედების განმე-
 ორებით ჩადენაზე, რაც მას თავდაპირველად არ ჰქონდა გათვალისწინე-
 ბული.

აქვე შეიძლება განვიხილოთ დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის ად-
ბის ისეთი შემთხვევა, როდესაც დანაშაულის ბოლომდე მისაყვანად აუჯი-
ლებელი იყო რამდენიმე ერთგვაროვანი ან არაერთგვაროვანი მოქმედე-
ბის ერთობლიობა, რომელთაგან თითოეული დანაშაულის დამთავრებისათ-
ვის აუჯილებელ პირობას წარმოადგენდა. მსგავს შემთხვევაში აღნიშ-
ნულ მოქმედებათაგან ერთერთის ჩადენაზე თავისი ნებით უარის თქმა,
რის გამოც დანაშაული დაუმთავრებელი რჩება, წარმოადგენს მოცემული
დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადებას. მაგალითად, ბინა-
ში ქურდობის ჩასადენად აუჯილებელია რამოდენიმე ოპერაციის (მოქმე-
დების) შესრულება: ბინაში შესასვლელი კარის საკეტი გატეხვა ან
მორგებული გასადები გაღება, ამ გზით ბინაში შეღწევა, ამის შემ-
დეგ ფულისა და ნივთების დაძებნა, მოძებნილი ფასეულობის ბინიდან
გატანა და ა.შ. ამ აუჯილებელ მოქმედებათაგან ერთერთის განხორციე-
ლებაზე თავისი ნებით უარის თქმა წარმოადგენს დანაშაულის ჩადენა-
ზე ნებაყოფლობით ხელის ადებას, მიუხედავად მანამდე ჩადენილი მოქ-
მედებებისა, ვინაიდან ამის გამო ქურდობა დაუმთავრებელი რჩება.

რაც შეეხება ნებაყოფლობით ხელის აღებას ე.წ. უვარგის მცდელობაზე, რომელიც საკმაოდ ფართოდ არის განხილული იურიდიულ ლიტერატურაში, უწინარესად უნდა აღინიშნოს, რომ თვით ცნება—„უვარგისი მცდელობა“ ლოგიკურ შეუსაბამობას წარმოადგენს. თუკი მცდელობა უვარგისია, მაშინ იგი მცდელობას აღარ წარმოადგენს და იგი ვერ იქნება იურიდიული მსჯელობის ობიექტი. ლიტერატურაში განხილავენ ამ ე.წ. უვარგისი მცდელობის სხვადასხვა ნიმუშებს: მცდელობა უვარგისი საშუალებით, მცდელობა უვარგის ობიექტზე, მცდელობა ადგილზე არ მყოფ ობიექტზე. მცდელობას უვარგისი საშუალებით ყოფენ რამოდენიმე სახედ. პირველი ეს არის პირის მიერ დანაშაულის ჩადენის ცდა აბსოლუტურად უვნებელი საშუალებით, რომელსაც იგი მიმართავს უკიდურესი უმეცრების ან ცრურწმენის გამო. მაგალითად, პირი ცდილობს ადამიანის

მოკვლას შეელოცვით, ანდა დაცემვით საჭმელში რომელიმე გარეული ფრინველის ხორცის შერჩევით და ა.შ. რა თქმა უნდა ასეთ შემთხვევებში დანაშაულებრივ ქმედებასა და დანაშაულის ჩადენის მცდელობაზე მსჯელობა შეუძლებელია.

ამავე დროს სისხლის სამართლის ლიტერატურაში არ განიხილავენ ისეთ შემთხვევას, რომლის დროსაც შეიძლება პირი ცდილობდეს დანაშაულის ჩადენას სრულიად უვნებელი საშუალებით, მაგრამ არა თავისი უმცირესისა ან ცრურწმენის გამო, არამედ სიტუაციაში გაურკვევლობის შედეგად. მაგალითად, როდესაც პირი შეეცდება ადამიანის მოკვლას სათანაშო რევოლვერით, რომელიც გარეგნულად იმდენად ჰგავდა ნამდვილს, რომ სიჩქარეში ვერ შეამჩნია „იარაღის“ უვარგისობა. ცხადია, არც ასეთ შემთხვევაში შეიძლება დანაშაულის მცდელობაზე ლაპარაკი.

გარდა აღნიშნულისა არის ისეთი შემთხვევები, როდესაც, პროფ. თ.წერეთლის მართებული თვალსაზრისით, „...სუბიექტის მიერ ამორჩეული საშუალება საზოგადოდ გამოსადეგია შედეგის განხორციელებისათვის, მაგრამ უწყებულ კონკრეტულ პირობებში, რაღაც შემთხვევითმა გარემოებამ ხელი შეუშალა დანაშაულის ბოლომდე მიყვანას, ცხადია, ეს შემთხვევები უნდა ჩაითვალოს მცდელობად ჩვეულებრივი მნიშვნელობით...“

...შემთხვევითი გარემოების გამო დანაშაულის ბოლომდე განუხორციელებლობა დამახასიათებელია საერთოდ ყოველგვარი მცდელობისათვის და ამ მხრით აღნიშნული შემთხვევები არავითარ გამონაკლისს არ წარმოადგენენ“.⁴⁷ მაგრამ, ჩემი აზრით, ამ სწორი თვალსაზრისის თვალსაჩინოებისათვის პროფ. თ.წერეთელს მოაქვს რამდენადმე შეუსაბამო მაგალითები, კერძოდ, პირის მიერ გასროლის ცდა ისეთი რევოლვერიდან, რომელშიც ტყვია არ იყო (რაც მისთვის ცნობილი არ იყო), ან კიდევ პირის მიერ მოკვლის მიზნით შეცდომის გამო ნამდვილი საწამლავის ნაცვლად ადამიანის უვნებელი ფხვნილი მისცა.⁴⁸ მოტანილ მა-

გალითებში „დამნაშავეის“ მიერ გამოყენებულ მცდელობის საშუალებებს არანაირ ვითარებაში არ ძალუძთ რაიმე საფრთხის შექმნა, თუკი ამ უკანასკნელს განცხადებით ობიექტური კაუზალობის თვალსაზრისით და არა წმინდა სუბიექტური მომენტების საფუძველზე. მოცემული შემთხვევები თავისი არსით არაფრით განსხვავდება შელოცვის მეშვეობით ან სათამაშო რევოლვერით ადამიანის მოკვლის ცდისაგან. ჩემი აზრით პროფ. თ. წერეთლის აქ განხილულ თავისთავად სწორ თვალსაზრისს უფრო ესადაგება შემდეგი შემთხვევები: როდესაც პირი მოკვლის მიზნით რევოლვერს ან თოფს ესვრის ადამიანს, მაგრამ გასროლა არ ხდება იმის გამო, რომ ტყვია ლულაში გაიჭედა, ან იმის გამო, რომ არ იმოქმედა ვაზნის ამფეთქებელმა, რადგან დენთი დანესტიანებული იყო, ანდა იარაღის დამცემი აღმოჩნდა ჩაყანგებული, დროულად ვერ ამოქმედდა და ამფეთქებლამდე ვერ მიაღწია. ასევე შეიძლება დავასახელოთ ისეთი შემთხვევა, როცა პირი სხვა ადამიანს მოსაკლავად აძლევს ნამდვილ საწამლავს, მაგრამ შეცდომის გამო არასაკმარისი დოზით და ამიტომ სასურველ შედეგს ვერ იწვევს. ანდა ვთქვათ, პირმა საწამლავი ფხვნილი მოაყარა ტკბილ ნამცხვარზე და ისე მიაწოდა ადამიანს, ხოლო კრემმა გაანეიტრალა საწამლავი და უმოქმედო გახდა იგი. დასახელებულ შემთხვევებში დანაშაულებრივი შედეგი არ დგება და დანაშაული დაუმთავრებელი რჩება მართლაც შემთხვევითი გარემოებების წყალობით, ამიტომ აქ მცდელობის უფარგისობაზე მსჯელობა ყოვლად გაუმართლებელია, ვინაიდან საქმე გვაქვს ჩვეულებრივ მცდელობასთან.

ახლა განვიხილოთ ისეთი შემთხვევები, როდესაც მცდელობა მიმართულია უფარგის ობიექტზე ან ადგილზე არ მყოფ ობიექტზე (მხედველობაშია ხელყოფის უშუალო ობიექტები). პირველის მაგალითია შემთხვევა, როდესაც პირი ფიქრობს, რომ ესვრის ადამიანს, სინამდვილეში კი უსვრის გვამს, ან ხის კუნძს, რომელიც ადამიანად მოეჩვენა, ანდა ცხოველს - ადამიანის ნაცვლად და ა.შ. დასახელებულ შემთხვევებში

ხელყოფის ობიექტი თავისი თვისებებით გამოსადეგი არ არის დანაშა-
 ულებრივი შედეგის განსახორციელებლად, ამიტომ ისინი ვერ ჩაითვლე-
 ბიან დანაშაულის მცდელობად.

სხვაგვარად უნდა გადაწყდეს ადგილზე არმყოფ ობიექტზე ხელყო-
 ფის საკითხი. მაგალითად, პირი ისვრის რევოლვერს საწოლის მიმართუ-
 ლებით, რომელზეც ადამიანი ეგულება, სინამდვილეში ადამიანს მეორე
 საწოლზე ან მეორე ოთახში სძინავს, ანდა ქურდი ხელს ჩაუყოფს ჯიბეში
 მგზავრს, ფული კი მეორე ჯიბეში ინახება, ან ხელჩანთას გაუხსნის
 ქალს ფულის მოსაპარავად, ფული კი სხვაგან აქვს შენახული, ანდა
 ქურდი შეიპარება დაწესებულების შენობაში და გატეხავს სეიფს, რომე-
 ლიც ცარიელი აღმოჩნდება, ფული კი მეზობელ ოთახში, მაგიდის უჯრაში
 ინახება და ა.შ. მოცემულ შემთხვევებში პირის მოქმედებით შექმნილი
 იყო რეალური საფრთხე ადამიანის სიცოცხლისათვის, პირადი და სახელ-
 მწიფო საკუთრებისათვის, მაშასადამე საქმე გვაქვს ჩვეულებრივ მცდე-
 ლობასთან, რომელსაც არავითარი სპეციფიკური თავისებურება არ ახასი-
 ათებს, ისევე, როგორც მცდელობის იმ შემთხვევას, როდესაც ადამიანს
 ესროლეს, მაგრამ იგი აღმოჩნდა ჩაცმული ჯავშნიან ჟილეტში, რომელმაც
 ტყვია არ გაატარა.

ამრიგად, საბოლოოდ უნდა დავასკვნათ, რომ არ არსებობს არავი-
 თარი „უფარგისი მცდელობა“, როგორც იურიდიული რეალობა. რაც შეეხე-
 ბა ნებაყოფლობით ხელის აღებას ისეთ მცდელობაზე, როცა ხელყოფის
 იარაღმა არ იმოქმედა შემთხვევით გარემოებათა გამო ან როცა ხელყო-
 ფა მიმართული იყო ადგილზე არმყოფ ობიექტზე, ის უნდა განვიხილოთ
 ჩვეულებრივ მცდელობაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებისათვის დადგენილი
 წესების ფარგლებში, მათთვის დამახასიათებელი თავისებურებათა გათ-
 ვალისწინებით.

წმ. დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით
 ხელის აღება თანამონაწილეთა მიერ

სისხლის სამართლის ერთერთი უმნიშვნელოვანესი ინსტიტუტი, რომელთანაც უშუალოდაა დაკავშირებული დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღება, არის თანამონაწილეობა დანაშაულის ჩადენაში. თანამონაწილეობის ინსტიტუტი ფართოდ არის წარმოდგენილი და გაანალიზებული სისხლის სამართლის თეორიაში. აქ გადმოცემული იქნება მხოლოდ ადვირებული დებულებებისა და ძირითადი საკანონმდებლო განსაზღვრებების მოკლე მიმოხილვა, რამდენადაც ეს აუჯიღებელია დასახელებული ორი ინსტიტუტის ურთიერთობათა გამოსარკვევად.

საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-19 მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად „თანამონაწილეობად ჩაითვლება ორი ან მეტი პირის განზრახ ერთობლივი მონაწილეობა დანაშაულის ჩადენაში“. ეს დებულება არის ანალოგი ადრე მოქმედი საკავშირო კანონმდებლობაში მოცემული თანამონაწილეობის განსაზღვრებისა და ამჟამად მოქმედი „სსრ კავშირისა და რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების“ მე-19 მუხლის პირველი ნაწილისა.⁴⁹ ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში საფუძვლიანად არის დასაბუთებული, რომ თანამონაწილეობას ადგილი აქვს მაშინ, როდესაც დანაშაულში მონაწილე პირები ჩადიან ერთიან უმართლობას. ერთიანი უმართლობა კი არის მაშინ, როდესაც თანამონაწილეებს გააჩნიათ ერთიანი მიზანი.⁵⁰ აქედან ლოგიკურად ისიც გამომდინარეობს, რომ თანამონაწილეები შეიძლება მოქმედებდნენ მხოლოდ პირდაპირი განზრახვით, ამასთანავე ისეთი დანაშაულის მიმართ, რომლის ჩადენა ხდება პირდაპირი განზრახვით. ეს გარემოება საკმაოდ საფუძველია იმის ადვირებისათვის, რომ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღება შეუძლია ნებისმიერ თანამონაწილეს, ამავე დროს თანამონაწილეობის ნებისმიერი ფორმისა და სახის შემთხვევაში, როცა დანაშაულს გააჩნია განვითარების წინას-

წარი სტადიები.

სისხლის სამართლის თეორია და კანონმდებლობა ცნობს თანამონაწილეობის სხვადასხვა ფორმებსა და სახეებს, აგრეთვე ერთმანეთისაგან განასხვავებს თვით თანამონაწილეთა სახეებს. იურიდიულ ლიტერატურაში მრავალი განსხვავებული მოსაზრებაა გამოთქმული თანამონაწილეობის ფორმებისა და სახეების შესახებ, რომელთა განსჯა ძალზე შორს წაგვიყვანდა, რამდენადაც ყოველ ავტორს თავისი ვრცელი არგუმენტაცია აქვს მომცელიებული.⁵¹ რაც შეეხება კანონმდებლობას, იგი ასახელებს თანამონაწილეობის რამდენიმე ვარიანტს, როგორცაა: თანამსრულებლობა ანუ მარტივი თანამონაწილეობა, რთული თანამონაწილეობა ანუ თანამონაწილეობა ვიწრო გაგებით (დამნაშავეთა შორის შესაბამისი როლების განაწილებით), დანაშაულებრივი ჯგუფი, რომელიც მოქმედებს წინასწარი შეთანხმებით, ორგანიზებული ჯგუფი, დანაშაულებრივი ორგანიზაცია, ანტისახელმწიფოებრივი ორგანიზაცია, შეიარაღებული ბანდის ორგანიზაცია, პირთა ჯგუფი და სხვ. აქ მხედველობაშია როგორც უცხოური, ისე საბჭოთა კავშირისა და საქართველოს რესპუბლიკის მოქმედი სისხლის სამართლის კანონმდებლობა. აღსანიშნავია, რომ სსრ კავშირისა და რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლებმა (მუხ. 20) საბჭოური კანონმდებლობის მთელი ისტორიის მანძილზე პირველად ჩამოაყალიბა ორგანიზებული ჯგუფის ცნება და განსაზღვრა ორგანიზებული ჯგუფის მონაწილეთა პასუხისმგებლობის პრინციპები. ეს დაკავშირებულია იმის აღიარებასთან, რომ საბჭოთა კავშირში ფართო მასშტაბი მიიღო ორგანიზაციულმა დანაშაულმა, ე.წ. მაფიისა და მისი სხვადასხვა კლანების მოღვაწეობის სახით.

უცხოური სისხლის სამართლის თეორია გამოყოფს აგრეთვე თანამონაწილეობის სპეციფიკურ სახეებს.⁵² ასეთ კატეგორიას აკუთვნებენ შემდეგს: შ ე მ თ ხ ვ ე ვ ი თ ი თ ა ნ ა მ ო ნ ა წ ი ლ ე ო ბ ა. აქ იგულისხმება თანამონაწილეობის ისეთი შემთხვევა, როდესაც მოცე-

მული დანაშაულის ჩადენა შეუძლია ერთ პირსაც, სხვების მონაწილეობის გარეშე. ამდენად თანამონაწილეობას აქ შემთხვევითი ხასიათი აქვს. მაგალითად, თანამონაწილეობა ქურდობაში, მკვლელობაში, ყაჩაღობაში, ქონების განადგურებაში და ა.შ. ამის საპირისპიროდ არსებობს ა უ ც ი ლ ე ბ ე ლ ი თ ა ნ ა მ ო ნ ა წ ი ლ ე ო ბ ა. ეს ისეთი შემთხვევაა, როცა დანაშაულის ჩადენა შეუძლებელია მეორე პირის მონაწილეობის გარეშე. მაგალითად, ასეთი დანაშაულია აზარტული თამაში, მამათმაცლობა, შეთქმულება სახელმწიფოს ხელისუფლების დამხობისა და ძალაუფლების ხელში ჩაგდების მიზნით და სხვ. ასეთ დანაშაულთა შორის განასხვავებენ ორ სახეს: 1) შ ე მ ხ ვ ე დ რ დ ე ლ ი ქ ტ ს (რომელიც გულისხმობს მეორე პირის შემხვედრ მოქმედებას, მაგალითად აზარტული თამაშის დროს) და 2) კ ო ნ ვ ე რ გ ე ნ ტ უ ლ დ ე ლ ი ქ ტ ს (როდესაც ადგილი აქვს ერთ დანაშაულში მონაწილე სხვადასხვა პირის მიზნების კონცერგენციას ანუ დამთხვევას, მაგალითად ხელისუფლების დამხობისათვის შეთქმულების დროს). გარდა ამისა, ცნობილია თანამონაწილეობის ისეთი სპეციფიკური სახეები, როგორიცაა: მ ა ტ ე რ ი ა ლ უ რ ი თ ა ნ ა მ ო ნ ა წ ი ლ ე ო ბ ა, რომელშიაც იგულისხმება დანაშაულის უშუალო ამსრულებლისა და ფიზიკური დამხმარის, აგრეთვე დანაშაულის ორგანიზატორის ზოგიერთი მოქმედება; და ი ნ ტ ე ლ ე ქ ტ უ ა ლ უ რ ი თ ა ნ ა მ ო ნ ა წ ი ლ ე ო ბ ა, ამ უკანასკნელში იგულისხმება დანაშაულისაკენ წამქეზებლისა და ფსიქიკური დამხმარის მოქმედება, აგრეთვე დანაშაულის ორგანიზატორის ინტელექტუალური საქმიანობა (გეგმების შედგენა, დავალებების განაწილება და სხვა). თეორიაში ცნობილია აგრეთვე ე.წ. ვ ე რ ტ ი კ ა ლ უ რ ი თ ა ნ ა მ ო ნ ა წ ი ლ ე ო ბ ა, როცა ადგილი აქვს მიზეზობრივი კავშირის დაგრძელებას ზემოდან ქვემოთ (აქ იგულისხმება ორგანიზატორისა და წამქეზებლის საქმიანობა, რომლებიც ითრევენ რა დანაშაულში სხვა პირს, ამით შემდგომ მსგელობას აძლევენ მიზეზობრივი

ჯაჭვის განვითარებას დანაშაულებრივი შედეგისაქენ) და მორი-
 ზონტალური თანამონაწილეობა, რომლის დრო-
 საც ადგილი აქვს მიზეზობრივი კავშირის გაფართოებას. მასში იგულის-
 ხმება თანამონაწილეობის მოქმედება.

არსებული თეორიული და საკანონმდებლო-ნორმატიული მასალის ანა-
 ლიზის საფუძველზე, ჩემი აზრით, გამოტანილი უნდა იქნეს დასკვნა,
 რომ არსებობს თანამონაწილეობის სამი ძირითადი ფორმა: 1) მარტივი
 თანამონაწილეობა ანუ თანამონაწილეობა, 2) რთული თანამონაწილეობა
 ანუ თანამონაწილეობა ვიწრო გაგებით (დამნაშავეთა შორის როლების
 განაწილებით) და 3) დანაშაულებრივი ორგანიზაცია. ზემოთ დასახელებ-
 ბული სხვა კატეგორიები წარმოადგენენ თანამონაწილეობის სპეციფიკურ
 ნაირსახეობებს, რომლებიც თავსდებიან დასახელებული რომელიმე ძირი-
 თადი ფორმის ფარგლებში. გარდა ამისა, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ
 სისხლის სამართლის თეორია და კანონმდებლობა იცნობს აგრეთვე თვით
 თანამონაწილეთა სახეებს, როგორცაა დანაშაულის ამსრულებელი, დანა-
 შაულის ორგანიზატორი, წამქეზებელი და დამხმარე, რომელთა საქმიანო-
 ბას ეხვედებით ისეთი თანამონაწილეობისას, როცა დამნაშავეთა შორის
 განაწილებულია ფუნქციები.

თანამონაწილეთა მიერ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხე-
 ლის ადგება უშუალოდაა დაკავშირებული თანამონაწილეთა პასუხისმგებლო-
 ბის საკითხთან. ბოლო სამი ათწლეულის განმავლობაში საერთოდ სისხ-
 ლის სამართლის თეორიაში⁵³ და ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაშიც⁵⁴
 დამაჯერებლად და საფუძვლიანად იქნა დასაბუთებული, რომ თანამონა-
 წილეთა მოქმედება აქცესორული* ხასიათისაა. ეს იმას ნიშნავს, რომ
 თანამონაწილის ქმედობის იურიდიული შეფასება და კვალიფიკაცია და-

* ტერმინი „აქცესორული“ წარმოდგება ლათინური სიტყვიდან
 „accessorius“ რაც ნიშნავს დამატებითს, მიერთებულს, მთავარ-
 ზე დამოკიდებულს. ნა მოცემულ შემთხვევაში იგულისხმება რომ თანა-
 მონაწილე თავისი მოქმედებით უერთდება ამსრულებლის მთავარ, ძირი-
 თად ქმედობას.

მოკიდებულია დანაშაულის ამსრულებლის მოქმედების ხასიათზე, რომ ამ-
სრულებლის მოქმედების გარეშე საერთოდ არ არსებობს თანამონაწილეობა.
ამგვარად, დაძლეული იქნა ე.წ. დამოუკიდებელი თანამონაწილეობის
მცდარი თეორია, რომლის მიხედვით თანამონაწილეთა მოქმედებას აქვს
სრულიად დამოუკიდებელი ხასიათი და მისი კვალიფიკაცია არ არის გა-
პირობებული დანაშაულის ამსრულებლის ქმედობის კვალიფიკაციით.⁵⁶ აღ-
ნიშნული თეორია, მიუხედავად იმისა სურთ თუ არა ეს იმის მიმდევრებს,
ფაქტიურად წარმოადგენს თანამონაწილეობის ინსტიტუტის გაუქმებას.
ამავე დროს ეს თეორია იხლართება გამოუვალ წინააღმდეგობებში. იური-
დიულ ლიტერატურაში მოტანილია ამის თვალსაჩინო ნიმუში, მაგალითად,
თანამონაწილეთა დამოუკიდებელი პასუხისმგებლობის მომხრენი ვერ და-
აფუძნებენ იმ პირის მოქმედების კვალიფიკაციას, რომელმაც დახმარე-
ბა აღმოუჩინა სხვას ნივთის მოპარვაში, ხოლო თვითონ მას ამ ნივთის
მითვისების მიზანი არ ჰქონია. მითვისების მიზანი ქურდობის აუცილე-
ბელი ნიშანია. მოკემულ შემთხვევაში ასეთი მიზანი ჰქონდა მხოლოდ
ამსრულებელს, დამხმარეს კი არა. დამოუკიდებელი თანამონაწილეობის
თეორიის მიხედვით მას ქურდობის თანამონაწილედ ვერ მივიჩნევთ, რად-
გან ამ თეორიიდან გამომდინარე ამსრულებლის მოქმედების ხასიათი
გავლენას არ ახდენს თანამონაწილის მოქმედების იურიდიულ შეფასება-
ზე. მაგრამ თუ ხსენებულ პირს ქურდობის თანამონაწილედ ვერ მივიჩ-
ნევთ, მაშინ საერთოდ ვერ ვაგებინებთ პასუხს, რადგან დამხმარის
ასეთ მოქმედებას სისხლის სამართლის კოდექსის არც ერთი მუხლი არ
ითვალისწინებს და ამდენად იგი, ამსრულებლის ქმედობის გარეშე, იუ-
რიდიულად უშინაარსო ფაქტად იქცევა.⁵⁷

თანამონაწილეობის აქცესორული ბუნება სრულიად არ ეწინააღმდე-
გება თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის ინდივიდუალიზაციას საკუთა-
რი მოქმედებისა და ამსრულებლის ძირითადი ქმედობის კვალიფიკაციის
ფარგლებში. მასზე, რომ თანამონაწილენი პასუხს აგებენ ერთიან სა-

ფუძველზე, მაგრამ ამავე დროს მკაცრად განსაზღვრულ ინდივიდუალურ ფარგლებში, პირდაპირ უთითებს მოქმედი კანონმდებლობა. საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-19 მუხლის მე-7 ნაწილი ადგენს, რომ სასამართლომ სასჯელის დანიშვნის დროს უნდა გაითვალისწინოს დანაშაულის ჩადენაში ყოველი თანამონაწილის მონაწილეობის ხარისხი და ხასიათი. ამასთანავე, პასუხისმგებლობისა და სასჯელის ინდივიდუალიზაციის პრინციპიდან გამომდინარე, ერთერთი თანამონაწილის მიმართ არსებული უადრესად პერსონალური ხასიათის გარემოება, რომელიც გამორიცხავს პასუხისმგებლობისა და სასჯელს, ან იწვევს მათგან გათავისუფლებას, ანდა ამძიმებს ან ამსუბუქებს პასუხისმგებლობასა და სასჯელს, არ ვრცელდება სხვა თანამონაწილეებზე. ეს საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპია. სისხლის სამართლის საერთაშორისო ასოციაციის VII კონგრესის (ქ.ათენი) რეზოლუციაში აღნიშნულია:

„3. მკვეთრად პირადი გარემოებანი, რომელნიც გამორიცხავენ, ამძიმებენ ან ამსუბუქებენ პასუხისმგებლობას ან სისხლისსამართლებრივ სასჯელს, მხედველობაში მიიღება მხოლოდ იმ თანამონაწილის მიმართ, რომელსაც ეს გარემოება შეეხება“.* ამ პრინციპიდან გამომდინარე თანამონაწილეს ბრალად ვერ შეერაცხება ე.წ. ამსრულებლის ექსცესი.** ეს იმას ნიშნავს, რომ თანამონაწილე პასუხს არ აგებს ამსრულებლის ისეთ მოქმედებაზე, რომელიც გასცდა საერთო განზრახვით მოცემულ ფარგლებს

* ეს დებულება ციტირებულია თ.წერეთლის წიგნში: თანამონაწილეობა დანაშაულში, გვ.219. გერმანიის ამაჟამად მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის 28-ე პარაგრაფის (2) ნაწილში აღნიშნულია: „თუ კანონი ადგენს, რომ განსაკუთრებული ინდივიდუალური ნიშნები ამძიმებენ სასჯელს, ამსუბუქებენ მას ან გამორიცხავენ მის დანიშვნას, მაშინ ეს დებულება გამოიყენება ქმედობის მხოლოდ იმ მონაწილის მიმართ (ამსრულებლის ან თანამონაწილის მიმართ), რომელსაც ასეთი ნიშნები გააჩნია“. სასურველია ასეთი შინაარსის ნორმა შეტანილი იქნეს საქართველოს რესპუბლიკის კანონმდებლობაშიც.

** ტერმინი „ექსცესი“ წარმოდგება ლათინური სიტყვიდან „excessus“ რომელიც ნიშნავს გადაზრას, გამოსვლას, გადაზვევას (უცხო სიტყვათა ლექსიკონი, თბილისი, 1964, გვ.143). ამის შესაბამისად „ამსრულებლის

ანუ როდესაც ამსრულებელმა, გადაუხვია რა წინასწარი შეთანხმებიდან, ჩაიდინა უფრო მძიმე ქმედობა, ან კიდევ სულ სხვა დანაშაული, ვიდრე ამას საერთო განზრახვა და ერთობლივი მიზანი ითვალისწინებდა. ეს სრულიად ლოგიკურია, რადგან თანამონაწილეთა დასჯადობა ეფუძნება ერთიანი უმართლობის ჩადენას, რომლის საწყისში საერთო მიზანი დევს. ექსცესის დროს კი ამსრულებლის მიერ ჩადენილია სხვა უმართლობა, რისთვისაც ცხადია თანამონაწილე პასუხს არ აგებს.

სწორედ თანამონაწილეობის აქცესორული ბუნება და თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის ინდივიდუალიზაციის სპეციფიკა განაპირობებს თანამონაწილეთა მიერ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების თავისებურებებს. აღნიშნული გარემოება ზოგადად შესაბამის გამოხატულებას პოულობს შემდეგ ძირითად პრინციპებში: I. ერთერთი თანამონაწილის მიერ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადება სხვა თანამონაწილეებს არ ათავისუფლებს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან. ეს იმით არის გამოწვეული, რომ კანონმდებლის მიერ ბოძებული ეს შეღავათი წმინდა პერსონალური ხასიათისაა და ამით მხოლოდ იმ პირს შეუძლია ისარგებლოს, ვინც მას პირადად დაიმსახურებს (ო.გამყრელიძე⁵⁸). 2. თანამონაწილის მხრივ ნებაყოფლობით ხელის ადება შესაძლებელია ამსრულებლის მიერ დანაშაულის დამთავრების მომენტამდე (პ.ტელნოვი),⁵⁹ ვინაიდან ამის შემდეგ ბუნებრივია შეუძლებელი ხდება ხელის ადება იმაზე, რაც უკვე დასრულებულ იურიდიულ ფაქტად იქცევა. 3. ამსრულებლის მიერ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადებისას, სხვა თანამონაწილეებს, რომელთაც ხელი არ აუღიათ დანაშაულის ჩადენაზე, სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა დაეკისრებათ უშუალოდ თავისი მოქმედებისა და აგრეთვე ნებაყოფლობით ხელის

ექსცესი“ ნიშნავს ამსრულებლის მოქმედების გადახვევას თანამონაწილეთა ერთიანი გენერალური გულზრახვიდან.

აღების მომენტამდე ამსრულებლის მიერ ჩადენილი იმ ქმედობის ფარგ-
 ლებში, რომელსაც მოიცავდა ერთიანი მიზანი. მაგალითად, ავიღოთ
 ასეთი სიტუაცია: ამსრულებელმა ნებაყოფლობით აიღო ხელი განზრახი
 მკვლელობის ბოლომდე მიყვანაზე, მაგრამ ხელის აღების მომენტამდე
 დაზარალებულს მიაყენა სხეულის მძიმე დაზიანება. მოცემულ შემთხვე-
 ვაში ამსრულებელ პასუხს აგებს სხეულის განზრახ მძიმე დაზიანები-
 სათვის. წამქეზებელი და დამხმარე პასუხს აგებენ მკვლელობის მცდე-
 ლობაში თანამონაწილეობისათვის, საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის
 სამართლის კოდექსის 18 (მე-5 ნაწ.) - 17 (მე-2 ნაწ.) - 105-ე
 მუხლების მიხედვით. ეს იმიტომ, რომ ამსრულებლის მიერ ჩადენილი
 ქმედობა წარმოადგენდა მკვლელობის მცდელობას, რომელსაც პატიობს
 კანონი ნებაყოფლობით ხელის აღების გამო და პასუხისმგებლობას აკის-
 რებს მხოლოდ ფაქტიურად დამდგარი შედეგისათვის - სხეულის განზრახ
 მძიმე დაზიანებისათვის. 4. თანამონაწილეს, რომელმაც ნებაყოფლობით
 აიღო ხელი დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაზე, სისხლის სამართლის პა-
 სუხისმგებლობა შეიძლება დაეკისროს მხოლოდ მის მიერ ფაქტიურად ჩა-
 დენილი ქმედობისა და მასთან დაკავშირებული შედეგისათვის, თუ ასე-
 თი რამ სხვა დანაშაულს წარმოადგენს. მაგალითისათვის ავიღოთ ასეთი
 შემთხვევა: წამქეზებელმა, რომელმაც ნებაყოფლობით აიღო ხელი დანა-
 შაულის ჩადენაზე, ხელი შეუშალა ამსრულებელს მკვლელობის ბოლომდე
 მიყვანაში, მაგრამ ამ უკანასკნელმა მოასწრო დაზარალებულისათვის
 სხეულის მძიმე დაზიანების მიყენება. ამ შემთხვევაში ამსრულებელი
 პასუხს აგებს მკვლელობის მცდელობისათვის, ხოლო წამქეზებელს ნება-
 ყოფლობით ხელის აღების გამო პასუხისმგებლობა დაეკისრება მხოლოდ
 სხეულის განზრახ მძიმე დაზიანებაში მონაწილეობისათვის, საქართვე-
 ლოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის 19 (მე-5 ნაწ.) -
 110-ე მუხ. I ნაწილის შესაბამისად.

ჩამოთვლილ პრინციპებთან დაკავშირებულია სისხლის სამართლის ერთერთი საინტერესო საკითხთაგანი, კერძოდ, დანაშაულის მცდელობა და დანაშაულში თანამონაწილეობის ურთიერთმიმართების პრობლემა, რომელსაც ძალზე იშვიათად შეხებიან კრიმინალისტები. ჩამოდმენივე წლის წინ (1985 წ.) იგი განიხილა ესტონელმა კრიმინალისტმა ი.რეზანემ.⁶⁰ უფრო ადრე ამ საკითხს შეეხო თავის სტატიაში უ.კობიაშვილი, რომელიც გამოდიოდა რა თანამონაწილეთა „დამოუკიდებელი პასუხისმგებლობის თეორიიდან“ ვერ იძლევა საფუძვლიან დასაბუთებას პრობლემის გადაწყვეტისათვის.⁶¹ ჩემი აზრით ამ საკითხში უფრო მართებულია ი.რეზანეს პოზიცია, რომელიც გამოდის შემდეგი უდავო წანამძღვრებიდან: 1) თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობა არის აქცესორული (მხედველობაშია თანამონაწილეობა ვიწრო გაგებით), ე.ი. დამოკიდებულია ამსრულებელის მოქმედებაზე; 2) დანაშაულის შემადგენლობას უშუალოდ ახორციელებს ამსრულებელი, ამიტომ სხვა თანამონაწილეები (წამქეზებელი, დამხმარე, ორგანიზატორი) მისი მეშვეობით იღებენ მონაწილეობას დანაშაულის ჩადენაში; 3) თუკი დანაშაულებრივი მოქმედება წყდება მცდელობის სტადიაზე, მაშინ ყველა მისი წინარე მოქმედება შთაინთქმება მცდელობის მიერ და დამოუკიდებელ კვალიფიკაციას არ საჭიროებს (ეს ეხება როგორც ამსრულებელის, ისე სხვა თანამონაწილეების მიერ ჩადენილ მოქმედებებს); 4) უარის თქმა დანაშაულის ჩადენის გაგრძელებაზე არ სპობს დანაშაულის შემადგენლობას წინასწარ დანაშაულებრივ მოქმედებაში, რომელიც ჩადენილი იყო ნებაყოფლობით ხელის ადების მომენტამდე. ნებაყოფლობით ხელის ამღების მოქმედებაში სახეზეა ან დანაშაულის მომზადების, ანდა დანაშაულის მცდელობის შემადგენლობა.

აღნიშნული წანამძღვრებიდან ი.რეზანე აკეთებს მართებულ დასკვნას: რამდენადაც დანაშაულის დამთავრების შემდეგ ნებაყოფლობით ხელის ადების შესაძლებლობა გამოირიცხებულია, ხოლო დანაშაულის მომზად-

დების სტადიაზე არ შეიძლება არსებობდეს დანაშაულში თანამონაწილეობა, მაშინ თანამონაწილეთა მიერ დანაშაულს ბოლომდე მიყვანაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებას შეიძლება ადგილი ჰქონდეს მხოლოდ დანაშაულის მცდელობის სტადიაზე.⁶² ამიტომ ვერ ჩაითვლება საფუძვლიანად გერმანელი კრიმინალისტის ფ.ეტკერის მოსაზრება იმის თაობაზე, რომ უკანდახევის მეოხებით დამნაშავე თავის მიმართ აუქმებს ნორმინალმდებობას, მაგრამ იგივე ქმედობა კვლავ რჩება წამქეზებლისა და დამხმარისათვის, როგორც ნორმინალმდებობისა და დასჯადო მონაწილეობის ვარგისი საფუძველი.⁶³ ეს მოსაზრება უმართებულოა იმდენად, რამდენადაც როგორც ნორმინალმდებობას, ისე მართლწინააღმდეგობას აქვს არა შეფარდებითი, არამედ აბსოლუტური ხასიათი. ჩადენილი მოქმედებაში ისინი არსებობენ ან არარსებობენ, აქ მესამე შესაძლებლობა გამოიკვეთა. ფ.ეტკერის პოზიციის უმართებულობას ადასტურებს მისი სხვა მოსაზრებაც, რომლის მიხედვით თავდასხმის მოგერიებისას, თუკი პირმა თავდასხმა თავისი ნებით შეწყვიტა, მეორე მხარე კარგავს მოგერიების უფლებას, ვინაიდან ხელის აღების შედეგად ქმედობა კარგავს მართლსაწინააღმდეგო ხასიათს.⁶⁴ ამგვარ მოსაზრებას ვერ დავეთანხმები, რადგან მოცემულ შემთხვევაში მეორე მხარე მოგერიების უფლებას კარგავს არა იმიტომ, რომ ნებაყოფლობით ხელის აღების შედეგად ქმედობა თითქმის კარგავს მართლსაწინააღმდეგო ხასიათს (რაც სინამდვილეში სულაც არაა ასე), არამედ სულ სხვა ვითარებასთან გვაქვს საქმე. პროფ. თ. შავგულიძის მართებული თვალსაზრისით ვითარება, რომელიც წარმოშობს აუცილებელი მოგერიების უფლებას, ისპობა ხელყოფის შეწყვეტის შედეგად, უფრო სწორად ხელყოფის შეწყვეტისთანავე. იგი წერს: „ხელყოფა შეიძლება შეწყდეს მომგერიებლის წინააღმდეგობით ან გარეშე პირთა ჩარევის შედეგად, ან კიდევ იმის გამო, რომ თ ა ვ დ ა მ ს ხ მ ე ლ მ ა უ ა რ ი თ ქ ვ ა ხ ე ლ ყ ო ფ ა ზ ე (ხაზგასმა ჩემია - დ.ს.)...თავდასხმის შეწყვეტის დროს იგი იმწუთიერად აღარ

ითვლება და ამით აუცილებელი მოგერიების უფლებაც ისპობა, რაკი ზიანის მიყენება ხელმყოფელისათვის კონკრეტული სამართლებრივი სიკეთის დასაცავად არაფრის მაქნისია.“² დამოწმებული ავტორის ასეთი დებულება სავსებით შეესაბამება აგრეთვე თვით გერმანიის მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის პოზიციას მოცემულ საკითხში: კერძოდ, ამ კოდექსის 32-ე პარაგრაფის (2) ნაწილი ადგენს: „აუცილებელი მოგერიება არის დაცვა, რომელიც მოითხოვება იმისათვის, რათა მოგერიებულ იქნეს არსებული მართლსაწინააღმდეგო თავდასხმა თავის თავზე ან სხვა პირზე“.

გუბრუნდები რა დანაშაულის მცდელობისა და დანაშაულში თანამონაწილეობის ინსტიტუტების ურთიერთმიმართების პრობლემას, უნდა დავასკვნა, რომ მცდელობის სტადიაზე ამსრულებლის მიერ ქმედობის თავისი ნებით, თუ თავისი ნების საწინააღმდეგოდ შეწყვეტისას სხვა თანამონაწილეებს (ორგანიზატორი, წამქეზებელი, დამხმარე), რომელთაც ხელი არ აუღიათ დანაშაულის ჩადენაზე, პასუხისმგებლობა უნდა დაეკისროთ დანაშაულის მცდელობაში თანამონაწილეობისათვის (და არა დანაშაულის მომზადებისათვის, როგორც ამას მიიჩნევს საბჭოთა სისხლის სამართლის თეორიაში გავრცელებული მცდარი თვალსაზრისი⁶⁶). ჩემი აზრით, უსაფუძვლოა პროფ. მ. კოვალიოვის ის დებულება, რომლის მიხედვით თანამონაწილეთა მოქმედება წარმოადგენს დ ა მ თ ა ვ რ ე ბ უ ლ მ ც დ ე ლ ო ბ ა ს (ხაზგასმა ავტორისაა - დ. ს.), ე. ი. ისეთ მომენტს, როდესაც დამნაშავეებმა შეასრულეს ყველაფერი, რაც მათ უნდა გაეკეთებინათ, ხოლო დანაშაულებრივი შედეგი (ამსრულებლის მოქმედება) არ დამდგარა. აქედან გამომდინარე, მ. კოვალიოვი თანამონაწილეების მიერ ნებაყოფლობით ხელის აღებას, თავისი მნიშვნელობით, უთანაბრებს დამთავრებულ მცდელობაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებას, რაც აშკარად მცდარი პოზიციას, ვინაიდან როგორც ვნახეთ, არ ეფუძნება სარწმუნო წინამძღვრებს.⁶⁷ უფრო მეტიც, მ. კოვალიოვი ამ მოსაზრებით აშკარად

ეწინააღმდეგება თავის ძირითად დებულებებს, რომლებშიდაც თანამონაწილეობის აქცესორულ ბუნებას აღიარებს.⁶⁸ დანაშაულის მცდელობას სინამდვილეში უშუალოდ ახორციელებს მხოლოდ ამსრულებელი, ხოლო სხვა თანამონაწილენი მხოლოდ საამისოდ საჭირო პირობების შექმნით მონაწილეობენ მასში, ამდენად ისინი მთლიანად დამოკიდებულნი არიან ამსრულებლის ქმედობაზე. ამიტომ თავის მხრივ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებისათვის მათ ხელი უნდა შეუშალონ ამსრულებელს დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაში, ანდა უკიდურეს შემთხვევაში უნდა მოახერხოთ თავისი თავის გამოთიშვა, მოწყვეტა დანაშაულის განვითარების მიზეზობრივი ჯაჭვიდან ანუ დანაშაულში შეტანილი თავისი წვლილის უკანვე დაბრუნება მანამდე, ვიდრე დანაშაული დამთავრდება.

ცეხებით რა დანაშაულის მცდელობისა და დანაშაულში თანამონაწილეობის ურთიერთდამოკიდებულებას, შეუძლებელია არ აღინიშნოს კიდევ ერთ საკითხზე რომელსაც გარკვეული ყურადღება ეთმობა როგორც სისხლის სამართლის თეორიაში, ისე კანონმდებლობაში. გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსი იცნობს ისეთ ინსტიტუტებს, როგორიცაა თანამონაწილეობის მცდელობა და ნებაყოფლობით ხელის აღება თანამონაწილეობის მცდელობაზე.* აღნიშნული კოდექსის 30-ე პარაგრაფი ადგენს, რომ ცინც ცდილობს დაიყოლიოს სხვა დანაშაულის ჩასადენად ან ამისკენ უბიძგებს მას, ის ისჯება დანაშაულის მცდელობის ნორმების შესაბამისად. ასევე ისჯება ის, ცინც გამოთქვამს დანაშაულის ჩადენის მზადყოფნას, ღებულობს სხვა პირის წინადადებას ან აწარმოებს მოლაპარაკებას სხვა პირთან დანაშაულის ჩადენის ან მისკენ წაქეზების თაობაზე. ამავე კოდექსის 31-ე პარაგრაფი განსაზღვრავს თანამონაწილეობის მცდელობაზე

* ანალოგიური ხასიათის ინსტიტუტს იცნობს აგრეთვე შვეიცარიის 1937 წლის სისხლის სამართლის კოდექსი (მუხ.24, ნაწ.მე-2) და იტალიის 1930 წლის სისხლის სამართლის კოდექსი.

ნებაყოფლობით ხელის ადების პირობებს.⁶⁹

კანონმდებლობაში ამგვარი ინსტიტუტის შემოტანა არა მგონია გამართლებული იყოს. ჯერ ერთი იმიტომ, რომ მცდელობა აუცილებლობით გულისხმობს სისხლის სამართლის კერძო ნაწილით გათვალისწინებული რომელიმე კონკრეტული დელიქტის განხორციელების დაწყებას, თანამონაწილეობა კი, თავისთავად დელიქტს არ წარმოადგენს, არამედ იგი მხოლოდ გარკვეული ფორმად დანაშაულის ჩადენისა. ამიტომ არარსებული დელიქტის განხორციელების მცდელობა წარმოუდგენელია. მეორეც, აღნიშნულ გარემოებაზე საერთოდ თვალის მიკვთვით, დანაშაულის ჩადენაზე ცინმეს დაყოფის ცდა ან თანხმობის გამოთქმა დანაშაულის ჩადენაზე, დანაშაულის განვითარების იმდენად ადრეული ეტაპია, რომ მისი მიჩნევა დანაშაულის ჩადენის მცდელობად ყოველად უსაფუძვლოა. უკიდურეს შემთხვევაში ასეთი მოქმედება შეიძლება მხოლოდ დანაშაულის მომზადების საწყის ეტაპად იქნეს მიჩნეული. ამ უკანასკნელზე ხელის ადება კი სავსებით თავსდება დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების ზოგად საწყისებში, ამიტომ არავითარ საჭიროებას არ წარმოადგენს მისთვის ცალკე ნორმების შემოტანა.

საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კანონმდებლობა ე.წ. თანამონაწილეობის მცდელობის ინსტიტუტს არ იცნობს. მას არ იცნობდა აგრეთვე საბჭოთა კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების კანონმდებლობა. საბჭოურ და ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში განხილულია მხოლოდ უშედეგო წაქეზებისა და უშედეგო დახმარების შემთხვევები, როდესაც ამა თუ იმ მიზეზით დანაშაულის ჩადენისაკენ წაქეზება ან დახმარების აღმოჩენის ცდა ვერ აღწევს თავის მიზანს. ერთსულოვანი შეფასებით ხსენებული შემთხვევები მიიჩნევა დანაშაულის მომზადებად.⁷⁰ საბჭოურ იურიდიულ ლიტერატურაში მხოლოდ უკომპიანგილი იზიარებდა და მხარს უჭერდა თანამონაწილეობის მცდელობის იდეას, მაგრამ თავის პოზიციას ვერ მოუძებნა საფუძვლიანი დასაბუთება.⁷¹

განვიხილოთ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების საკითხები თანამონაწილეობის კონკრეტული ფორმებისა და სახეების მიხედვით. პირველ რიგში უნდა შევეხოთ თანამონაწილეობის ისეთ ფორმას, როგორცაა თანაამსრულებლობა ანუ მარტივი თანამონაწილეობა. მის ცნებას საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კანონმდებლობა არ იძლევა. უცხოური კანონმდებლობის (მაგალითად გერმანიისა და იაპონიის სისხლის სამართლის კანონმდებლობა) მიხედვით თანაამსრულებლობად ანუ ჰორიზონტალურ თანამონაწილეობად მიჩნეულია რამოდენიმე (ორი ან მეტი) ადამიანის მიერ დანაშაულის ერთობლივად ჩადენა, რომლის დროსაც თითოეული მათგანი ისჯება როგორც ამსრულებელი.⁷² აქ დანაშაულის ერთობლივად ჩადენაში ნაგულისხმევია უშუალოდ დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელება. ამის შესაბამისად სისხლის სამართლის თეორიაში გაკეთებულია მართებული დასკვნა, რომ თანაამსრულებლად უნდა ჩაითვალოს ის, ვინც სხვასთან ერთად უშუალო მონაწილეობას იღებს დანაშაულის ჩადენაში“.⁷³ ამიტომ თანაამსრულებლად ვერ ჩაითვლება ის, ვინც მონაწილეობას იღებდა დანაშაულის ჩასაადენად საჭირო წინაპირობების შექმნაში (ორგანიზატორი, წამქეზებელი, დახმარე). რთული თანამონაწილეობის დროს ამსრულებლის მიერ ნებაყოფლობით ხელის ადება არსებითად არაფრით არ განსხვავდება ერთპიროვნული ამსრულებლის შესაბამისი ქცევისაგან, ვინაიდან მხოლოდ ამსრულებელი ბატონობს კაუზალობაზე და საბოლოო შედეგის დადგომა-არდადგომაც მხოლოდ მასზეა დამოკიდებული. განსხვავებულ ვითარებასთან გვაქვს საქმე თანაამსრულებლობის შემთხვევაში, რაც იმით არის გამოწვეული, რომ ამ დროს ამსრულებელთა რაოდენობა ორი და მეტი ადამიანით განისაზღვრება, რომელთა შორის ნაწილდება დანაშაულის შემადგენლობის ამსრულებელი ქმედობა. „ამიტომ, - დაასკვნის ო. გამყრელიძე, - აქ არ არის საკმარისი პირადად ერთი თანაამსრულებლის მიერ დანაშაულებრივი მოქმედების ნებაყოფლობით შეწყვეტა. როდესაც ყოველ თანაამს-

რულებელს შემადგენლობის მთლიანად განხორციელების შესაძლებლობა აქვს, ვთქვათ, ყველა ურტყამს დანას, ესვრის თოფს და სხვა, შედეგი რომ თავიდან იქნეს აცილებული, თითოეულმა მათგანმა უნდა ადუკ-ვეთოს მოქმედების შესაძლებლობა სხვა თანამშრომლებსაც. სხვანაირად იგი ვერ გაწყვეტს იმ მიზეზობრივ ჯაჭვს, რომელსაც დასაბამი მისცა მისმა მოქმედებამ⁷⁴. ჩემი აზრით უმეტესად მართლაც ასეა, მაგრამ არა ყოველთვის. ყველაფერი დამოკიდებულია იმაზე, ამსრულებლის მიერ ჩადენილი მოქმედება წარმოადგენს თუ არა სხვა თანამსრულებლების ერთობლივი მოქმედების აუცილებელ ელემენტს და რაში გამოიხატება ერთობლივ დანაშაულში მის მიერ შეტანილი წვლილი, აგრეთვე როგორია თვით დანაშაულის ხასიათი. ავიღოთ ასეთი მაგალითი, ორი კაცი ეხმარება მესამეს ქალის მოტაცებაში. ამ მიზნით ისინი ახორციელებენ ფიზიკურ ძუღლებას, ქალის მიმართ, რათა ძალით ჩასვან მანქანაში. მოცემულ მომენტში ქალის თხოვნის გამო ან სხვა მოსაზრებით ერთერთმა თანამსრულებელმა შეწყვიტა ძალადობა და თავისი ნებით ჩამოეხსნა დაზარალებულს. მიუხედავად ამ უკანასკნელის მცდელობისა, ხელი შეეშალა დანაშაულის ბოლომდე მიყვანისათვის, დანარჩენი ორი მის დაუხმარებლად მაინც აგრძელებენ დანაშაულს და საბოლოოდ ახერხებენ ქალის მოტაცებას. განხილულ შემთხვევაში თანამსრულებელი, რომელმაც თავისი ნებით შეწყვიტა ძალადობა, უნდა ჩაითვალოს ნებაყოფლობით ხელის ამღებად, თუკი ხელის ადების მომენტამდე მის მიერ ჩადენილ მოქმედებას არ გაუადვილებია დანარჩენებისათვის დანაშაულის გაგრძელება და ბოლომდე მიყვანა, აგრეთვე თუ მის თანხმობას დანაშაულში მონაწილეობაზე ფსიქოლოგიურად არ განუმტკიცებია თანამშრომელთა დანაშაულებრივი ნება. ასეთ შემთხვევაში ადრე ჩადენილი მისი მოქმედება გამოეთიშა მიზეზობრივ ჯაჭვს და დანაშაულის დამთავრება ხდება მისგან დამოუკიდებლად. ამიტომ მას ეხსენება პასუხისმგებლობა ქალის მოტაცებისათვის, მან შეიძლება პასუხი აგოს მხოლოდ სხვა დანა-

შეულისათვის, თუკი ასეთ რაიმეს შეიცავს ხელის აღებაზე ჩადენილი მისი ქმედობა (მაგალითად, ცემა ან სხვაგვარი ძალადობა, შეურაცხყოფა და სხვა). ამ შემთხვევაში მისი ქცევის დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებად დაკვალიფიცირებას ხელს ვერ შეუშლის ის გარემოება, რომ მან ხელი ვერ შეუშალა სხვებს დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაში. ამიტომ სავსებით მართებულად უნდა ჩაითვალოს გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსის 24-ე პარაგრაფის (2) ნაწილში მოცემული დებულება: „თუ ქმედობაში მონაწილეობს რამოდენიმე პირი, მაშინ მცდელობისათვის არ ისჯება ის, ვინც ნებაყოფლობით ხელს შეუშლის ამ ქმედობის ბოლომდე მიყვანას. მაგრამ მისი ნებაყოფლობითი და სერიოზული სწრაფვა ხელი შეუშალოს ქმედობის ბოლომდე მიყვანას საკმარისია სასჯელისაგან მისი გათავისუფლებისათვის მაშინ, როდესაც ქმედობა მისი ხელშეწყობის გარეშე არ შეიძლება დამთავრდეს ანდა გრძელდება მოცემულ ქმედობაში მისი წინანდელი მონაწილეობისაგან დამოუკიდებლად.“⁷⁵ ვფიქრობ, ეს დებულება მთლიანად აკმაყოფილებს ნებაყოფლობით შეწყვეტილი დანაშაულებრივი ქმედობის დაუსჯადობისათვის დადგენილ აუცილებელ პირობებს. როგორც დ. დიადკო აღნიშნავს, თანაამსრულებლის მოქმედება ატარებს დამოუკიდებელ ხასიათს სხვა თანამონაწილეებისაგან, ამიტომ მას, იშვიათი გამონაკლისის გარდა, მაგალითად როცა იგი ამავდროს დანაშაულის ორგანიზატორიცაა, აუცილებლობით არ მოეხმოვება - თავიდან აიცილოს დანაშაულის ჩადენა... მისი მხრივ საკმარისია თავი შეიკავოს შემდგომი მოქმედებისაგან.⁷⁶ ასეთია თანაამსრულებლის მიერ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების თავისებურებები.

განვიხილოთ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების საკითხები რთული ანუ ვერტიკალური თანამონაწილეობისას, რომლის დროსაც ხდება დანაშაულში მონაწილეთა შორის გარკვეული ფუნქციების განაწილება. თეორიასა და კანონმდებლობაში გამოყოფენ და განსაზღვრა-

გენ შემდეგი ფუნქციების მატარებელ თანამონაწილეებს: დანაშაულის ამსრულებელი, ორგანიზატორი, წამქეზებელი და დამხმარე. ესენი არიან თანამონაწილენი ვიწრო გაგებით, ვინაიდან თითოეული მათგანი დანაშაულის ერთიან სტრუქტურაში ასრულებს მეორე თანამონაწილის ქმედობისაგან განსხვავებულ როლს.

საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-19 მუხლი განსაზღვრავს დასაბეღებულ თანამონაწილეთა ფუნქციებს. ამ მუხლის მე-3 ნაწილის თანახმად ამსრულებლად ჩაითვლება ის, ვინც უშუალოდ ჩაიდენს დანაშაულს. იმავე მუხლის მე-4 ნაწილის მიხედვით ორგანიზატორად მიიჩნევა პირი, ვინც მოაწყობს დანაშაულის ჩადენას ან ხელმძღვანელობს მის ჩადენას. მე-5 ნაწილის შესაბამისად წამქეზებელია ის, ვინც დანაშაულის ჩასადენად სხვას დაიჟოლიებს, ხოლო მე-6 ნაწილში განსაზღვრულია დამხმარის პრეროგატივა, კერძოდ, დამხმარედ ჩაითვლება პირი, ვინც დანაშაულის ჩადენას ხელს შეუწყობს რჩევა-დარიგებით, მითითებით, საშუალებათა მიცემით ან დაბრკოლებათა თავიდან აცილებით, აგრეთვე პირი ვინც წინასწარ დაჰპირდა, რომ დამალავს დამნაშავეს, დანაშაულის ჩადენის იარაღებსა და საშუალებებს, დანაშაულის კვალს ან დანაშაულდბრივი გზით ნაშოვნ საგნებს.

რაც შეეხება ამსრულებელს, მისი პასუხისმგებლობისა და მის მიერ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების საკითხები წყდება ჩვეულებრივ, მსგავსად იმ სუბიექტისა, რომელიც ერთპიროვნულად იდენს დანაშაულს, პირდაპირი განზრახვით. რაიმე არსებითი განსხვავება ამ თვალსაზრისით მათ შორის არ არის.*

* სსრ კავშირისა და რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლებმა განსაზღვრა დანაშაულის ამსრულებლის ცნება, რომელიც მოიცავს მის ისეთ ნაირსახეობებსაც, როგორიცაა თანამსრულებლობა და შუალობითი ამსრულებლობა. საფუძვლების მე-19 მუხლი ადგენს: „ამსრულებლად ჩაითვლება პირი, ვინც უშუალოდ ჩაიდენს დანაშაულს ან სხვა პირებთან ერთად უშუალოდ მიიღებს მონაწილეობას მის ჩადენაში, აგრეთვე ის, ვინც დანაშაულს ჩაიდენს იმ სხვა პირის გამოყენებით“.

უნდა აღინიშნოს, რომ საბჭოთა რესპუბლიკებს შორის ერთადერთი იყო საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსი, რომელიც ცალკე, საგანგებოდ შეეხო დანაშაულის ორგანიზატორს, წამქეზე-ბელსა და დამხმარის მიერ დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღებას. ამ კოდექსის მე-18 მუხლის მეორე ნაწილი ადგენს: „ეს მუხლი ვრცელდება აგრეთვე ორგანიზატორებსა, წამქეზებელებსა და დამხმარეებზე, რომლებმაც ნებაყოფლობით მიიღეს ზომები დანაშაულის ასაცდენად, თუ ამასთან დანაშაული ბოლომდე არ იყო მიყვანილი“. უკანასკნელ ხანს საქართველოს რესპუბლიკის კანონმდებლობის მიერ არჩეულ ამ გზას ბევრმა კრიმინალისტმა დაუჭირა მხარი.⁷⁷

ამასთანავე ისიც უნდა ითქვას, რომ იურიდიულ ლიტერატურაში გარკვეული კრიტიკა იყო გამოთქმული საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-18 მუხლის მე-2 ნაწილში მოცემული ნორმის მიმართ. კერძოდ, პროფ. ნ. დურმანოვი მიუთითებდა, რომ აღნიშნული ნორმა ფრიად ავიწროებს დამხმარის მიერ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების შესაძლებლობებს, რომელსაც დანაშაულის ასაცდენად ნებაყოფლობით ზომების მიღებასთან ერთად, სავალდებულო პირობად უყენებს დანაშაულის დაუმთავრებლობას, დანაშაულის ბოლომდე მიუყვანლობას.⁷⁸ ნ. დურმანოვის კრიტიკა სამართლიანად უნდა ჩაითვალოს, ვინაიდან დასახელებული ნორმა არ ითვალისწინებს ცალკეული კატეგორიის თანამონაწილის მოქმედების თავისებურებას, აგრეთვე განსხვავებას მატერიალურ

ნებით, რომელიც კანონის ძალით პასუხისგებაში ვერ მიეცემა“ (იხ. გაზ. „Известия“, 1991г. 20 июля, №171, с.2). ამ ნორმაში მოცემული ბოლო წინადადება არ არის ზუსტი, ვინაიდან შუალობითი ამსრულებლობისას დამნაშავის მიერ „იარაღად“ შეიძლება გამოყენებული იყოს ისეთი პირი, რომელიც თავის მხრივ პასუხს აგებს დანაშაულებრივი გაუფრთხილებლობისათვის (ამის თაობაზე იხ. თ. წერეთელი, თანამონაწილეობა დანაშაულში, გვ. 123-124; ო. გამყრელიძე, დანაშაულის შუალობითი ამსრულებლობა და თანამონაწილეობა, გვ. 76-78).

და ინტელექტუალურ თანამონაწილეობას შორის, რომლებიც აუცილებელს ხდიან თანამონაწილეების მიერ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების მიმართ დიფერენცირებულ მიდგომას.

•სრულიად ცხადია, რომ იმ როლიდან გამომდინარე, რომელსაც ისინი ასრულებენ დანაშაულის ჩადენაში, ორგანიზატორს, წამქეზებელსა და ინტელექტუალურ ანუ ფსიქიკურ დამხმარეს (პირი, რომელიც ხელს უწყობს დანაშაულის ჩადენას რჩევა-დარიგებით, მითითებათა მიცემით, გამოცდილების გაზიარებით, დანაშაულებრივი გადაწყვეტილების განმტკიცებით, გამხმევებით, აგრეთვე ვინც წინასწარ პირდება დამნაშავესა და დანაშაულის იარაღებისა და კვალის დაფარვას) ნებაყოფლობით ხელის აღების თვალსაზრისით მოეთხოვებათ აქტიური ზომების მიღება დანაშაულის დამთავრების თავიდან ასაცილებლად. მათ უნდა გადაათქმევინონ და ხელი ააღებინონ დანაშაულის ჩადენაზე ამსრულებელს ან უკიდურეს შემთხვევაში ამ უკანასკნელს ხელი უნდა შეუშალონ დანაშაულის განხორციელებაში. ეს იმით არის გამოწვეული, რომ მათ მიერ ნებაყოფლობით ხელის აღებაზე ჩადენილი მოქმედება მოუცილებადია მიზეზობრივი ჯაჭვისაგან, ამის გამო უცილობელ კავშირშია დამთავრებულ დანაშაულთან და მის შედეგთან. ამიტომ მათთვის არსებითად ერთი გამოსავალია პასუხისმგებლობისაგან თავის დასაღწევად - 1) მათი მხრივ მაქსიმალური აქტიურობა დანაშაულის ასაცილებლად და 2) დანაშაულის დაუმთავრებლობა ნებისმიერ გარემოებათა თუ მიზეზთა წყალობით. პროფ.მ.კოვალიოვის აზრით თანამონაწილენი პასუხისმგებლობისაგან უნდა გათავისუფლდნენ მაშინაც, როდესაც მათ ყველა ღონისძიება იხმარეს დანაშაულის ასაცილებლად, მაგრამ მიზანს ვერ მიაღწიეს. ასეთ მიდგომას მოცემული საკითხისადმი იმით ხსნის, რომ ამსრულებელი ხშირად პირადად არის დაინტერესებული დანაშაულის ჩადენაში, მოქმედებს პირადი მოტივებით, ამიტომ თანამონაწილეებს ყოველთვის როდი ძალუძთ შეაკავონ ის ხელი, რომელიც დამნაშავემ მათი უშუალო ზეგავლენით აღმართა მსხვერპლზე.⁷⁹

ეს თვალსაზრისი სწორად იყო გაკრიტიკებული პროფ. თ. წერეთლის მიერ, როგორც უსაფუძვლო, ⁸⁰ ცინიდან მოყვანილი თვალსაზრისი პროფ. მ. კოვალიოვისა არ შეესაბამება დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადებისათვის კანონით დადგენილ პირობებსა და მოთხოვნებს. მაგრამ როგორი იქნება საკითხის გადაწყვეტა მაშინ, როცა ერთი და იგივე დანაშაულში ერთდროულად მონაწილეობს ორი და მეტი წამქეზებელი და ამის შესაბამისად ორი და მეტი ამსრულებელი? ვფიქრობ ასეთ ვითარებაში წამქეზებელმა, რომელმაც გადაწყვეტა დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადება, აუცილებლად უნდა მოახერხოს იმ ამსრულებლის გამოთიშვა დანაშაულიდან, რომელიც უშუალოდ თვითონ ჩაითრია დანაშაულში, და ეს უნდა შესძლოს მანამდე, ვიდრე მოცემული დანაშაული დამთავრდებოდეს. ამ შემთხვევაში იგი უნდა გათავისუფლდეს პასუხისმგებლობისაგან, მიუხედავად იმისა, დაამთავრეს თუ არა სხვა თანამონაწილეებმა ერთობლივი დანაშაული.

სულ სხვაგვარად წარმოჩნდება განხილული საკითხები ე.წ. მატერიალურ თანამონაწილეობასთან მიმართებაში, კერძოდ, მხედველობაში მაქვს ფიზიკური დამხმარის მიერ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღება. როგორც ცნობილია ფიზიკური დახმარება გამოიხატება ისეთ მოქმედებებში, როგორცაა ამსრულებლისათვის დანაშაულის ჩადენის იარაღის ან სხვა დანაშაულებრივი საშუალებების გადაცემა, დაბრკოლებათა თავიდან აცილება, ან დანაშაულის ჩადენის სხვაგვარად გაადვილება და ა.შ. აღნიშნულ მოქმედებათა ხასიათიდან გამომდინარე ფიზიკურ დამხმარეს შესაძლებლობა აქვს ნებაყოფლობით ხელის აღება განახორციელოს დაპირებული მოქმედებების შეუსრულებლობით, ე.ი. პასიური უმოქმედობით, როცა მათ გარეშე ამსრულებელს არ შეუძლია დანაშაულის ჩადენა, ანდა იმით, რომ უკანვე დაიბრუნოს, უკანვე გამოართვას ამსრულებელს მის მიერ მიწოდებული დანაშაულის იარაღები და საშუალებები, ე.ი. აქტიური მოქმედებით, მანამდე, ვიდრე ამსრულებელი მათი

მეშვეობით დანაშაულის ჩადენას შეუდგებოდეს. ამ შემთხვევაში ფიზიკური დამხმარე სწყდება დანაშაულის შემდგომ განვითარებას. ამიტომ ამსრულებელმა კიდეცაა რომ დაამთავროს მოცემული დანაშაული სხვა საშუალებებისა და იარაღის მეოხებით, მასთან მიზეზობრივ კავშირში აღარ იმყოფება ხსენებული დამხმარე. დროულად ამოვარდა რა მიზეზობრივი ჯაჭვიდან დანაშაულში შეტანილი თავისი წვლილის უკან დაბრუნების საშუალებით, მან საცსებით დაიმსახურა სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება. ცხადია, ეს წესი ვერ შეეხება ისეთ შემთხვევებს, როცა დახმარება იყო ორმაგი ბუნების, ე.ი. როცა დახმარება ერთდროულად წარმოადგენდა როგორც ფიზიკურ, ისე ინტელექტუალურ დახმარებას. მაგალითად დავუშვათ, რომ დამხმარის მიერ იარაღისა და საშუალებების გადაცემამ გამოიწვია ამსრულებლის დანაშაულებრივი ნების განმტკიცება და მისთვის წარმატების რწმენის ჩანერგვა, რაც ვეღარ გაანეიტრალა გადაცემული იარაღისა და საშუალებების უკანვე წართმევამ. ასეთ შემთხვევაში დამხმარეს აუცილებლობით მოეთხოვება ამსრულებლის მხრივ დანაშაულის ჩადენის თავიდან აცილება და ყველა შესაძლებელი ზომების მიღება საამისოდ. ამ პირობების შესრულებისას დამხმარე მაშინაც გათავისუფლდება პასუხისმგებლობისაგან, როცა დანაშაულის დამთავრების თავიდან აცილება მოხერხდა არა უშუალოდ მის მიერ მიღებული ზომების წყალობით, არამედ სხვა გარემოებათა მოქმედების შედეგად.⁸¹ სხვათა შორის ნებაყოფლობით ხელის აღების აშკარა შესაძლებლობა სხვა სახის თანამონაწილეებისთვისაც (ორგანიზატორი, წამქეზებელი) უნდა იქნას გარანტირებული, თუკი ისინი რაიმე გზით დროულად შესძლებენ დანაშაულში შეტანილი თავისი წვლილის უკანვე დაბრუნებას.

სწორედ ფსიქიკური და ფიზიკური დახმარების დროს დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებასთან დაკავშირებულ მთელ რიგ უთანხმებებს ვერ ასახავს საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის

კოდექსის მე-18 მუხლის მე-2 ნაწილი. მასში მოცემული ნორმა მოითხოვს სათანადო დაზუსტებას. სახელდობრ, ჩემი აზრით იგი შეიძლება ასეთი რედაქციით ჩამოყალიბდეს: „ეს მუხლი ვრცელდება აგრეთვე იმ თანამონაწილეზე, რომელმაც ნებაყოფლობით მიიღო ზომები დანაშაულის ასაცდენად, თუ ამასთანავე დანაშაული არ დამთავრდა ან დამთავრდა იგი მისი ქმედობისაგან დამოუკიდებელი მიზეზით“. უფრო მართებულ გზად მიმაჩნია სისხლის სამართლის კოდექსის შესაბამის მუხლში დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების ისეთი უნივერსალური ცნების ჩამოყალიბება, რომლითაც მოცემული იქნება ამ მოვლენის ყველა შესაძლებელი შემთხვევა, მათ შორის თანამონაწილეებთან დაკავშირებულიც. სწორედ ასეთი ცნების ჩამოყალიბების ცდას წარმოადგენს წინამდებარე ნაშრომის მე-2 თავის მე-2 პარაგრაფის დ) განყოფილებაში საკანონმდებლო წინადადების საბით ფორმულირებული განსაზღვრება. ამგვარი ცნების არსებობა კანონში, ჩემი აზრით, სრულიად ზედმეტს ხდის თანამონაწილეთა ნებაყოფლობით ხელის ადების საკითხის ცალკე გამოყოფას.*

რთული თანამონაწილეობის სტრუქტურაში ერთერთი ყველაზე მნიშვნელოვან ფიგურას წარმოადგენს დანაშაულის ორგანიზატორი, მიუხედავად იმისა, რომ შესაძლოა იგი ყოველთვის არ იყოს დანაშაულის ინიციატორი, მაგრამ იგი არის პირი, რომელიც მოაწყობს ანუ ორგანიზაციას უკეთებს დანაშაულს ან ხელმძღვანელობს მის ჩადენას. ეს მოქმედება შეიძლება გამოიხატებოდეს დანაშაულებრივი ჯგუფის ჩამოყალიბებაში.

* ა.საფრონოვი განსხვავებული გზით წავიდა. მან ჩამოაყალიბა საკანონმდებლო ნორმის პროექტი, რომელიც შედგება ორი წინადადებისაგან. პირველი წინადადება შინაარსობრივად იგივეა, რაც საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-18 მუხლის მე-2 ნაწილი. მეორე წინადადება კი პირდაპირ ეხება მხოლოდ დამხმარის მიერ ნებაყოფლობით ხელის ადებას, მაგრამ იგი ბუნდოვანია და ამასთანავე გაურკვეველს ტოვებს მთელ რიგ არსებით გარემოებებს. (იხ. ა.საფრონოვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ.10; დ.სულაქველიძე, დამხმარის მიერ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადება, გვ.34-35.).

დამნაშავეთა შორის ფუნქციების განაწილებაში. საერთო გეგმის დასაბ-
 ვასა და მისი განხორციელებაზე კონტროლში, დანაშაულით მოპოვებული
 საგნების გადაძალვისა და გასაღების გზების გამოძებნაში, კონკრეტულ
 დავალებათა მიცემაში, განკარგულებათა გაცემაში და ა.შ. ერთი სიტ-
 ყვით ორგანიზატორი არის დანაშაულისათვის სულის რამდგმელი და დასა-
 ბამის მიმცემი. აქედან გამომდინარე დანაშაულის რადენაზე ნებაყოფ-
 ლობით ხელის ადებისათვის მას მართებს ფრიად აქტიური ზომების მიღე-
 ბა მის მიერ რადენილი ქმედობისაგან მოსალოდნელი საფრთხის გასანეი-
 ტრალეზად. ამასთანავე აღნიშნული ზომები მიღებული უნდა იქნას ამს-
 რულებლის მიერ დანაშაულის დამთავრებამდე, ხოლო დანაშაულის დამთავ-
 რება თავიდან უნდა იყოს აცილებული, ეს იქნება ორგანიზატორის მიერ
 საამისოდ მიღებული ზომებისა, თუ სხვა, მისგან დამოუკიდებელი გარე-
 მოვებების წყალობით.

შეიძლება ანალოგიური რამ ითქვას წამქეზებლის მიერ დანაშაულის
 რადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების შესახებაც. მსგავსად ორგანი-
 ზატორისა, მისი მოქმედებაც აქტიური მამოძრავებელი ძალის როლს ას-
 რულებს დანაშაულის განვითარებაში და მოუწყვეტლად არის ჩართული მი-
 ზეზობრივ ჯაჭვში. ამიტომ ნებაყოფლობით ხელის ადების პირობები მის-
 თვისაჲ დაახლოებით იგივეა, რაჲ ორგანიზატორისა, ზოგიერთი თავისე-
 ბურების გათვალისწინებით. ზოგჯერ შესაძლოა წამქეზებელი უშუალოდ
 ამსრულებელს კი არ აქეზებდეს, არამედ სხვა პირს, რათა თავის მხრივ
 ამ უკანასკნელმა წააქეზოს ამსრულებელი დანაშაულის ჩასადენად. წა-
 ქეზებისაკენ წაქეზება იგივე დანაშაულის წაქეზებაა და მისი რამდე-
 ნის მიმართაც იგივე წესები იმოქმედებს პასუხისმგებლობასა და და-
 ნაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის ადებასთან დაკავშირებით, რაც ჩვეუ-
 ლებრივი წამქეზებლის მიმართ.

გარდა ამისა შესაძლებელია, რომ ერთი პირი აქეზებდეს მეორეს,
 რომ ამ უკანასკნელმა დახმარება აღმოუჩინოს ამსრულებელს. ასეთ შემ-

ზრუნველყოფის დახმარებისაგან წაქეზება ეწოდება. თუკი წაქეზებისაგან წაქეზება ითვლება დანაშაულის წაქეზებად, დახმარებისაგან წაქეზება ითვლება ინტელექტუალურ ანუ ფსიქიკურ დახმარებად. ასეთი პირის მიმართ პასუხისმგებლობისა და ნებაყოფლობით ხელის აღებასთან დაკავშირებით მოქმედებს იგივე წესები, რაც დადგენილია ფსიქიკური დახმარებისათვის.

წაქეზებასთან დაკავშირებით სისხლის სამართლის თეორიაში განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს ე.წ. აგენტ-პროვოკატორის პასუხისმგებლობის საკითხი. მხედველობაში აქვთ ისეთი შემთხვევა, როდესაც ერთი პირი, აქეზებს, აგულისანებს სხვა პირს დანაშაულის ჩასაადენად იმ განზრახვითა და მიზნით, რომ ამით ამხილოს წაქეზებული და მიცემული იქნეს პასუხისგებაში. ეს პრობლემა დღემდე სადაოდ ითვლება უცხოურ და საბჭოთა იურიდიულ ლიტერატურაში, რომლის ფართოდ განხილვის შესაძლებლობა აქ არ არის.⁸² უცხოელი, ასევე საბჭოთა და ქართული მეცნიერი კრიმინალისტების შეხედულებათა ანალიზის საფუძველზე შეიძლება დავასკვნათ, რომ აგენტ-პროვოკატორის მოქმედება ზოგჯერ უთანაბრდება ჩვეულებრივი წამქეზებლის მოქმედებას. ეს მაშინ ხდება, როდესაც აგენტ-პროვოკატორს მიზნად აქვს მის მიერ წაქეზებული ამსრულებლის მხილება მხოლოდ მას შემდეგ, როცა ეს უკანასკნელი ნამდვილად ჩადენს დანაშაულს. ასეთ შემთხვევაში სახეზეა დანაშაულში თანამონაწილეობა, თუკი ამსრულებელი პირდაპირი განზრახვით მოქმედებდა. მაგრამ არის სხვა შემთხვევებიც. კერძოდ, აგენტი პროვოკატორი აქეზებს სხვა პირს დანაშაულის ჩასაადენად ისეთ ვითარებაში, როცა მას რეალურად არ შეუძლია დანაშაულის ჩადენა და მიზნად აქვს მხოლოდ ამ უკანასკნელის მხილება, ან აქეზებს სხვა პირს საკუთარი ქონების ან სხვა კანონიერი ინტერესების ხელყოფისათვის, ანდა³ შეცდომაში შეჰყავს სხვა პირი და ჩადენინებს დანაშაულს, იმ მიზნით, რომ დამნაშავედ, აქციოს იგი და ამხილოს.

ამ სამ შემთხვევაში სრულიად გამოცვეთილად არის წარმოდგენილი ერთი ბუნებრივი დელიქტი - წაქეზებულის პიროვნების ხელყოფა, აგენტ-პროვოკატორი ახდენს სხვისი პიროვნების დეგრადირებას, იმით, რომ მას ხდის დამნაშავედ და მოქმედებს სწორედ ამ მიზნით. აქ დასახლებული სამი შემთხვევიდან პირველი ორის დროს აგენტ-პროვოკატორი მოქმედი კანონმდებლობით პასუხს არ აგებს, მესამე შემთხვევაში კი პასუხს აგებს, როგორც მხოლოდ შუალობითი ამსრულებელი. ამიტომ სასურველია მომავალში სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში სპეციალური ნორმით დადგინდეს პასუხისმგებლობა დანაშაულის პროვოკაციისათვის. ჯერჯერობით აგენტ-პროვოკატორის მიერ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადებასთან დაკავშირებით მოქმედებს ჩვეულებრივი წამქეზებლისა და შუალობითი ამსრულებლის (პირი, რომელიც „იარაღად“ იყენებს მეორე ადამიანს) მიმართ დადგენილი წესები.

ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში განხილულია დანაშაულის პროვოკაციის ერთერთი კერძო სახე - ქრთამის პროვოკაცია. კერძოდ ამ საკითხზე თავიანთი მოსაზრება გამოთქმეს მეცნიერებმა ვ. მაყაშვილმა და გ. ტყეშელაძემ, რომელიც არაფრით არ განსხვავდება დანაშაულის პროვოკაციის თაობაზე საბჭოურ იურიდიულ ლიტერატურასა და სასამართლო პრაქტიკაში გაბატონებული თვალსაზრისისაგან. ისინი აკეთებდნენ დასკვნას, რომ პირის დაყოლიება დანაშაულის ჩასადენად შემდგომში მისი მხილების მიზნით ანუ პირისათვის დანაშაულის პროვოკაციის მოწყობა, უნდა დაკვალიფიცირდეს წამქეზებლობად. იგი გამოიწვევს პასუხისმგებლობას თანამონაწილეობის წესების მიხედვით და ეს წესები, მათი აზრით, უნდა გავრცელდეს ქრთამის პროვოკაციაზეც. ქრთამის პროვოკაციის მომწყობს პასუხისმგებლობა უნდა დაეკისროს იმის მიხედვით - ქრთამის ადებისკენ აქეზებდა მეორე პირს, თუ ქრთამის მიცემისაკენ.⁸³

ასეთი დასკვნა არ შეესაბამება დანაშაულში თანამონაწილეობის

ნამდვილ ბუნებას, და შეიძლება ითქვას, არც დანაშაულის პროვოკაცი-
 ის რეალურ შინაარსს გამოხატავს. აღნიშნული დასკვნა ერთობ ალოგიკუ-
 რად, გამოიყურება იგივე ავტორების მიერ გაკეთებულ მეორე, ამჯერად
 სრულიად მართებულ დასკვნასთან მიმართებაში, რომელშიც აღნიშნულია,
 რომ „ქრთამის პროვოკაციის დროს არ არსებობს ქრთამის მიცემა-აღება-
 ზე მიმართული ერთიანი განზრახვა“... ამიტომ მან, ვინც პროვოკაციას
 აჰყვება და ქრთამი გაიღო ან თვითონ აიღო, პასუხი უნდა აგოს მოცემუ-
 ლი დანაშაულის ჩადენის მცდელობისათვის.⁸⁴ ზემოთ კი უკვე საცხებიტ
 საფუძვლიანად იყო დასაბუთებული, რომ თანამონაწილეობა შეუძლებელია
 ერთიანი განზრახვისა და მიზნის გარეშე, რის გამოც დასახელებული
 ავტორების პოზიცია თანამონაწილეობისა და დანაშაულის პროვოკაციის
 ურთიერთმიმართების თაობაზე არ უნდა იქნას გაზიარებული.

განვიხილოთ თანამონაწილეობის მესამე ძირითადი ფორმა – დანაშა-
 ულებრივი ორგანიზაცია. ეს ტერმინი უფრო თეორიაშია გამოყენებული,
 ვიდრე კანონმდებლობაში. იგი დაკავშირებულია ორგანიზებული დანაშაუ-
 ლობის არსებობასთან, რასაც უკანასკნელი წლებამდე მთლიანად უარყო-
 ფდნენ საბჭოთა კავშირში. დღეს ეს უკვე აღიარებული ფაქტია. საქარ-
 თველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კანონმდებლობის კერძო ნა-
 წილში, სახელდობრ, სახელმწიფო დანაშაულთა განმსაზღვრელ პირველ თავ-
 ში მითითებულია დანაშაულებრივი ორგანიზაციის რამდენიმე კონკრეტულ
 სახეზე. ასეთებია: ანტისახელმწიფოებრივი ორგანიზაცია (მუხ. 73,
 ნაწ. I), შეიარაღებული ორგანიზაცია (მუხ. 73, ნაწ. მე-2), შეიარაღე-
 ბული ბანდის ორგანიზაცია (მუხ. 78); დანაშაულებრივი მიზნით მსჯავ-
 რდებულთა ორგანიზება თავისუფლების აღკვეთის ადგილებში (მუხ. 78^I,
 ნაწ. პირველი), აგრეთვე იმავე მიზნით დანაშაულებრივი დაჯგუფების
 შექმნა (მუხ. 78^I, ნაწ. მე-2); კონტრაბანდა ორგანიზებულ პირთა ჯგუ-
 ფის მიერ (მუხ. 79, ნაწ. I) ან კიდევ დანაშაულის ჩადენა პირთა ორ-
 განიზებული ჯგუფის მიერ (საჯარო მოწოდება საქართველოს რესპუბლიკის

კონსტიტუციური წყობილების დამზოვისა თუ ძალადური შეცვლისკენ, მუხ. 71, ნაწ. მე-2).⁸⁵ გარდა ამისა საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგად ნაწილში, კერძოდ, 39-ე მუხლში პასუხისმგებლობის დამამძიმებელ ერთერთ გარემოებად დასახელებულია დანაშაულის ჩადენა ორგანიზებული ჯგუფის მიერ. ეს კანონი არც ორგანიზებული ჯგუფისა და დანაშაულებრივი ორგანიზაციის არც ზემოთ დასახელებული სხვა სახეების ცნებას არ იძლევა.

ორგანიზებული ჯგუფის ცნება განსაზღვრა სსრ კავშირისა და რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლებმა, რომლის მე-20 მუხლის პირველ ნაწილში აღნიშნულია შემდეგი: „დანაშაული ჩაითვლება ორგანიზებული ჯგუფის ჩადენილად, თუ ის ჩადენილია ორი ან მეტი პირის მიერ, რომლებიც ამ მიზნით წინასწარ გაერთიანდნენ მყარ ჯგუფში“. მე-3 ნაწილში მითითებულია, რომ ორგანიზებული ჯგუფის ხელმძღვანელი პასუხისმგებელია მისი განზრახვით მოკლული ჯგუფის მიერ ჩადენილ ყველა დანაშაულზე, ხოლო სხვა მონაწილეები პასუხს აგებენ ჯგუფის მიერ ჩადენილ იმ დანაშაულზე, რომლის მომზადებასა ან ჩადენაში მიიღეს მონაწილეობა.⁸⁶

აქ დასახელებული დანაშაულებრივი ორგანიზაციის კანონით გათვალისწინებული სახეებისათვის ერთერთი მთავარი მახასიათებელია ის, რომ ისინი როგორცუცის იქმნებიან ერთი ან რამოდენიმე ერთგვაროვანი დანაშაულის ჩასადენად. ამაზე კანონის იმ მუხლების დასათაურებაც კი მეტყველებს, რომლებშიაც ისინია გათვალისწინებული (მაგალითად, ანტისახელმწიფოებრივი ორგანიზაცია, მუხ. 73). მაგრამ გარდა კანონმდებლობით გათვალისწინებულისა, რეალურად არსებობს დანაშაულებრივი ორგანიზაციის უფრო რთული სახე. ეს არის დანაშაულებრივი ორგანიზაციის ფართოდ განშტოებული ქსელი, რომელიც შედგება ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებული და ერთიან ხელმძღვანელობას დამორჩილებული დამნაშავეთა ორგანიზებული ჯგუფებისაგან. მას ზოგჯერ უწო-

დებენ მაფიას, დანაშაულებრივ კლანსა და ა.შ. მაფიის მოღვაწეობა კომპლექსური და მრავალდარგოვანია. როგორც წესი მასში შემავალი დამნაშავეთა სხვადასხვა ორგანიზებული ჯგუფები სისტემატურად ჩადიან სხვადასხვა სახის ანგარებით დანაშაულებს – ნარკოტიკებით ვაჭრობა და ნარკობიზნესი, იატაკქვეშა პროსტიტუციის ორგანიზება, აპარტული თამაშების ორგანიზაცია, სახელმწიფო ქონების სისტემატურად დატაცება, სახელმწიფო მოხელეთა მოსყიდვა და სახელმწიფო აპარატში კორუპტირებული ელემენტების ჩანერგვა, პორნოგრაფიული საქონლის ბიზნესის წარმოება, იარაღით ვაჭრობა, სათანადო საფასურად არასასურველ პირთა მკვლელობა, გამოძალბა (ე.წ. რეკეტი) და სხვ.

ყველა ამ დანაშაულებს ერთმანეთის პარალელურად ჩადიან ორგანიზებული ჯგუფები, რომლებიც ექვემდებარებიან მაფიის ერთიან ცენტრალურ ხელმძღვანელობას, რომლის სათავეში დგას ბოსი და მისი ხელქვეითი პირების განსაზღვრული ჯგუფები, რომლებიც უზრუნველყოფენ მთელი დანაშაულებრივი ორგანიზაციის ფუნქციონირებას. მაფიის წევრებს შორის დამოკიდებულება იერარქიულია. მაფია „განაგებს“ ქვეყნის განსაზღვრულ რეგიონს. მაფიის ბელადმა პასუხი უნდა აგოს მის დაქვემდებარებაში მოქცეული დამნაშავეთა ორგანიზებული ჯგუფების მიერ ჩადენილ ყველა დანაშაულზე, რომელიც მოცული იყო მისი განზრახვით. ამასთანავე არ არის აუცილებელი ეს განზრახვა ყოველთვის იყოს კონკრეტიზირებული. საკმარისია მას გააჩნდეს წარმოდგენა იმის თაობაზე, თუ რა სახის დანაშაულებს ახორციელებს ესა თუ ის დანაშაულებრივი ჯგუფი. ამაცვე დროს მას დამნაშავეთა ორგანიზებული ჯგუფის წევრებთან უნდა ჰქონდეს საერთო მიზანი და ეს უკანასკნელნი ხელმძღვანელობდნენ მისი მითითებებით. კონკრეტული ჯგუფის ხელმძღვანელი და მისი წევრები კი პასუხს აგებენ მხოლოდ მათ მიერ ჩადენილი დანაშაულებისათვის.

დანაშაულებრივი ორგანიზაციის ხელმძღვანელისა და წევრების მხრივ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადების პირობებს

ბევრად განსაზღვრავს დანაშაულის ხასიათი, მათი როლი ორგანიზაციაში და დანაშაულში შეტანილი წვლილი.

საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კანონმდებლობის განსაკუთრებული ნაწილის პირველ თავში, კერძოდ, 73-ე მუხლის პირველ და მეორე ნაწილებით, 78-ე მუხლით, 78^I მუხლის პირველი და მეორე ნაწილებით გათვალისწინებული ქმედებები წარმოადგენენ ე.წ. შეცვლილი შემადგენლობის მქონე დანაშაულებს, რომლებიც დამთავრებულად ითლებიან დანაშაულებრივი ორგანიზაციის შექმნისთანავე, ე.წ. ჯერ კიდევ მანამდე, ვიდრე რაიმეს მოიმოქმედებდეს. ამიტომ ასეთ დანაშაულებზე ნიბაყოფლობით ხელის აღება შესაძლებელია მხოლოდ ჯგუფის ორგანიზების ადრეულ ეტაპზე, ვიდრე იგი დასრულებულ სახეს მიიღებდეს. ორგანიზაციის რიგით წევრებს ეს შეუძლიათ განახორციელონ უმოქმედობით, ორგანიზაციაში წევრად შესვლაზე უარის თქმით, ხოლო მეთაურსა და წამქეზებელს მოეთხოვებათ აქტიურად მოქმედება, რათა ჩაშალონ ორგანიზაციის შექმნა.⁸⁷ წინააღმდეგ შემთხვევაში, თუკი მათმა ჩათრეულმა პირებმა მაინც შეძლეს ორგანიზაციის შექმნა, ისინი პასუხს აგებენ ამისათვის.

დანაშაულებრივი ორგანიზაცია სხვა, კანონით გათვალისწინებულ შემთხვევების მიმართ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებასთან დაკავშირებით ვრცელდება იგივე პირობები და მოთხოვნები, რაც განსაზღვრულია მარტივი თანამონაწილეობისა (თანაამსრულებლობა) და რთული თანამონაწილეობისათვის (დამნაშავეთა შორის როლების განაწილებით). რაც შეეხება ცალკეული ორგანიზებული ჯგუფებისაგან შემდგარ, რთული სისტემის მქონე დანაშაულებრივ ორგანიზაციას - მაფიას, მის ხელმძღვანელებს დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებისათვის მოეთხოვებათ ფრიად აქტიური მოქმედება, რათა თავიდან აიცილინონ მათ დაქვემდებარებაში არსებული დანაშაულებრივი ჯგუფების მიერ დანაშაულთა ჩადენა. ასეთი აქტიური მოქმედება შეიძლება გამოიხატე-

ბოდეს ხელისუფლების ორგანოებისათვის დროული შეტყობინებით, დადება ან დაწყებულია დანაშაულთა ჩადენა, რათა დროულად იქნეს ისინი აღკვეთილი, ანდა შესაძლოა მათ მიერ მიღებული იქნეს სხვა ზომები დანაშაულებრივი ჯგუფების საქმიანობის ჩასაშლელად. დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადებისას მაფიის ორგანიზატორები პასუხს აგებენ მათი მითითებებით მოქმედ დამნაშავეთა მიერ ჩადენილ ყველა დანაშაულზე, მაგრამ მათ უნდა მოეხსნათ პასუხისმგებლობა ბოლომდე მიუყვანელი ყველა დანაშაულისათვის, რომელთა ასაჩვენადაც მათ ნებაყოფლობით მიიღეს ზომები. მაფიაში გაერთიანებული ცალკეული ორგანიზებული ჯგუფის ხელმძღვანელებსა და წევრებს ნებაყოფლობით ხელის ადებისათვის არ მოეთხოვებათ სხვა მსგავსი დანაშაულებრივი ჯგუფების მოქმედების აღკვეთა ან მათთვის ხელის შეშლა, მთავარია მათ ხელი აიღონ იმ დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაზე, რომელიც მათ მიერ იქნა წამოწყებული, აქტიური ზომები მიიღონ მის აღსაკვეთად და დანაშაული არ იქნას ბოლომდე მიყვანილი, მათ მოეხსნებათ პასუხისმგებლობა ყველა დანაშაულისათვის, რომელიც თავიდან იქნა აკილებული. პასუხისმგებლობა დაეკისრებათ ყველა დანაშაულისათვის, რომლის ჩადენაც მათ მოასწრეს ნებაყოფლობით ხელის ადების მომენტამდე. ამასთანავე მათ შეიძლება დაეკისროთ პასუხისმგებლობა სხვა დანაშაულებრივი ჯგუფების მიერ ჩადენილი დანაშაულთა განუცხადებლობისათვის, თუკი ასეთი რამ მათთვის ცნობილი იყო და თუ ეს ხდება მას შემდეგ, რაც თვით ნებაყოფლობით აიღეს ხელი დანაშაულის ჩადენაზე.

საერთოდ თანამონაწილეთა მიერ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის ადებისას შეიძლება წარმოიშვას ორგვარი სიტუაცია. პირველი, თანამონაწილი, რომელიც თავისი ნებით წყვეტს დანაშაულში მონაწილეობას, წინადადებას აძლევს სხვა თანამონაწილეებს შეწყვიტონ დანაშაული, თუკი ეს უკანასკნელნი გაიზიარებენ მის რჩევას და ნებაყოფლობით შეწყვეტენ დანაშაულს, მაშინ ისინიც გათავისუფლდებიან

პასუხისმგებლობისაგან. მაგრამ შესაძლებელია მეორე, საწინააღმდეგო შემთხვევაც, კერძოდ ის, რომ სხვა თანამონაწილეები არ დაემორჩილონ მათთვის მიცემულ წინადადებას - შეწყვიტონ დანაშაული. ამის გამო თანამონაწილე, რომელმაც ნებაყოფლობით აიღო ხელი დანაშაულის ჩადენაზე, შესაძლოა მიმართოს იძულების სხვა თანამონაწილეების მიმართ დანაშაულის აღსაკვეთად და ამგვარად აღმოჩნდეს აუცილებელი მოგერიების სიტუაციაში. მსგავს შემთხვევას ო.გამყრელიძე განიხილავს თანამსრულებლის მიერ ნებაყოფლობით ხელის-აღებასთან დაკავშირებით. იგი მართებულად შენიშნავს, რომ „აქ საქმე გვაქვს აუცილებელ მოგერიებასთან. თუ ჩვენ თანამსრულებელს ვავალდებულებთ აქტიურად იმოქმედოს სხვა თანამსრულებელთა მიმართ დანაშაულგებრივი შედეგის თავიდან აცილების მიზნით, ისიც უნდა დავუშვათ, რომ ამ მოქმედებას შეიძლება ზიანიც მოჰყვეს. ამიტომ ეს მოქმედება მართლზომიერია და ზიანის მიმყენებელი უნდა გათავისუფლდეს პასუხისმგებლობისაგან, თუ ცხადია, არ არის დარღვეული აუცილებელი მოგერიების პირობები. ასეთი დასკვნა კრიმინალური პოლიტიკის მოსაზრებებითაც სავსებით გამართლებულია და ნებაყოფლობითი შეწყვეტილი დანაშაულგებრივი მოქმედების დაუსჯადობის ყველა პირობას სრულიად აკმაყოფილებს“.⁸⁸ ჩემი აზრით ეს დებულება თანაბრად უნდა გავრცელდეს არა მხოლოდ თანამსრულებელზე, არამედ ყველა სხვა სახის თანამონაწილეზეც, რომელიც ანალოგიურ ვითარებაში აღმოჩნდება. ასეთ შემთხვევაში მისი მოქმედება უნდა დაკვალიფიკირდეს საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის ორი მუხლით, კერძოდ მე-15 მუხლითა (აუცილებელი მოგერიება) და მე-18 მუხლით (ნებაყოფლობით ხელის აღება დანაშაულის ჩადენაზე), ვინაიდან პირის ქცევა სრულად შეიცავს დასახელებული ინსტიტუტების დამახასიათებელ ყველა ნიშანს.

დასკვნები

I. დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტის არსებობა ჯერ კიდევ წომის სამართალში არის სავარაუდებელი. იგი სისხლის სამართლის ერთერთი უძველესი კლასიკური ინსტიტუტია, რომელიც უფრო გამოკვეთილი სახით გვხვდება შუა საუკუნეების კონტინენტური ევროპისა და აღმოსავლეთი აზიის მაღალგანვითარებული ქვეყნების (გერმანია, იტალია, ჩინეთი, იაპონია) სამართლებრივ სისტემებში.

ფრიად განვითარებული სახით იყო წარმოდგენილი აღნიშნული ინსტიტუტი ძველ ქართულ სამართალშიც, კერძოდ XI საუკუნის ძეგლში - „ბაგრატ კუროპალატის სამართალში“ (მუხ. I33). აღსანიშნავია, რომ საქართველოს მახლობელი ქვეყნების იმდროინდელ სამართალში ამ ინსტიტუტის არსებობა საერთოდ არ ჩანს. აღსანიშნავია, ისიც, რომ ბაგრატ კუროპალატის სამართალში იგი წარმოდგენილია დანაშაულის მცდელობის ინსტიტუტის (მუხ. I34) გვერდით, რაც მაშინდელი ქართული იურიდიული აზროვნების მაღალ დონეზე მიანიშნებს. შემორჩენილი წყაროებით დასტურდება, რომ მას იცნობდა აგრეთვე უფრო გვიანდელი პერიოდის (XVI საუკუნე) ქართული სასამართლო პრაქტიკა.

დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტი განვითარებული სახით, უკვე როგორც ზოგადი ხასიათის ინსტიტუტი, ყალიბდება XIX საუკუნის სისხლისსამართლებრივ სისტემებში. ამ თვალსაზრისით აღსანიშნავია ფრანგული და გერმანული სისხლის სამართლის კანონმდებლობა, რომლებიც ამჟღავნებენ ერთმანეთისაგან განსხვავებულ მიდგომას მოცემული ინსტიტუტის მიმართ. ფრანგული სამართალი (იხ. 1810 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-2 მუხლი) დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებას განიხილავს დანაშაულის მცდელობისაგან დამოუკიდებლად, კერძოდ, ნებაყოფლობით შეწყვეტილ მცდელობას არ მიიჩნევს მცდელობის ნაირსახეობად რითაც ერთმანეთისაგან თიშავს სისხლის სამართლის ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებულ ამ ორ-

ძირითად ინსტიტუტს. გერმანული სამართალი კი პირიქით დასაბუთებულ ინსტიტუტებს მჭიდრო, პირდაპირ ურთიერთკავშირსა და ერთიანობაში წარმოგვიდგენს (იხ. 1871 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის 43-ე და 46-ე პარაგრაფები). ასე ჩამოყალიბდა დანაშაულის მცდელობისა და მცდელობაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების საკითხში ფრანგული და გერმანული სისტემა.

შემდგომში რევოლუციამდელი რუსეთის სისხლის სამართალმა აღნიშნულ საკითხში აღიარა ფრანგული სისტემა (იხ. რუსეთის 1903 წლის 22 მარტის სისხლის სამართლის დებულების 49-ე მუხლი), რომლიდანაც იგი მემკვიდრეობით მიიღო ჯერ საბჭოთა რუსეთის, ხოლო შემდეგ მთლიანად საბჭოთა კავშირისა და ყოფილი მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართალმაც; ამის გამოა, რომ ამჟამად მოქმედ საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსში (იხ. მე-17 მუხლის მე-2 ნაწილი და მე-18 მუხლი) დანაშაულის მცდელობისა და დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტები წარმოდგენილია ფრანგული სისტემის მიხედვით, რომელიც, ჩვენი აზრით, მომავალში აუცილებლად უნდა შეიცვალოს გერმანული სისტემით, ვინაიდან ეს უკანასკნელი უფრო ზუსტად და ობიექტურად ასახავს დანაშაულის მცდელობისა და დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების შინაგან ბუნებას.

2. დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტი მიეკუთვნება სისხლის სამართლის სტიმულაციურ ნორმათა სისტემას. ეს სისტემა მოწოდებულია იმისათვის, რომ ხელი შეუწყოს იმ პირთა დადებით პოსტკრიმინალური ქცევისა და მისი შესაბამისი განწყობის ფორმირებას, რომლებიც დაადგენენ დანაშაულის ჩადენის გზას ან რომელთაც უკვე ჩაიდინეს დანაშაული, აგრეთვე მოქალაქეთა შეგნებაში დანაშაულის მიმართ წინააღმდეგობის გაწევის სტიმულების ჩამოყალიბებას. დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტის კონკრეტული მიზან-დანიშნულებას წარმოადგენს სისხლის სამართლის პასუ-

ხისმგებლობისაგან უპირობო გათავისუფლების დაპირების მეშვეობით შე-
მაკაცებელი სტიმულების ჩამოყალიბება იმ პირის განწყობაში, რომელიც
უკვე შეუდგა დანაშაულის ჩადენას, მაგრამ ჯერ კიდევ არ მიუყვანია
იგი ბოლომდე.

გარდა ამისა, მხედველობაშია მისაღები ისიც, რომ ნებაყოფლობით
ხელის აღება შესაძლებელია მხოლოდ განზრახვი დანაშაულის წინასწარი
განვითარების სტადიებზე. ამდენად იგი პირდაპირ კავშირშია დანაშაუ-
ლის მომზადებისა და მცდელობის ინსტიტუტებთან და მათგან მოწყვეტილად
ცერ განიხილება.

აქედან გამომდინარე სისხლის სამართალში დანაშაულის ჩადენაზე
ნებაყოფლობით ხელის აღების ადგილს განსაზღვრავს ერთი მხრივ მისი
კუთვნილება სისხლის სამართლის სტიმულაციურ ნორმათა სისტემისადმი,
ხოლო მეორე მხრივ მისი პირდაპირი და მჭიდრო ურთიერთკავშირი განზრ-
ხვი დანაშაულის განვითარების სტადიებთან.

3. დანაშაულის ჩაზენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტს
ვიხილავთ რა კრიმინალური პოლიტიკის თვალსაზრისით, უწინარესად უნდა
ვიხელმძღვანელოთ იმით, თუ რაში მდგომარეობს თვით კრიმინალური პოლი-
ტიკის არსი და რა მიზნებს ისახავს იგი. ამ საკითხის თაობაზე სხვა-
დასხვა მოსაზრებების ურთიერთშეჯერების შემდეგ უნდა დავასკვნათ, რომ
კრიმინალური პოლიტიკა წარმოადგენს შესაბამის სამართლებრივ ნორმებ-
სა და ინსტიტუტებზე დაფუძნებული პრინციპებისა და მეთოდების, საშუ-
ალებებისა და ხერხების, აგრეთვე პროფილაქტიკური და სოციალური ხა-
სიათის სხვა სპეციალურ ღონისძიებათა ერთობლიობას, რომლებსაც სახელ-
მწიფო შეიმუშავებს და ახორციელებს უშუალოდ დანაშაულობასთან ბრძო-
ლის ან დანაშაულთა თავიდან აცილების მიზნით.

აღნიშნული მიზანი მოითხოვს დამნაშავისადმი ისეთ მოპყრობას,
რომელიც ყველაზე უფრო ეფექტური და მიზანშეწონილია სამართლის მოთ-
ხოვნათა შესაბამისი ცხოვრების წესისაკენ მისი შემობრუნებისა და

შემდგომში კანონდამჯერე სუბიექტად მისი ჩამოყალიბების თვალსაზრისით. კრიმინალური პოლიტიკის ამ ამოცანის წარმატებით გადაწყვეტაში მნიშვნელოვანი როლი შეუძლია შეასრულოს დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების მარეგლამენტირებელ ნორმებს, თუკი ისინი ჩამოყალიბებულნი იქნებიან ოპტიმალური სახით, ხოლო მეორე მხრივ ეფექტურად იქნება გამოყენებული სამართალდამცავი ორგანოების მიერ.

დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტი ფაქტურად წარმოადგენს კრიმინალური პოლიტიკის სისხლის სამართალზე ზეგავლენის გარკვეულ გამობატულებასა და ამასთანავე მისი განხორციელების ეფექტურ საშუალებას.

4. დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების, როგორც სისხლის სამართლებრივი მოვლენის არსზე. მსჯელობისას, ის უწინარესად უნდა განვიხილოთ რთული იურიდიული ფაქტის თვალსაზრისით. ამ მიმართებით იგი წარმოადგენს სუბიექტის სოციალურად ურთიერთსაპირისპირო შინაარსის მქონე ქმედებებს, კერძოდ კრიმინალური და დადებითი პოსტკრიმინალური მოქმედებათა დიალექტიკას, რომელიც შეიცავს ობიექტურ და სუბიექტურ ნიშანთა განსაზღვრულ სტრუქტურებსა და მათ შორის ურთიერთდამოკიდებულებებს. ამ დიალექტიკურ ერთიანობას ის გარემოება განაპირობებს, რომ დადებითი პოსტკრიმინალური ქცევის სუბიექტური წანამძღვრები და ფსიქოლოგიური საფუძვლები წარმოიშობიან და მწიფდებიან ჯერ კიდევ დანაშაულებრივი მოქმედების მიმდინარეობისას, ხოლო სუბიექტის შინაგანი ევოლუციის შედეგს წარმოადგენს დანაშაულის შეწყვეტა.

ამასთანავე უნდა აღინიშნოს, რომ სუბიექტის ქცევაში მომხდარი ძვრები სრულიადაც ვერ შეცვლის და ვერ გააქარწყლებს მის მიერ ჩადენილი იმ მოქმედების დანაშაულებრივ შინაარსსა და შეფასებას, რომელიც მან ჩაიღინა დანაშაულის თავისი ნებით შეწყვეტის მომენტამდე. შეცვლა იმისა, რაც წარსულს ეკუთვნის, შეუძლებელია.

დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების სისტემაში როგორც კრიმინალური, ისე დადებითი პოსტკრიმინალური მოქმედების სტრუქტურები ხასიათდებიან ობიექტურ და სუბიექტურ ნიშნებს შორის გარკვეული და ამავდროულად ერთმანეთისაგან განსხვავებული თანაფარდობის არსებობით. კერძოდ, კრიმინალური მოქმედების (დანაშაულის მომზადება ან მცდელობა) სტრუქტურაში სუბიექტურ ნიშანთა მხარე აჭარბებს ობიექტურ ნიშნებს, ხოლო დადებით პოსტკრიმინალური მოქმედების სტრუქტურაში ობიექტურ და სუბიექტურ ნიშნებს შორის არსებობს თანაზომობა და წონასწორობა.

5. საჭიროა მოქმედ სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში შეტანილი იქნეს დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ცნების განსაზღვრება, რომელიც უნდა იყოს უნივერსალური იმდენად, რომ მოიცავდეს ყველა შესაძლებელ შემთხვევას. იგი შეიძლება ასეთი სახით ჩამოყალიბდეს.

„დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებად ჩაითვლება თავისი ნებით დანაშაულებრივი ქმედობის საბოლოოდ შეწყვეტა, აგრეთვე, სათანადო ზომების მიღება ასეთი ქმედობის შედეგის თავიდან ასაცილებლად, თუ ამასთანავე დანაშაული არ დამთავრებულა ან დამთავრდა იგი ჩადენილი ქმედობისაგან დამოუკიდებლად“.

იქვე უნდა დადგინდეს დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების იურიდიული შედეგები, რომლებიც უნდა განისაზღვროს ასეთი სახით:

„პირი თავისუფლდება იმ დანაშაულისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან, რომლის ბოლომდე მიყვანაზეც ნებაყოფლობით აიღო ხელი.“

იმ პირს, ვინც ნებაყოფლობით აიღო ხელი დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაზე, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა ფაქტიურად ჩადენილი ქმედობისათვის ეკისრება მხოლოდ მაშინ, თუ ეს ქმედობა სხვა

დანაშაულს წარმოადგენს“.

6. სისხლის სამართალში დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების მომიჯნავეა „ქმედითი მონაწილეობა“. მათ შორის საერთოა ის, რომ ორივე წარმოადგენს დადებით პოსტკრიმინალურ მოქმედებას, რომელიც ხორციელდება ნებაყოფლობით და მიმართულია დანაშაულის საწინააღმდეგოდ. მაგრამ ამავე დროს მათ ერთმანეთისაგან განმასხვავებელი მთელი რიგი თვისებები გააჩნიათ. აღნიშნული განსხვავებანი მდგომარეობს შემდეგში:

1) ნებაყოფლობით ხელის აღება შესაძლებელია მხოლოდ ისეთ დანაშაულზე, რომლის ჩადენა ხდება პირდაპირი განზრახვით. „ქმედითი მონაწილეობა“ კი შესაძლებელია როგორც განზრახვი, ისე გაუფრთხილებლობით ჩადენილი დანაშაულის დროსაც; 2) ნებაყოფლობით ხელის აღება შესაძლებელია მხოლოდ ისეთი დანაშაულის ჩადენაზე, რომელსაც გააჩნია განვითარების წინასწარი სტადიები, „ქმედითი მონაწილეობა“ კი შესაძლებელია ნებისმიერი სახის დანაშაულის ჩადენისას; 3) ნებაყოფლობით ხელის აღება შესაძლებელია მხოლოდ დანაშაულის დამთავრების მომენტამდე, „ქმედითი მონაწილეობა“ კი ხორციელდება დანაშაულის დამთავრების ან მისი შეწყვეტის შემდეგ; 4) ნებაყოფლობით ხელის აღებისას საქმე გვაქვს სუბიექტის მიერ თავისი ნებით შეწყვეტილ დანაშაულთან, ხოლო „ქმედითი მონაწილეობისას“ სუბიექტის ნების საწინააღმდეგოდ შეწყვეტილ, ანდა დამთავრებულ დანაშაულთან; 5) ნებაყოფლობით ხელის აღება შეიძლება განხორციელდეს როგორც მოქმედების, ისე უმოქმედობის გზით, „ქმედითი მონაწილეობის“ სუბიექტს კი მხოლოდ აქტიური მოქმედება მოეთხოვება; 6) ნებაყოფლობით ხელის აღებისას სუბიექტი არჩევანს აკეთებს დანაშაულის ჩადენასა და არჩადენას შორის, ხოლო „ქმედითი მონაწილეობისას“ იგი არჩევანს აკეთებს დადებითი პოსტკრიმინალური მოქმედების განხორციელებასა და მისგან თავის შეკავებას შორის; 7) საქართველოს რესპუბლიკის მოქმედი კანონმდებლობის მიხედვით დანაშაუ-

ლის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღება ყოველთვის იწვევს სამართლის პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებას, ხოლო „ქმედითი მონაწილეობა“ მხოლოდ ამსუბუქებს პასუხისმგებლობას და მხოლოდ იშვიათ, გამონაკლის შემთხვევაში ათავისუფლებს პასუხისმგებლობისაგან.

მომავალში აუცილებელია გაფართოვდეს „ქმედითი მონაწილეობის“ ინსტიტუტის მოქმედების არეალი სისხლის სამართალში. ამისათვის საქართველოს რესპუბლიკის სსკ-ის 73-ე მუხლს, რომელიც ადგენს პასუხისმგებლობას ანტისახელმწიფოებრივი ორგანიზაციისათვის, უნდა დაერთოს შემდეგი შინაარსის შენიშვნა: „ანტისახელმწიფოებრივი ორგანიზაციის მონაწილე გათავისუფლდება პასუხისმგებლობისაგან, თუ ის ნებაყოფლობით დაშლის ანტისახელმწიფოებრივ ორგანიზაციას ან დროულად გამოვა ამ ორგანიზაციიდან და ნებაყოფლობით განაცხადებს ხელისუფლების ორგანოებში ამგვარი ორგანიზაციის არსებობის შესახებ“.

სსკ-ის 78-ე მუხლს, რომელიც აწესებს პასუხისმგებლობას ბანდითიზმისათვის უნდა დამატოს შენიშვნა:

„პასუხისმგებლობა არ დაეკისრება ბანდის იმ მონაწილეს, რომელიც ნებაყოფლობით დაშლის შეიარაღებულ ბანდას ან დროულად გამოვა ბანდიდან და ნებაყოფლობით აცნობებს ხელისუფლების ორგანოებს ბანდის არსებობაზე, ანდა ნებაყოფლობით შეუშლის ხელს ბანდის მიერ შეიარაღებული თავდასხმების განხორციელებას“.

სსკ-ის 78^I მუხლს, რომელიც აწესებს პასუხისმგებლობას თავისუფლების აღკვეთის ადგილებში ტერორისა და ადმინისტრაციაზე თავდასხმის ორგანიზაციისათვის, მიზანშეწონილია დაერთოს ასეთი შენიშვნა:

„პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლდება დანაშაულებრივი დაჯგუფების ის მონაწილე, რომელიც ნებაყოფლობით დაშლის დანაშაულებრივ დაჯგუფებას ან დროულად აცნობებს ადმინისტრაციას ასეთი დაჯგუფების არსებობაზე, ანდა ნებაყოფლობით შეუშლის ხელს დანაშაულებრივი დაჯგუფების მიერ შრომა-გამასწორებელი დაწესებულების ან საგამოძიებო იზოლატორის ადმინისტრაციაზე თავდასხმას“.

სსკ-ის 88-ე მუხლს, რომელიც აწესებს პასუხისმგებლობას ყალბი ფულის ან ფასიანი ქაღალდების დამზადება-გასაღებისათვის, საჭიროა დაერთოს შემდეგი შინაარსის შენიშვნა:

„პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება პირი, რომელიც ნებაყოფლობით ჩააბარებს მის მიერ დამზადებულ ყალბ ფულს, სახელმწიფო ფასიან ქაღალდებს ან უცხოეთის ვალუტასა და მათი დამზადებისათვის გამოყენებულ ტექნიკურ საშუალებებს“.

სსკ-ის 133-ე მუხლს, რომელიც აწესებს პასუხისმგებლობას ადამიანის მოტაცებისა ან სხვაგვარად უკანონოდ თავისუფლების აღკვეთისათვის, უნდა დაემატოს შენიშვნის სახით შემდეგი დებულება:

„პირს, რომელიც ნებაყოფლობით გაათავისუფლებს მის მიერ მოტაცებულ ან უკანონოდ თავისუფლებააღკვეთილ ადამიანს, შეეფარდება ამ დანაშაულისათვის კანონით გათვალისწინებულ სასჯელზე უფრო მსუბუქი სასჯელი“.

სსკ-ის 242² მუხლის პირველ ნაწილს, რომელიც აწესებს პასუხისმგებლობას რკინიგზის მოძრავი შემადგენლობის, საჰაერო, საზღვაო ან სამდინარო ხომალდის გატაცებისათვის, უნდა დაემატოს შენიშვნად ასეთი შინაარსის ნორმა:

„ამ მუხლის პირველი ნაწილით გათვალისწინებული დანაშაულის ჩადენისას პირს დაენიშნება კანონით გათვალისწინებულზე უფრო მსუბუქი სასჯელი, თუ მან ნებაყოფლობით შეწყვიტა თავისი დანაშაულებრივი ქმედობა იმ მძიმე შედეგების დადგომამდე, რომლებიც შეიძლება მოჰყოლოდა ქმედობის შემდგომ გაგრძელებას“.

7. ნებაყოფლობით ხელის აღების შესაძლებლობები ამა თუ იმ დანაშაულზე არსებითად განსაზღვრულია იმით, თუ როგორ არის კანონში ჩამოყალიბებული მოცემული დანაშაულის შემადგენლობა.

-ნებაყოფლობით ხელის აღება შესაძლებელია ყველა ისეთ დანაშაულზე, რომლის ჩადენაც ხდება პირდაპირი განზრახვით და ამავე დროს აქვს

განვითარების წინასწარი სტადიები, უკიდურეს შემთხვევაში მოსამზადებელი სტადია მაინც. ამგვარი დანაშაული შეიძლება იყოს როგორც მატერიალური, ისე ფორმალური, როგორც მოქმედებით, ისე უმოქმედობით გამოხატული.

შეუძლებელია ნებაყოფლობით ხელის აღება დამთავრებულ დანაშაულზე, აგრეთვე ე.წ. დენად და განგრძობად დანაშაულზე, იურიდიული თვალსაზრისით მათი დამთავრების შემდეგ.

8. ნებაყოფლობით ხელის აღება დანაშაულის მომზადების სტადიაზე არ არის დაკავშირებული რაიმე სირთულეებთან, ვინაიდან ეს უკანასკნელი წარმოადგენს განზრახი დანაშაულის განვითარების ადრეულ ეტაპს. ამიტომ ნებაყოფლობით ხელის აღება შესაძლებელია დანაშაულის მომზადების როგორც საწყის ეტაპზე, ისე მისი მიმდინარეობის პროცესში და მისი დამთავრების შემდეგაც.

9. დანაშაულის მცდელობასა და დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებას შორის ღრთიერთდამოკიდებულების გამოჩვენებამდე უნდა დაზუსტდეს თვით მცდელობის შინაარსი. საქართველოს რესპუბლიკის მოქმედ სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში წარმოდგენილი მცდელობის ცნება, რომელიც ფრანგული და საბჭოთა საკანონმდებლო სისტემიდანაა შემცვიდრებით მიღებული, არ შეესაბამება ამ მოვლენის ნამდვილ ბუნებას, არასრულად ასახავს მის შინაარსს, ერთმანეთისაგან თიშავს დანაშაულის მცდელობისა და დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტებს.

აღნიშნული ხარვეზების დასაძლევად მოქმედ კანონმდებლობაში დანაშაულის მცდელობის ცნება ამგვარად უნდა განისაზღვროს:

„დანაშაულის მცდელობად ჩაითვლება უშუალოდ დანაშაულის აღსასრულებლად მიმართული განზრახი ქმედობა, თუ ამასთანავე დანაშაული არ იქნა დამთავრებული“.

დანაშაულის მცდელობის დაყოფას ქვეეტაპებად, ე.წ. დაუთავრე-

ბელ და დამთავრებულ მცდელობად, შეიძლება ჰქონდეს მხოლოდ პირობითი და არა რაიმე არსებითი მნიშვნელობა. მცდელობა დამთავრებულია, თუ დანაშაულის ბოლომდე მისაყვანად პირმა გააკეთა ყველაფერი რაც მასზე იყო დამოკიდებული. მცდელობა დაუმთავრებელია, თუ დანაშაულის ბოლომდე მისაყვანად პირს არ გაუკეთებია ყველაფერი, რაც მასზე იყო დამოკიდებული. ამ თვალსაზრისით დამთავრებული მცდელობა ეს არის დასჯადი მცდელობა, ხოლო დაუმთავრებელი მცდელობა არის ნებაყოფლობით შეწყვეტილი მცდელობა.

ნებაყოფლობით ხელის აღება შესაძლებელია მცდელობის სტადიაზე ამ უკანასკნელის დამთავრების მომენტამდე. დამთავრებულ მცდელობაზე ხელის აღება შეუძლებელია. იურიდიულ ლიტერატურაში მითითებული დამთავრებული მცდელობის ის გამოწვევები, რომელთა დროს თითქმის შესაძლებელია ნებაყოფლობით ხელის აღება, სინამდვილეში წარმოადგენენ დაუმთავრებელი მცდელობის შემთხვევებს.

წინააღმდეგ იურიდიულ ლიტერატურაში გავრცელებულ შეხედულებისა, რელაურად არ არსებობს არავითარი უფარგისი მცდელობა. ე.წ. „უფარგისი მცდელობის“ შემთხვევები (ხელყოფა გაუმართავი იარაღით, ანდა ხელყოფა ადგილზე არმყოფ ობიექტზე) უნდა განვიხილოთ ჩვეულებრივ მცდელობაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებისათვის დადგენილი წესების ფარგლებში.

იმ შემთხვევაში, როდესაც დამნაშავეს მიზნის მისაღწევად გათვალისწინებული ჰქონდა საჭიროების შემთხვევაში ერთი და იგივე მოქმედების მრავალგზის განმეორება ერთსა და იმავე სიტუაციაში. ერთი და იგივე ობიექტის მიმართ, თუკი მან პირველი წარუმატებელი გასროლის შემდეგ თავისი ნებით უარი თქვა განმეორებით გასროლაზე, სახეზეა არა ხელის აღება მცდელობის განმეორებით ჩადენაზე, არამედ მცდელობის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღება.

იგივე სიტუაციაში გვექნება მცდელობის მცდელობის განმეორებით

ჩადენაზე ხელის აღება და არა ნებაყოფლობით ხელის აღება მკვლელობაზე, თუკი დამნაშავე თავიდანვე ითვისისწინებდა მხოლოდ ერთჯერადი მოქმედების შესაძლებლობას და ამ ერთი მოქმედებით (ერთი გასროლით) მიზნის მიღწევას.

როდესაც დანაშაულის ბოლომდე მისაყვანად აუცილებელია რამოდენიმე ერთგვაროვანი ან არაერთგვაროვანი მოქმედების ერთობლიობა, რომელთაგან თითოეული დანაშაულის დამთავრებისათვის აუცილებელ პირობას წარმოადგენს, აღნიშნულ მოქმედებათაგან ერთერთის ჩადენაზე თავისი ნებით უარის თქმა, რის გამოც დანაშაული დაუმთავრებელი რჩება, საქმე გვაქვს მოცემული დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებასთან.

10. დანაშაულის თანამონაწილეების მიერ ნებაყოფლობით ხელის აღება დანაშაულის ჩადენაზე დამოკიდებულია იმაზე თუ რა ფორმისა და რა სახის თანამონაწილეობასთან გვაქვს საქმე, აგრეთვე იმაზეც - რომელი სახის თანამონაწილეს ეხება საკითხი. დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების თვალსაზრისით უნდა გავითვალისწინოთ თანამონაწილეობის შემდეგი სამი ძირითადი ფორმა: 1) მარტივი თანამონაწილეობა ანუ თანაამსრულებლობა (ჰორიზონტალური თანამონაწილეობა); 2) რთული თანამონაწილეობა ანუ თანამონაწილეობა ციწრო გაგებით, დანაშავეთა შორის როლების განაწილებით (ვერტიკალური თანამონაწილეობა) და 3) დანაშაულებრივი ორგანიზაცია. ხოლო თანამონაწილეობის სახეობაგან - მატერიალური და ინტელექტუალური თანამონაწილეობა ანუ ფიზიკური და ფსიქიკური თანამონაწილეობა. რაც შეეხება თვით თანამონაწილეთა სახეებს, მხედველობაშია ამსრულებელი (თანაამსრულებელი), ორგანიზატორი, წამქეზებელი და დამხმარე.

თანამონაწილეთა მიერ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების საკითხის გადაწყვეტა უნდა დაეფუძნოს შემდეგ ზოგადი პრინციპების აღიარებას: I. ერთერთი თანამონაწილის მიერ დანაშაულის ჩადე-

ნაზე ნებაყოფლობით ხელის აღება სხვა თანამონაწილეებს არ ათავისუფლებს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან. 2. თანამონაწილის მხრივ ნებაყოფლობით ხელის აღება შესაძლებელია ამსრულებლის მიერ დანაშაულის დამთავრების მომენტამდე. 3. ამსრულებლის მიერ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებისას თანამონაწილეებს პასუხისმგებლობა ეკისრებათ უშუალოდ თავისი მოქმედებისა და აგრეთვე ნებაყოფლობით ხელის აღების მომენტამდე ამსრულებლის მიერ ჩადენილი იმ ქმედობის ფარგლებში, რომელსაც მოიცავდა ერთიანი მიზანი. 4. თანამონაწილეს, რომელმაც ნებაყოფლობით აიღო ხელი დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაზე, სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა შეიძლება დაეკისროს მხოლოდ მის მიერ ფაქტიურად ჩადენილი ქმედობისა და მასთან დაკავშირებული შედეგისათვის, თუ ასეთი რამ სხვა დანაშაულს წარმოადგენს.

თუ ამსრულებელმა ნებაყოფლობით ხელის აღება განახორციელა დანაშაულის მცდელობის სტადიაზე, მისი მიმდინარეობისას ან დამამთავრებელ ეტაპზე, მაშინ სხვა თანამონაწილეები (ორგანიზატორი, წამქეზებელი, დამხმარე), რომელთაც ხელი არ აუღიათ დანაშაულის ჩადენაზე, პასუხს აგებენ არა დანაშაულის მომზადებისათვის, არამედ მოცემული დანაშაულის მცდელობაში თანამონაწილეობისათვის.

მარტივი თანამონაწილეობისას თანაამსრულებელს ზოგიერთ შემთხვევაში ნებაყოფლობით ხელის აღებისათვის მოეთხოვება მხოლოდ დანაშაულში შემდგომი მონაწილეობის შეწყვეტა თავისი ნებით. მაგრამ ეს ყოველთვის როდია საკმარისი, ზოგჯერ მას მოეთხოვება სხვა თანაამსრულებლებისათვის ხელის შეშლა და დანაშაულის დამთავრების თავიდან აცილება. ეს ისეთი შემთხვევაა, როცა თანაამსრულებლის წინარე მოქმედება იმ ერთერთ აუცილებელ პირობას წარმოადგენდა, რომელმაც დასაბამი მისცა მიზეზობრივი ჯაჭვის განვითარებასა და დანაშაულის პროცესის მსვლელობას.

ერთული თანამონაწილეობისას დანაშაულის ორგანიზატორსა და წამქეზებელს დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებისათვის მოეთხოვებათ აქტიური ზომების მიღება დანაშაულის დამთავრების თავიდან ასაცილებლად, ამასთან დანაშაული არ უნდა იქნეს ბოლომდე მიყვანილი ნებისმიერი მიზეზით. ასეთივე მოთხოვნა და პირობები წაეყენება ინტელექტუალურ ანუ ფსიქიკურ დამხმარეს.

რაც შეეხება წმინდა ფიზიკურ დამხმარეს, მას შეუძლია ნებაყოფლობით ხელის აღება განახორციელოს დანაშაულში შემდგომი მონაწილეობის შეწყვეტითა და იმ წვლილის ლიკვიდაციით, რომლის შეტანაც დანაშაულში მან მოასწრო ხელის აღების მომენტამდე. ეს აქტი მან უნდა განახორციელოს მანამდე, ვიდრე ამსრულებელი ან სხვა თანამონაწილე მოასწრებს მის მიერ გაწეული დახმარების გამოყენებას დანაშაულის ჩადენად. ფიზიკურ დამხმარეს ნებაყოფლობით ხელის აღება შეუძლია აგრეთვე დაპირებული დახმარების გაწევისაგან თავის შეკავებით, თუკი ამის გარეშე დანაშაულის ჩადენა შეუძლებელი იყო.

ფიზიკური დამხმარის მიერ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღების თავისებურებებს ვერ ითვალისწინებს საქართველოს რესპუბლიკის სსკ-ის მე-18 მუხლის მე-2 ნაწილი, რომელიც ეხება თანამონაწილეების მიერ დანაშაულზე ხელის აღებას. ამიტომ მომავალში აღნიშნული ნორმის ხარვეზი უნდა გასწორდეს და კანონმდებლობაში ასეთი სახით უნდა ჩამოყალიბდეს:

„ეს მუხლი ვრცელდება აგრეთვე იმ თანამონაწილეზე, რომელმაც ნებაყოფლობით მიიღო ზომები დანაშაულის ასაცდენად, თუ ამასთანავე დანაშაული არ დამთავრდა ან დამთავრდა მისი ქმედობისაგან დამოუკიდებელი მიზეზით“.

დანაშაულებრივი ორგანიზაციისას საქმე გვაქვს ერთიანი ხელმძღვანელობისადმი დამორჩილებულ და ერთმანეთთან დაკავშირებულ დამნაშავეთა ორგანიზებული ჯგუფების ფართო ქსელთან, რომლებიც შეიძლება

იდენდენ როგორც ერთგვაროვან, ისე არაერთგვაროვან დანაშაულებს. დანაშაულებრივი ორგანიზაციის ხელმძღვანელთ, თუკი იგი არ არის შეიარაღებული ბანდა ან ანტისახელმწიფოებრივი ორგანიზაცია, ნებაყოფლობით ხელის ადებისათვის მოეთხოვებათ მათ მიერ შექმნილი დანაშაულებრივი ჯგუფებისა და მათი ქსელის ლიკვიდაცია ან მათთვის ხელის შეშლა დანაშაულის ჩადენაში. ისინი პასუხს აგებენ აღნიშნული ჯგუფების მიერ ჩადენილი ყველა დანაშაულისათვის, მაგრამ მათ ეხსნებათ პასუხისმგებლობა ყველა იმ დანაშაულისათვის, რომლის ბოლომდე მიყვანასაც თავისი ნებით შეუშალებს ხელი.

დანაშაულებრივ ორგანიზაციაში გაერთიანებულ ცალკეული ორგანიზებული ჯგუფის ხელმძღვანელსა და წევრს ნებაყოფლობით ხელის ადებისათვის მოეთხოვებათ ხელი შეუშალონ მხოლოდ ამ ჯგუფის მიერ წამოწყებული დანაშაულის ჩადენას. სხვა ჯგუფების მიერ ჩადენილი დანაშაულისათვის ისინი პასუხს არ აგებენ.

7. ვ. ნაფთაშვილი, ტაბოიკი სამართლებრივი კუთხით, გვ. 439.

8. ვ. ნაფთაშვილი, ტაბოიკი სამართლებრივი კუთხით, გვ. 440.

9. ვ. ნაფთაშვილი, ტაბოიკი სამართლებრივი კუთხით, გვ. 441.

10. ვ. ნაფთაშვილი, ტაბოიკი სამართლებრივი კუთხით, გვ. 442.

11. ვ. ნაფთაშვილი, ტაბოიკი სამართლებრივი კუთხით, გვ. 443.

12. ვ. ნაფთაშვილი, ტაბოიკი სამართლებრივი კუთხით, გვ. 444.

13. ვ. ნაფთაშვილი, ტაბოიკი სამართლებრივი კუთხით, გვ. 445.

14. ვ. ნაფთაშვილი, ტაბოიკი სამართლებრივი კუთხით, გვ. 446.

15. ვ. ნაფთაშვილი, ტაბოიკი სამართლებრივი კუთხით, გვ. 447.

16. ვ. ნაფთაშვილი, ტაბოიკი სამართლებრივი კუთხით, გვ. 448.

17. ვ. ნაფთაშვილი, ტაბოიკი სამართლებრივი კუთხით, გვ. 449.

18. ვ. ნაფთაშვილი, ტაბოიკი სამართლებრივი კუთხით, გვ. 450.

19. ვ. ნაფთაშვილი, ტაბოიკი სამართლებრივი კუთხით, გვ. 451.

გამოყენებული ლიტერატურა

თავი I

1. Свистунов Я.А., Добровольная остановка при покушении, - Санкт-Петербург, 1914, стр.52.
2. Франц Фон Лист, Учебник уголовного права. Общая часть. Книга первая, изд. 12-ое, Москва, 1903, стр.231.
3. Круглевский А.Н., Учение о покушении на преступление, Том I, - Петроград, 1918, стр.412.
4. ი.სვისტუნოვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ.53-54.
5. ი.დოლიძე, გიორგი ბრწყინვალის სამართალი, - თბილისი.; თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1957, გვ.35.
6. ი.დოლიძე, ძველი ქართული სამართალი, თბილისი.: თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1953, გვ.339.
7. გ.ნადარეიშვილი, ქართული სამართლებრივი კულტურის ზოგიერთი საკითხი XI-XII სს. საქართველოში, - თბილისი.: საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, 1959, გვ.გვ.67, 75-76.
8. გ.ნადარეიშვილი, დასახელებული ნაშრომი, გვ.72-73.
9. ი.სვისტუნოვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ.54.
10. გ.ნადარეიშვილი, დასახელებული ნაშრომი, გვ.69.
11. ვ.ფუთურიძე, ქართულ-სპარსული ისტორიული საბუთები, - თბილისი.: თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1955, გვ.46-47; გ.ნადარეიშვილი, დასახელებული ნაშრომი, გვ.76-77.
12. ქართული სამართლის ძეგლები, ტომი I, - თბილისი, საქ.სსრ მეცნ.აკად.გამომცემ., 1963, გვ.495..
13. Французский уголовный кодекс 12 февраля 1810 года, - М.: Юридическое издательство МЮ СССР, 1947, стр.95.

14. ი. სვიტუნოვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 53-54.
15. Круглевский А.Н., Учение о покушении на преступление.
Том II, -Петроград, 1918, стр.237-239, Там же, стр.245-248.
16. ი. სვიტუნოვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 55.
17. Таганцев Н.С., Русское уголовное право. Общая часть.
Том I, - Петербург, 1902, стр. 719.
18. Уложение о наказаниях, -Петроград, 1916, стр. 25.
19. ი. სვიტუნოვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 56.
20. Уложение о наказаниях, -Петроград, 1916; стр. 25
21. ი. სვიტუნოვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 56-57.
22. Уголовное уложение 22 марта, 1903 года, -С.-Пб.: Издание
Государственной канцелярий, стр. 18.
23. ი. სვიტუნოვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 58.
24. Уголовное уложение, стр. 19-20.
25. Уголовное уложение 22 марта 1903 года. Издание Н.С.
Таганцева, - С.-Пб., 1911, стр. 193-194.
26. Уложение о наказаниях, стр. 26-27.
27. Уложение о наказаниях, стр. 27.
28. Сборник документов по истории уголовного законодатель-
ства СССР и РСФСР, 1917-1952 гг., -М.: Юридическое издательство
МЮ СССР, 1953, стр. 47.
29. Дурманов Н.Д., Стадии совершения преступления по совет-
скому уголовному праву, -М.: Государственное издательство юри-
дической литературы, 1955, стр. 187.
30. Сборник документов по истории уголовного законодатель-
ства СССР и РСФСР, 1917-1952 гг., стр. 59.
31. ჟურნალი „მოამბე“, 1921 წ., №25, გვ. 11.

32. ССРГ, Уголовный кодекс, -Тифлис.: Издательство Наркомюста, 1923, стр.7; Уголовный кодекс РСФСР 1922г.-В кн.: Уголовные законы РСФСР, -Петроград.: Издание Петрогубисполкома, 1922, стр.10 ; Уголовный кодекс советских республик /текст и постатейный комментарий/, - Киев.: Госюриздат, 1924, стр.51.
33. Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР 1917-1952гг., стр.202.
34. ССРГ, Уголовный кодекс, -Тифлис.: Изд.Наркомюст, 1928, стр.20.
35. Уголовный кодекс УССР, -М.: Госюриздат, 1950, стр.8-9
36. Уголовный кодекс РСФСР, -Ленинград.: Издательство "Рабочий Ленинград", 1926, стр.13.
37. Елеонский В.А., Поощрительные нормы уголовного права и их значение в деятельности органов внутренних дел: Учебное пособие, -Хабаровск.: Издательство Хабаров.ВШ милиции МВД СССР, 1984, стр.4-5; Галькин В.М., Система поощрений в советском уголовном праве, - „Советское государство и право“, 1977, №2, стр.94.
38. ვ.გაგლინი, დასაბეღებელი ნაშრომი, გვ.92; ელენსკი ვ., დასაბეღებელი ნაშრომი, გვ.5.
39. Алексеев С.С., Общая теория права.Том II, -М.:Издательство "Юридическая литература", 1982, стр.80; Кудрявцев В.Н., Правовое поведение: норма и патология, -М.: Издательство "Наука", 1982, стр.236; Баранов В.М., Поощрительные нормы советского социалистического права, -Саратов.: Издательство Саратовского университета, 1978, стр.8.
40. ვ.პარანოვი, დასაბეღებელი ნაშრომი, გვ.31-32.
41. Сабитов Р.А., Посткриминальное поведение, -Томск.: Издательство Томского университета, 1985, стр.66.

42. გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1991 წლის 10 ივლისი, №134, გვ.1; 1991 წლის 7 აგვისტო, №154, გვ.2.
43. რ.საბიტოვი, დასაბეღებული ნაშრომი, გვ.67.
44. ვ.ბარანოვი, დასაბეღებული ნაშრომი, გვ.32.
45. ვ.ელენსკი, დასაბეღებული ნაშრომი, გვ.5; გალკინი ვ., დასაბეღებული ნაშრომი, გვ.94.
46. ვ.ელენსკი, დასაბეღებული ნაშრომი, გვ.22.
47. Случкий И.И., Обстоятельства, исключаящие уголовную ответственность, - М.: Изд-во Ленинг.унив-та, 1956, стр.22-39; Баулин Ю.В., Право граждан на задержание преступника, - Харьков. Издательство при Харьковском государственном университете издательского объединения "Вища школа", 1986, стр.19-29; Дагель П.С., Котов Д.П., Субъективная сторона преступления и ее установление, - Воронеж. : Изд-во Воронежского университета, 1974, стр. 204-205; ვ.ელენსკი, დასაბეღებული ნაშრომი, გვ.15-22; რ.საბიტოვი, დასაბეღებული ნაშრომი, გვ.61-69.
48. Газ. "Известия", 20 июля 1991г. №171, стр.2
49. გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1991 წლის 7 აგვისტო, №154, გვ.2.
50. გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1991 წლის 7 აგვისტო, №134, გვ.1.
51. თ.წერეთელი, დანაშაულის მომზადება და მცდელობა, - თბილისი.: საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, 1961, გვ.220-221; თ.შაცგულიძე, ლ.სურგულაძე, საზოგადოებრივი საშიშროების გამომრიცხველი გარემოებები სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში, - თბილისი.: „მეცნიერება“, 1988, გვ.23-28; თ.ბაულინი, დასაბეღებული ნაშრომი, გვ.20-21; ნ.დურმანოვი, დასაბეღებული ნაშრომი, გვ.191-192.

52. Герцензон А.А., Уголовное право и социология, -М.:

"Юридическая литература", 1970, стр.179.

53. Гальперин И.М., Курляндский В.И., Предмет уголовной политики и основные направления ее изучения, - В кн.: Основные направления борьбы с преступностью, - М.: Изд-во "Юридич.литерат.", 1975, стр.12 и др.

54. Коробеев А.И., Советская уголовная политика: понятие содержание, структура, -В кн.: Проблемы советской уголовной политики, -Владивосток.: Изд-во Дальневосточного университета, 1985, стр.33-35; Бышевский Ю.В., О понятии и содержании советской уголовной политики, -В кн.: Актуальные проблемы криминализации и декриминализации общественно опасных деяний, -Омск.: Омская ВШМ МВД СССР, 1980, стр.53-55.

55. ვ.კობეძე, დასაბუთებული ნაშრომი, გვ.37-38; ი.პოშვესკი, დასაბუთებული ნაშრომი, გვ.53-54; Стручков Н.А., Введение в криминологию. Лекции, - Ленинград, 1977, стр.8-10.

56. Кудрявцев В.Н., Основания уголовно-правового запрета. Криминализация и декриминализация, -М.: Изд-во "Наука", 1982, стр.16.

57. ი.პოშვესკი, დასაბუთებული ნაშრომი, გვ.54-55; Романова Л.И., Уголовная политика и проблемы профилактики преступлений.- В кн.: Проблемы советской уголовной политики, стр.83-86.

58. ა.კობეძე, დასაბუთებული ნაშრომი, გვ.38.

59. Клаус Роксин, Основания уголовно-правовой ответственности и личность преступника, -В кн.: Актуальные вопросы современного уголовного права, криминологии и уголовного процесса, -Тбилиси. :Изд-во "Мецნიერება", 1985, стр.19.

60. Кудрявцев В.Н., Эффективность закона как средство осуществления уголовной политики, - В кн.: Основные направления борьбы с преступностью - М.: Изд-во "Юридич.литерат", 1975, стр.33-37.

61. Угрехелидзе Н.Г., Некоторые вопросы декриминализации,- В кн.: Актуальные вопросы современного уголовного права, криминологии и уголовного процесса, стр.100.

62. Иванов В.Д., Значение нормы закона о добровольном отказе в практике органов, ведущих борьбу с преступностью, - В кн.: Проблемы социалистической законности. Вып.7 - Харьков.: Издательское объединение "Виша школа", 1981, стр.107-109; Соколова Н.В., Значение института добровольного отказа от преступления в укреплении социалистической законности, - В кн.: Укрепление социалистической законности и усиление охраны прав граждан, Ташкент.: Изд-во "ФАН" Узб.ССР, 1966, стр.68-83; Зелинский А.Ф., О некоторых вопросах предупреждения преступлений, - В кн.: Вопросы уголовного права, - М.: ВУЗИ, 1966, стр.54-77.

თავი II

1. საბიტოვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ.14-15.

2. იქვე, გვ.147-187.

3. იქვე, გვ.15.

4. ნ.ნათაძე, მიზეზობრიობა და თავისუფლება, თბილისი.: „მეცნიერება“, 1983, გვ.68-85; Чинакова Л.И., Социальный детерминизм, М.: Изд-во политич.литерат., 1985, стр.21-25; ო.გამყრელიძე, სისხლისსამართლებრივი უმართლობის პრობლემა და თანამონაწილეობის დასჯადობის საფუძველი, თბილისი: „მეცნიერება“, გვ.27-30.

5. თ.გამყრელიძე, დასახელებული ნაშრომი, იქვე.

6. Угrehелидзе М.Г., Об одном аспекте взаимосвязи объективной и субъективной сторон преступления, - В кн.: Актуальные проблемы борьбы с преступностью, -Владивосток, Изд-во Дальневостон. университета, 1983, стр.36-42.

7. Пантелеев В.А., Козочкин И.Д., Лихачев В.А., Уголовное право развивающихся стран, - М.: Изд-во университета дружбы народов, 1988,стр.87-91.

8. Современное зарубежное уголовное право. Том второй, - М.: Изд-во иностр. литерат., 1958,стр.91.

9. Швейцарский уголовный кодекс 1937 года, Издание 2-ое,- М.: Изд-во МЮ СССР, 1947, стр.8.

10. Итальянский уголовный кодекс 1930 года, - М.: Юрич. изд-во НКЮ СССР, 1941,стр.16.

11. Современное зарубежное уголовное право. Том третий, - М.: Изд-во иностр.литерат., 1961,стр.420-421.

12. Уголовное право буржуазных стран. Общая часть,- М.: Изд-во Университета дружбы народов,1990,стр.304.

13.Современное зарубежное уголовное право.Том второй,стр.91.

14. Ulsenheimer, Klaus. Grundfragen des Rücktritts vom Versuch in Theorie und Praxis.-1.Aufl.-Berlin, New York: de Gruyter, 1976, S. 346-347.

15. Пионтковский А.А.,Курс советского уголовного права. Т.-2,-М.: Изд-во "Наука", 1970, стр.432; Кузнецова Н.Ф., Ответственность за приготовление к преступлению и покушение на преступление по советскому уголовному праву, -М.: Изд-во Москк.университета,1958,стр.160; Герцензон А.А., Уголовное право.Общая часть,- М.: ВЮА, 1943,стр.187.

16. Советское уголовное право. Часть общая, - М.: "Юридическая литература", 1982, стр. 213; Караулов В.Ф., Добровольный отказ от совершения преступления, - В кн.: Ученые записки ВЮЗИ. Вып. ХУШ, часть - II, - М., 1969, стр. 66.

17. Лясс Н., Добровольный отказ от совершения преступления. Журн. "Советская юстиция", 1963, № 22, стр. 17; Панько К.А., Добровольный отказ от преступления по советскому уголовному праву, - Воронеж: Изд-во Воронеж. университета, 1975, стр. 11.

18. Куринов Б.А., Научные основы квалификации преступлений, - М.: Изд-во Моск. университета, 1984, стр. 129; Вольков Б.С., Мотивы преступлений, - Казань, 1982, стр. 102; Иванов В.Д., Значение нормы закона о добровольном отказе в практике органов, ведущих борьбу с преступностью. - В кн.: Проблемы социалистической законности. Вып. 7, - Харьков: Издат-ое объединение "Вища школа", 1981, стр. 107; Дяцько Д.Е., Добровольный отказ от совершения преступления по советскому уголовному праву. Автореферат кандидатской диссертации, - Харьков, 1974, стр. 4-5.

19. Сулаквелидзе Д.Д., Вопросы покушения на преступление и добровольного прекращения преступной деятельности в новом уголовном законодательстве. - В сб.: Вопросы реформы уголовного законодательства /материалы научно-практической конференции/, - Тбилиси: Изд-во "Саბჩოთა Сакартвелო", 1989, стр. 16.

20. ი. სვიტუნოვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 62-80.

21. Газ. "Известия", 20 июля 1991 года, №171, стр. 2.

22. გაზეთი „კომუნისტი“, 1989 წლის 28 იანვარი, №24, გვ. 2.

23. Уголовный закон. Опыт теоретического моделирования, - М.: "Изд-во "Наука", 1987, стр. 96.

24. თ.წერეთელი, დასაბეღებული ნაშრომი, გვ.გვ.231,235;

Ненов И., Наказательно право на народна Республики Болгария.

Общая часть, - София, 1972, стр.390.

25. Сафროнов А.Д., Добровольный отказ от совершения преступления и деятельное раскаяние преступника. Автореферат кандидатской диссертации, - М., 1977, стр.11.

26. Jescheck, Hans-Heinrich. Lehrbuch des Strafrechts, Allgemeiner Teil.- Dritte Aufl.- Berlin: Duncker Humblo, 1982, S. 441.

27. თ.წერეთელი, დასაბეღებული ნაშრომი, გვ.225-227.

28. ფ.ლისტი, დასაბეღებული წიგნი, გვ.233.

29. Будзинский С., Начала уголовного права, -С.-Пб., 1980, стр.

194.

30. ჰ.-ჰ.იემეკი, დასაბეღებული წიგნი, გვ.439.

31. ბ.ვოლოვი, დასაბეღებული ნაშრომი, გვ.102.

32. თ.წერეთელი, დასაბეღებული ნაშრომი, გვ.217.

33. ნ.სოკოლოვა, დასაბეღებული ნაშრომი, გვ.69.

34. ფ.ენგელსი, ანტიდიურინგი, -თბილისი: პოლიტიკური ლიტერატურის საბელმწიფო გამომცემლობა, 1952, გვ.136.

35. Начкебия Г.И., Проблема свободы воли в уголовном праве. Автореферат кандидатской диссертации, -Тბილისი, 1976, стр.11

36. Бакурадзе О.М., Природа морального суждения, -Тბილისი: Изд-во Тбилисского уни-та, 1982, стр.62.

37. Какабадзе З.М., Человек как философская проблема, - В кн.: Проблема человеческого бытия, - Тბილისი: Изд-во "Мецნიერება", 1985, стр.207.

38. Шавгулидзе Т.Г., Философские и психологические основания уголовной ответственности. -В кн.: актуальные вопросы современного уголовного права, криминологии и уголовного процесса, -Тბილისი: Изд-во "Мецნიერება", 1986, стр.12-13.

39. კ.ულზენჰაიმერი, დასახელებული მონოგრაფია, გვ.283.
40. იქვე, გვ.284.
41. იქვე, გვ.288.
42. ჰ.-ჰ.იეშეკი, დასახელებული წიგნი, გვ.439.
43. ნ.კუზნეცოვა, დასახელებული ნაშრომი, გვ.160; აპოლონტოვ-სკი, დასახელებული წიგნი, გვ.432; ნ.დურმანოვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ.193.
44. ნ.ტაგანცევი, დასახელებული წიგნი, გვ.715.
45. კ.ულზენჰაიმერი, დასახელებული მონოგრაფია, გვ.292.
46. იქვე, გვ.292.
47. იქვე, გვ.293.
48. იქვე, გვ.293.
49. იქვე, გვ.294-295.
50. იქვე, გვ.გვ.306, 317, 344-345.
51. იქვე, გვ.295.
52. თ.წერეთელი, დასახელებული ნაშრომი, გვ.236.
53. ჰ.-ჰ.იეშეკი, დასახელებული წიგნი, გვ.442.
54. საქართველოს სსრ უმაღლესი სასამართლოს ბიულეტენი, 1973 წ., №3, გვ.14-15.
55. ნ.კუზნეცოვა, დასახელებული ნაშრომი, გვ.161.
56. Набоков В.Д., Сборник статей по уголовному праву, - С.-Пб: Изд-во "Общественная польза", 1904, стр.316.
57. Угрехелидзе М.Г., Проблема неосторожной вины в уголовном праве, - Тбилиси: Изд-во "Мецნიერება", 1976, стр.30-54; Шавгулидзе Т.Г., Аффект и уголовная ответственность, - Тбилиси: Изд-во "Мецნიერება", 1963, стр.10-24; Философские и психологические основания уголовной ответственности, стр.13-15.

58. Узнადзе Д.Н., Экспериментальные основы психологии установки, - Тбилиси: Изд-во АН Груз.ССР, 1961, стр.18.
59. Шавгулидзе Т.Г., Философские и психологические основания уголовной ответственности, стр-14.
60. Шавгулидзе Т.Г., Аффект и уголовная ответственность, стр.45.
61. Петражицкий Л.И., О мотивах человеческих поступков, в особенности об этических мотивах и их разновидностях, -Санкт-Петербург, 1904, стр.3.
62. ა.პიონტოვსკი, დასაბეღებუი წიგნი, გვ.432; ნ.კუზნეცოვა, დასაბეღებუი ნაშრომი, გვ.160; ნ.ლიასი, დასაბეღებუი ნაშრომი გვ.17; ა.გერცენზონი, დასაბეღებუი წიგნი, გვ.187; Советское уголовное право. Часть общая, -М., 1982, стр.213.
63. არისტოტელე, რიტორიკა, - თბილისი: თსუ გამომცემლობა, 1981, გვ.74.
64. არისტოტელე, იქვე, გვ.87.
65. Уголовное право буржуазных стран. Общая часть, стр. 230.
66. ი.სვისტუნოვი, დასაბეღებუი ნაშრომი, გვ.84.
67. ნ.ტაგანცევი დასაბეღებუი წიგნი, გვ.717.
68. ი.სვისტუნოვი, დასაბეღებუი ნაშრომი, გვ.84-85.
69. ღურმანოვი ნ. დასაბეღებუი ნაშრომი, გვ.205; Советское уголовное право. Общая часть, -М: "Юридическая литература", 1977, стр.253; Тишкевич И.С., Приготовление и покушение по уголовному праву, - М.: Госуд. изд-во юрид. литер., 1958, стр.217.
70. ნ.კუზნეცოვა, დასაბეღებუი ნაშრომი, გვ.180-181; კ.პაბკო დასაბეღებუი წიგნი, გვ.16; Караулов В.Ф., Добровольный отказ от совершения преступления. - В сб.: Ученые записки ВКЗН. Вып. XLIII, часть II, М., 1969, стр.72, Советское уголовное право. Часть

общая, - М., 1982, стр.213.

71. ი. სვისტუნოვი, დასაბეღებული ნაშრომი, გვ.86-87.

72. კ. ულზენჰაიმერი, დასაბეღებული მონოგრაფია, გვ.44-45;

Пусторослев П., Русское уголовное право. Общая часть. Вып. I, -
 М., 1908, стр.393.

73. ი. სვისტუნოვი, დასაბეღებული ნაშრომი, გვ.87.

74. ი. სვისტუნოვი, იქვე, გვ.88-90; ა. კრუგლევსკი, დასაბეღ-
 ბული წიგნი, ტომი I, გვ.66; კ. ულზენჰაიმერი, დასაბეღებული მონოგ-
 რაფია, გვ.45-46.

75. თ. წერეთელი, დასაბეღებული ნაშრომი, გვ.220-222.

76. ჰ.-ჰ. იეშეკი, დასაბეღებული წიგნი, გვ.436.

77. კ. ულზენჰაიმერი, დასაბეღებული მონოგრაფია, გვ.48.

78. იქვე, გვ.58.

79. იქვე, გვ.58-61.

80. ფ. ლისტო, დასაბეღებული წიგნი, გვ.230-231.

81. Бернер А., Учебник уголовного права. Часть общая,
 С-Пб, 1865, стр.491.

82. Mezger, Edmund. Strafrecht.-3. Aufl. -Berlin, München,
 1949, S. 403.

83. ა. კრუგლევსკი, დასაბეღებული წიგნი, ტომი-I, გვ.69.

84. კ. ულზენჰაიმერი, დასაბეღებული მონოგრაფია, გვ.43.

85. Колоколов Г., К учению о покушении, -М. 1884, стр.

120-140.

86. Мокринский С.П., Наказание, его цели и предположения,
 ч-II, -Томск, 1902, стр.264-265.

87. Сергеева А., Вопросы вины и виновности в практике
 Верховного суда СССР, М-Л: Изд-во АН СССР, 1960, стр.151.

88. დ. დიადკო, დასაბეღებული ნაშრომი, გვ.7.

89. თ.გამყრელიძე, დანაშაულის შუალობითი ამსრულებლობა და თანაამსრულებლობა, - თბილისი: გამომც. „მეცნიერება“, 1974, გვ.154.
90. სამართლისმცოდნეობა, - თბილისი: თსუ გამომცემლობა, 1991, გვ.214-215.
91. ჰ.-ჰ.იეშეკი, დასაბეღებული წიგნი, გვ.443.
92. Уголовное право буржуазных стран. Общая часть, стр.304
93. Современное зарубежное уголовное право. Том 3, - М.: 1961, стр.420-421.
94. Итальянский уголовный кодекс, стр.16.
95. Швейцарский уголовный кодекс, стр.128.
96. გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1991 წლის 7 აგვისტო, №154, გვ.2.
97. გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1991 წლის 10 ივლისი, №134, გვ.1.
98. დ.დიადკო, დასაბეღებული ნაშრომი, გვ.21.
99. თ.წერეთელი, დასაბეღებული ნაშრომი, გვ.236-237.
100. ა.საფრონოვი, დასაბეღებული ნაშრომი, გვ.17.
101. ჰ.-ჰ.იეშეკი, დასაბეღებული წიგნი, გვ.441.
102. Советское уголовное право. Особенная часть, М.:Изд-во Моск.госуд. унив-та, 1982, стр.24.
103. ვ.მაყაშვილი, გ.ტყეშელიაძე, პასუხისმგებლობა მექრთამეობისათვის, - თბილისი: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1964, გვ.202.
104. საქართველოს სსრ უმაღლესი სასამართლოს ბიულეტენი, 1975, №1, გვ.23-24.
105. გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1991 წლის 10 ივლისი, №134, გვ.1.
106. გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1991 წლის 7 აგვისტო, №154, გვ.2.

I07. იხ.იქვე, გვ.2.

I08. იხ.იქვე, გვ.2.

I09. იხ.იქვე, გვ.2.

I10. გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1991 წლის 10 ივლისი,

№134, გვ.1.

III. გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1991 წლის 29 მარტი, №60, გვ.1.

თავი III

1. Кудрявцев В.Н., Общая теория квалификации преступлений, —И "Юридическая литература" 1972, стр.8

2. Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений, стр.8-9.

3. Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений, стр. 8-15.

Куринов Б.А. Научные основы квалификации преступлений, М.: Изд-во Московск. университета, 1984, стр.131.

4. Куринов Б.А., Научные основы квалификации преступлений, там же.

5. მ.უგრებელიძე, ბრალი საფრთხის დელიქტებში, — თბილისი: თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1982, გვ.4-6.

6. გ.ტყეშელაძე, პასუხისმგებლობა დანაშაულთა ერთობლიობისათვის, — თბილისი: გამომც. „მეცნიერება“, 1985, გვ.29.

7. Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификаций преступлений, стр.307.

8. გ.ტყეშელაძე, დასაბეღელი ნაშრომი, გვ.გვ.29-32, 37.

9. გ.ტყეშელაძე, იქვე, გვ.32.

10. გ.ტყეშელაძე, იქვე, გვ.28.

11. იქვე, გვ.42.

12. იქვე, გვ.45.

13. გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1991 წლის 10 ივლისი, №134, გვ.1.

14. თ.წერეთელი, დასაბეღებული ნაშრომი, გვ.37.

15. თ.წერეთელი, იქვე, გვ.38-46; კლავს როქსინი, დასაბეღ-
ბული ნაშრომი, გვ.19-20.

16. Газ. "Известия" 20 июля 1991 года, №171, стр.2

17. თ.წერეთელი, დასაბეღებული ნაშრომი, გვ.78-83.

18. თ.წერეთელი, იქვე, გვ.89-93; ნ.ფურმანოვი, დასაბეღებული
ნაშრომი, გვ.88-96; ა.პიონტოვსკი, დასაბეღებული წიგნი, გვ.423
და სხვ.

19. თ.წერეთელი, დასაბეღებული ნაშრომი, გვ.102-116.

20. ნ.ტაგანცევი, დასაბეღებული ნაშრომი, გვ.693-696.

21. ნ.ტაგანცევი, იქვე, გვ.690-692.

22. Уголовное право буржуазных стран. Общая часть. Сборник
законодательных актов, - М.: Изд-во университета дружбы народов,
1990, стр.229.

23. Газ. "Известия", 20 июля 1991 года № 171, стр.2

24. კ.უზნეიშვილი, დასაბეღებული მონოგრაფია, გვ.57-61.

25. Уголовное право зарубежных государств. Выпуск III.

Стадии преступления и соучастия, - М.: Изд-во университета дружбы
народов, 1973, стр.56.

26. ნ.კუზნეცოვა, დასაბეღებული ნაშრომი, გვ.165.

27. ო.გამყრელიძე, დანაშაულის შუალობითი ამსრულებლობა და თანა-
ამსრულებლობა, გვ.3-23.

28. ო.გამყრელიძე, სისხლისსამართლებრივი უმართლობის პრობლემა
და თანამონაწილეობის დასჯადობის საფუძველი, გვ.161-180.

29. Ребане И.А., О соучастии на стадии предварительной преступной деятельности / вопросы квалификации/. В кн.: О соучастии в преступлении. Труды по правоведению. Ученые записки тартуского государственного университета. Выпуск 696, -Тарту: Изд-во тарт. гос.университета, 1985, стр. II-15.

30. თ.წერეთელი, დასახელებული ნაშრომი, გვ.135.

31. თ.წერეთელი, იქვე, გვ.236.

32. ჟურნალი „სამართალი“, 1991, №3-4, გვ.9-17.

33. Швейцарский уголовный кодекс, стр.8

34. ნ.კუზნეცოვა, დასახელებული ნაშრომი, გვ.94.

35. ნ.ტაგანცევი, დასახელებული ნაშრომი, გვ.162; ა.კრუგლევსკი, დასახელებული ნაშრომი, გვ.106; Шаргородский М.Д., Вина и наказание в советском уголовном праве, - М.: Юрич. изд-во, 1945, стр.26.

37. ნ.დურმანოვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ.147; ა.პონტკოვსკი, დასახელებული ნაშრომი, გვ.425-426; პ.-პ.იეშევი, დასახელებული წიგნი, გვ.438; კ.უზბეკიძე, დასახელებული მონოგრაფია, გვ.142-144.

38. დ.სულაქველიძე, დანაშაულის მცდელობა და ნებაცხედობით ხელის აღება დანაშაულის ჩადენაზე. ჟურ.„სამართალი“, 1991, №3-4, გვ.13-14.

39. Шаргородский М.Д., Вопросы общей части уголовного права. /Законодательство и судебная практика/, -Л.: Изд-во Ленинг.университета, 1955, стр.132-133; ი.ტიშკევიჩი, დასახელებული ნაშრომი, გვ.236-239; Советское уголовное право. Общая часть, -М, 1977, стр.252

40. თ.წერეთელი, დასახელებული ნაშრომი, გვ.233-236; ა.პონტკოვსკი, დასახელებული ნაშრომი, გვ.436; Советское уголовное право. Общая часть, - М.: Изд-во МГУ, 1981, стр.246-247; პ.-პ.იეშევი, დასახელებული წიგნი, გვ.441.

41. Советское уголовное право, общая часть, -М., 1977, стр.252.

42. Шаргородский М.Д., Преступление против жизни и здо -
 ровья, -М.: Юрич. изд-во, 1948, стр.260.
43. ა.კრუგლევსკი, დასახელებული ნაშრომი, გვ.გვ.131, 134, 243.
44. ვ.-ვ.იეშეკი, დასახელებული წიგნი, გვ.439.
45. ვ.-ვ.იეშეკი, იქვე, გვ.439.
46. იხ.კ.უზუნშაიშვილის დასახელებულ მონოგრაფიაში, გვ.186.
47. თ.წერეთელი, დასახელებული ნაშრომი, გვ.156-157.
48. თ.წერეთელი, იქვე, გვ.157.
49. Газ. "Известия", 20 июля 1991 года, №171, стр.2
50. თ.გამყრელიძე, სისხლისსამართლებრივი უმართლობის პრობლე-
 მა და თანამონაწილეობის დასჯადობის საფუძველი, გვ.89-180.
51. Колоколов Г., О соучастии в преступлении, -М., 1881,
 Бурчак Ф.Г., Учение о соучастии по советскому уголовному праву,
 Киев: Изд-во "Наумова думка", 1969; Трайнин А.Н., Учение о соу-
 частии, -М.: Юрич. издат-во, 1941; Шаргородский М.Д., Некоторые
 вопросы общего учения о соучастии, "Правоведение", 1960, № I,
 стр.84-97; Ковалев М.И., Соучастие в преступлении. Часть вторая.
 В кн.: Ученые труды свердловского юридического института. Т-5.
 Сер. "уголовное право", 1962; Тельнов П.Ф., Ответственность за
 соучастие в преступлении, -М., 1974.
52. Современное зарубежное уголовное право. Том первый, -
 М.: Изд-во иностр.литерат. 1957 , стр.363-381; Слободкин Ю.М.,
 Соучастие по уголовному праву ФРГ /критический анализ/. Авторе-
 ферат кандид. диссерт., -М., 1972, стр.17-18.
53. Ковалев М.И., К вопросу о понятии соучастия в совет-
 ском уголовном праве, "Правоведение", 1959, № 4, стр.97-105;
 ა.პიონტოვსკი, დასახელებული ნაშრომი, გვ.470.

54. თ.წერეთელი, თანამონაწილეობა დანაშაულში, - თბილისი:

გამომც. „მეცნიერება“, 1965, გვ.71-84; ო.გამყრელიძე, დანაშაულის შუალობითი ამსრულებლობა და თანამსრულებლობა, გვ.3-23.

55. უცხო სიტყვათა ლექსიკონი, - თბილისი: გამომცემლობა „ნაკადული“, 1964, გვ.59.

56. უ.კობიაშვილი, თანამონაწილეობის აქცესორული თეორიის შესახებ, ჟურნ.„საბჭოთა სამართალი“, 1968, №3, გვ.27; Трайнин А.Е., Учение о соучастии по советскому уголовному праву, стр.124-125; Бурчак Г.Ф., Учение о соучастии по советскому уголовному праву, стр.71-72 и др.

57. ო.გამყრელიძე, დანაშაულის შუალობითი ამსრულებლობა და თანამსრულებლობა, გვ.21.

58. ო.გამყრელიძე, დანაშაულის შუალობითი ამსრულებლობა და თანამსრულებლობა, გვ.154.

59. Тельнов П.Ф., Кто отвечает за соучастие в преступлении, - М.: „Юридич.литерат“, 1981, стр.88

60. ი.რეზანე, დასახელებული ნაშრომი, გვ.3-15.

61. Кобиашвили У.Л., К вопросу о приготовлении к преступлению и покушении на преступление при соучастии, „Правоведение“, 1963, № 3 стр.148-154.

62. ი.რეზანე, დასახელებული ნაშრომი, გვ.3-13.

63. იხ.კ.ულზენჰაიმერის დასახელებულ მონოგრაფიაში, გვ.125.

64. იხ.იტყე, გვ.126.

65. თ.შავგულიძე, ლ.სურგულაძე, დასახელებული წიგნი, გვ.82.

66. საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის კომენტარები. ზოგადი ნაწილი, - თბილისი: გამომც. „მეცნიერება“, 1976, გვ.19.

67. Ковалев М.И., Соучастие /в/ преступлении. Часть вторая, стр.187.

68. Ковалев М.И., К вопросу о понятии соучастия в советском уголовном праве, "Правоведение", 1959, № 4, стр.97-105.
69. Уголовное право буржуазных стран. Общая часть, стр.231
70. თ.წერეთელი, თანამონაწილეობა დანაშაულში, გვ.205-207; ა.ტრაინინი, დასახელებული ნაშრომი, გვ.126-128; Ковалев М.И., Соучастие в преступлении. Часть вторая, стр.181-182.
71. Кобиашвили У.Л., К вопросу о приготовлении к преступлению и покушении на преступление при соучастии, стр.148-154.
72. Уголовное право буржуазных стран. Общая часть, стр.230, 307.
73. თ.წერეთელი, თანამონაწილეობა დანაშაულში, გვ.132.
74. ო.გამყრელიძე, დანაშაულის შუალობითი ამსრულებლობა და თანამსრულებლობა, გვ.155-156.
75. Уголовное право буржуазных стран. Общая часть, стр.230.
76. დ.დიადკო, დასახელებული ნაშრომი, გვ.15.
77. დ.დიადკო, დასახელებული ნაშრომი, გვ.19, კ.ბანკო, დასახელებული ნაშრომი, გვ.125; ა.საფრონოვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ.10.
78. Советское уголовное право. Часть общая, -М.: Госуд.изд-во юридич. литрат., 1962, стр.220.
79. Ковалев М.И., Соучастие в преступлении, часть вторая стр.190.
80. თ.წერეთელი, თანამონაწილეობა დანაშაულში, გვ.223.
81. დ.სულაქველიძე, დამხმარის მიერ დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება, უზნ. „საბჭოთა სამართალი“, 1985, №1, გვ.29-37.
82. ნ.ტაგანცევი, დასახელებული წიგნი, გვ.769-771; თ.წერეთელი, თანამონაწილეობა დანაშაულში, გვ.163-169; ა.ტრაინინი, დასახელებული ნაშრომი, გვ.103; ო.გამყრელიძე, თანამონაწილეობის დასჯადო-

ბის საფუძველი. იხ. წიგნში - იურიდიული ძიებანი, - თბილისი: გამომც. „მეცნიერება“, 1977, გვ. I25-I26; Современное зарубежное уголовное право, Том II, стр. 354-356.

83. ვ. მაყაშვილი, გ. ტყეშელიძე, პასუხისმგებლობა მექრთამეობისათვის, გვ. 212-213.

84. ვ. მაყაშვილი, გ. ტყეშელიძე, იქვე, გვ. 215.

85. გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1991 წლის 7 აგვისტო, №154, გვ. 2.

86. Газ. "Известия", 20 июля 1991 года № 171, стр. 2

87. დ. დიადკო, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 18.

88. ო. გამყრელიძე, დანაშაულის შუალობითი ამსრულებლობა და თანაამსრულებლობა, გვ. 157.